

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VESNICKÁ MALOTŘÍDKA MEZI OBCÍ A
FAROU.
ŠKOLA VE SVATÉM JANĚ NAD MALŠÍ
MEZI LETY 1880-1945**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Miroslav Novotný CSc.**

Autor práce: **Martina Jarošová**

Studijní obor: **Kulturní historie**

2012

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejné části elektronické databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly s uvedeným ustanovením zákona 4. 111 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses. Sprovozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátu.

České Budějovice 22. 3. 2012

Martina Jarošová

Věnováno památce pana Václava Jíchy a paní Růženy Jarošové

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli při psaní práce nápomocni. Za vstřícný přístup a ochotu zvláště děkuji všem pracovníkům SOkA České Budějovice. Za laskavé přijetí a pomoc děkuji P. ThMgr. Martinu Bětuňákovi a paní Lídě Erlichové. Za ochotné poskytnutí fotografií děkuji paní Růženě Pešulové, Boženě Petráskové a Anně Vrážkové. V neposlední řadě děkuji svému vedoucímu doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. za jeho trpělivost a pomoc při psaní této práce.

Za nevyčerpatelnou psychickou podporu děkuji své rodině, přátelům a budoucímu manželovi.

ANOTACE

Martina Jarošová

Vesnická malotřídka mezi obcí a farou. Škola ve Svatém Janě nad Malší mezi lety 1880 – 1945.

Diplomová práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Historický ústav, České Budějovice 2012.

Předkládaná práce se zabývá vývojem malotřídní obecné školy ve Svatém Janě nad Malší v letech 1880 – 1945. Práce vychází vedle odborné literatury z archivních pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích ve fondu Archiv obce Svatý Jan nad Malší (částečně zpracovaný), Farní úřad Svatý Jan nad Malší, Místní školní rada Svatý Jan nad Malší, Základní škola Svatý Jan nad Malší (nezpracovaný).

Diplomová práce je rozdělena krom standardního úvodu a závěru do šesti kapitol. První a druhá z nich přibližuje obec a farnost Svatý Jan nad Malší. Třetí kapitola na základě odborné literatury popisuje vývoj primárního vzdělávání v českých zemích. Zbývající tři kapitoly potom dávají prostor pro svatojánskou školu samotnou. Čtvrtá kapitola se věnuje školní budově, organizaci školního roku, slavnostem, pátá se zabývá místní školní radou a pomůckami, šestá kapitola se zaměřuje na učitele a žáky. Součástí práce jsou obrazové a textové přílohy.

ANNOTATION

Martina Jarošová

The village school between the village and parish. School in Svatý Jan nad Malší in 1880 - 1945.

The thesis, University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Philosophy, Institute of History, České Budějovice 2012.

The present work deals with the development of elementary school in Svatý Jan nad Malší in 1880 - 1945. The work is based next to the professional literature on archival sources deposited in the State District Archive in České Budějovice in the fund Archive of village Svatý Jan nad Malší (partially processed), the parish office of Svatý Jan nad Malší, Local School Board of Svatý Jan nad Malší, primary school in Svatý Jan nad Malší (unprocessed).

The thesis is divided besides standard introduction and conclusion into six chapters. The first and the second one close to the village and parish of Svatý Jan nad Malší. The third chapter on the basis of literature describes the development of primary education in the Czech lands. The remaining three chapters then provide space for the school itself. The fourth chapter is devoted to the school building, the organization of the school year, celebrations, deals with the local council and school aids, the six chapter focuses on teachers and pupils. Part of the work is pictorial and text attachments.

Obsah

Úvod	8
1. Svatý Jan nad Malší v běhu času	13
1. 1. Počátek.....	13
1. 2. První republika - 20. Léta	21
1. 3. První republika - 30. Léta	29
1. 4. Léta protektorátní a válečná	35
2. Svatojánská farnost.....	45
2. 1. Kult Jana Nepomuckého.....	45
2.2. Pět hvězd nad kopcem	50
2.3. Nová farnost.....	56
3. Primární vzdělávání.....	62
3.1. Od Marie Terezie k revolučnímu roku 1848.....	62
3.2. Od roku 1848 k samostatnému Československu	68
3.3. Československá republika	75
4. Svatojánská škola	78
4. 1. Budova školy ve Svatém Janě nad Malší	78
4.2. Školní rok.....	91
4.2.1. Školní rok v Rakousko-uherské škole, jeho průběh slavnosti	91
4.2.2. Školní rok v Československu a jeho slavnosti.....	101
4.2.3 Školní rok v protektorátu, jeho průběh a slavnosti.....	110
5. Místní školní rada a školní pomůcky	116
6. Učitelé a žáci.....	128
6. 1. Vzdělávání učitelů	128
6.2. Učitelé svatojánské školy	137
6.2.1. Učitel rakousko-uherský.....	140
7.2.2. Učitel československý.....	154
6.2.3. Učitel protektorátní.....	163
6.3. Žáci	174
Závěr.....	180
Seznam pramenů a literatury.....	182
Prameny nevydané	182

Prameny vydané.....	183
Dobový tisk.....	183
Literatura.....	183
Seznam příloh	185

Úvod

Vzdělanost a kultura je to, co dělá člověka člověkem a odlišuje ho od jiných živočišných druhů. Schopnost předávat své zkušenosti a poznání dalším generacím je to, co z člověka udělalo pána této planety. Každá doba si v tomto ohledu klade otázku, jak tyto informace předávat co nejefektivněji. Nejrozsáhlejším nástrojem, který k tomuto předávání lidstvo zavedlo, je školství a celý systém vzdělávacího procesu. Každá země a každý státní systém promítají do tohoto procesu svá národně kulturní specifika. Rozvoj školství a vzdělanosti je nezbytnou součástí modernizace a hybnou silou, která posouvá lidstvo stále dál. Spolu s intelektuálním rozvojem osobnosti, by měla škola v ideálním případě sloužit jako komplexní nástroj výchovy a prostor k navazování pro život důležitých sociálních vazeb a vztahů.

Dějiny školství a vzdělanosti jsou podstatnou součástí kulturních dějin, proto se i tato diplomová práce se snaží přistupovat k danému tématu s kulturně historickým pohledem. Hlavní cíl si klade do zasazení malotřídni školy a jejího každodenního života do prostředí konkrétní jihočeské vesnice s časovým vymezením od jejího založení do konce druhé světové války. Vzhledem k velkému časovému i tematickému rozsahu práce jsou některé oblasti, obzvláště hospodářských a církevních dějin, pouze nastíněny a mohou posloužit jako téma dalšího bádání. Předkládaná diplomová práce se snaží nastínit průběh školního roku i možná vytržení z jeho každodennosti (takovým vytržením mohly být například různé slavnosti, epidemie, válečné události atd.), chce přiblížit školní materiální zajištění (hlavní důraz je kladen na školní budovu, ale opomenuty by neměly být ani vyučovací pomůcky) a v neposlední řadě by škola nebyla školou bez svých pedagogických pracovníků a dětských návštěvníků. Řídící učitel v čele učitelského sboru patřil k nejvzdělanějším lidem v obci a jeho úloha se tak neomezovala pouze na jeho pedagogickou činnost. I tuto rovinu by autorka ve své práci ráda zdůraznila a svatojánskou školu tak „obydlela“ nejen učiteli a žáky, ale alespoň rámcově také lidmi, kteří měli na chod školy nějaký vliv (z tohoto hlediska se jedná hlavně o představitele obce a farnosti a členy místní školní rady).

Zájem o kulturní vesnické prostředí se všemi specifiky, která přináší, byl jedním z několika impulsů potřebných k sepsání této práce. Obec Svätý Jan vznikla ne zcela tradičním způsobem. Její vznik v 18. století dokazoval oblibu kultu svatého Jana Nepomuckého, jehož jméno připomíná do dnešní doby. Škola byla unikátním způsobem

stavebně přímo napojena na kostel a vedle farního úřadu byla po celá léta nejdůležitější institucí v obci. Všichni lidé ze Svatého Jana i blízkého okolí prošli jejími útroby. Jednou z mnoha těchto lidí je i autorka předkládané práce, která se tak tímto způsobem snaží splatit své první vzdělávací instituci vše dobré, které si z ní odnesla.

Škola vždy odráží systém státního zřízení, proto se práce ve svých dílčích kapitolách snaží podle toho vymezovat jednotlivá časová období. Většina kapitol by měla být členěna právě podle stejného klíče na období rakousko-uherské monarchie, Československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava.

Dějiny školství a jeho vývoj v dnešní době nepatří k badatelsky nejatraktivnějším tématům. Dějiny obecných škol jsou potom tématem asi nejvíce zanedbávaným. Z části je to jistě dáno masovostí obecných škol. Naopak dějiny vyššího školství se těší v poslední době pozornosti větší. V rámci jižních Čech je v tomto ohledu nejdůležitější prací dílo Miroslava Novotného a kol. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech*.¹ Vedle toho je nepřehlédnutelné například dílo Kateřiny Bobkové-Valentové² nebo Kateřiny Řezníčkové³. Na filozofické fakultě Jihočeské univerzity je tomuto tématu věnovaná i řada diplomových prací pod vedením Miroslava Novotného.⁴

Česká historiografie bohužel v dnešní době nedisponuje moderní ucelenou prací, jež by dějiny obecného školství komplexněji obsáhla. Proto jsou do dnešní doby základem pro bádání v této oblasti práce zhruba sto let staré. První z nich je dvoudílná monografie Jana Šafránka⁵ *Školy české*, která vyšla v roce 1913 a 1918⁶. Druhou je komplexně pojatá práce Otakara Kádnera v rámci Československé vlastivědy⁷. V případě obou dvou zmiňovaných autorů je třeba myslet na to, že autoři v závěru své práce psali o své současnosti, takže z části postrádali historický nadhled a odstup, navíc

¹ Miroslav NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech. Od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

² Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006.

³ Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři Za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867 – 1918*, Praha 2007.

⁴ Např. Petra KLIMEŠOVÁ, *Gymnasium J. V. Jirsíka v letech 1868-1918*, České Budějovice 2011; Kristýna PICHLÍKOVÁ, *Písecké gymnázium v letech 1778-1850*, České Budějovice 2009; Eva ZUZÁKOVÁ, *Strakonické gymnázium v letech 1920-1948*, České Budějovice 2009; Miroslav VALENZ, *Spolkové dívčí reálné gymnázium Jany Zátkové v Českých Budějovicích 1903-1950*, České Budějovice 2005 a další.

⁵ K dějinám elementárního školství dále Jan ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy obecného školství v Království českém od roku 1769 do 1895*, Praha 1897.

⁶ Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I- II*, Praha 1913 a 1918.

⁷ Otakar KÁDNER, *Školství v Republice Československé*, in: Václav Dědina - Otakar Kádner (edd.), *Československá vlastivěda X. Osvěta*, Praha 1931.

byly ovlivněni nacionálním smýšlením doby vzniku. Přesto však přináší nejrozsáhlejší soubor informací a dat o dějinách školství. Významný přínos k problematice moderního školství, ve smyslu školství po roce 1869, přinesla práce Zdenky Veselé⁸. Část jejích publikací však byla vydána ještě před rokem 1989 a je tudíž poplatná době, ve které vznikla. Podobně je to i s prací Miroslava Somra.⁹ Dějinám moderního školství se v současnosti věnuje větší pozornost i z hlediska dějin správy¹⁰ a dějin pedagogiky.¹¹

Obec Svatý Jan se do dnešní doby nedočkala žádného kompletního ani dílčího zpracování své minulosti.¹² Historii obce zaznamenávají obecní kroniky uložené ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Sledované období do druhé světové války popisují dvě obecní kroniky¹³. Dějiny obce Svatý Jan nad Malší jsou psané od roku 1925, tedy začaly se psát bezprostředně po vzniku samostatné obce. Kronikářem po celé sledované období byl řídicí učitel Rudolf Urban, který byl od roku 1939 ve výslužbě. Starší období, kdy byl Svatý Jan součástí obce Ločnice, se dá částečně zrekonstruovat na základě školní kroniky.¹⁴ V tomto směru je třeba si uvědomit, že pohled, který zprostředkovávají tyto kroniky, je pohled místního řídicího učitele a nemusí být vždy v souladu s méně vzdělaným zbytkem obce a ve vztahu ke škole nemusí být vždy plně nezaujatý. Dílčí informace doplňují kroniky přiškolených a přifařených obcí, které ovšem vznikly zhruba ve stejné době, jako kronika ve Svatém Janě nad Malší.¹⁵ Tyto kroniky jsou však cenné hlavně proto, že nám ukazují jiný pohled na stejné události. Autory kronik z přiškolených a přifařených obcí bývali místní

⁸ Zdenka VESELÁ, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno 1992.

⁹ Miroslav SOMR, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987.

¹⁰ *Popis obecného školství v Království českém*, Praha 1889; Václav MÜLLER, *Právní základ národního školství v Čechách*, Praha 1911. Z moderních prací je neopomenutelná práce Milana HLAVAČKY, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 - 1913*. Praha 2006.

¹¹ K dějinám pedagogiky Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky. Vývoj teorií pedagogických d konce století*, díl III, svazek I - II, Praha 1912 a 1924. Dále například Josef CACH, *František Drtina. Filosof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*, Pardubice 2003; Karel RÝDL, *František Hrnčíř (1860-1928). Symbol českého učitelstva*, Pardubice 2009.

¹² Nedalekými lokalitami, které spadají pod obec Svatý Jan nad Malší, se ve svých člancích zabýval Daniel KOVÁŘ, *Zaniklá osada Tališovice na Českobudějovicku*, Výběr 38, 2001, č. 4, s. 307-310 a TÝŽ, *Hradiště u Chlumu*, Výběr 38, 2001, č. 4, s. 75 - 77.

¹³ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023; SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023.

¹⁴ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877-1930, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

¹⁵ SOkA České Budějovice, Archiv obce Sedlce, Pamětní kniha obce Sedlce 1924 - 1945, NAD 2129, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/200170>; SOkA České Budějovice, Archiv obce Chlum, Kronika obce Chlum-Malče 1927-1945, NAD 1542, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/232>; SOkA České Budějovice, Archiv obce Ločnice, Kronika obce Ločnice 1919-1989, sign. B1401, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/354>.

rolníci, což je patrné na první pohled ze samotného textu, který na rozdíl od svatojánské kroniky vzorně vedené řídícím učitelem, je obvykle neupravený, s hůře čitelným rukopisem a množstvím gramatických chyb. Tyto kroniky také nemají prakticky žádné přílohy a jsou tvořeny čistě jenom textem.

Dějiny obce jsou ve svých počátcích velice úzce spjaty s dějinami kostela a farnosti. O vzniku kaple, která byla následně rozšířena na kostel, při kterém vznikla roku 1786 nejprve lokálie, na základě reformy církevní organizace za Josefa II., se toho nejvíce dozvíme z farní kroniky¹⁶, z níž potom vychází všechny ostatní mladší prameny. Farní kronika je dnes ve správě Děkanského úřadu ve Velešíně. Další informace k tématu pak poskytuje fond Farní úřad Svatý Jan nad Malší, uložený ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.¹⁷ Z tohoto rozsáhlého fondu byla využita hlavně část týkající se svatojánské školy.¹⁸ Tato část obsahuje například podrobné informace o stavbě školní budovy.¹⁹ Vzhledem k stávající rozsáhlosti práce se autorka nepustila do hlubšího zkoumání farnosti jako takové, přestože by studium převážně farních účtů mohlo do práce přinést další důležité poznatky. Svou pozornost naopak obrátila na stranu svatojánského kultu, který stál za vznikem vesnice nesoucí jméno Jana Nepomuka.

Záležitosti školy, organizace školního roku a jeho průběh se v každém státním zřízení odlišovaly. Základem pro poznání chodu školy jsou školní kroniky.²⁰ Průběh jednotlivých školních let je také možné pozorovat na základě zápisů ze schůzí učitelského sboru.²¹ Nejstarší z těch, které jsou k dispozici, pocházejí ze dvacátých let dvacátého století. Otázku místní školní rady a jejího fungování mohou podhalit zápisky ze schůzí místní školní rady.²² V roce 1931 bylo ve Svatém Janě založeno Rodičovské sdružení, jehož schůze byly též protokolovány.²³ Dnes by mohly přispět

¹⁶ *Gedenkbuch der localie Johannesberk zu welcher nachstehende Ortschaften zugetheilt sind: Johannesberk, Lotschenitz, Mokrilom, Polschau, Selzei, Chum, Hrachowy Hory*, dnes ve správě Děkanského úřadu Velešín.

¹⁷ SOkA České Budějovice, Farní úřad Svatý Jan nad Malší, ev. č. 1037.

¹⁸ SOkA České Budějovice, Farní úřad Svatý Jan nad Malší, Spisový materiál, Školské záležitosti, inv. č. 72 - 83, karton č. 1.

¹⁹ TAMTÉŽ, Školní pozemek inv. č. 73 a TAMTÉŽ, Školní prostory inv. č. 75.

²⁰ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>; TAMTÉŽ, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893> a TAMTÉŽ, Kronika školní 1940-1946, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

²¹ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší (nezpracovaný fond).

²² SOkA České Budějovice, Místní školní rada, NAD 1537, Konferenční zápisy.

²³ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší (nezpracovaný fond).

k poznání organizace hlavně charitativních činností, kterých se sdružení účastnilo (např. ošacovací akce).

Pro poznání osobností, které ve svatojánské škole učily, není k dispozici žádný evidenční pramen. Informace k pedagogickým pracovníkům musí vycházet hlavně ze školních kronik a z konferenčních zápisů učitelského sboru. Oproti tomu analýzu žáků lze provést na základě dvou dochovaných školních matrik²⁴ a jednotlivých školních katalogů.²⁵

Dalším inspirativním zdrojem informací, je pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů ve Svatém Janě nad Malší.²⁶ Sbor dobrovolných hasičů je dodnes nejmasovější organizací v obci a jeho činnost byla velmi často provázána s kulturním životem obce, na kterém se v hojné míře podíleli i učitelé. Kronikářem a vzdělavatelem sboru byl po celé sledované období řídící učitel Rudolf Urban starší.

²⁴ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 - 1927/1928 a Školní matrika 1928 - 1937 (nezpracovaný fond).

²⁵ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší (nezpracovaný fond).

²⁶ Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů ve Svatém Janě nad Malší je ve správě sboru. Kronikářem a uchovatelem je v současné době Václav Tácha.

1. Svatý Jan nad Malší v běhu času

1. 1. Počátek

Dnešní obec Svatý Jan nad Malší se nachází na daleko viditelném kopci poblíž Velešína, asi dvacet kilometrů jižně od Českých Budějovic a 10 kilometrů západně od Trhových Svinů vysoko nad zalesněným údolím řeky Malše, které je dnes zatopeno vodní nádrží Římov. V těsné blízkosti obce se dominantně vzpíná o 30 metrů vyšší Chlumská hora²⁷ a jen pár kilometrů na jihovýchod se již rozprostírá souvisle zalesněný masiv Slepíčních hor se zhruba 6 kilometrů vzdáleným nejvyšším vrcholem Kohout.²⁸

Ve výšce 624 metrů nad mořem je Svatý Jan nad Malší v okolí nejvýše položená obec. Její dějiny však nejsou příliš dlouhé. Ještě začátkem 18. století byl zdejší kopec pokryt pouze poli a křovím všeho druhu. Veškeré zdejší pozemky patřily pod kopcem ležící obci Ločenice, jejíž dějiny sahají v písemných pramenech až k roku 1387. Zdejší vyvýšeninu nazývali místní Ločenickým vrchem.

Zlom pro toto místo znamenal rok 1732, kdy nechal velešínský farář Joanes Bernardus Riezenschopfer na svůj náklad postavit na zdejším vrchu kapličku s obrazem svatého Jana Nepomuckého.²⁹ Dostavěnou kapli posvětil však až Riezenschopfův nástupce Theofil Ignác Hostounský 16. května 1735.

Kolem kapličky vzniklo postupně třináct usedlostí a kaplička se záhy stala oblíbeným, hojně navštěvovaným poutním místem.³⁰ Pouť bývá ve Svatém Janě vždy první neděli po 16. květnu, kdy je podle církevního kalendáře svátek svatého Jana Nepomuckého. Od samého počátku směřovala ke svatostánku oblíbeného světce četná procesí z Černiče, Kamenného Újezda, Doudleb, Střížova či Soběnova.

²⁷ Píščité podloží úpatí Chlumské hory je jedním z největších nalezišť vltavínů v České republice.

²⁸ Není-li uvedeno jinak, vychází text této kapitoly z těchto pramenů: SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023 a SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023.

²⁹ Traduje se zde legenda, že k tomuto kroku vedlo velešínského faráře zjevení, při kterém spatřil jednoho večera roku 1732 nad Ločenickým vrchem zářit pět výrazných hvězd, tento úkaz si vyložil jako zjevení svatého Jana Nepomuckého, proto se rozhodl na místě zjevení postavit kapli, která tohoto světce připomínala. Jaroslav SCHALLER, *Topografie des Königreichs Böhmen XIII*, Prag 1789, s. 145. Dále srov. Johan Gotfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. IX. Budweiser Kreis*, Praha 1841, s. 149-150; August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1908, s. 352; Stanislav KROUPA, *Hory pout zbavené, Města a vesnice v oblasti Novohradských hor a Slepíčních hor*, České Budějovice 2006, s. 103 – 110.

K tématu Jan Nepomucký více např. Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993.

³⁰ Tématem poutních míst jižních Čech se blíže zabývá např. Jiří Černý v knihách *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006 a *TÝŽ, Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska. Českobudějovicko, Hlubocko, Lišovsko, Novohradsko, Trhosvinensko, Vltavýnsko*, České Budějovice 2004.

Roku 1777 byl ve Velešíně kaplanem Vojtěch Metla, který nabádal obyvatele obce Ločenice, aby si postavili svůj vlastní kostelík a zorganizoval k této příležitosti velkou peněžní sbírku na stavbu kostela, který by nahradil původní kapličku. Z této sbírky byla ještě téhož roku zahájena stavba velké kaple a zakoupeny varhany za 80 zlatých. Okolí kaple bylo srovnáno a upraveno a do roku 1785 dostavěny také kamenné schody za 108 zlatých. Díky příspěvím místních občanů, obyvatel okolních vsí a za výrazné finanční podpory hraběte Buquoye z Nových Hradů byl roku 1786 dostavěn kostel s ambity a věží.³¹

Doba josefinismu zdejšímu místu přála, a tak nebyl poutní areál zrušen, ba naopak roku 1786 zde byla zřízená lokálie. Po dokončení stavby kostela byla postavena v letech 1787 - 1789 fara a dosazen první farář, již zmíněný Vojtěch Metla. Pod zdejší farnost patřily Ločenice, Sedlce, Mokřý Lom, Polžov, celkem 2 040 obyvatel. A tady se začínají psát dějiny tohoto místa, jednoho z nejmladších v okolí. Místa zvaného nejenom Svatý Jan, ale také Svatojánské Hory či Hory Svatojánské, v němčině pak označovaného jako Johannesberg a od 26. března 1924 do současnosti známého pod úředním názvem Svatý Jan nad Malší.³²

Současně se stavbou fary byla patronem³³ a občany Ločenic, Sedlce a Mokřého Lomu postavena i budova č. 2, patron dal materiál a občané povozy a práci. V roce 1796 byla pravděpodobně v tomto domě nad hospodou zřízena škola, do které chodily děti z přifařených obcí. Chodilo se do ní po schodech a ambity, do hospody byl vchod na západní straně. Majitel hospody hrabě Jiří Buquoy prodal roku 1839 spodní hospodu a k domu patřící pozemky Šimonu Šťastnému za 1667 zlatých, což pak vedlo o pár let později ke sporům a boji o budovu školy.

Centrem vesnice je dodnes kostel svatého Jana Nepomuckého. Jednoduchá a prostá barokní stavba je tvořena dlouhým jednolodním kostelem uprostřed a třemi rameny chodeb v čele a po stranách. Uvnitř kostela byl koncem 18. století zhotoven nový rokokový vyřezávaný hlavní oltář, který později doplnil i obraz hlavního světce. Na plochostropé ambity, otevřené do prostranství u kostela arkádami, navazuje obydlí

³¹ Stavební místo 32 sáhů délky a 37 sáhů šířky darovali rolníci z Ločenic. Václav Šmejkal, Šebestián Štuc, Jakub Polobenda, Vojtěch Makovička a Matěj Kudrna, srov. Pamětní kniha hasičského sboru ve Svatém Janě nad Malší, ve správě SDH Svatý Jan nad Malší, s. 12.

³² Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách – Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl II, CH – L, Praha 1949, s. 96.

³³ Jan Nepomuk Buquoy (1741 - 1803).

kněze. Kostelní věž, vysoká 37 metrů, je dominantou širokého okolí.³⁴ V roce 1906 byla věž doplněna o věžní hodiny, které na svatojánský kopec doputovaly oklikou z českobudějovických hradeb přes město Velešín, odkud byly toho roku zakoupeny za cenu 152 zlatých³⁵.

Tento zajímavý architektonický komplex patří k nejmladším barokním poutním areálům v Čechách. Celá vesnice Svatý Jan představuje unikátní urbanistický celek, jehož ústředním bodem je právě již zmiňovaný poutní areál s kostelem, ambity, farou a školou, který stojí na nejvyšším místě obce. Před kostelem byla vyměřena náves obdélníkového tvaru o šířce 80 metrů a délce 115 metrů, která byla postupně zastavěna ze západní, severní a jižní strany, na východní straně za kostelem vznikl hřbitov. Severní a jižní řada domů se protáhly do počátku 19. století za kostel ke hřbitovu a za západní řadou vznikla ještě jedna rovnoběžná ulice zvaná Dolňanka. Hlavní přístupová cesta ve směru od Velešína ústila přímo do středu návsi, a to v ose průčelí kostela, k soše svatého Jana Nepomuckého³⁶, což je největší dominanta návsi, označované ale častěji jako „*plac*“. Z návsi pak pokračovala směrem na Ločenice obklopena lipovou alejí³⁷. Díky tomuto uspořádání ulic, které se vhodně doplňuje s barokním poutním areálem, představuje obec Svatý Jan nad Malší ojedinělý v Čechách unikátní výsledek pozdně barokního vesnického urbanismu. Většina staveb byla v průběhu druhé poloviny 20. století znehodnocena moderními úpravami, čímž ztratila svoji historickou hodnotu a jednotný ráz návsi tím byl nadobro narušen³⁸.

Svatý Jan se stal po svém vzniku součástí obce Ločenice a spolu s ní poddanskou vsí novohradského buquoyského panství, jehož součástí byl až do konce patrimoniální správy. Samostatnou správní jednotkou se stal na základě prozatímního

³⁴ Josef BRANIŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Českobudějovickém*, Praha 1900, s. 64. Srov. Kolektiv autorů, *Novohradské hory a Novohradské podhůří, příroda - historie - život*, Praha 2006, s. 454 a Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko. Českobudějovicko, Hlubocko, Lišovsko, Novohradsko, Trhšovsko, Vltavýnsko*, České Budějovice 2004, s. 87.

³⁵ Hodiny odbíjely na věži každou hodinu až do doby než byly nahrazeny elektrickým strojem, původní funkční hodinový stroj s jednou ručičkou je možné vidět v obecních výstavních prostorách i dnes v galerii Na Faře.

³⁶ sochu sv. Jana Nepomuckého, nechal postavit v roce 1873 místní rodák Jan Nepomuk Vrzal-Šimek a vytesal ji samouk Jan Kadlec z Trhových Svinů. SOKA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 – 1940, sign. B2023, s. 34.

³⁷ Jak dokládá situace na mapě stabilního katastru z roku 1827.

³⁸ Na Svatém Janu je v současnosti nejceněnější jeho urbanistické uspořádání doplněné krásným panoramatickým pohledem do okolí novohradského podhůří, díky němuž byla obec v roce 2000 navržena k prohlášení za vesnickou památkovou zónu a které také přispělo k tomu, že obec získala v roce 1997 prestižní ocenění Vesnice roku.

obecního zřízení č. 170 říšského zákona ze dne 17. března 1849, přičemž byl až do roku 1919 osadou obce Ločenice.

Svatý Jan byla vždy spíše malou nevýznamnou osadou s poměrně krátkou tradicí, dalo by se říci jednou z mnoha, nikdo významný zde nežil, nic významného se v jeho okolí neudálo, nestála tu ani žádná významná stavba, hrad ani klášter, pro zbytek světa to bylo nic, jen malá vesnice na kopci, o které nikdo nic nevěděl. Místo které si žilo svými vlastními problémy, a které mělo své velké i malé osobnosti.

Žilo tu jen pár místních lidí, které sem přivál osud a kteří zde hledali svůj nový domov, neměli zde mnoho majetku, pozemky zde byly malé, takže tu nikdy nevznikly velké statky, jaké známe z vedlejších Ločenic. Lidé se tu převážně živili drobným zemědělstvím a řemesly, mezi nimiž dominovali zedníci. Ony velké dějiny se jich dotkly obvykle pouze ojediněle, a to nejvíc v dobách, kdy museli posílat své muže a syny do válek. Snad jen jedinkrát se mohli svatojánští osadníci setkat s postavou z „velkých dějin“, a to ne hned tak s ledajakou, ale přímo se samotným mocnářem.

V roce 1895 se totiž konaly v údolí řeky Malše pod Svatým Janem velké vojenské manévry, které řídil osobně císař František Josef I. ze svatojánského kopce. K průzkumným účelům byl poprvé v historii vojska použit horkovzdušný balón řízený dvoučlennou posádkou. Informace od této posádky sloužily císaři k orientaci na bojišti a udílení dalších rozkazů. Manévru se zúčastnilo zhruba padesát tisíc vojáků, jednalo se převážně o posádky z Vídně. Dotek to byl sice jen letný, z hlubšího pohledu ne tak zásadní, mnohými rychle zapomenutý, ale byl to jediný přímý dotek s celonárodními dějinami u Svatého Jana nad řekou Malší.

Čím více se osada ve Svatém Janě rozrůstala, tím větší se zdál problém s domluvou mezi ločenickými a svatojánskými. Mezi obcemi vzrostla řevnivost a soutěživost, která přetrvala na dlouhá léta. Svatojánští zatoužili po osamostatnění poprvé v roce 1907, Ločenice však byly razantně proti odtrhnutí a tak k nelibosti svatojánských k odloučení v tomto roce nedošlo. Tato řevnivost se však nadále projevovala ve všech možných oblastech života. Jeden z takových případů se odehrál v roce 1911-1912, kdy svatojánští občané usilovali o zřízení poštovního úřadu, který představoval důležitou spojnici s okolním světem. Snahy vynaložené k tomuto cíli se zdály být u konce, když vše nakonec zmařily protichůdné invence ze strany ločenických.

Do dvacátých let dvacátého století vstoupila zdejší obec s 513 obyvateli usazenými v 78 domcích a velkou touhou po samostatném spravování svých záležitostí.

Řevnivost mezi mateřskou obcí Ločenice a její největší a nejmladší osadou na bývalém Ločenickém vrchu, dnes Svatým Janem, stále sílila. Začátkem dvacátých let minulého století, po velké vlně euforie z osamostatnění Československa, opět zesílily snahy odloučit obec od sousedních Ločenic, které se tentokrát již nedaly smést ze stolu. Nová doba svatojánským v jejich touze přála, a tak se již 21. dubna 1919 dohodla obě zastupitelstva na rozluce a stanovila si k tomu své podmínky. Společně pak byla zaslána žádost na rozluku obou obcí, která se však vlekla ještě další dva roky. Během roku 1921 narůstala netrpělivost a snaha uspíšit odloučení od Ločenic a tak se 28. prosince 1921 konala schůze, na které zastupitelé obou obcí domluvili podrobnosti a stanovili, že obyvatelé bydlicí dne rozdělení ve Svatém Janě, budou nadále patřit pod novou obec Svatý Jan. Úřední rozloučení obcí nastalo výnosem ministerstva vnitra dne 13. prosince 1922 číslo 78155/22 dle §1 zákona z 18. 3. 1921 č. 117, určena byla také správní komise, která měla obce řídit až do dalších voleb.

Tím jak se svatojánská osada rozrůstala, zvelebovala a prosazovala ve svém okolí, musela se postupně začít vypořádávat s mnoha organizačními věcmi a řešit mnohé problémy, které často vycházely z toho, že se obec nacházela na kopci.

Jedním ze zásadních problémů, který sužoval obyvatele osady ve Svatém Janě od samého začátku, byl problém s nedostatkem vody. Zdejší obyvatelé museli shánět vodu v okolí v drobných studánkách po loukách a lesích, což bylo z dlouhodobého hlediska neudržitelné a bylo třeba tento problém řešit. Obzvláště v suchých zimách jevila se situace žalostně, když místní lidé již před čtvrtou hodinou ranní vyráželi pro vodu. Velmi často ji hledali v Ločenicích ve studánce tamějšího rolníka Fafla, kde se pravidelně scházelo několik zimou zkřehlých lidí, kteří svými hrnečky vyškrabávali vodu s ledem, které ale nebyl dostatek pro všechny.³⁹

Svatojánští proto velice urputně usilovali o zřízení vodovodu, poprvé to bylo již v roce 1905, nicméně na dlouhou dobu marně. Toužebně očekávaný vodovod byl konečně postaven až v roce 1913 (stavbu provedla firma Kunz z Hranic na Moravě, v jednání obec zastupoval starosta Vojtěch Kročák). A i když stavba vodovodu znamenala pro obec velké náklady, které se kvůli zpožděným státním a zemským podporám ještě víc prodražily, takže se v konečné fázi vyšplhaly až na konečných 14 500 Kč, přinesl vodovod místním občanům velikou úlevu.

³⁹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 – 1940, sign. B2023, s. 48.

I další problém a zdroj úzkosti místních lidí souvisel s nedostatkem vody a hlavně s bezpečností. Na kopci, do kterého uhořel blesk při každé větší letní bouři, přirozeně přetrvávaly obavy z velkých požárů, kterých obec zažila ve svých krátkých dějinách už několik. Důležitou složkou zdejšího života se tak stal sbor dobrovolných hasičů, který v obci vznikl v létě roku 1899. Původní záměr sice počítal se společným sborem s obcí Ločenice, ale pro opětovné rozpory mezi obcemi, vznikl nakonec ve Svatém Janě sbor samostatný. Každý hasič i ten dobrovolný potřebuje mít čím hasit, pro zajištění efektivních zásahů u požárů nestačilo mít jen jednotlivce ochotné zasahovat, ale bylo zapotřebí investovat také do protipožární techniky a to nebyly investice zrovna malé. Hned na podzim roku 1899 byla místními dobrovolnými hasiči koupena zásluhou Antonína Táchy stříkačka za 520 zlatých a k ní ještě 22 kusů potřebné výzbroje za 329 zlatých (stříkačku dodala firma Smekal Smíchov 1. října 1899), protože však nebylo kam novou stříkačku umístit, byla dočasně uložena na faře. Dne 22. října 1899 se konalo slavnostní svěcení nové stříkačky, při kterém byla kmotrou Marie Čermáková, manželka hostinského Vavřince Čermáka, který daroval sboru 100 zlatých na nákup techniky a byl proto jmenován čestným členem sboru. Členové sboru pak začali pracovat na zázemí nejenom pro stříkačku a desátého prosince 1899 byla veškerá výzbroj slavnostně převezena do nového skladiště vedle školní budovy. Stříkačka pak vydatně pomáhala v krocení dlouhé řady následujících požárů. Nadšení z dobrovolné práce zažívalo střídavé výkyvy vzestupů a pádů až do poloviny třicátých let, kdy se začala ukazovat jedna ne zrovna chvályhodná věc, když místní dobrovolní hasiči byli čím dál tím méně ochotní hasit pomocí stříkačky na ruční čerpání vody. Vše vyvrcholilo koncem roku 1936, kdy se tahle jejich neochota projevila do takové míry, že začala představovat skutečný problém, který musel řešit velitel Tomáš Klein nákupem nové motorové stříkačky, která byla po několika poradních schůzích zakoupena od firmy Hrček-Neugebauer z Brna a dodána 28. března následujícího roku. Slavnostně posvěcena byla 27. června Antonínem Stropkem, což byl vikář ve výslužbě žijící ve Svatém Janě.

Svatojánští nezapomínali ani na vzhled svojí obce, a tak začátkem dvacátého století zaměřili svoji pozornost k jejímu zkrášlování. V roce 1909 došlo k dohodě mezi zdejším učitelem Rudolfem Urbanem a starostou Josefem Zajíčkem. Šlo o zvelebení prozatím prázdné svatojánské návsi stromy. Při hledání prostředků k této výsadbě došlo k zajímavému nalezení finančního zdroje v kartách. Hostinští souhlasili s tím, aby byla z vybraných peněz do „pinky“ odváděna část na zakoupení stromků. Podařilo se takto

vybrat 60,88 K. Peněz však nakonec ani nebylo potřeba, neboť se podařilo získat stromky zdarma od hraběcí správy z Nových Hradů a z okresní školky v Trhových Svinech. Devátého března 1910 místní občané nadšeně vykopali jámy a za zpěvů školních dětí sázeli 75 stromů - 25 ks třešní a 50 ks stromků trnovníku akátu a kaštanu, které jsou neodmyslitelnou tváří svatojánské návsi dodnes.

Dvacátého šestého července byl vylepen plakát „*Mým národům*“, který znamenal válku. Ten den rozbouřil emoce i ve Svatém Janě a vzbudil vlnu strachu z toho, co bude následovat.⁴⁰ Někteří si stále ještě pamatovali, jak se před necelými šestatřiceti lety loučili se svými muži, kteří byli stejně jako výpomocný podučitel Václav Mleziva roku 1878 mobilizováni a odebrali se na počátku prázdnin do Bosny. Válka přinesla hlad a strach nejenom do Svatého Jana. Pro každou osobu byly přesně stanoveny potravinové dávky, které se v průběhu války snižovaly, nastala doba přidělových lístků. Každým rokem vzrůstaly ceny základních potravin. Nastalo vyhánění cen, tajné zásobování a vzkvétal černý trh, na kterém vydělávali hlavně takzvaní keřasové. Jak zaznamenal místní kronikář Rudolf Urban do obecní kroniky „*Lidské hyeny čili keřasové počali pracovati. A kdo byl ten keřas? Člověk vůbec tělesně či pomocí peněz k činné službě neschopný, a ten jak upír ohavný ceny vyháněl a vysával zarmoucené v zázemí. K tomu ještě byla třeba notná dávka mravní zvrhlosti.*“⁴¹ Ze Svatojánského kostela se stejně tak jako z tisíců dalších po celém Rakousku rozléhal zpěv „*Zachovej nám*“, který vycházel ze státního nařízení a z úst místních farníků vycházel postupně stále obtížněji. Další státní nařízení přinutilo řídícího učitele Františka Šimana sbírat po vsi staré kovy, hadry a přesvědčovat sousedy k válečným půjčkám. Školní dívky při výuce ručních prací pletly ponožky a čepice, které pak odesílaly vojákům na frontu a všechny školní děti společně sbíraly a sušily ostružinové listí, jakožto náhražku očekávaného nedostatku čaje.

Dvacátého prvního listopadu 1916 zemřel František Josef I. a přišel konec jedné velké éry, po 68 letech jeho vlády to znamenalo jistou změnu. Nikdo si ale nemohl být jistý, o jakou změnu půjde a jakým směrem nový monarcha Karel I. vykročí. Lidé ve

⁴⁰ Jak zaznamenal kronikář Rudolf Urban do pamětní knihy sboru „*Činnost našeho hasičského sboru byla chabá a ochromena byla úplně prokletým plakátem „Mým národům“ když zavolání byli muži v nejkrásnějším věku, hnání byli na jatky mnozí dobří hasiči, aby uhasili požár, který rozhodili a rozdýmali muži z „boží milosti“ nám vnucení.*“ *Pamětní kniha hasičského sboru Svatý Jan nad Malší je ve správě Sboru dobrovolných hasičů Svatý Jana nad Malší, s. 14.*

⁴¹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 – 1940, sign. B2023, s. 117.

Svatém Janě doufali, nebo alespoň chtěli doufat, že tím válka skončí. Ale neskončila.⁴² Martyrium nešťastných událostí pro jednu vesnici na kopci bylo dovršeno 5. července 1916 kdy celou vesnici zasypaly kroupy a zničily vše, co jim přišlo do cesty. Jakoby toho žalu kolem nebylo už dost, museli se místní obyvatelé smířit i s tím, že už je nadále nebude utěšovat hlas zvonů, který se k nim snášel z kostelní věže a připomínal jím tak, kdo jsou a v co věří. Sedmnáctého února 1917, byly pro válečné účely odebrány z kostela dva zvony. Stejně tak jako ve všech okolních kostelech a kostelících nebyl ušetřen ani jeden velký zvon. Vyplnilo se tak symbolicky lidové rčení o tom, že zvony o Velikonocích odlétají do Říma, mnozí místní lidé, dle svatojánské kroniky, dodávali, že až do Říma se jejich zvony nedostaly, že pravděpodobně doletěly pouze na italské bojiště.⁴³

Válka ale nakonec přece jen skončila a s tímto koncem se začal rýsovat i nový začátek. Začátek, ve který mnoho lidí nejen ve Svatém Janě skutečně věřilo. Nic ale nemohlo být tak jednoduché, jak o tom místní lidé po těch mnoha bezesných a protrápených nocích snili. Dvacátého osmého října 1918 se na návsi před kostelem radostně objímali, jásalí a provolávali slávu Masarykovi a legiím oslepeni nadějí, že už mají vše zlé za sebou. Lidé se jen líbali, plakali a volali, že jsou konečně svobodní.⁴⁴ Vše kolem najednou dýchalo svobodněji a z plných plic se radovalo, nastalo velké očekávání. Neradovali se ale všichni stejně, těm, kterým válka sebrala milovaného člověka, zhořkla radost. Mnozí zase upínali svoji naději k tomu, že se jim milovaný člověk konečně vrátí, ale také všichni věděli, že všichni se domů vrátit nemohou.⁴⁵

⁴² TAMTÉŽ, s. 199.

⁴³ TAMTÉŽ, s. 120.

⁴⁴ TAMTÉŽ.

⁴⁵ Ze Svatého Jana zemřelo následkem válečných útrap 12 místních mužů: Václav Mikeš (1914), František Tvaroh (1917), Jan Ertl (1919), Vojtěch Kročák (1916), Jan Štolka (1915), František Vavrýn (1915), Josef Vavrýn (1918), Václav Tácha (1915), František Čilinger (1915), Matouš Toningr (1915), Jan Tácha (1918), Leopold Strob (1916). Pamětní deska památníku padlých ve Svatém Janě nad Malší.

1. 2. První republika - 20. Léta

Zprávy o vyhlášení svobodného Československa se do Svatého Jana donesly 28. října kolem poledne a znamenaly počátek nové éry. Byla uspořádána velká taneční zábava, kde se ale na neštěstí mnoho lidí nakazilo španělskou chřipkou, která v obci zle řádila, postihla téměř dvě třetiny občanů a vyžádala si na nich šest životů.

Rovněž rok 1919 se nesl v duchu oslav, bourání rakouské monarchistické minulosti a zakládání nové naděje v podobě nově vzniklé republiky. V tomto silně nacionálním duchu byly toho roku před kostelem zasazeny sociálně demokratickou stranou lípy nesoucí jména Libuše a Masaryk a ten samý den slavnostně založena Tělovýchovná jednota Sokol, která postavila ve zdejší obci pomník padlým ve světové válce.⁴⁶

Od začátku roku 1923 si svatojánští spravovali svoji obec sami. Celé nově zvolené zastupitelstvo v čele s prvním starostou Albertem Schiestlem, který byl současně hostinský, se s velkou vervou pustilo do práce. Pro lepší identifikaci zdejší obce byl dne 26. března 1924 doplněn název obce na úřední jméno Svatý Jan nad Malší. Jedním z prvních počínů nového zastupitelstva bylo slavnostní zavěšení nových zvonů do věže poutního kostela svatého Jana Nepomuckého, který o ně byl během válečné doby ochuzen. Jelikož se po sejmutí zvonů z kostelní věže ozýval žalostným hláskem jen malý zvonek, sbíral zdejší farář Bedřich Prokoš od osadníků na nové zvony, které byly dne 8. července 1923 slavnostně zavěšeny. Tyto dva zvony stály 6 840 Kč.

V roce 1923 přispěla svou trochou do mlýna také Domovina, spolek zemědělců ve Svatém Janě, když postavila na „place“ další vzpomínku na doby minulé. Byl jím tentokrát žulový pomník na památku parcelace půdy dvora Svachova pod svatojánským kopcem.

Státním převratem dne 28. 10. 1918 padly šlechtické tituly a výsady. Národní shromáždění se usneslo záborovým zákonem takzvaně odčinit pobělohorské křivdy a vrátit půdu drobným zemědělcům. V dubnu 1919 byla vyhlášena pozemková reforma, která znárodňovala veškerý pozemkový majetek přesahující 150 ha zemědělské půdy,

⁴⁶ Zhotovil jej nezištně Antonín Soukup, zednický mistr ze Sníny na Slovensku, rodák z Ločenic. Jména padlých vyleptal na skle. Pomník stál 800 Kč. Po odhalení dne 7. září 1920 byl pomník předán starostovi Josefu Radovi, jakožto zástupci obce do opatrování. Jelikož ale tabule se jmény značně trpěla, byla po čase vyměněna za plechovou. SOKA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023, s. 205.

který pak obratem stát pronajímal či přímo předával drobným zemědělcům nebo bezzemkům až do výměry 15 ha. Vše prováděl státní pozemkový úřad, který k tomuto účelu nechal vzniknout obvodovým úřadovněm a v jednotlivých obcích poradním sborům. Svatojánskými průkopníky parcelace dvora Svachova byli Václav Sámek (zedník), Josef Petr (truhlář) a Albert Schiestl (hostinský). Nespornou zásluhu si v tomto směru získala právě Domovina domkářů ve Svatém Janě, která provedla soupisy uchazečů o přiděly, současně se jí také podařilo získat 13 ha navíc, takže místo 119 ha dostalo se od Svachova 132 ha půdy. Ceny se řídily dle jakosti půdy, čili bonitních tříd. Od 1 600 do 2 400,- Kč za 1 ha. K tomu byly přičítány přírázky 15% na dávku z majetku, 15% na odbytné zaměstnancům a 12% na technické provedení prací.

Novohradský velkostatek zabíral téměř polovinu všech pozemků v okolí Svatého Jana, přičemž centrum těchto pozemků tvořil dvůr Svachov, o kterém se poprvé dozvídáme z hlášení Jakuba Krčína z 3. července 1564 panu Vilémovi z Rožmberka.⁴⁷ Prosperující dvůr zaměstnal mnoho lidí, kteří se starali o chovaná zvířata (v první řadě šafář a šafářka, potom volák, pohůnek k volům, čtyři děvečky, tři pasáci a dva ovčáci), ale polní práce by nebyl dvůr schopný obstarat bez roboty poddaných z okolních vsí. Největší byly Ločenice, krom nich zaměstnávali robotní povinnosti obyvatele Mokrého Lomu, Polžova, Chlumu, Sedlic, Zubčic, Netřebic, Výhně, Rozpoutí, Markvartic, Malče, Zubčické Lhotky, Kladin, Dlouhé, Pořešina, Pořešince, Žďára, Soběnova a Tališovic.

Tališovice byla malá osada v blízkosti Svachovského dvora a dnešní obce Svatý Jan nad Malší. V roce 1592 byla na návrh novohradského hejtmana vysídlena, tou dobou zde žily

pouze tři poddané rodiny, všechny jejich polnosti byly připojeny k Svachovskému dvoru.⁴⁸

Osady Hrachovy Hory (dříve Hrachové dvory), Úlehle, Zahrádky (které získaly své jméno podle přilehlých ločenických polí nazývaných právě Zahrádky) a samoty

⁴⁷ V tomto listě informuje Jakub Krčín svého pána o budování Svachovského dvora v blízkosti Velešína. Svachovský dvůr, který pojal ideálně 4 tažné voly, 40 dojných krav, 2 býky, 20 jalovic, 30 volků, 50 vepřů, 200 ovcí, 100 mladých ovcí, 200 mladých beranů a skopců, 25 krocánů, 10 hus, 120 kapounů, 10 kachen a 250 slepic přešel roku 1568 od krumlovského purkrabí do kompetence novohradského hejtmana. Podle Václava Březana, rožmberského kronikáře, byl Svachovský dvůr předán novohradskému hejtmanu Janu Černému z Vinoře 10. března 1568. Pozdější novohradský hejtman Vincenc Holtzšporer u něho založil v dubnu 1590 ještě chmelnici. Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan. Životy posledních Rožmberků, Praha 1985, s. 53.

⁴⁸ Tématem zaniklých osad na Českobudějovicku se zabývá Daniel Kovář. Tališovicemi pak konkrétně Daniel KOVÁŘ, *Zaniklá osada Tališovice na Českobudějovicku*, Výběr 38, 2001, č. 4, s. 307-310.

Babka a Benák (dnešní čísla 15 a 16 v osadě Sedlce) byly ve vlastnictví velkostatku a patřily ke Svachovu, byly vystavěny velkostatkem pro dělníky pracující na dvoře Svachově, po čase byly jednotlivě pozemky v osadách od velkostatku odkoupeny.

Na pozemcích velkostatku hospodařili úředníci, šafáři, poklasní, ovčáci, lesníci, hajní apod., někteří z nich byli německé národnosti. Vše se změnilo až s příchodem pozemkového zákona. Na základě zákona o výkupu dlouholetých pachtů dostala se velká část pozemků od nepaměti propachtovaných za nepatrné ceny kolem 800 – 1000,- Kč za ha do vlastnictví těchto pachtýřů, nejčastěji ze Svatého Jana. Ti byli většinou na tato pole odkázáni, protože nevladli žádné jiné pozemky, a proto velice rádi nabízená pole odkupovali. Další značná část pozemků přešla do pachtu malým domkařům a bezzemkům z okolních obcí a osad, hlavně z blízko ležící Sedlce, za nízké nájemné. Obec Sedlce pak získala i rybník, který se nachází uprostřed návsi a to za výhodnou cenu 1 600 Kč.⁴⁹ Obec Svatý Jan nad Malší se pak dokonce rozšířila o dalších víc než 40ha lesů, které odkoupila od bývalého panství hraběte Buquoye (40 ha 24 a 59 m² za 28 172,13 Kč). Mateřská obec Ločenice k tomu postoupila zdejší obci ještě i parcely ležící v enklávě zdejší obce, avšak teprve po dlouhém jednání a za odplátne 1 000,-Kč.

Během dvacátých let byl Svatý Jan rozšířen i o chudinský dům, který byl po válečných letech víc než potřebný, neboť místní chudí občané museli být ubytováni jednotlivě u jiných občanů v najatých světnicích. Od roku 1919 se obec proto snažila zřídit chudinský dům a to nejprve na místě zbořené farské stodůlky. Řízení vedené v tomto směru se správou velkostatku na Nových Hradech a konzistoří se však protahovalo, až došlo v roce 1924 ke koupi jiného domu od pana Moravce, který žil tou dobou již v Americe, za 30 000 Kč. Na tento obnos si svatojánská obec musela půjčit od svých občanů. Dokonce i zde došlo ke sporům s bývalou mateřskou obcí Ločenice, a to v otázce, kdo se postará o zchudlého Jaroslava Poelderla a jeho rodinu, přičemž tento spor dotáhly obě sousední vesnice až k Nejvyššímu správnímu soudu. Ani takovými sociálními otázkám se nevyhnula řevnivost obou sousedních rivalů⁵⁰

⁴⁹ SOKA České Budějovice, Archiv obce Sedlce, Pamětní kniha obce Sedlce 1924 - 1945, NAD 2129, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/200170>.

⁵⁰ Jmenovaný Poelderl přijel s vozem a s rodinou na svatojánskou návěs, utábořil se zde v nejhorší listopadové nepohodě a prosil o milosrdenství a ubytování alespoň pro děti. Obecní zastupitelstvo s trpčím soucítím, a tak ho nechalo ubytovat se v domku č. 30 - v chudinském domě. Financovat zchudlého Poelderla trvale však svatojánské zastupitelstvo nechtělo, a ihned se obrátilo na sousední Ločenice, aby se o své obyvatele postarali, ale ani Ločenice nechtěly rodinu zajistit a odmítaly uznat námitku svatojánských o tom, že zmíněný Poelderl bydlel v den rozdělení v Ločenicích, a patří proto pod tuto obec, což také Nejvyšší správní soud 23. května potvrdil a rozhodl Jaroslava Poelderla přiřknout do Ločenic s konečnou platností. SOKA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023, s. 211.

Po odtržení od Ločenic si svatojánští konečně mohli svojí obec spravovat podle svých představ a nebyli již svazováni názorem svých větších sousedů. Výhodou bylo, že celá obec byla národnostně jednotná, neboť zde bydleli pouze samí Češi, kteří se ani v náboženských otázkách příliš mnoho nerozcházel, většina z nich byla tradičně katolická. Se vznikem republiky i sem dorazila velká vlna popularity nové Církve československé, která zde však nepůsobila žádné konflikty a pozvolna ztrácela na své intenzitě. Skutečnost, že zde nebylo žádných náboženských ani národnostních konfliktů velmi napomohla soudržnosti místních občanů při práci na své obci.

V prvních dvou volbách do obecního zastupitelstva měli místní lidé možnost prokázat, že v této obci není ani politických rozepří. Před volbami roku 1923 svolal předseda stávající správní komise Josef Rada schůzi občanů, kde učitel Urban promluvil o občanské povinnosti a úkolech nového zastupitelstva a všechny přitom nabádal ke svornosti. Přítomní voliči se nakonec v tomto přátelském duchu prvních voleb dohodli volit jednotnou kandidátku, kterou společně sestavili. Druhé volby v roce 1927 se už zdaleka nenesly v tak přátelském duchu, jako ty první. Volilo se 15 členů obecního zastupitelstva poměrným zastoupením a rozhodovalo se mezi dvěma kandidátkami, nakonec většinu 8 mandátů a 133 hlasy získala kandidátka sdružených voličů, která nabízela hlavně podnikatele, řezníky, hostinské, kováře, pekaře, truhláře a učitele. Druhá kandidátka Československé sociálně demokratické strany obdržela 110 hlasů tj. 7 mandátů, přičemž tato kandidátka byla tvořena pouze zedníky a jedním obchodníkem.

Starostou byl opět zvolen Albert Schliestl původně hostinský s náměstkem a současně učitelem Rudolfem Urbanem. Toto zastupitelstvo však vydrželo ve své funkci pouze do poloviny roku 1929, kdy devět jeho členů rezignovalo na svou funkci na protest proti pochybnému prodeji pozemků určených na stavbu silnice starostovi a některým zastupitelům. Obec tak začala čekat na nové volby, které se konaly 28. června 1929 a ve kterých Adalbert Schliestl opět prokázal, že má důvěru občanů a stal se opět starostou.

Svatý Jan do značné míry trpěl svojí polohou, ve které se nacházel, krom toho že se obec rozkládala na kopci, ocitla se také na spojnicí tří sousedících okresů - kaplického, krumlovského a trhosvinenského. Tím pádem se dostala na samý okraj zájmu všech tří okresů, což se projevilo hlavně na špatném stavu dopravních komunikací mezi nimi a katastrofálním stavem mostu přes řeku Malši. Svátý Jan

představoval spolu se silnicí k němu dopravně důležitou spojnici mezi okresy. Chatrný stav mostu, do kterého nechtěl ani jeden okres investovat měl samozřejmě velice limitující vliv na rozvoj celé obce. Svatý Jan nad Malší po celá dvacátá léta bojoval o zřízení nového mostu přes řeku Malší u Kozáků, stejně tak, jako se snažil od státních institucí získat finanční podporu pro stavbu nové silnice, na kterou obec neměla dostatek prostředků.

Moderní doba s sebou přinesla zvýšené nároky na kvalitu života, a tak se jednou z největších priorit nového svatojánského zastupitelstva stalo zavedení elektrického proudu, po kterém místní obyvatelstvo marně toužilo už mnoho let.

Již v roce 1906 vyjednávalo město Trhové Sviny s majitelem Kozákova mlýna o zřízení elektrárny a dodávání proudu Trhovým Svinům. Zdejší obec se chtěla k tomuto projektu připojit, avšak jednání bylo bezvýsledné. Nápad postavit na řece Malší elektrárnu a pomocí ní zásobit města a vesnice v nejbližším okolí elektrickým proudem opět oživil s příchodem Jana Pučegla, který zmíněný mlýn zdědil a rozhodl se ho podnikatelsky využít právě k obchodu s elektřinou. Ze svých prostředků investoval do stavby elektrárny a velmi rychle se mu podařilo zavést a prodávat elektřinu v nedalekém Velešíně. Dne 27. dubna 1924 se Jan Pučegl dohodl se zastupiteli obce Svatý Jan o zavedení primárního vedení i na druhou stranu, tedy do obce Svatý Jan nad Malší. Po této dohodě, jak píše obecní kronikář Rudolf Urban, se obyvatelé Svatého Jana začali těšit na elektrický pohon vody a osvětlení. Avšak trochu předčasně. Stavba vedení se nakonec zarazila na konkurenčním sporu mezi soukromou elektrárnou Jana Pučegla a Jihočeským povltavským elektrárenským svazem, který tou dobou za přispění vlády prováděl elektrizaci z elektráren na Černé a Mydlovar, nabízel však KWh o 2,5 Kč dražší než Jan Pučegl. Aby se získalo potřebné povolení na stavbu vedení, bylo třeba ustavit co nejrychleji elektrárenské družstvo, k němuž svatojánská obec přistoupila jako člen s 15 000 Kč a hned v květnu dokončila sekundární vedení a transformátor. Spor, mezi Janem Pučeglem a Jihočeským povltavským elektrárenským svazem, který brzdil elektrizaci obce, byl k velké radosti svatojánských konečně překonán a 12. dubna 1929, kdy byl poprvé puštěn proud do zdejší obce z elektrárny pana Pučegla.

Jeden z hlavních důvodů zavedení elektrického proudu do Svatého Jana nad Malší, byl vedle veřejného osvětlení opět palčivý problém s nedostatkem vody a s vodovodem. Nekonečné téma vodovodu se se zavedením elektrického proudu snad mohlo konečně vyřešit. Vodovod fungoval na větrný pohon, který byl ale dost nespolehlivý a v provozu vydržel pouze 10 let, pak začal vyžadovat mnoho nákladných

oprav, až došlo roku 1926 k úplnému sejmutí větrného kola, celková rekonstrukce větrného pohonu byla odborníky odhadnuta na 13 000 Kč. Vedení obce se vzhledem k této vysoké částce, rozhodlo větrný pohon již neopravovat a přeorientovat čerpání vody na elektrický pohon, neboť jednání s Janem Pučeglem zdálo se již od roku 1924 na dobré cestě a obec beztak plánovala investice do elektrifikace. Elektřina, která by umožnila bezproblémové čerpání vody a fungování vodovodu byla to, co si místní lidé přáli nejvíc, neboť problémy, které představoval vodovod poháněný větrným pohonem, připomínal neustále lidem své rezervy. Touha po elektrifikaci vodovodu vyvrcholila roku 1928. Při velice kruté zimě, tehdy vyschly prameny a voda ve studních se ztratila i tam, kde si ani nejstarší pamětníci nepamatovali nedostatek vody. Občané museli zase začít vozit vodu za krutých mrazů z rybníka a studánek u Ločenic, jako v dobách před zřízením vodovodu. Osmého prosince 1929 byl ke staré čerpací stanici připojen elektrický motor a ze stoužanů opět tekla voda. Radost občanů však byla krátká, neboť opotřebovaná stará pumpa nevyhovovala a čerpání bylo pro přílišnou spotřebu proudu zastaveno. Bylo nutné najít nové prameny po levé straně silnice do Ločenic. Obec musela s velkými náklady zřídit sběrný zářez u studní, postavit pod větrákem rezervoár na 300 hl, zřídit čerpací stanici s elektrickým pohonem a rozšířit vodní trať po obci, což se jí však mnohonásobně vyplatilo v následujícím mimořádně suchém období, které postihlo a dlouhodobě trápilo celou oblast začátkem třicátých let.⁵¹

Do konce dvacátých let se tedy svatojánským podařilo vyřešit oba dva základní problémy, které je na začátku tohoto desetiletí trápily nejvíce. Do neklidných třicátých let tak vstupovala obec osvětlená veřejným osvětlením a s dostatkem dobře dostupné vody. Krom toho se mohli svatojánští radovat z nového mostu U Kozáků a z nové silnice, starosti s dopravou do měst jim pomalu ale jistě začala usnadňovat veřejná doprava.

Od 15. ledna 1927 dojížděl do Svatého Jana vždy ve středu ráno z Trhových Svinů autobus a odvezl za 5 Kč cestující do Trhových Svinů. Jezdil však jen dva měsíce, jelikož se majiteli provoz nevyplácel. Do roku 1929 mohli místní jezdit do Českých Budějovic pouze vlakem. Výhodnější pro zdejší obec bylo zavedení autobusového spojení Besednice - České Budějovice. Z Ločenic, které se nacházely na této trase, do Českých Budějovic se platilo 9,- Kč. Pro srovnání stojí za to uvést, že

⁵¹ Například v roce 1932 celoroční suché počasí způsobilo v mnoha okolních obcích citelný nedostatek vody. Ve zdejší obci se však uplatnil v roce 1930 zlepšený vodovod.

jízdné z Velešína vlakem do Českých Budějovic stálo 6,-Kč, což bylo sice méně, ale neschůdná a dlouhá cesta na vlakové nádraží byla hlavně v zimě velmi obtížná, obzvláště ta zpáteční do svatojánského kopce, navíc byla šestinásobně delší (Velešínské nádraží je vzdáleno 6,6 km, Ločenická zastávka autobusu 1 km), proto většina občanů využívala autobusovou dopravu Tomáše Vaněčka z Ločenic, kterou začal v roce 1929 provozovat na lince z Besednic do Českých Budějovic. Za jednu jízdu do Budějovic a zpět se platilo výhodných 15,-Kč. Brzy se ukázalo, že takováto veřejná autodoprava může být velice výnosným podnikáním. V souvislosti s rozšiřujícím se automobilismem, začala autodopravci Vaněčkovi přibývat konkurence i v jeho vlastní obci. Začal jezdit také Jan Klein, hostinský z Ločenic a Jan Zeman rolník z Ločenic. Konkurence to byla zdravá a tak přišlo snižování cen jízdného. Každé ráno stáli ve Svatém Janě tři autodopravci a zvali lidi do svých vozů, večer pak rádi dovezli své cestující zpět do Svatého Jana. Nad konkurenty ale nakonec Tomáš Vaněček dokázal zvítězit a snížené jízdné potom opět libovolně zvyšoval, nakonec přestal do Svatého Jana zajíždět úplně a nastupovat k jízdě se mohlo pouze v Ločenicích. To vedlo k velké nelibosti svatojánských, kterou částečně vyřešil Jan Smetana ze Svatého Jana nad Malší, který se svým osobním vozem pro 8 lidí začal třikrát za týden jezdit do Českých Budějovic, ve středu pak i do Trhových Svinů či zcela jinam podle dohody.

Jak se nejednou ukázalo, největší problémy udělala obci nakonec vždycky příroda. Ať už toho moc dávala, nebo zase brala, byla to vždycky ona, kdo měl poslední slovo. Třetího června 1927 seslala na zem takové krupobití, že místním lidem tímto jedním počinem vzala naráz 50-90% žita, které se tu hlavně pěstovalo, a brzy na to zchladila hubování místních lidí tuhou zimou, která přišla brzo a zdržela se dlouho, hubila vše co přežilo, a nepustila ani děti do školy, vše zastavila a zmrazila. Dle obecního kronikáře Rudolfa Urbana se jednalo o nejstudenější únor od roku 1775.⁵² Příroda však dokázala místní i mnohokrát ohromit, jako třeba 29. června 1927, kdy bylo nejenom ve Svatém Janě krásně viditelné zatmění Slunce od 5:18 do 7:16 hodin ráno. Nebo o necelý měsíc později 25. července 1927, kdy mohli místní obyvatelé pocítit v 9 hodin 35 minut slabé zemětřesení, které trvalo asi 4 vteřiny a projevilo se slabým zadrnčením oken a nábytku, škody vzhledem ke své malé síle nepřineslo.

⁵² SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023, s. 289.

Koncem roku 1929 měla obec 90 čísel s 513 obyvateli. Staronový starosta Adalbert Schlieslt vedl obec do druhého a posledního desetiletí první republiky československé.

1. 3. První republika - 30. Léta

Období začátku třicátých let bylo neveselé. Hned rok 1931 byl pro zdejší zemědělců krutý, zima se protáhla až do května a v dubnu ještě ležel sníh, nešlo proto pořádně zasít a vysázet brambory, pak přišlo sucho, první liják zchladil zem až 15. srpna. To mělo za následek, že úroda byla toho roku mimořádně slabá, ovsa bylo málo, žito dopadlo jen o malinko lépe, krmení pro dobytek bylo málo. Místní rolníci se často rozhodli raději prodávat svůj dobytek, který neměli čím v zimě krmit. I když zima následujícího roku byla mírná, sucho přetrvalo na několik následujících let a mařilo tak zemědělcům naděje na lepší úrodu.

I v roce 1934 přetrvávalo velmi teplé a suché počasí, vzhledem k tomu, že nebyl ani sníh, který by po zimě roztál, byla celá zem vyprahlá, léto přišlo už na jaře a v létě místo hojné sklizně podzim a zklamání. Řeka Malše dokázala v tomto suchu udržet vodu, i když její koryto bylo spíše poloprázdné, vodovod její vodou zásoboval obec dobře až do konce července, v srpnu ale dopadlo sucho i sem a projevilo se katastrofálním nedostatkem vody. Voda proto musela být čerpána nepravdělně, potíže s nedostatkem vody přetrvávaly do konce roku a projevíly se i naopak ve špatném dodávání elektrického proudu z elektrárny U Kozákova mlýna, který nemohl bez vody vyrábět elektřinu, takže proud byl v tomto roce opravdu střídavý - někdy slabý, někdy silnější. V reservoáru se za 2-3 týdny nashromáždilo sotva 350 hl vody, proto vodovod nedokázal uspokojit potřeby místních občanů, při puštění vody do potrubí museli lidé lační po vodě konat pravidelné dostihy v běhu s nádobami k níže položeným stojanům, kde ovšem z nedostatku vody docházelo k častým a ne jen slovním potyčkám. Někteří občané začali raději čistit a prohlubovat studně, nebo kopat nové, avšak ne s velkým úspěchem. Podle obecní kroniky z obce Chlum byla od roku 1925 léta suchá a vodní prameny se stále zeslabovaly.⁵³ Deště se daly v roce 1934 počítat na prstech. Větší spotřebitelé si museli jezdit pro vodu k rybníku Severáku. Lidé nakonec pili a byli rádi za každou vodu, takže ke strachu z požárů a ze studené a suché zimy se ještě přidaly další obavy z vypuknutí tyfu. Životy místních lidí se dostaly do jednoho velkého nepříjemného kruhu, ze kterého mohl pomoci jen silný déšť, který dlouho nepřicházel.

⁵³ SOkA České Budějovice, Archiv obce Chlum, Kronika obce Chlum - Malče 1927 - 1945, NAD 1542, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/232>, s 87.

Protože úroda byla špatná a celý svět stále sužován hospodářskou krizí, vyšlo 13. 7. 1934 vládní nařízení o úpravě obchodu s obilím, mlýnskými výrobky a některými krmivy k zajištění a usměrnění odbytu a cen domácího obilí pod názvem Obilní monopol. Do života ho uvedla Československá obilní společnost, které se muselo prodávat všechno přebytečné obilí. Společnost upravila na celý rok ceny obilí s měsíčními příplatky.

V roce 1932 v Československu vrcholila hospodářská krize a nezaměstnanost prudce stoupla. Ve Svatém Janě byli lidé odkázáni převážně na drobné zemědělství a řemesla⁵⁴, což znamenalo bídu pro jedny i pro druhé.

Na zdejší obyvatele těžce dolehly následky hospodářské krize a nezaměstnanosti, což se projevilo i v mnoha na první pohled nečekaných sférách, jako je například velký pokles zájmu o knihy. Během roku 1933 přečetlo 7 čtenářů 48 knih z obecní knihovny, což byl značný pokles oproti předchozím letům. Po odtržení od Ločenic a založení vlastní obecní knihovny, která obsahovala celkem 145 svazků v roce 1923, tedy před deseti lety, si celkem 34 čtenářů vypůjčilo během roku celkem 578 knih a počet výpůjček v následujících letech stále stoupal. Obec dokonce přikupovala nové knihy, takže od roku 1926 měla ve své knihovně 172 svazků, v první polovině si také lidé chodili pro knihy nejvíce, zhruba tři desítky čtenářů si vypůjčily až 624 knih (v roce 1924). Koncem dvacátých let však nastal značný úpadek. A ze třech desítek čtenářů nezbyla ani desítka. Přestože obec ještě zpočátku investovala do knihovny a nakoupila další nové knihy, takže se v roce 1932 knižní fond rozrostl o dalších deset knih na 182 kusů, do knihovny zavítalo během třicátých let v průměru 7 čtenářů ročně a počet výpůjček se nepřehoupl přes padesát za rok. Starosti a pokrm pro tělo, zdá se, u místních lidí snadno zvítězily nad duševním stravou. Což vedlo místního učitele a současně i kronikáře Rudofa Urbana k tvrdé kritice mravů mladé generace: *„Čte se, co vede ku žvanění, k žargonu pepíků, co kroutí krásná mateřská slova, co je spíše ke zkáze, než k duševní zušlechtění. Prázdná hlava, smělos, samolibost, opičení po módě městských lvů chodníků a módních hastrošů, žvanění žergonem pepíků a sladkobolné*

⁵⁴ Socioprofesní skladba obyvatelstva v roce 1932 byla následující. Žilo zde 443 obyvatel, z toho 27 živnostníků (hostinští -5, obchodníci -5, řezníci -2, pekaři -2, truhlář, kovář, kolař, krejčí, obuvníci -2, podomní obchodníci -2, hokynaři -2, prodejce stavebních potřeb, hrobař a skladník pohřebních potřeb, obchodník s cukrovím, prodejce lahvového piva a porodní asistentka), 12 gážístů (kněz, učitelé - 3 z nich 1 ve výslužbě, učitelé -5 z nich 1 ve výslužbě, četníci -2, pensista státních drah). Ostatní byli zemědělci, stavební řemeslníci a dělníci. SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023 s. 315.

fráze a písně jsou náhradou za četbu ušlechtilou.“, kterou o několik let později (v roce 1936) ještě přitvrdil: *Náš nadějný dorost nechte krásných zušlechťujících děl dobrých a slavných českých spisovatelů, ale jsa zkažen a zesurověn pozorováním i účastí na hrubých zápasech fotbalu, boxu a jiných „ušlechtilostí“, které jsou prý moderní, pokrokové, hltá referáty a knížky o „mistrech světa fotbalu, boxu, filmu“. Náš mládenec a děva zbožňuje takové „mistry“ (na svého v práci nadává), zná jejich životopis lépe než Masarykův, Benešův, Jiráskův, zná lépe, co takový kopáč neb boxer má za „gól“ za „zápas“, ale neví kolik sám mládenec má spláceti svému ustaranému otci za jeho námahu a starost o celou rodinu v nynějším těžkém boji o skývu chleba. „Táta kopá krompáčem, syn kopá do míče!“⁵⁵*

Po tučných letech nadějí, přišly hubené plné strachu. Doba, kdy v Německu probíhala „noc dlouhých nožů“, v sousedním Rakousku byl posléze zavražděn kancléř Engelbert Dollfuß a atentátu se nevyhnul ani jugoslávský král Alexandr I. ve Francii, jasně naznačovala vřavu ve společnosti a jednoznačně hrozila výbuchem, kterého se báli nejen obyvatelé malé vesničky na svatojánském kopci, jak naznačuje komentář učitele Rudolfa Urbana v obecní kronice: *„Opanováním Habeše Itálií, španělskou bouří, výbojností Německa a choutkami Polska Maďarska o revizi hranic dusná atmosféra v Evropě, zbrojí se překotně, obyvatelstvo všech států je rozrušeno a očekává se toužebně uklidnění. Žijeme v dusné atmosféře a v trapném čekání, že válečná jiskra rozpoutá požár celé Evropy. Státníci horečnatě jezdí, jednají, smlouvy o vzájemné spolupráci uzavírají. Všude se zbrojí, betonové kryty se zřizují, občané se cvičí v ochraně proti leteckým útokům a proti plynové válce, která bude nejhroznější!“⁵⁶*

Nedostatek a strach často vyvolávají konflikty, lidé se mezi sebou hašteří a ve chvílích nedostatku neznají bratra, v takovéto zkoušce pak selhávají mnohé lidské charaktery. Lidé jsou bezmocní a vybíjejí svůj vztek na nevinných. Obviňují sousedy z krádeží, starostu z toho že neteče voda a hromadu lidí z toho, že hrozí další válka, a přitom tuší, že je čeká ještě mnohem těžší životní zkouška.

V takovýchto situacích přichází ke slovu víra. Víra, která v moderní době ztrácí svou sílu, a kterou lidé znovunalézají ve chvílích, kdy potřebují alespoň nějakou jistotu. Na síle však nenabírá každá víra. Ve Svatém Janě nad Malší se lidé neuchýlili k československé církvi, která zažila i tady raketový vzestup ve dvacátých letech, ale

⁵⁵ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023 s. 320.

⁵⁶ TAMTÉŽ s. 333.

téměř jednotně k tradiční víře jejich rodičů. Proto bylo velikou slávou, když mohli dne 2. května 1934 uvítat ve své obci Šimona Bártu⁵⁷, osmého českobudějovického biskupa, který toho dne konal biřmování 130 biřmovanců a generální vizitaci chrámu a fary.

Krom víry v Boha, mohla zdejší lidem od strachu z války pomoci ještě víra v československou armádu, kterou ve zdejší vsi podpořily tři setkání s jejími příslušníky. Poprvé a podruhé to bylo s částí organizovaného oddílu, který zaujal jako útvar s vojenskou morálkou, se kterou se místní jen tak nesetkávali. Potřetí to byl jednotlivec, který v nich vyvolával pocit sounáležitosti, hrdosti a patriotismu. Čtrnáctého února odpoledne se na zdejší návsi utábořily 2/5 dělostřeleckého oddílu z Českých Budějovic a dělostřelci byli následně ubytováni v domech a hostincích, jen velitel oddílu ppl. Eduard Kánský přespal u řídicího učitele. Následně 23. února konal v okolí obce cvičení první pěší pluk M. J. Husi z Českých Budějovic a jeho část opět přenocovala ve škole, v hostincích i v soukromých bytech. Úctu, kterou u místních lidí příslušníci armády vzbudili, shrnul kronikář obecní kroniky takto: „*Obdivovali jsme koně, děla, mužstvo, kázeň a pořádek. A což naše kuchařky! Ty žasly, jak kuchaři u polní kuchyně se točili a bez spousty kuchyňského náčiní vystrojili oběd, večeři a snídani pro tolik vojáků. Kázeň, svěžest hbitost a otužilost vojáků byla občanstvem obdivována a posílila důvěru v naši armádu*“⁵⁸. Dne 29. května měla obec další vojenskou návštěvu. Nad rodnou vískou kroužil v nepatrné výši letec poručík Jan Čermák z domu č. 14 a máváním z dvojplošníku zdravil svého otce Jana Čermáka a sousedy. Všichni, kteří zahlédli letoun, radostně pozdrav máváním šátků a klobouků opětovali.

Na konci třicátých let se začala ve zdejší obci projevovat i značná politická nejednotnost místních obyvatel, různé těžké životní situace vedly celou řadu lidí k protichůdným názorům na to, jak se dají věci řešit. Jestliže se volby ve dvacátých letech nesly v přátelském duchu, kdy se volila jedna společná kandidátka, nebo potom rozhodovali místní mezi dvěma, ve třicátých letech už byla nabídka politických názorů celkem pestrá. Při volbách do obecního zastupitelstva, které proběhly 21. července v roce 1936, se utvořily hned čtyři kandidátky, takže si každý mohl vybrat, zdali je mu blízká Komunistická strana československá (sekce Komunistické internacionály) nebo spíš preferuje Československou sociálnědemokratickou stranu dělnickou, či raději Občanskou volební skupinu, nebo snad Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu a Domoviny domkařů a malorolníků. Volby nakonec dopadly

⁵⁷ V čele českobudějovické diecéze stál v letech 1920 - 1940.

⁵⁸SOKA České Budějovice, Archiv obce Svätý Jan nad Malší, Kronika obce Svätý Jan 1925 - 1940, sign. B2023, s. 330.

patem, kdy třetí a čtvrtá kandidátka získaly stejně 5 mandátů a každá podporu jedné ze zbylých jednomandátových levicových, které ve volbách neuspěly. O starostovi nakonec musel rozhodnout los. A rozhodl opět ve prospěch Alberta Schiestla lídra republikánů proti Josefu Radovi z Občanské volební skupiny, staronový starosta vedl zdejší obec do dalšího volebního období a o tom, že to nebude jednoduché období, se mohli místní obyvatelé přesvědčit poměrně brzy.

V úterý večer dne 25. ledna 1938, se objevila na obloze překrásná polární záře, měla podobu velké purpurové clony, kterou prostupovaly světlezelené a modravé paprsky, záře se vějířovitě pohybovala od západu k východu a zpět. Tento vzácný úkaz způsobil v mnoha obcích poprask. Jedni hádali, že se jedná o veliký požár, druzí, že jde o vojenskou cvičení s mnoha světlomety, pověřčiví v tom viděli znamení zkázy, války a moru, dokonce i konec světa. Ať tak či tak, ať si to lidé vysvětlovali v první chvíli jakkoliv, bylo to něco neobvyklého, co předtím neviděli, s čím se nesetkali a jež jakoby předznamenávalo příchod něčeho dalšího. A skutečně v roce 1938 nastala nejedna významná změna pro naši zem.⁵⁹

Rok 1938 znamenal zvrát. Jestli někdo ještě na začátku roku doufal, že nádherná záře na obloze věští utišení neklidné situace ve světě, mír a novou naději, musel i on v druhé polovině roku jen nešťastně svésit hlavu a přijmout fakt, že tomu tak nebude, ba přímo naopak. Od konce září přinášely noviny zprávu za zprávou o zásadních zvratech v evropské společnosti. Nejprve přišel Mnichov, po něm druhá republika a nakonec protektorát. Aby neštěstí nebylo dost, vypukla na podzim v sousední obci Ločenice slintavka i kulhavka. Nadto ještě vepřový dobytek dostal obrnu. Dvacátého třetího září 1938 byla vyhlášena mobilizace československé branné moci a lidé se opět loučili se svými blízkými odcházejícími muži a přitom se snažili v rámci možností zachovat klid a ovládnout strach. Obec tak přišla o celou řadu pro obec důležitých lidí, kteří museli nastoupit na vojenskou službu (František Mareš – vrchní četnický strážmistr, Leopold Petr – pekař, Jan Brouček – kolař, František Řebec – zedník) nebo se dle mobilizační vyhlášky přidali ke svým plukům (Josef Hruška – učitel, Tomáš Klein – řezník, Ludvík

⁵⁹ Další polární záře viditelná na obloze ze Svatého Jana nad Malší vzbudila rozruch 24. března 1940 po sedmé hodině večerní a trvala hodinu. Celkový dojem z polární záře byl menší než před dvěma lety. Její intenzitu negativně ovlivnil Měsíc v úplňku. Září, kterou místní neznalí lidé nazývali podle kronikářových slov „populární“, popsal kronikář takto: „*purpurový pruh na západě až k zenitu. Za pár minut byly dva zelené pruhy, pak malinově červený pruh, na to rudý kužel se objevil. Zjev záře trval až do 20 hodiny, činil dojem jakoby obrovský reflektor vrhal červené paprsky.*“ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 - 1940, sign. B2023, s. 389.

a Theodor Fouskovi, Jan a František Ertlovi, František Hechtberger – zedník, Karel Šťastný – pekař). K bojům však k velké lítosti mnoha z nich nedošlo.

1. 4. Léta protektorátní a válečná

15. března 1939 v šest hodin ráno oznámil rozhlas lidem obsazení Čech a Moravy Německem a začlenění zbytku ČSR do říše. Doba protektorátu byla zlá. Do Čech s ní přišly válečné přirážky ve prospěch říše, ke kterým se postupně přidaly i potravinové lístky. Vyvěšování československých vlajek bylo přísně zakázáno, místní hasičský sbor odstranil dle rozkazu z přileb znaky bývalé republiky a ze školy byly dle nařízení ministerstva školství odstraněny a zničeny obrazy oslavující činy československých legií, obrazy prezidentů. Znaky bývalé republiky byly ze škol odstraněny ještě o něco dříve. V učebnách zbyl proto jen kříž. K tomu přibylo nařízení okresního úřadu, dle kterého musela být veřejná označení obcí, škol a far německo-česky.

V dubnu 1939 přišel zákaz všech politických stran, které pak částečně nahradilo masově organizované Národní souručenství, do kterého vstoupilo víc než dva miliony českých mužů a všichni svatojánští muži nad 21 let s výjimkou dvou z nich. Když byla politická činnost Národního souručenství přeměněna na činnost kulturně výchovavací, což bylo v polovině ledna 1943, proběhl i nábor žen. Ve Svatém Janě se do Národního souručenství zapojilo 55 žen a 89 dalších za těchto okolností odmítlo.

Po napadení Polska a začátku války přišly další změny. Od 5. září 1939 byly v budějovickém okrese uzavřeny všechny školy a od 7. září byl benzin dáván jen na poukázky. Ač byly snahy ujišťovat občany celé země, že není důvod obávat se nedostatku životních potřeb a váznutí zásobování, obyvatelé měst ze strachu skupovali vše, co mohli a zásobovali se. Tím vznikl za prvních 14 dní války nedostatek zboží, což se nemohlo vyhnout ani krámům zdejších obchodníků, kteří pak prodávali mouku, mýdlo, rýži, kávu a jiné zboží jen v malém množství 1/4-1/2kg pro rodinu. Všichni členové obecního zastupitelstva, všech komisí a místní školní rady museli zaslat svým nadřízeným úřadům podepsaný slib poslušnosti Vůdci. Někteří úředníci na budějovickém okresním úřadě museli být nahrazeni Němci, zůstat mohli jen ti, kteří s nimi sympatizovali. Ze Svatého Jana to byl například František Tácha, soudní kontrolor, jež byl pak tragicky zastřelen na lovu jiným okresním úředníkem z Českých Budějovic.⁶⁰

⁶⁰ SOkA České Budějovice, Archiv obce Chlum, Kronika obce Chlum - Malče 1927 - 1945, NAD 1542. s. 157, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/232>.

Lidé měli krajně omezený pohyb, protože byl nedostatek pohonných hmot, upravil říšský protektor nařízením používání motorových vozidel. Od 1. října směla být používána jen vozidla s úředními značkami a označením omnibusů a autodrožek. Osobní auta a motokola, která obvykle nesloužila veřejnému zájmu, byla odvelena do garáží a přístřešků, kde musela čekat na změnu stávající situace. Krom toho byly vyhlášovány povinné sbírky, které zatěžovaly nejen obyvatele svatojánské vesnice, a odvody zvířat.⁶¹ V úředním listě z 22. listopadu 1939 byl vyhlášen sběr a povinné dodávky mléka a selského másla. Od 29. listopadu toho roku měly být zřízeny místní a obvodové sběrný. Držitelé dojníc museli odvést za každou dojnici týdně stanovené množství mléka a másla, posléze se podobné nařízení týkalo i vajec. Ve Svatém Janě měla sběr másla a vajec na starost hokynářka Marie Bobrová.

Vzhledem k vážné době Ministerstvo školství a národní osvěty nařídilo, aby bylo žactvu důrazně uloženo, aby do školy nechodilo v hloučcích, šlo nejkratší cestou do i ze školy a před budovou školní se v houfech nezdržovalo. K tomu byly zakázány hromadné vycházky a nesměla se konat ani žádná pochodová cvičení. Nežádoucí byly dokonce i výlety a kulturní exkurse. Děti měli naopak dle rozkazu sbírat protiněmecké letáky shazované na naše území nepřátelskými letadly, ovšem za odpovědného dozoru učitelů.⁶²

Válka přináší v první řadě oběti, a Svatý Jan byl mezi prvními, kdo to za druhé světové války poznal na vlastní kůži. Dne 14. října 1939 zemřel v Praze v pankrácké věznici po dvou měsících svatojánský rodák z čísla 8. plukovník generálního štábu Bohumil Klein, bývalý československý vojenský attaché v Budapešti, šéfredaktor ČTK v Brně, ve věku 41 let. Tělesná schránka tohoto významného muže byla dne 22. října uložena k odpočinku na zdejší hřbitově.⁶³

Svatý Jan dlouho předtím neuvítal najednou tolik lidí, kolik se jich sjelo z celé země na pohřeb plk. gšt. Bohumila Kleina. Někdejší spolužáci ze všech civilních i vojenských škol, jež navštěvoval, důstojníci i vojáci ze všech posádek, jimiž prošel,

⁶¹ Jeden takový se konal 26. října v Trhových Svinech. Odvod koní řídila říšská komise, ze zdejší obce odvedli koně Jan Čermák, Matouš Glaser, Tomáš Klein, Rudolf šťastný a Václav Tácha(2). Z těchto předvedených koní nebyl ale nakonec žádný odveden. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chlum, Kronika obce Chlum - Malče 1927 - 1945, NAD 1542, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/232>, s. 173.

⁶² Viz kapitola Učitel protektorátní.

⁶³ 14. října byl plk. generálního štábu Bohumil Klein gestapem umučen. Stal se tak neoficiálně první obětí nacismu v Čechách. SOKA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023, s. 134.

spolupracovníci z ministerstev obrany i zahraničí, kolegové z diplomatického sboru i z ČTK a stovky dalších nejenom osobních přátel a známých, ale i lidí, kteří o něm a jeho osudu pouze slyšeli (namnoze ze zahraničního rozhlasu, zejména z českého vysílání britské BBC nebo francouzské RDF), přeplnili obec, aby tím nejenom vyjádřili svou úctu k mezinárodně uznávanému zesnulému, nýbrž i manifestovali svůj odpor k nacismu a německé okupaci.

Začátek války nebyl pro místní obyvatele vůbec jednoduchý. První válečná zima byla neobyčejně krutá, zem pokrývala vysoká vrstva sněhu a mráz vytvořil na řece Malší metr hlubokou vrstvu ledu. Čtrnáctého března rychle stoupající voda nakupila u jezu až tři metry vysoké ledové kry, voda zatopila mlýn a vylila se daleko do břehů. Velkému náporu ker a dva metry nad normálem vysokému proudu jez nedokázal odolat. Silný proud strhal všechny lávky na řece k Římovu i dále. Byl zastaven provoz na pile a mlýně. Z důvodu poničení elektrárny bylo přerušeno dodávání elektrického proudu do Chodče, Dlouhé, Velešína, Svachova, Sedlce, a Svatého Jana, kde bylo tím pádem zastaveno i čerpání vody. Svatý Jan byl odříznut od světa, ani jeden z 26 majitelů radiopřijímačů nedostal jedinou zprávu o dění v okolním světě. Jan Pučegl se pod tíhou následků živelné pohromy rozhodl prodat svou elektrárnu Svazu jihočeských elektráren.

Lidé si museli zvykat na celou řadu nařízeních, jež upravovala jejich životy a i běžné denní návyky. Od 1. dubna 1940 byl v Čechách podle říše nařízen letní čas a od roku 1942 jízda vpravo. Zpěv státní hymny byl v kostele zakázán. Byly sloučeny obce Svatý Jan a sousední Sedlce do jednoho celku. Dvacátého pátého března 1942 byly zvony ze zdejší věže sejmuty a odvezeny do Hamburku k roztavení, použity pro válečné účely však nakonec nebyly. První zvon vážil 215 kg a měl nápis *L. P. 1899 Rudolf Perner v Českých Budějovicích Snacta Maria*. Druhý zvon vážil 120 kg a měl nápis *Ze sbírky a obětavosti zdejších katolíků, Boha za nás proste, dědictví otců nám zachovejte, patronové naši*. Při odvážení zvonů mnoho očí slzelo, zůstal zde jen umíráček, posel smutných správ, ozývající se pouze při úmrtí, a tak se posléze z kostela začalo ozývat pouze hlasité „*Nedej zahynouti nám ni budoucím, Svatý Václave.*“ Ze svátků Božího těla, Petra a Pavla, Cyrila a Metoděje, Husa byly státním nařízením utvořeny pracovní dny, církevní oslavy se proto musely přesunout na neděli následující po daném svátku.

Odebrány však nebyly pouze zvony z kostelní věže. Každý kdo vlastnil v roce 1943 radiopřijímač, musel ho odnést na obecní úřad k odebrání krátkovlnných součástek, aby na něm již nemohl chytat krátké vlny a získávat tak informace ze zahraničí,

neupravené státní cenzurou. „*Nesli jsme si domů vykuchané přijímače, ale důvtip český zvítězil. Stačil drátek na spojení dvou lamp a zase se dalo poslouchat.*“⁶⁴

Podle výnosu ministerstva školství a národní osvěty č. 129.247/40-IV/4 ze dne 21. října 1940 bylo všem obcím nařízeno odevzdat v naprosto neporušeném stavu své pamětní knihy okresnímu úřadu, a to do 11. listopadu 1940. Kroniky byly následně hromadně odeslány okresním úřadem do úschovny zemského archivu Praze. O navrácení kroniky zpět do obce bylo žádáno po válce, vše ale trvalo dlouho. Místní rodák Bohumil Jirsa kroniku v zemském archivu nakonec vyzvedl osobně a do Svatého Jana ji odeslal poštou. Díky tomu měli svatojánští svoji kroniku už v březnu 1946, což bylo mnohem dřív než okolní vesnice, které musely počkat, než jejich kronika projde pomalým třídícím a rozesílacím procesem.

Během války se nacistické Německo potýkalo s nedostatkem pracovních sil. Muže odvedené do armády bylo třeba někým nahradit, do Německa proto směřovalo od roku 1941 množství dělníků z okupovaných zemí, jako výsledek náborových akcí. Po roce 1942 byly zavedeny hromadné nucené náborové pracovní síly, které dodávaly říši velké množství pracovníků. Pověstný přednosta budějovického pracovního úřadu Buchner, který poslal několik tisíc Jihočechů na totální práci v říši, často zajížděl na pobočku v Trhových Svinech, kde se ho báli úředníci i posuzovaní. Ze Svatého Jana bylo na práci nasazeno šest lidí (Ertl Bohuslav - krejčí, Vrážek Jan - kovář, Bobr Václav - krejčí, Tácha Jan - zedník, Tácha Leopold - zedník, Klíma Václav - malíř).

Na jaře roku 1945 už bylo zřejmé, že se blíží konec války, který pro říši nedopadne dobře. Nejenom přes Svatý Jan, ale přes všechny obce v okolí už létali takzvaní hloubkoví letci, byly to větší skupiny Američanů a Angličanů, kteří měli na starosti hlavně ničení parních lokomotiv, ať už na nádraží či po trati. Tito letci na jaře 1945 napadli nádraží ve Velešíně a všechny další železniční stanice až do Č. Budějovic. Krom nich přelétávaly nad tímto územím také velké formace bombardovacích letadel, kterých někdy místní lidé napočítali až 150. Tyto bombardéry ničily hlavně železniční nádraží a továrny. Když pak přeletěly velké formace letadel a napadly České Budějovice, kde zničily nádraží a spoustu domů, bylo toto velké bombardování slyšet až do Svatého Jana a okolních vesnic.

Pro zdejší obec byl ze všech válečných let jednoznačně nedramatičtější začátek roku 1945 a blížící se konec války. Jestliže se místní lidé během války příliš často se

⁶⁴ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023, s. 176.

zástupci armád nepotkávali, během dubna a května roku 1945 jich měli možnost poznat celou řadu. V pondělí 23. dubna 1945 ve čtyři hodiny odpoledne přišel do Svatého Jana nad Malší ustrašený oddíl Maďarů -7 důstojníků a 80 žáků (dětí 10 - 14-ti letých) z nižší kadetní školy, kteří přechali před Rusy. Vyspali se ve školních třídách a brzy ráno pokračovali do Krumlova, údajně vítat Američany, protože Rusů se velice báli.

Hned 26. dubna obsadili třídy a hostinské sály dokonce i některé byty Němci. Bylo zde 180 mužů s majorem Knorem, hlavní velitel Barlen byl s dalšími Němci v nedaleké Besednici, tito Němci konali úhybný pohyb z Malacek na Slovensku. S Němci přišly a ubytovaly se i pomocnice štábu, což bylo asi 20 dívek a pár Slováků, kteří s nimi sympatizovali a kteří se také dožadovali bytů na nocleh. Ten večer byla celá svatojánská návěs zastavěna auty plnými zboží, které si s sebou Němci přivezli, šlo hlavně o kuřivo, alkohol, konzervy, sýry, čokoládu, chléb atd. Německé sebevědomí a odvaha byla pryč, když bylo slyšet, jak Američané na Velešínském nádraží „*solt*“⁶⁵ lokomotivy, zvuky letadel doléhaly až do Svatého Jana, Němci i jejich slečny se v panice uschovali v přízemí školy a žádali o pomoc. Mezi Němci bylo i několik vídeňských, česky mluvících mužů a několik odrodilců od Brna, kteří se chtěli s místními spřátelit, avšak marně. Obyvatelé Němce nepodporovali, jen v několika domech je nechali z přinesených zásob si něco uvařit, za což byli dotyční zbytkem vesnice odsuzováni.

Počátkem května začaly prosakovat informace o brzkém konci říše a o kapitulaci, i když pouze neoficiální cestou. S počátkem pražského povstání a výzvě k odporu proti Němcům začali i místní občané okamžitě strhávat německé nápisy a očekávat příchod osvoboditelů. Na svatojánském kostele zavlál československý prapor, a to bez ohledu na přítomné Němce. Lidé se začínali radovat z konce války.

Ze všech občanů sloučené obce Svatý Jan a Sedlce byl utvořen zatímní národní výbor na zachování pořádku a řízení následujících událostí. K tomuto účelu se přeměnila první třída svatojánské školy na úřadovnou využívající školní přijímač ve dne i v noci k zjišťování aktuálních zpráv. Do okolních obcí byly vysílány stanovené spojky a večer šli členové výboru (řídící učitel Rudolf Urban mladší, Tomáš Klein velitel hasičů, vrchní strážmistr Simandl a záložní kapitán Dokoupil) k jednání s německým majorem Knorem, jehož lidé stále obývali školu a hostince. Zástupci žádali odzbrojení celého oddílu, major Knor však trval na tom, že to není možné bez rozkazu velitele

⁶⁵ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023, s. 189.

Barlena, který stále setrval v Besednici, což ale nebyl takový problém. V devět hodin večer byl rozkaz z Besednic doručen a důstojníci složili a odevzdali zbraně. Veškeré německé vojsko ve Svatém Janě bylo před školní budovou odzbrojeno. Všechny zbraně a náboje odebrané Němcům byly odneseny a uloženy v domě Tomáše Kleina č. 8.

K zabezpečení klidu a pořádku nastoupily hasičské hlídky, které použily zabrané kulometry, automaty a pušky. Zbraně vyfasovaly i hlídky z okolních menších osad a vsí. Šestého května 1945 po schválení okresního národního výboru v Českých Budějovicích bylo v jednu hodinu odpoledne povoleno odzbrojeným Němcům odjet přes Ločnice do Kaplice.

Jedni Němci odešli a druzí opět přišli. Sedmého května dorazil do vsi jiný německý oddíl, který opět zabral pro svou potřebu školu. K překvapení všech ale před večerem náhle narychlo odjel, čehož ale v obci nikdo nelitoval. Stejný den dorazila do Svatého Jana také německá policie s rozkazem odvést zbraně zabrané 5. května Knorovi. Němci odjeli se zbraněmi s výjimkou zbraní, které měly hlídky. Osmého května projížděli obcí další Němci ve směru na Velešín, kteří se ale v obci nezdrželi. K překvapení všech se 9. května brzy ráno před sedmou hodinou ranní vrátila do obce část odzbrojeného oddílu a požadovala navrácení zbraní. Němci obsadili obec a začali vyhrožovat kulometry a zastřelením všech lidí v obklíčené obci, když tu nečekaně začaly nad vesnicí kroužit americké letouny, což Němce natolik vyděsilo, že naskákali do aut a už v osm hodin ráno byli pryč.

Už za dvě hodiny přišli do obce osvobození ruští zajatci, které z projíždějícího transportu vysvobodili obyvatelé Kaplice. Rusové byli místními nasyceni, vykoupáni, oblečeni a ubytováni. Ve Svatém Janě setrvali až do 14. května, kdy odešli do Českých Budějovic. Nálada v obci se nesla v duchu radostného očekávání Rudé armády, o čemž svědčily sovětské vlajky vlající na budovách a slavobrána se stožáry se sovětskou a československou státní vlajkou. Čekalo se na Rusy a Rusové skutečně 10. května dorazili.

Ovšem nebyli to ti správní Rusové. Po deváté hodině ranní vtrhla do obce armáda generála Vlasova složená z nebolševických Rusů. Velitel oddílu o 1 800 mužích způsobil hned u slavobrány rozruch, když strhl ze stožáru sovětskou vlajku a nechal ji pošlapat svým koněm. „*Jako nepřítel jezdit v nejprudším cvalu po obci, přímo říčel a pistolí hrozil zastřelením občanů pro ruské prapory.*“⁶⁶ Všechny se musely rychle

⁶⁶ SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 - 1947, sign. B2023, s. 192.

stáhnout. Vlasovci se ubytovali ve škole a v soukromých bytech. Podle dalších slov kronikáře si počínali dosti arogantně a lidé se báli, co bude v noci následovat a co od nich mohou čekat. V osm hodin večer ale Vlasovci zatroubili poplach a za několik minut počali kvapně opouštět obec, důvod jejich odchodu byl, dá se říci, za humny. Rudá armáda se přiblížila do Ločenic.

Od odchodu Vlasovců vyčkávali opět svatojáňští u slavobrány připraveni vítat osvoboditele, kteří ale nedorazili. Dalšího rána, hned od svítání nastoupili opět všichni k bráně a vyčkávali, školní děti s prapory, dívky v krojích, hasiči v uniformách, příjezdu vytoužených tanků, dokud se nedočkali. Dva obrněné vozy s důstojníky a mužstvem zastavily a s místními se pozdravili. Byli zasypáni květinami a projevy radosti. Směrem k Velešínu doprovázelo potom rudoarmějce procesí nadšených lidí.

Po Rusech následoval příjezd Američanů, americký vůz byl obdobným způsobem druhý den, tj. 11. května radostně uvítán. Toho dne se v obci sešli Rusové i Američané, místní lidé jim z vděčnosti uspořádali malou hostinu v hostinci u Čermáků. Celé odpoledne bylo vyplněno radostnými vzájemnými projevy náklonnosti a přípitky mezi všemi zúčastněnými. Jazykovou bariéru pomohli odstranit kantoři, kteří tlumočili mezi ruštinou, angličtinou a češtinou, což bylo ovšem s postupujícím časem stále méně potřeba. Večer se k radosti místní omladiny do obce sjeli ještě vojáci z okolí, v dalším hostinci se na rychlo utvořila kapela s mezinárodním repertoárem, jehož jasnou jedničkou byl ruský kozáček, s jehož pomocí se dařilo utužovat přátelství mezi národy.

Rusové v obci zanechali hlídky, které ve spolupráci s obecními hlídkami měly za úkol „očistit“ okolí od Němců, kteří se během úhybných manévřů oddělili od svých oddílů a skrývali se v okolí, stejně tak bylo pátráno po zbězích z Vlasovovy armády. Hlídkám se společně podařilo chytit několik lidí, kteří byli pak v obci posuzováni. Členové SS byli identifikováni podle tetování v podpaždí a čekala je okamžitá poprava, bez soudu byli postříleni ruskými vojáky. 12. května bylo zastřeleno na Svachově 12 příslušníků SS a následně zakopáno na poli směrem na Sedlci. Další člen SS byl popraven přímo ve Svatém Janě a byl zakopán v Hlinicích. Jiní němečtí vojáci byli pohřbeni v lese u „Parného mlýna“ a na jiných místech v okolí. Ti, kteří nebyli na místě popraveni, byli hlídkami dohnáni do sběrného tábora v Nových Hradech, odkud měli být odvázeni do Ruska. Druhý den tedy 13. května proběhla v místním kostele slavná bohoslužba, které se zúčastnila celá farnost. Při ní občanstvo děkovalo Bohu za vítězství. Odpoledne následovala další poprava na Svachově. Zastřeleno bylo 7 příslušníků SS.

V sobotu 25. srpna 1945 zažil Svatý Jan nad Malší opět radostné chvíle. Po sedmiletém pobytu v zahraničním vojsku se vrátil rodák, major čsl. letectva Jan Čermák. Konala se velká slavnost, kterou druhý den, tedy v neděli, zakončila taneční zábava, na počest místního hrdiny, který při této příležitosti vyličil své životní osudy. Svě tajné opuštění vlasti v roce 1939 za pomoci železničářů do Polska, po jeho pádu odjezd švédskou lodí do Francie, boje u Paříže, její kapitulaci, svůj odlet do Alžíru a cestu přes Oran a Maroko do Casablanky, dobrodružnou cestu malou loďkou do Lisabonu a odtud přelet do Anglie k první stíhací peruti. Vyprávěl o letecké válce proti Němcům a o invazi na pevninu a konečném pádu Německa ze svého pohledu spolu s dojmy z návratu domů.

I ve zdejší obci se našly některé osobnosti, které se nedokázaly smířit se situací, ve které se celý český národ ocitl a rozhodly se proti okupantům bojovat, tak jak nejlépe dovedly. Ve Svatém Janě byl jedním z nich Tomáš Klein, řezník z č. 8, který byl po květnové revoluci za své činy vyznamenán, jeho bratr Bohumil Klein, byl považován za první oběť gestapa v Čechách. Bývalý ruský legionář Tomáš Charvát byl vězněn v Terezíně, týrán a vyslýchán v Německu, MUDr. František Šťastný padl na Slovensku v roce 1944, jeho dědečkem byl František Šiman, který byl ve Svatém Janě 30 let řídícím učitelem, Josef Tácha tragicky zahynul při havárii vojenského auta na hranicích za Českým Benešovem, působil ve Svatém Janě při odzbrojování německých vojsk a konal vyčišťovací a strážní službu.

Ve zdejší obci nedošlo po válce k žádnému odsunu, neboť zde nežili nikdy žádní Němci, trestů za kolaboraci zde také bylo minimum. Majetek, který v obci zbyl po německých oddílech, byl rozprodán stejně jako zabavený majetek Albíny Táchové, která ze strachu z potrestání za styky s Němci raději uprchla do Rakouska. Alžbětě Tomáškové za spolupráci s Němci propadl podíl na dědictví a byla nakonec mezi 42 lidmi, kteří po roce 1945 odešli z obce hledat své štěstí do pohraničí, které jim po odsunu Němců nabízelo nový začátek.

Do dějin Svatého Jana nad Malší se otiskly i stopy přilehlých sousedních obcí či osad v těsné blízkosti, které byly přiřazeny ke svatojánské farnosti a přiškoleny ke zdejší škole. Největšími z nich byly osady Sedlce a Chlum, které se od roku 1961 staly součástí svatojánské obce. Velký význam pro místní usedlíky měl Svachovský dvůr. Na hřebenu poloostrova obtékaného řekou Malší se dodnes nacházejí zbytky středověkého hradu Velešín, pozemky na kterých se zřícenina nacházela, byly ve dvacátých letech

minulého století odkoupeny od novohradského velkostatku a v současné době se nacházejí v katastru obce Svatý Jan nad Malší. Osada Sedlce, která získala tento svůj oficiální název v roce 1924 a dodnes se jí říká Selc, což pochází z německého označení zdejšího místa Selz, se poprvé objevila v písemných pramenech v roce 1541 jako součást Novohradského panství.

Sedlce byla ještě začátkem dvacátých let minulého století velkou a rozlehlou obcí, do které patřily osady Sedlce, Hrachovy Hory, Úlehle, Zahrádky, Lahuť, Kladiny, Branišovice, Mokřý Lom a Polžov. Vzhledem k větším vzdálenostem mezi jednotlivými osadami, bylo žádoucí rozpúlit tohle osadní seskupení do dvou samostatných obcí, což nebylo vůbec jednoduché vzhledem k protichůdným snahám a záměrům jednotlivých osad, nakonec byla obec rozdělena do tří obcí: Sedlce, Hrachovy Hory, Úlehle a Zahrádky byla první, Mokřý Lom, Polžov a Lahuť druhá a Branišovice s Kladinami třetí, nastaly očekávané tahanice o společný majetek, hlavně v případě hasičského sboru.

Nedaleko od Svatého Jana pod Chlumskou Horou se nachází malá osada, která má však dlouhou tradici a od roku 1924 dodnes je nazývána Chlum nad Malší. Do roku 1387 byl Chlum⁶⁷ a osada Malče zaznamenán v zemských deskách jako součást panství pánů z Michelsberku se sídlem na Velešíně. Roku 1387 přešly obě osady do majetku mocného rodu Rožmberků, a jako součást rožmberského panství fungovaly až do roku 1459, kdy byl Chlum prodán Mikuláši z Holkova za 7 kop 43 groše. Roku 1541 připojil se Chlum opět k novohradskému panství a obzvláště za posledních pánů z Rožmberka došlo v celé zdejší oblasti k velkému rozšíření zemědělství, jehož centrem se stal nově vzniklý dvůr Svachov. Petr Vok dále založil na řece Malši dva nové mlýny a osvobodil obec Chlum od odúmrtí. Zdrojem informací pro toto období je novohradský urbář z roku 1553.

Obec Chlum byla přifařena k velešínské farnosti až do roku 1786. Když však vznikla fara v nedalekém Svatém Janě, byla tahle malá obec přifařena a přiškolená k nejmladší obci v okolí, Svatému Janu. Chlum a Malče byly původně součástí obce

⁶⁷ Roku 1913 objevil J.Krych blízko vsi Chlumu staré hradiště, které se nacházelo na nižším širokém ostrohu obtékaném řekou Malší, pravděpodobně ze sedmého století našeho letopočtu. Na tuto archeologicky opomíjenou lokalitu upozorňuje ve svém článku Daniel KOVÁŘ, *Hradiště u Chlumu (okr. České Budějovice)?* Výběr 38, 2001, č. 4, s. 75-77.

Nesměň, od roku 1896 je však Chlum samostatnou jednotkou a Malče přešla pod sousední obec Besednice.

2. Svatojánská farnost

Dějiny obce Svatý Jan nad Malší jsou ve svých počátcích úzce spojeny s dějinami kaple a pozdějšího kostela, neboť tyto církevní stavby byly první budovy, které se na Ločenickém vrchu objevily a které díky své popularitě v pozdějších letech přispěly ke vzniku nové osady. Podle tradované legendy vedlo velešínského faráře Johana Bernardina Riesenschopfera k založení malé kapličky na nedalekém vrchu zjevení svatého Jana Nepomuckého, respektive zjevení pěti výrazných hvězd, které jsou světcovou trvalou součástí od dob barokní tradice. Díky tomuto zjevení začal velešínský farář se stavbou kaple, která byla v pozdějších letech rozšířena na kostel s ambity a věží. Mohlo tak vzniknout nové poutní místo zasvěcené jednomu z našich „nej“ světců, jednomu z nejoslavovanějších, nejspornějších, nejkritizovanějších a nejmladších českých světců, historickému doktoru Johánkovi z Pomuka známému jako svatý Jan Nepomucký.

2. 1. Kult Jana Nepomuckého

Koncem 17. století dostal příběh o „zpovědníkovi české královny“ Janu Nepomuckém svou mistrnou podobu v díle vlasteneckého jezuita Bohuslava Balbína. Ten dokázal životopis Jana Nepomuckého, mučedníka zpovědního tajemství, roku 1680 dovést k vrcholu české barokní literatury. Svým latinským dílem vytištěným v antverpské edici *Acta Sanctorum* přiblížil nově uctívaného českého mučedníka i okolnímu světu. Jeho dílo se ocitlo na vrcholu pomyslné vlny staronového zájmu o českého mučedníka, který neměl v Evropě obdoby. Stal se symbolem. Symbolem uctívaným a milovaným, ale také symbolem nenávisti a snadným terčem kritiky hlavně ze stran reformovaných odpůrců tradiční katolické víry.⁶⁸

Roku 1639 byl v rodišti generálního vikáře Jana z Pomuka v místech jeho údajného rodného domu postaven první kostel zasvěcený právě oblíbenému Janu Nepomuckému, i když tehdy ještě ne oficiálně. Jan Nepomucký ještě zdaleka nebyl řádně uznaným světcem, kanonizační proces byl stále v nedohlednu. Kostel byl zasvěcen svatému Janu, ovšem oficiálně šlo o Jana Křtitele, což nebránilo nikomu modlit se a uctívat zde Jana Nepomuckého. Teprve roku 1715, kdy se novým pražským

⁶⁸ Není-li uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z prací: Vít VLNAS, *Jan Nepomucký. Česká legenda*, Praha 1993; Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko. Českobudějovicko, Hlubocko, Lišovsko, Novohradsko, Trhosvinensko, Vltavotýnsko*, České Budějovice 2004 a Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Soběslavska a Třeboňska s přílehlou částí Dolních Rakous. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2009.

arcibiskupem stal František Ferdinand Khünburg, byl zahájen beatifikační proces Jana Nepomuckého, který byl úspěšně dokončen 31. května 1721 prohlášením Jana za blahoslaveného papežem Inocencem XIII.. Celá zem oslavila v čele s Prahou potvrzení nepomucenského kultu. Čtvrtého července proběhla v Praze velkolepá slavnost, při které se nově blahoslavený Jan Nepomucký mohl oficiálně zařadit do „českého nebe“ a postavit se po bok starších českých patronů. Kult nově uznaného mučedníka stoupal ke svému vrcholu a jeho popularita rostla. Úspěch v prvním kanonizačním procesu strhl mnoho vášní, které nedokázaly čekat deset let na další proces. Už následujícího roku byla učiněna výjimka a již zmiňovaný papež Inocenc XII. vydal souhlas se zahájením dalšího kanonizačního tentokrát apoštolského procesu, na jehož konci kanonizační komise uznala čtyři potřebné zázraky (zachování jazyka, jeho naběhnutí a zčervenání, záchránění Rozálie Hodánkové a uzdravení Terezie Veroniky Krebsové).

Rok 1729 se stal rokem svatojánského triumfu, když papež Benedikt XIII. bulou *Christus Dominus* prohlásil dne 19. března 1729 Jana za svatého. Velkolepá a nákladná kanonizace se odehrála toho dne v římském Lateránu. Pražské oslavy se odehrály v průběhu osmi dnů od 9. do 16. října 1729 a představovaly vrchol české barokní kultury. Oslavy se samozřejmě neomezily pouze na Prahu, dalším velkým nepomucenským centrem bylo rodiště nového světce, západočeské městečko Nepomuk, kde oslavovali svého rodáka velkolepým procesím. Na jaře 1730 vyhlásili třídní nepomucenské pobožnosti i biskupové v Litoměřicích a Hradci Králové.

Každoroční oslavou Jana Nepomuckého byly i mohutné jarní poutě konané 16. – 23. května k hrobu mučedníka zpovědního tajemství do pražské katedrály svatého Víta a na pražský Karlův most, ale nejenom tam. Poutníci se scházeli i na jiných místech v Praze i mimo Prahu. Co na tom, že historický doktor Johánek zemřel už 20. března, historická tradice datum jeho smrti a tedy i datum tradičních poutí posunula do mnohem příjemnějšího období poloviny května. Zhruba kolem roku 1683, kolem domnělého třísetletého výročí smrti Jana Nepomuckého (přestože historický doktor Johánek ve skutečnosti zemřel roku 1393), v době kdy Bohuslav Balbín vydal svůj životopis, v českých zemích již pevně zakořenila víra v moc mimořádně morálního a zásadového kněze, který neustoupil ani samotnému králi a raději se nechal svrhout do Vltavy, kde našel svoji smrt, aby uchoval zpovědní tajemství české královny. Před koncem století se úcta k Janu Nepomuckému začala projevovat konkrétními činy projevované zbožnosti a úcty.

Hojně začaly být zřizovány nové sochy, oltáře a dokonce i kaple připomínající Jana Nepomuckého. Jednou z nejvýznamnějších byla nepomucenská kaple v Praze na Skalce proti emauzskému klášteru postavená v roce 1691, kde již po pěti letech vzniklo první svatojánské bratrstvo, kanonicky potvrzené o deset let později. V letech 1730-1738 byl na místě kaple postaven nový chrám podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera, ve kterém je umístěn dřevěný model sochy sv. Jana Nepomuckého od Jana Brokoffa z roku 1682, podle kterého byla odlita světcova socha stojící na Karlově mostě.

Ještě dávno před oficiální kanonizací byly české země koncem 17. století „zaplaveny“ sochami Jana Nepomuckého. Díky nim vešla podoba a příběh svatého Jana do obecného povědomí. Smutný konec života generálního vikáře způsobil, že se stal patronem většiny mostů, které ozdobily jeho dřevěné, kamenné i štukované podobizny. Mnoho soch kanovníka s palmou, krucifixem a pěti hvězdami kolem hlavy se stalo součástí barokní venkovské krajiny (nejenom české, velké oblibě se svatý Jan Nepomucký těšil také například v sousedním Bavorsku, známý byl celému katolickému světu hlavně prostřednictvím Balbínova životopisu) Dodnes tyto trochu vychýlené kamenné postavy najdeme na mnoha místech po celé zemi. Většina těchto Nepomuků je dobře rozeznatelná už jenom proto, že jejich podoba vychází z nejslavnější nepomucenské sochy, která stojí na pražském Karlově mostě jen pár metrů od místa, ze kterého byl Jan hozen do Vltavy. Autorem dřevěné sochy, která sloužila jako předloha pro odlití z bronzu, byl Jan Brokof. Roku 1683 podle této sochy v Norimberku litec Volf Jeroným Herold odlil výsledné dílo z bronzu, které bylo ještě v srpnu téhož roku umístěno na mostním pilíři. Mučedník je podle tohoto vzoru často ztvárňován jako muž klidného až trpitélského pohledu, oděný jako kanovník do pláště a s biretem, držící palmu jakožto symbol mučednictví, krucifix, jenž prozrazuje utrpení duchovního, někdy s prstem přes ústa, který naznačuje jeho mlčenlivost. Je to postava elegantního jemného člověka, jehož asi nejznámějším symbolem je pět pěticipých hvězd. Symbolika hvězd může být různá a pravděpodobně souvisí s legendárním světlem, která doprovázelo světcovo mrtvé tělo. Hvězdy jsou symbolem, který do té doby označovaly výhradně Pannu Marii, proč je kolem Janovy hlavy hvězd právě pět může mít různá vysvětlení např. pět ran Kristových, nebo také pět písmen slova TACUI což znamená, mlčel jsem. Dalším častým symbolem připomínajícím světcovu mlčenlivost je jazyk, který byl nalezen neporušený po otevření Janova hrobu (ve skutečnosti šlo o část mozkové tkáně, která byla mylně považována za jazyk), nebo také třeba ryba či zámek.

Vznikl tak důvěrně známý obraz světce, u jehož četných soch se v půli května zastavovali lidé s modlitbou na rtech a který byl již kolem roku 1600 pokládán za jednoho z patronů české země. V první polovině 18. století dosáhl svatojánský kult svého vrcholu a objal celou zemi svými barokními projevy. Pro své povahové vlastnosti a mučednickou smrt se sv. Jan stal patronem téměř všeho, co souvisí s vodou: lodníků, vorařů, mlynářů, námořníků, strážcem mostů a ochráncem před povodněmi, ale i před suchem, díky svému původnímu povolání je také patronem právníků. Stal se symbolem mlčenlivosti, odvahy, spolehlivosti a strážcem tajemství. Velel vodnímu živlu, byl ochráncem dobré pověsti a vítěz nad pomluvami. Měl pověst zázračného léčitele, v jehož jménu se budovaly špitály i zakládaly dobročinné nadace. Svatý Jan byl velice všestranný přímluvce, jehož sláva vystoupala tak vysoko, že na určitou dobu zastínila i největšího českého patrona svatého Václava a rovnala se s nejmasivnějším kultem Panny Marie. Jan Zpovědník se dokonce stal mocným přímluvcem neplodných žen, k vytouženému chlapci pomohl například manželům Martinicovým a Schwarzenberkovým. Adam František ze Schwarzenberku a jeho žena Eleonora Amálie neměli mužského potomka. Po otevření světcova hrobu a po beatifikaci roku 1721 se oba modlili v katedrále a prosili světce o přímluvu. Patnáctého prosince 1722 se jim narodil syn Josef Adam Jan Nepomuk, za jehož narození Eleonora obětovala stříbrnou sošku o stejné váze jako nemluvně. Další syn v linii Josefa Adama Jan Nepomuk měl šest synů, čímž zajistil rod proti vymření po meči. A za to vše mohli Schwarzenberkové vděčit jedině oblíbenému světci Janu Nepomuckému.⁶⁹

V polovině 18. století, kdy vrcholil nepomucenský kult, se také snad díky mnoha modlitbám žen rodily celé zástupy malých Nepomuků, a to nejen do šlechtických kolíbek⁷⁰. Samozřejmě asi je, že mnoho Nepomuků najdeme mezi duchovními (Jan Nepomuk Neumann, Jan Nepomuk Sedlák, Jan Nepomuk Soukop a další

Nepomucenský kult měl několik center, která přirozeně vycházela z míst spojených se světcovým životem a smrtí. Nejvíce poutníků směřovalo za svatým Janem

⁶⁹ J. ČERNÝ, *Poutní místa Českokubudějovicka a Novohradska*, s. 92 - 95.

⁷⁰ Vedle již zmiňovaných Schwarzenberků se narodil Jan Nepomuk Karel z Lichtenštejna (8. 7. 1724 - 22. 12. 1748), Jan Nepomuk Buquoy (28. 6. 1741 - 12. 4. 1803) a další. Pod jménem Jan Nepomuk mohl člověk přelomu 18. a 19. století potkat celou řadu umělců namátkou Jana Nepomuka Maýra (17. 2. 1818 - 25. 10. 1888) operního pěvce, pedagoga a skladatele, Johanna Nepomuka Kaňku ml. (10. 11. 1772 - 15. 4. 1865) hudebního skladatele a právníka, Jana Nepomuka Štěpánka (19. 5. 1783 - 12. 2. 1844) divadelníka, herce, režiséra, dramatika, dramaturga, překladatele, spisovatele, redaktora, publicistu a divadelní ředitele, Jana Matyáše Nepomuka Augustina Vitáseka (20. 2. 1771 - 7. 12. 1839) hudebního skladatele, klavíristu, sbormistra, varhaníka, hudebního teoretika a pedagoga a celou řadu dalších nositelů tohoto jména.

do Prahy k jeho velkolepě pojatému stříbrnému hrobu, kde měli možnost poklonit se jeho ostatkům. Nejuctívanější relikvií byl světcův domnělý jazyk zasazený do drahocenného relikviáře, který mohly tisíce zbožných poutníků až do roku 1866 políbit (do roku 1866 jej políbily miliony lidí). Velmi působivou svatojánskou pobožnost zavedli staroměstí cyriaci roku 1715, nazývali ji *musicae navales*. Vždy v předvečer svátku vypluly od kostela svatého Kříže ověčené a osvětlené pramice s hudebníky a směřovaly ke Karlovu mostu. Májová noc, prozářená světly a provázená hudbou lákala mnoho lidí na nevšední zážitek. Mimo Prahu putovali poutníci velmi často k místu světcova rodiště do Nepomuku, který byl v souvislosti s Janovou kanonizací roku 1730 císařem Karlem VI. povýšen na město a roku 1738 byl i zde dokončen barokní chrám k počtě svatého rodáka. Poutníci ze severních Čech vedli své kroky také často do okolí města Žatce, kde se nacházela celá řada kostelů, kaplí a sousoší, kam se mohli přívrženci svatého Jana jít poklonit. V Žatci totiž podle Balbínova vyprávění svatý Jan studoval, proto se v jeho okolí objevuje větší množství těchto památek. Mezi největší střediska nelze nezařadit i cisterciácký Žďár nad Sázavou, který dal postavit opat Vejmluva poté co byl v roce 1719 nalezen světcův pozoruhodně neporušený „jazyk“. Kostel byl postaven mezi lety 1719 - 1722 na kopci, který byl nově pojmenován Zelená hora a který navazoval na zaniklý klášter na stejnojmenném vrchu u Nepomuku. Geniální stavitel Jan Blažej Santini Aichel zde vytvořil výjimečné dílo plné symboliky, jehož základem je motiv hvězdy.

Kostelů, kaplí a soch svatého Jana je v českých zemích mnoho, většina z nich pochází z období po kanonizaci, kdy byl světec na vrcholu slávy. Nej hustší síť těchto zbožných míst a připomínek světce, který se stal symbolem protireformace, najdeme v pruhu při severozápadních hranicích Čech, které sousedily s luteránskými oblastmi Německa. V jižních Čechách nebylo žádné velké poutní místo, které by kolem sebe soustředilo nepomucenský kult, zato se i zde rozsypaly drobné kapličky a sochy zobrazující věřícím Jana Zpovědníka.⁷¹

⁷¹ Kapli svatého Jana Nepomuckého najdeme v jižních Čechách například v **Besednicích** na Českokrumlovsku, **Boršově nad Vltavou** na Českobudějovicku, **Březině** na Jindřichohradecku, **Čejeticích** na Strakonicku, **Dražicích** na Tábořsku, **Dražiči** na Českobudějovicku, **Dolní Lhotě** na Jindřichohradecku, **Habří** na Českobudějovicku, **Hamru** na Třeboňsku, **Hodušíně** na Tábořsku, **Horosedlech** na Písecku, **Chrástanech** na Českobudějovicku, **Jemčině** na Jindřichohradecku, **Kájově** na Českokrumlovsku, **Klenovicích** na Tábořsku, **Komařicích** na Českobudějovicku, **Lutová** na Jindřichohradecku, **Netřebicích** na Českokrumlovsku, **Novosedlech nad Nežárkou** na Jindřichohradecku, **Nových Hradech** na Českobudějovicku, **Mažicích** na Tábořsku, **Milevsku** na Písecku, **Oseku** na Strakonicku, **Opařanech** na Tábořsku, **Orlíku nad Vltavou** na Písecku, **Písku**, **Prachaticích**, **Slavči** na Českobudějovicku, **Strakonících**, **Stříbřci** na Jindřichohradecku, **Suchdole nad**

2.2. Pět hvězd nad kopcem

Ve třicátých letech 18. století, kdy se hojně stavěly kostely i kaple pro nového světce, měl velešínský farář Joanes Bernardius Riezenschopfer zjevení. Roku 1732 spatřil nad nedalekým vrchem, kterému se říkalo Ločenický, jasně zářit pět jasných hvězd. Duchovnímu samozřejmě nemohla být tato symbolika vzdálená, proto si úkaz okamžitě spojil se svatým Janem Nepomuckým. Co toho večera zbožný duchovní skutečně viděl, se již nedozvíme, jisté ale je, že tou dobou nebylo v okolí ještě mnoho míst, kam by se mohli poutníci v květnu přijít poklonit a pomodlit k čerstvě uznanému světci. Význam velešínské farnosti koncem 17. století upadal do stínu sousedního poutního Říмова, který sice patřil k velešínské faře, ale spravovala a vlastnila ho českokrumlovská jezuitská kolej.

Římov vlastnil jezuitský řád z Českého Krumlova od roku 1626. V době po třicetileté válce, kdy v Čechách v rámci protireformace vznikala nová poutní místa, pomohli jezuité z Českého Krumlova vzkřísit mariánský kostel v Kájově, z něhož společně se zlatokorunskými cisterciáky udělali jedno z největších mariánských poutních míst v jižních Čechách. Následně se pustili do budování dalšího mariánského poutního místa na svém statku v Římově. Nejaktivněji se o vybudování pro jezuitu typické lorety, zasloužil jezuitský laický bratr a lékárník při českokrumlovské koleji Jan Gurre. Na novou loretánskou kapli přispěli lidé z celého okolí i Českého Krumlova. V srpnu 1658 byla kaple slavnostně vysvěcena a začalo se pracovat na okolních ambitech a na křížové cestě, která se pak postupně stavěla ještě mnoho let. Poslední 25.

Lužnicí na Jindřichohradecku, **Třebčí** na Českobudějovicku, **Třeboni**, **Valu** na Táborsku, **Vlachovo Březí** na Prachaticku, **Velešíně** na Českokrumlovsku, **Velké Turné** na Strakonicku, **Vlkově** na Táborsku, **Zálší** na Táborsku, **Žáru** na Českobudějovicku a **Žernovicích** na Prachaticku

Volné sochy se v oblasti jižních Čech nacházejí například v **Bechyni** na Táborsku, **Benešově nad Černou** na Českokrumlovsku, **Borovanech** na Českobudějovicku (2), **Českých Budějovicích**, **Českém Krumlově**, **Čestlicích** na Strakonicku, **Čížkrajicích** na Českobudějovicku, **Dřítňi** na Českobudějovicku, **Horních Slověnicích** na Českobudějovicku, **Horosedlech** na Písecku, **Hořicích na Šumavě** na Českokrumlovsku, **Husinci** na Prachaticku, **Chlumu u Třeboně** na Jindřichohradecku, **Chotýčanech** na Českobudějovicku, **Chvalšínách** na Českokrumlovsku, **Kostelci nad Vltavou** na Písecku, **Kamenném Újezdě** na Českobudějovicku, **Kraselově** na Strakonicku, **Kubově Hutí** na Prachaticku, **Ledenicích** na Českobudějovicku (3), **Lišově** na Českobudějovicku, **Mačkově** na Strakonicku, **Mažicích** na Táborsku, **Milevsku** na Písecku, **Mladošovicích** na Českobudějovicku, **Netolicích** na Prachaticku, **Nových Hradech** na Českobudějovicku, **Novosedlech** na Strakonicku, **Plavě** na Českobudějovicku, **Posudově** na Českokrumlovsku, **Rožmberku nad Vltavou** na Českokrumlovsku, **Rožmitále na Šumavě** na Českokrumlovsku, **Rudolfově** na Českobudějovicku, **Římově** na Českobudějovicku, **Soběnově** na Českokrumlovsku, **Svatém Janě nad Malší** na Českobudějovicku, **Stráži nad Nežárkou** na Jindřichohradecku (2), **Štěkeni** na Strakonicku, **Štěpánovicích** na Českobudějovicku, **Trhových Svinech**, **Třeboni** (4), **Tučapech** na Táborsku, **Vlachovo Březí** na Prachaticku, **Velešíně** na Českokrumlovsku, **Vodňanech** na Strakonicku, **Vyšším Brodě** na Českokrumlovsku, **Zlivi** na Českobudějovicku, **Žabovřeskách** na Českobudějovicku.

kaplička byla dokončena až roku 1762. S postupným příchodem poutníků bylo třeba zřídit v Římově svatostánek. Kostel svatého Ducha byl dokončen v roce 1697. Pravidelné poutě se do Říмова konaly na svátky Nalezení svatého kříže (3. května), Navštívení panny Marie (2. července) a Povýšení svatého kříže (14. září). Poutě byly rok od roku lidnatější a krom poutníků z nejbližšího okolí zavítali do Říмова i lidé z Vodňan, Písku, Bechyně, Milevska, Tábora, Dačic, Telče, Jihlavy a mnoha jiných měst. Na zaopatřování poutníků nejprve docházeli jezuité z Českého Krumlova ve svátky a o nedělích, než se po roce 1694 v Římově usadili dva kněží – misionáři, kteří působili při římovském kostele až do zrušení jezuitského řádu roku 1773 a následně se zde soustředili až do vzniku samostatné lokálie při zdejším kostele. Což vyvolávalo spory s farnostmi ve Velešíně, a to hlavně v otázce pravomocí.⁷²

Velešínský farář Joanes Bernardius Riezenschopfer neváhal a po svém zjevení ihned započal se stavbou kaple k uctění památky svatého Jana Nepomuckého z vlastních finančních nákladů. Kaple se stavěla tři roky a její zakladatel se už nedožil dne, kdy se kaplička s obrazem na daleko viditelném kopci světila. V témže roce, kdy se začala kaple stavět, nastoupil na místo velešínského faráře Theofil Ignác Hostounský, který dokončenou kapli posvětil.⁷³ Svěcení proběhlo slavnostně na svátek svatého Jana Nepomuckého 16. května 1735. Kaplička na kopci potom žila svým dalším životem. V polovině 18. století byl nepomucenský kult na vrcholu a široko daleko viditelná kaple se stala oblíbeným zastavením mnoha poutníků. Poutníci sem směřovali z celé velešínské farnosti, z dalších okolních vesnic, z Černiče, Kamenného Újezda, Doudleb, Střížova či Soběnova přicházela procesí.

V jižních Čechách se dnes nachází několik kostelů, které jsou zasvěceny svatému Janu Nepomuckému,⁷⁴ mnohé z nich jsou ale mnohem mladšího data a v době, kdy chodili poutníci ke Svatému Janu, ještě nestály (kostel svatého Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích na Lineckém předměstí, kostel svatého Jana Nepomuckého v Hluboké nad Vltavou, kostel svatého Jana Nepomuckého ve Větrní, kostel svatého Jana Nepomuckého v obci Sedlec u Českých Budějovic). V 18. století v jižních Čechách kostelů zasvěcených Janu Nepomukovi mnoho nebylo. Nedaleko Kaplice v obci Omlenička už od roku 1722 stál kostel, který nebyl zasvěcen výhradně již

⁷² Daniel KOVÁŘ, *Římov. Historie obce a poutního místa*, Římov 1998.

⁷³ Johan Gottfried, SOMMER, *Das Königreich Böhmen, IX Band, Budweiser Kreis*, Praha 1841, s. 179.

⁷⁴ *Katalog českobudějovické diecéze L. P. 1996, Neměnná část*. České Budějovice 1996. Českobudějovická diecéze k tomuto roku evidovala v rámci své diecéze kostely v Českých Budějovicích, Člunku, Hlavňovicích, Hluboké nad Vltavou, Janově, Nepomuku, Rabí, Sedleci, Starém Rožmitále, Svatém Janě nad Malší, Těchonicích, Větrní, Vyklanticích a Zvonkové.

zmiňovanému světcu, Jan Nepomucký se o něj dělil s Pannou Marií Bolestnou. Podobně tomu bylo v Horní Vltavici, kde se zasvěcení kostela dělilo na svatého Jana Nepomuckého a svatého Josefa s Marií. Farní kostel zasvěcený výhradně svatému Janu Nepomuckému se dal kromě Svatého Jana nad Malší najít ještě v nešťastné farnosti ve Vitěšovicích. Tato farnost měla podobný vývoj jako Svatý Jan Nad Malší, jen s mnohem horším koncem. Na místě kostela původně stála dřevěná kaple, která byla roku 1795 nahrazena barokním kostelíkem zasvěceným svatému Janu Nepomuckému. Ten vyhořel roku 1845 a roku 1852 ho nahradil nový pseudorenesanční kostel, který se však také nedochoval, neboť Vitěšovice jsou od 50. let minulého století součástí vojenského výcvikového prostoru Boletice, zmiňovaný kostel je dnes zbořený a vesnice zaniklá. Šťastnější konec potkal kostel v Zadní Zvonkové, ten totiž také od padesátých let, po odsunu německého obyvatelstva, chátral. Byl dokonce využíván jako sklad pro vojenskou techniku. Zdevastovaný kostel byl ale začátkem devadesátých let minulého století, za přispění původních německých obyvatel znovu opraven. Mezi nejstarší stavby k uctění kultu svatého Jana můžeme nepochybně zařadit kapli zřízenou roku 1699 v poutním Kájově. Velkolepě zdobená kaple byla vsazená do budovy fary, v poutním areálu sloužila ke zpovídání poutníků. Mezi významné kostely odkazující na svatého Jana patří kostel v Janově u Soběslavi postavený uprostřed lesů v roce 1712. Další kostel s podobným datem vzniku jako ve Svatém Janě má kostel svatého Jana Nepomuckého v obci Člunek na Jindřichohradecku postavený v roce 1787. Severozápadně od Českých Budějovic síť kaplí, sousoší a kostelů svatého Jana houstne. Čím více se na mapě přiblížíme k místu světceva rodiště v Nepomuku, tím víc míst spojených se svatým Janem můžeme najít. Kostel nalezneme v obci Hlavňovice (z let 1799 -1808), Rabí (z roku 1785), Nové Mirovice (z roku 1747) a samozřejmě v již zmiňovaném Nepomuku.

Ve Svatém Janě nad Malší byla kaple v nezměněném stavu pod správou velešínské farnosti bez mála padesát let. Faráře Teofila Ignáce Hostounského mezitím v úřadě nahradil v roce 1763 Antonín Jan Nepomucký Mikšíček, který byl v úřadu velešínské fary do roku 1785. Kapli každoročně v půli května navštěvovali poutníci a v jejím okolí se začali usazovat první osadníci. Mikšíčkův kaplan Vojtěch Metla přišel s myšlenkou rozšíření kaple v důstojný chrám, oslavující Jana Nepomuka. S osobním zanícením se pustil do prosazování svého nápadu a zorganizoval k této příležitosti velkou peněžní sbírku, ze které by mohl být kostel financován. Svou pozornost zaměřil hlavně na obec Ločenice přiléhající k vrchu s kapličkou z východní strany, jejíž

obyvatelé vlastnili pozemky v okolí kapličky. Nadchnout místní lidi pro stavbu nového kostela nedalo tolik práce. Svatý Jan Nepomucký byl stále na vrcholu oblíbených světců, v nejbližším okolí žádný podobný kostel nestál a farníci z okolí by měli možnost navštěvovat bližší kostel než ten farní ve více než 6 km vzdáleném Velešíně. Ještě toho samého roku 1777, kdy kaplan Metla začal vybírat peníze na stavbu kostela, byla přestavba zahájena. Václav Šmejkal, Šebestián Štuc, Jakub Polobenda, Vojtěch Makovička a Matěj Kudrna, rolníci z Ločenice darovali potřebné pozemky na rozšíření kostela. Základní přestavba trvala do roku 1782 a v následujících čtyřech letech byla stavba kostela dokončena. Do nového kostela byly koupeny varhany a postupně k němu přibýly ještě kamenné schody, věž a ambity.⁷⁵ Zásahu na celkové přestavbě kostela měl vedle místních lidí a Vojtěcha Metli i majitel novohradského panství, který stavbu finančně podpořil. Nemohl to být nikdo jiný než hrabě Jan Nepomuk Buquoy, první velký osvícenec svého rodu.⁷⁶

Přestavba svatojánského kostela vrcholila v době prvních let vlády Josefa II., která s sebou přinesla pro všechny církevní instituce řadu změn. Mezi církví a státem docházelo již několik let dříve k důležitému boji o moc, kdy se stát všemožně snažil podrobit si církev a učinit z ní pouhý nástroj své moci. Církev se těmto snahám o státní zásahy do vlastních záležitostí v osobě pražského arcibiskupa bránila. Po nástupu Josefa II. na trůn už ale bylo zřejmé, že se síle osvíceneckého absolutistického monarchy neubrání. Josef II. měl o fungování církve jiné představy než její čelní představitelé, a proto zcela přeorganizoval její základní uspořádání. Základem nové organizace se stalo posílení a rozšíření sítě jednotlivých farností v čele s faráři, kteří pak představovali velkou skupinu v podstatě státních poloúředníků. Císař si k tomu prosadil právo jmenování biskupů i jiných církevních hodnostářů. Pražský arcibiskup Antonín Petr Příchovský nakonec rezignoval na tlak císaře Josefa II. o podmanění si církevní správy, takže mohlo vzniknout v Českých Budějovicích nové biskupství, které se vyčlenilo z pražského arcibiskupství 20. září 1785, když papež Pius VI. vydal zakládající bulu

⁷⁵ *Gedenkbuch der localie Johannesberk zu welcher nachstehende Ortschaften zugetheitt sind: Johannesberk, Lotschenitz, Mokrilom, Polschau, Selzei, Chum, Hrachowy Hory*, ve správě Děkanického úřadu Velešín.

⁷⁶ Jan Nepomuk Buquoy (1741 - 1803) byl nejstarším synem Františka Leopolda. V roce 1760 se stal císařským komorníkem, v roce 1767 nastoupil vládu nad majorátem. Byl prvním moderním osvícencem svého rodu, vystudoval pražskou právnickou fakultu, na svých panstvích podporoval uskutečňování školských reforem. V roce 1779 založil na Nových Hradech chudinský ústav. Josef II. si jeho práce vážil, a proto mu svěřil do rukou řízení dobročinných ústavů a nadací v celém Rakousku. Trvale žil se svojí manželkou Teresíí Paarovou na Nových Hradech. Blížeji se osobou Jana Nepomuka Buquoye zabývá Margarete BUQUOY, *Johann Graf von Buquoy*, Feldkirchen-Westerham 2004, obecnými dějinami rodu pak např. Pavel KOBLASA, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.

biskupství nazvanou *Cunctis ubique*. Prvním biskupem nové diecéze se stal Jan Prokop Schaaffgotsche⁷⁷ a nové biskupství se usídlilo v budově bývalé piaristické koleje. Farní chrám svatého Mikuláše byl roku 1785 povýšen na biskupskou katedrálu. Patronem biskupství se vedle svatého Mikuláše stal právě svatý Jan Nepomucký.⁷⁸

Pro jižní Čechy to byla změna obrovská. Na jedné straně vzniklo nové biskupství a řada farností a lokálií, což výrazně zlepšilo duchovní práci v regionu. Na straně druhé došlo k zásadnímu omezení řeholního života (což se samozřejmě netýkalo pouze jižních Čech, ale celé země).

Ve stejném roce, kdy císař Josef II. vydal toleranční patent, vešlo v platnost nařízení o zrušení některých řeholních konventů. Do počátku 19. století pak byla následně zrušena zhruba polovina klášterů. Rakouský stát nyní toleroval jen tzv. užitečné řády, které byly podle něho prospěšné společnosti. Jednotliví řeholníci již nebyli podřízeni svým řádovým představeným a organizacím v zahraničí, ale pouze domácím biskupům.⁷⁹ V okolí Svatého Jana byl roku 1785 zrušen cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně, klášter klarisek v Českém Krumlově (1782), dominikánský klášter v Českých Budějovicích (1784), kapucínský klášter v Českých Budějovicích (1786), augustiniánské domy v Třeboni a v Borovanech (1785). K tomu servitský klášter na Nových Hradech, františkánský klášter v Jindřichově Hradci a minoritský klášter v Českém Krumlově, které však byly po smrti Josefa II. obnoveny. Oba jezuitské domy v jižních Čechách - v Českém Krumlově a Jindřichově Hradci - byly zrušeny již roku 1773. Z majetku zrušených klášterů vznikl náboženský fond, ze kterého bylo financováno rozšiřování nové farní sítě. Budovy klášterů využil stát jako základ pro nové nemocnice či továrny. Kromě řeholních domů, byly zrušeny i některé kostely a kaple.⁸⁰ Ve velešínské farnosti byl například takto zrušen roku 1785 kostel svatého Filipa Jakuba.

Nová doba přinesla kromě zákazu „neužitečných klášterů“ i zákaz poutí což se samozřejmě negativně projevovalo na všech poutních místech, ale nejvíce se to dotklo těch

⁷⁷ Osobou prvního českého biskupa se stručně zabývá Jaroslav KADLEC, *Schaaffgotsche Jan Prokop*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998, s. 449 a nejnověji srov. Schaffgotschovu biografii z pera Rudolfa SVOBODY, *Jan Prokop Schaaffgotsche první biskup českobudějovický*. České Budějovice 2009. Související informace také podávají oficiální stránky českobudějovické diecéze dostupné z <http://www.bcb.cz/>.

⁷⁸ Více k českobudějovickému biskupství v Miroslav NOVOTNÝ, *Biskupství*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998 s. 41 a podrobněji TÝŽ, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18. - 20. století*, in: Vývoj církevní správy na Moravě (= XXVII. Mikulovské symposium 2002, Brno 2003, s. 169-180.

⁷⁹ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 2*, Praha 1991, s. 162.

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 162.

největších. V případě jižních Čech, mezi ty největší patřila od Svatého Jana vzdálenější Bechyně (70 km), bližší Svatý Kámen u Rychnova nad Malší (27 km) a Dobrá Voda u Nových Hradů (30 km), Kájov (25 km) a sousední Římov (8 km).

2.3. Nová farnost

Roku 1782 vyšla instrukce, podle které měla vzniknout nová farnost všude tam, kde je v osadě více než 700 obyvatel a nejbližší farní kostel vzdálen více než hodinu chůze. Na základě této instrukce vzniklo v Čechách 250 nových farností. Stavby nových kostelů a far financoval náboženský fond a patronátní úřady. Často byly tyto nové prosté kostely vybavovány zařízením ze zrušených klášterů. Farní kněží měli nově za povinnost při bohoslužbách oznamovat i státní nařízení a vyhlášky. Duchovní správce měl krom božských zákonů dbát ještě na dodržování zákonů světských. Stát si farní kněze k sobě připoutal i zrušením církevních plateb (desátků), které nahradily státní platby, které farářům zajišťovaly živobytí. Kněží, kteří tím byli začleněni do státní správy, tak byli na státu stále více závislí a vedli své farníky cestou panovníkem prosazovaného osvícenství. Stát zasahoval i do ryze církevních obřadů, když nařídil sloužit mše v obou zemských jazycích (češtině i němčině) - podle složení obyvatelstva dané farnosti, povolil pouze dvě procesí za rok (na svátek Božího Těla a v prosebné dny) a úředně stanovil délku mše.⁸¹

Stávající situace byla pro Svatý Jan příznivá. Nový poutní areál s malým lokálním významem byl rok po vzniku nového biskupství v Českých Budějovicích povýšen na jednu z mnoha nově vznikajících lokálií. Lokálie byla nejnižší jednotkou církevní správy. Kromě Svatého Jana vznikla toho roku 1786 také například v již zmiňovaném Římově a nedalekých Besednicích. Velešínská farnost, jejíž kořeny sahají k roku 1285 se tak rozdrobila na několik meších celků. Od roku 1730 byl velešínský farář v čele malého velešínského vikariátu, který se vyčlenil z vikariátů Český Krumlov a České Budějovice, nově vzniklé lokálie se nakrátko (do roku 1789) zařadily pod jeho správu v rámci českobudějovické diecéze. V roce 1789 po založení biskupství v Českých Budějovicích, vytvořil první budějovický biskup Jan Prokop Schaaffgotsche systém organizace nové diecéze. Ta se od té doby dělila na pět archipresbyteriátů (českobudějovický, klatovský, strakonický, táborský a vimperský), které měly tvořit spojovací článek mezi vikariáty a biskupstvím, podobně jako dříve arcijáhenství stálo mezi děkanáty a (arci)biskupstvím. Archipresbyteriát českobudějovický se skládal z osmi nově vymezených vikariátů, z nichž pět bylo předtím součástí českokrumlovského

⁸¹ J. KADLEC, *Přehled*, s. 162-164.

vikariátu (Benešov, Český Krumlov, Kaplice, Nové Hrady a Německý Rychnov - dnes Rychněvek), šestý, sedmý a osmý vikariát byl soběslavský, třeboňský a hlubocký. V rámci celé diecéze vzrostl počet vikariátů téměř dvojnásobně, ze šestnácti na třicet.⁸² Od roku 1808 přibýlo k českobudějovické diecézi ještě Železnorudsko a Grafenried. Svatojánská lokálie byla součástí velešínské farnosti s patronátem novohradských Buquoyů, v rámci novohradského vikariátu, resp. českobudějovického archiepiskopátu.

V čele lokálie stál lokalista, který měl formální pravomoc faráře, ale zároveň titul kaplana a nižší plat. Prvním lokalistou u Svatého Jana byl velešínský kaplan Vojtěch Metla, který byl svatojánským lokalistou do roku 1801. Ke kostelu byla do roku 1787 přistavena fara, kde se mohl nový lokalista ihned zabydlet. Pod zdejší lokálii patřily Ločenice, Sedlce, Mokřý Lom a Polžov, což představovalo celkem 2040 duší. Do doby než byla zdejší lokálie povýšena na farnost vystřídal se na svatojánské faře jedenáct lokalistů, jimiž byli - Vojtěch Metla, Matyáš Wagner, Josef Aráši, Martin Řídký, Václav Blažek, Michael Schoenbek, Josef Antoš, Josef Holk, Leopold Procházka, Augustin Křenek a Filip Schwamberger. Čtyři z nich opustili zdejší faru, neboť postoupili o stupeň výš a přestěhovali se na faru do Velešína. Celou velešínskou farnost spravoval Matyáš Wagner mezi lety 1810 až 1827, Václav Blažek od roku 1827 do 1843, Josef Antoš 1843 až 1853 a Augustin Křenek od roku 1853 do roku 1871.

Během následujících 70 let, kdy byla ve Svatém Janě lokálie (od roku 1786 do roku 1856) postupně klesal počet pod ní spadajících duší, až se v polovině 19. století ustálil na zhruba 1500 věřících (roku 1850 to bylo 1544 duší). Mezi nejvýznamnější duchovní správce patřil bezesporu první lokalista Vojtěch Metla, který na svatojánské faře působil nejdéle ze všech následujících lokalistů, celých patnáct let. Jeho nástupci obvykle zůstávali v čele lokálie do pěti let, po této době obvykle služebně povyšovali a nastupovali na místa zesnulých duchovních farností v okolí, nejčastěji ve Velešíně. Delší období, a sice jedenáct let, žil ve Svatém Janě ještě Leopold Procházka (1834 - 1845) a Augustin Křenek (1845-1853), který zde prožíval bouřlivý revoluční rok 1848. Během doby působení posledně zmiňovaných duchovních správců byl kostel svatého Jana jednou opravován a opatřen spolu s farou zelenožlutou fasádou, hlavní oltářní obraz svatého Jana Nepomuckého byl podruhé vyměněn. Poprvé to bylo roku 1828 a

⁸²Miroslav NOVOTNÝ, *Biskupství*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998, s. 41.

poté co následkem vlhkosti zetlel znovu roku 1853. Na zdejších hřbitově bylo do poloviny 19. století pohřbeno 2 707 nebožtíků. V posledních dvaceti let se ve svatojánské lokálii uskutečnilo v průměru 55 křtů, 57 pohřbů a 14 oddavek ročně, to znamená v průměru 126 duchovních úkonů během roku, vzhledem k počtu běžně sloužených mší (zhruba 140) a dalším duchovním úkonům, měl se svatojánský lokalista dost co otáčet.⁸³

Další členění správy českobudějovické diecéze přišlo za čtvrtého českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka.⁸⁴ Správa diecéze prošla roku 1856 další reorganizací, během níž byl navýšen počet archipresbyteriátů z pěti na osm, takže ke stávajícím pěti přibyly archipresbyteriáty v Českém Krumlově, Domažlicích a Jindřichově Hradci. Počet vikariátů v diecézi se zvýšil na 34. a vzrostl také počet farností. Farnost ve Svatém Janě byla zřízena 26. února 1856. V nejbližším okolí byly o rok později na farnosti povýšeny také lokálie v Římově a Besednicích.⁸⁵ Farnost ve Svatém Janě nad Malší byla součástí vikariátu v Nových Hradech,⁸⁶ spadajícího pod nový archipresbyterát v Jindřichově Hradci. Tou dobou byl v pořadí již dvanáctým duchovním správcem ve Svatém Janě Antonín Gregora, který se také toho roku stal první svatojánským farářem. V případě Svatého Jana nedošlo k žádné zásadní změně oproti době, kdy byl Svatý Jan pouhou lokálií. Přifařené osady, které byly součástí lokálie (Ločenice, Sedlce, Mokřý Lom, Polžov, Chlum, Hrachovy Hory), se nezměnily a byly součástí nové farnosti.

Od vzniku farnosti do konce druhé světové války se na svatojánské faře vystřídalo opět jedenáct duchovních správců. Během těchto sta let (1855 - 1955) spravoval farnost nejprve Antonín Gregora (1855 - 1859), poté Ondřej Pivoňka (1860 - 1868), Karel Kortus (1869 - 1872), Josef Špaček (1872 - 1875), František Klein (1876 - 1879), Tomáš Marek (1879 - 1889), Jan Zeman (1889 - 1901), Jan Suchan (1901 - 1902), Josef Novotný (1902 - 1909), Vojtěch Tupý (1909 - 1920), a poslední Bedřich Prokoš (1920 - 1955). V kratších meziobdobích se ještě vystřídalo několik

⁸³ *Gedenkbuch der localie Johannesberk zu welcher nachstehende Ortschaften zugetheilt sind: Johannesberk, Lotschenitz, Mokrilom, Polschau, Selzei, Chum, Hrachowy Hory*, ve správě Děkanského úřadu Velešín.

⁸⁴ Osobou čtvrtého českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka (1851-1883) se zabýval například: Tomáš MALINA, *Jan Valerián Jirsík, pastýř dvojjazyčného kraje*, České Budějovice 1993, Jaroslav KADLEC, *Jan Valerián Jirsík. Biskup českobudějovický*, České Budějovice 1993 a v oblasti českobudějovického školství pak Miroslav NOVOTNÝ, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

⁸⁵ *Katalog českobudějovické diecéze L. P. 1006. Neměnná část*, České Budějovice 1996, s. 384.

⁸⁶ Novohradský vikariát byl tvořen 12 farnostmi: Besednice, Dobrá Voda, Olešnice, Borovany, Nové Hrady, Hojná Voda, Svatý Jan, Římov, Žumberk, Stropnice, Trhové Sviny a Velešín.

administrátorů, což byli obvykle kaplani ze sousedních farností, kteří spravovali farnost do doby, než nastoupil nový řádně ustanovený farář.⁸⁷ Někdy se mohlo stát, že administrátor se následně stal duchovním správcem jako v případě Ondřeje Pivoňky, Karla Kortuse nebo Vojtěcha Tupého.⁸⁸

Již od samého vzniku farnosti byla patrná těsná vazba na sousední velešínskou farnost, ze které se Svatý Jan vyčlenil. Tři svatojánští faráři, podobně jako předtím někteří lokalisté, opustili svatojánskou faru, aby se mohli přestěhovat do té velešínské (Karel Kortus, Josef Novotný a Josef Špaček, který byl velešínským rodákem).⁸⁹ Svatojánská farnost nepatřila mezi největší a fungovala jako taková fara „startovací“, kam chodili kaplani z okolí sbírat další zkušenosti. Až na tři výjimky proto po několika málo letech svatojánští faráři obvykle odcházeli od Svatého Jana na některou sousední starší a větší farnost. Vedle těch, kteří odešli do Velešína, odešel hned první farář Antonín Gregora po čtyřech letech na faru do Blanska, František Klein po třech letech odešel do Žumberka, Jan Suchan odešel už po roce do Německého Benešova (dnes Benešov nad Černou), Vojtěch Tupý se už po roce zabydlel v Trhových Svinech. Jen tři faráři ze svatojánské fary neodešli. Ondřej Pivoňka, který byl 20. 10. 1868, ve svých 44 letech na svou žádost dán na odpočinek do Prachatic, kde 16. 1. 1870 zemřel. Jan Zeman prožil na svatojánské farnosti dvanáct let, ve třech posledních letech, kdy už byl slabý a nemocný, dostal od konzistoře k ruce kaplana, neboť tou dobou (1898) byl dostatek mladých duchovních, kteří neměli uplatnění, mohl mít dokonce na krátkou dobu kaplany dva (jeden z nich za krátko odešel na uprázdněnou faru do Doudleb). Poslední duchovní správce ve svatojánské farnosti, žijící ve Svatém Janě na místní faře, byl Bedřich Prokoš. Prožil zde nejen útrapy druhé světové války, ale za dobu 35 let svého působení i celou řadu drobných událostí mnohdy jen s malým významem.⁹⁰ Zemřel roku 1955. Osud svatojánské farnosti měl potom až do roku 1976 na starosti velešínský děkan Ladislav Vichr, po kterém ji přebíral střížovský farář František Fanta, který v ní administroval až do roku 1992, na něj navázal opět velešínský děkan Adolf Kubeš⁹¹.

⁸⁷ Během sledovaného období to byl Jan Klein, kaplan ze Soběnova, Bartoloměj Wavreyn, kaplan z Velešína, Tomáš Zettl, kaplan z Trhových Svinů a František Jakeš.

⁸⁸ *Gedenkbuch*. (strany nejsou číslovány).

⁸⁹ Soupis duchovních správců velešínské farnosti, Děkanský úřad Velešín.

⁹⁰ *Gedenkbuch*.

⁹¹ *Římskokatolická farnost Svatý Jan nad Malší*, zpracoval P. Adolf Kubeš pro potřeby děkanského úřadu Velešín.

Konec třicátých let 20. století, německá okupace a období druhé světové války s sebou přinesly změny v uspořádání novohradského vikariátu. Rozsáhlé příhraniční oblasti, které tvořily podstatnou část vikariátu, byly odtrženy od Československa a jednotlivé farnosti byly nově začleněny do diecéze v Českých Velenicích a v Linci. Svatojánská farnost od té doby patřila pod vikariát v Doudlebech, který fungoval mezi lety 1938 - 1952 a nahradil po válce zrušený vikariát novohradský, ze kterého pod něj přešly všechny bývalé farnosti. V padesátých letech (od roku 1952 do roku 1961) spadala fara ve Svatém Janě nad Malší do vikariátu v Trhových Svinech. Sousední oblasti Novohradska a Kaplicka byly silně poznamenány událostmi z let 1938 - 1946 a řada zdejších farností zcela zanikla, po odsunu německého obyvatelstva. Roku 1961 byl zrušen vikariát v Trhových Svinech a od té doby je svatojánská farnost součástí vikariátu České Budějovice venkov.

Složení obyvatelstva ve svatojánské farnosti bylo jednotné v národnostní i náboženské otázce, až na drobné výjimky zde bydleli výhradně Češi hlásící se ke katolické konfesi. Jednou z mnoha povinností faráře byla výuka náboženství v místní škole, která byla přes ambit propojena s kostelem a dále i s farou. Dle školních matrik se ve svatojánské škole nevyskytovalo žádné dítě s jiným než katolickým vyznáním. Situace se trochu změnila ve dvacátých letech dvacátého století, po vzniku samostatné Československé republiky. Vedle tradiční katolické konfese se objevila nová Církev československá, ke které se někteří svatojánští občané přihlásili. Ale ani velká náboženská svoboda, která je spojena s érou nového státu, příliš z té naprosté římskokatolické většiny neukrojila, alespoň ne na dlouho.

Začátkem dvacátých let se ve Svatém Janě a v Ločenicích nacházelo 212 obyvatel hlásících se k československé církvi, není proto divu, že se to odrazilo i ve školní výuce náboženství, jak dokládá školní kronika z roku 1925: *„K žádosti rodičů církve československé zavedl okr. Šk. Výbor na zdejší škole vyučování Českosl. náboženství, počínaje od 1. prosince 1925. Udílí je československý farář Rud. Šlechta z Českých Budějovic vždy ve středu odpo. Od 1 do 3hod. Pro malý počet dětí čsl. přibývá i dětí bez vyznání („kroužkaři“) do nabožen. Hodin.“*⁹² Popularitu Církve československé ze

⁹² SOKA České Budějovice, Základní škola Svatý Jan nad Malší, *Kronika školy Svatý Jan nad Malší*, dostupná z <http://digi.cesearchivy.cz/cs/892>.

začátku dvacátých let ale nakonec vystřídal postupný návrat k tradiční katolické církvi.⁹³

Tato charakteristika náboženských poměrů ve farnosti pak fakticky přetrvala až do konce války, resp. nástupu komunismu po roce 1948.

⁹³ Jak dokládá školní matrika, československá církev se ze svatojánské školy postupně téměř vytratila. Pro srovnání ve školním roce 1935/1936 se k československé církvi hlásilo 5 dětí o čtyři roky později již jen 2.

3. Primární vzdělávání

3.1. Od Marie Terezie k revolučnímu roku 1848

Nejnižší školství, které by mělo představovat základ vzdělání pro široké vrstvy obyvatelstva, bylo v českých zemích až do 18. století odkázáno hlavně samo na sebe. Ve svých nesmělých počátcích nebylo nikterak všeobecně organizováno, postrádalo jednotnou koncepci a materiální zabezpečení. Obvykle bylo na menších vsích zajišťováno víceméně improvizovaně, bez učebních pomůcek a učebnic, bez odborně vzdělaných učitelů, bez peněz na financování provozu, často chyběly i odpovídající prostory. Děti vzdělávali lidé, kteří neměli s učením předchozí zkušenosti a jejich jedinou způsobilostí bylo to, že sami ovládali čtení, psaní a počítání. Často se jednalo o vysloužilé vojáky, nedostudované studenty či místní řemeslníky. Učivo tak bylo dětem podáváno neodborně a nesystematicky s orientací prakticky pouze na paměť žáků a její neustálé memorování, pro vlastní myšlení, dialog a diskusi zde nebylo místo. Z didaktických metod převažovala jediná, založená na vysoké kázni a strachu z trestů, z nichž se za nejúčinnější považovaly tresty tělesné.

Až s vládou Marie Terezie (1740-1780) přichází první snaha o novou státní organizaci školství a nastavení jejích pravidel. Postupný rozklad stavovské společnosti a upevňování moci státu vedlo k zvýšeným nárokům na jedince. Od všeobecného vzdělání si moderní panovníci slibovali snazší zařazení lidí do pracovních pozic v manufakturách a zlepšení kázně v případě budoucích vojáků.⁹⁴ V této době se proto rodí všestranná a úplná soustava novodobého moderního školství, která dává všem předchozím institucím jednotící myšlenku a řád. Panovnice si uvědomovala vztah mezi obecnou vzdělaností a prosperitou státu, proto prohlásila školu a školství za politikum, tedy věc státu, ne církve.⁹⁵

Ve svých reformách školství postupovala od nejvyšších stupňů vzdělávání směrem dolů k těm nejnižším, první proto přišly na řadu univerzity, které byly zreformovány s pomocí nizozemského lékaře Gerharda van Swieten. Následovala proměna středních škol, ústavy obsazené dosud převážně jezuiti a piaristy dostaly nové osnovy, které byly v platnosti až do doby, kdy byl roku 1773 oficiálně zrušen jezuitský řád a všechny školy tím pádem přešly do rukou státu. Majetek jezuitského řádu přešel

⁹⁴ Pavel BĚLINA a kol., *Velké dějiny zemí koruny české*. Svazek X. 1740-1792, Praha 2001, s. 259.

⁹⁵ Tomáš KASPER - Dana KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, Havlíčkův Brod 2008, s. 80.

do takzvaného studijního fondu, který měl být použit na reformu školství. V roce 1775 schválila císařovna nový návrh piaristy P. Gratiana Marxe, který upravoval chod gymnázií, která byla od teď všechna podřízena jednotnému doзору studijního direktora. Současně došlo k tomu, že byly ze všech gymnázií vyloučeny národní jazyky, a tak se z těchto předstupňů universit staly ústavy ryze německé, do kterých měli přístup pouze ti, jež mluvili obstojně německy. Výrazný posun nastal v oblasti škol odborných, kterých bylo do této doby jako šafránu a postrádaly jakoukoliv organizaci. Marie Terezie dokonce zakládala nové školy, které tu neměly předchozí tradici, a to nejčastěji ve Vídni.⁹⁶

Nejrozsáhlejší změny však zaznamenaly školy elementární, na organizování jejich první pevné struktury nesl významný podíl Jan Ignát Felbinger (zaháňský opat), který na požádání habsburské panovnice vypracoval v roce 1774 nový řád obecného rakouského školství zvaný *Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích*, který byl Marií Terezií vyhlášen 6. prosince 1774. Tento řád předepisoval všeobecnou školní povinnost pro všechny děti a řešil celkovou problematiku veřejného školství v otázkách správy škol, zařízení, dozoru, povinnosti a práv škol, řešil kompetence učitelů, jejich vzdělání a veřejné postavení, stejně tak metodiku, školní kázeň a zkoušky.⁹⁷ Školní docházka byla povinná pro děti ve věku 6 - 12 let s tím, že až do věku 20 let navštěvovala mládež dvouhodinové nedělní opakování. Definitivně došlo k oficiálnímu zrušení tělesných trestů, prázdniny byly stanoveny na dobu od 16. července do 31. srpna, učivo bylo rozděleno podle tříd a omezila se výuka náboženství a náboženské úkony. Na venkově, kde bylo zapotřebí každé ruky, hlavně při letních sklizních, mohly být děti od povinnosti chodit každý den do školy osvobozeny.⁹⁸ Od tohoto okamžiku byly přesně definovány tři základní druhy škol, jejichž návštěva sice nebyla bezplatná, ale děti z chudých rodin byly od plateb oproštěny.⁹⁹

Na nejnižším stupni stály školy triviální, které byly obvykle jednotřídní, zřizovaly se ve všech městech a vesnicích, hlavně při obsazených farách. V těchto školách se vyučoval naprostý základ, tedy čtení psaní, základní počty a samozřejmě náboženství. Na venkovských školách se k tomu učily děti ještě základy hospodářství a

⁹⁶ Otakar KÁDNER, *Školství v Republice Československé*, in: Václav Dědina - Otakar Kádner (edd.), *Československá vlastivěda X. Osvěta*, Praha 1931, s. 12.

⁹⁷ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 85.

⁹⁸ M. SOMR a kol., *Dějiny školství a pedagogiky*, s. 152 – 153.

⁹⁹ O. KÁDNER, *Školství v Republice Československé*, s. 12.

ve městě základ pro práci v průmyslu. Dívky měly doplněnou výuku ještě o ruční práce, které zahrnovaly hlavně šití a pletení.¹⁰⁰

Nad triviálními školami byly v každém kraji, okresu či obvodu zřizovány hlavní školy, které byly již trojtřídní, se třemi učiteli a jedním katechetou, zde se k triviálním předmětům přidával ještě základ latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení, měřičství, tedy vše potřebné pro vyšší povolání, jako je například práce v hospodářství, jednotlivé živnosti, nebo i vojenská kariéra.¹⁰¹

Třetí stupeň představovala škola normální, která dále rozšiřovala znalosti žáků škol hlavních. Ustanovovala se v každém hlavním městě. Kromě náboženství, které vyučovali místní kněží, kteří byli také hlavními dozorcí nad triviálními školami, měli zde už v budoucnu učit pouze kvalifikovaní učitelé.¹⁰² Při normální škole byly otevřeny tzv. preparandy (přípravy), což byly přípravné tříměsíční kurzy pro učitele triviálních škol, které se dělily na dvě varianty, ta kratší tříměsíční opravňovala svého absolventa učit na triviální škole, náročnější šestiměsíční kurz byl potom určen pomocným učitelům na hlavních školách, tyto preparandy se postupně prodlužovaly, až se z nich po roce 1869 staly řádné učitelské ústavy.¹⁰³ Tyto kurzy byly určeny pouze mužům, o vzdělání žen učitelek nebylo nijak úředně postaráno.¹⁰⁴

Náklady na školy triviální musely zajišťovat obce a jim nadřízené patrimoniální úřady, šlechtici se obvykle stávali patrony těchto škol. Školy hlavní byly financovány z prostředků zemského školního fondu.¹⁰⁵ Na elementárních školách se učilo podle odborného spisu pro učitele s názvem *Kniha metodní pro učitele českých škol v c.k. zemích* jejíž autorem byl sám Filbinger. Tato kniha navazovala na německou filantropickou tradici a měla představovat novou efektivní a moderní metodu vyučování založenou na pospolném čtení za použití schválených učebnic.¹⁰⁶

Vzhledem k mnohonárodnostnímu složení monarchie bylo třeba vypořádat se i s otázkou vyučovacího jazyka. Už samotný název *Řádu* naznačuje preferenci německého jazyka při tvorbě nové školské soustavy, v tomto případě se ale nejedná o nacionální krok, ale spíše o centralistický prvek na cestě k jednotnému školství. Na triviálních školách se mluvilo mateřským jazykem, vyučovalo se tedy buď v češtině

¹⁰⁰ Jan ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém 1769-1895*, Praha 1897, s. 6.

¹⁰¹ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 85.

¹⁰² O. KÁDNER, *Školství*, s. 14.

¹⁰³ T. KASPER, D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 88.

¹⁰⁴ O. KÁDNER, *Školství*, s. 15.

¹⁰⁵ M. SOMR a kol., *Dějiny školství a pedagogiky*, s. 154.

¹⁰⁶ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 86.

anebo němčině. Na hlavních školách se mohlo učit česky pouze v prvním ročníku a na normálních školách už výhradně německy. Na středních školách se od roku 1781 smělo mluvit jen německy.¹⁰⁷

Dozor nad školami řešil *Všeobecný školní řád* tím způsobem, že na triviální školy dohlížel místní farář, na hlavní a normální ředitel.¹⁰⁸ Nad všemi školami okresu i hlavní školou měl dozor obecní dozorce, což bývali nejčastěji kněží (děkani a vikáři). Školy normální byly podřízeny generálnímu ředitelství normálních škol ve Vídni. Vše nakonec objala studijní dvorská komise zřízená roku 1759 jako orgán spravující veškeré rakouské školství. Této Studienhofkommission byly podřízeny jednotlivé zemské studijní komise.¹⁰⁹ Studijní dvorská komise byla obnovena roku 1808, po éře státního komisařství jakožto nového centralizačního úřadu za Josefa II., a byla nejvyšším školním úřadem až do roku 1848.

V Čechách měl velký podíl na rychle se množícím počtu obecných škol bývalý kaplický děkan, pozdější vrchní školní dozorce, litoměřický biskup a významný školní reformátor Ferdinand Kindermann (1740 - 1801), který byl Marií Terezií za své zásluhy v oblasti školství povýšen do šlechtického stavu s predikátem von Schulstein. Kindermann se v roce 1774 stal členem Komise pro Království české, která měla vést zemské školství. Jeho pedagogickou koncepcí byla tzv. industriální výchova, která měla dětem přiblížit řemeslnické, zemědělské a hospodářské znalosti a připravit je tak lépe do života. V důsledku této jeho myšlenky byly zaváděny industriální kurzy ve školách, při těchto školách měly nově vzniknout dílny, zahrady a pole, kde by se děti učily v praxi. Součástí výuky v takových školách bylo kromě trivia, učení o přírodě, chovatelství a pěstování a následné zpracování plodin jako vlna len, bavlna..., šití, pletení, vyšívání, vaření, měřičství a základy stavitelství a mechaniky. Tyto praktické industriální kurzy se ale neudržely a v pozdějších letech zbyla z celého Kindermannova konceptu jako součást výuky jen výuka ženských ručních prací¹¹⁰.

I přes veškeré vládní snahy chodila koncem vlády Marie Terezie do školy zhruba jen ¼ dětí, ze 302 000 asi 85 000.¹¹¹ Vláda jejího syna Josefa II. se ještě více řídila centralizačními a germanizačními zásadami a nejenak tomu bylo i ve školství. Škola byla právě tím hlavním prostředkem poněmčování. Úplné zestátnění škol a

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 87.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 88.

¹⁰⁹ O. KÁDNER, *Školství*, s. 14.

¹¹⁰ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 89.

¹¹¹ O. KÁDNER, *Školství*, s. 14.

omezení kněžského vlivu vedlo k zavedení nového centrálního orgánu, a tím bylo státní komisařství.¹¹² V každém hlavním městě provincie byl zřízen studijní konses, což byl nejvyšší školní úřad, do kterého posílaly svého zástupce školy z dané provincie, zástupce z každé fakulty ze všech škol hlavních a všech gymnázií, celkem 6 zástupců, zde se probíralo vše, co se týkalo osnov, školních pomůcek. Svá usnesení předkládali prostřednictvím zemské vlády vídeňské dvorské studijní komisi. Tou dobou byly poprvé povoleny zvláštní konfesijní školy pro nekatolíky¹¹³

Reformy Marie Terezie a jejího syna Josefa II. započaly dlouhodobý proces posilování státu v otázce školství a oslabování církevního vlivu, proto se tento nově nastavený systém státního školství vůbec nelíbil duchovenstvu. Po napoleonských válkách došlo k upevnění centralizační moci panovníka na úkor církve, která se však svého vlivu nechtěla vzdát.¹¹⁴ Jedním z nejvyšších představitelů kléru byl vídeňský arcibiskup Cristoforo Bartolomeo Antonio Migazzi, který neustále tlačil na císaře Františka s výhradami k osvícenské škole, kterou vinil z ateismu a požadoval opět navrácení duchovenstva do škol, revizi školních učebnic a posílení náboženství.¹¹⁵

Tlak na císaře zafungoval, a tak roku 1795 vznikla opravná komise studijní, z jejíž porad vzešel nový organizační řád obecného školství, který pak roku 1803 přepracoval státní rada Martin Lorenz a nechal tak vzniknout nové učební osnově, kterou vydal císař ve svém výnosu roku 1804. Zvláštní dvorská komise ustanovená roku 1803 měla hlavně reformovat náboženskou výuku a vypracovat odborné instrukce i pro další předměty. Tato komise k tomu shrnula vše dosud vydané do jednoho celku a tím byl *Schulkodex*, zákoník obecného školství, který vešel v platnost roku 1806 po císařském schválení z 11. srpna 1805. Obsahoval 478 odstavců. Tento základní školní kodex platil následující půlstoletí. Dozor nad školami vrátil opět do rukou duchovenstva, takže místní farář dohlížel na obecnou školu, děkan či vikář na školy v celém vikariátu, kanovník scholastikus pak nad školami hlavními v celé diecézi. Krom toho měl farář také dohlížet na způsobilost učitele i na jeho mravní život a docházku dětí. Tito okresní školní dozorcí podávali své zprávy nejenom konsistořím,

¹¹² T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 83.

¹¹³ O. KÁDNER, *Školství*, s. 16.

¹¹⁴ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 95.

¹¹⁵ O. KÁDNER, *Školství*, s. 16.

ale také krajským úřadům, které se staraly o školní budovy a o finanční náklady spojené se školstvím.¹¹⁶

V kodexu byl zachován trojí druh škol: triviální (farní, nebo filiální), které byly ve městech rozděleny podle pohlaví, dále pak školy hlavní, tří nebo čtyřleté a třetím druhem byly původní školy normální, nově zvané vzorné školy hlavní. Ve městech byly nově zřizovány ještě školy reálné, zaměřené na obchodní, průmyslové a hospodářské vzdělání. Pro dívky z lepších rodin, které se doposud mohly vzdělávat po absolvování triviálního stupně jen v kláštorech, byly nově v hlavních městech zřizovány ještě další speciální školy.¹¹⁷

Schulkodex kladl nové požadavky na žáky i učitele a na jejich vyučovací metody, které velice omezil. Učitel měl apelovat hlavně na paměť a poučovat děti o mravech s cílem nezatěžovat žáky myšlenkami, které by je v jejich budoucím životě rušily v práci a mohly vyvolávat nespokojenost. Neměl hlavně nijak rozšiřovat výuku, ale striktně se držet osnov.¹¹⁸

Žáci obecných škol měli být rozděleni podle *Schulkodexu* do dvou stupňů, první dvouletý byl určen pro takzvané slabikanty, jejichž součástí výuky vedle slabikování, psaní a počtů byl i malý katechismus. Po absolvování těchto dvou let postoupil žák do druhého stupně, kde se učil další čtyři roky a jeho výuka mohla být doplněna ručními pracemi. *Schulkodex* vyžadoval od žáků naprostou poslušnost boží autority, kterou ve škole zastupovali kněží, takže bylo od žáků očekáváno horlivé plnění náboženských povinností stejně tak jako potlačování veškerých přirozených smyslových pudů, tak aby ze školy vycházeli pouze vzorní katolíci. Náboženství bylo základním kamenem veškeré výuky, denně byly děti voděny do kostela, zato některé jiné aktivity byly na hranici přípustnosti, jako třeba tělocvik. Nízká efektivita výuky vedla k tomu, že žáci měli již několik let po ukončení školy problém s vlastním podpisem a základní násobilkou. Postupně došlo ke zrušení nedělních opakovacích hodin pro mládež.¹¹⁹

¹¹⁶ V plném znění *Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. k. deutschen Erbstaaten*. Česky vyšel roku 1822 jako *Politické zřízení obecných škol*, TAMTÉŽ s. 18.

¹¹⁷ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy*, s. 25.

¹¹⁸ O. KÁDNER, *Školství*, s. 20.

¹¹⁹ TAMTÉŽ, s. 24.

3.2. Od roku 1848 k samostatnému Československu

V českém prostředí docházelo po revolučním roce 1848 k častým politickým a společensko - kulturním střetům mezi německou a českou národností, které vyústily v nacionální boj, který se projevoval zejména ve školské oblasti. Tou dobou začaly vznikat a proti sobě se stavět jednotlivé národní ochranné spolky a školní ochranné spolky. Na české straně vznikla Ústřední matice školská v Čechách, Matice moravská na Moravě a Matice opavská ve Slezsku, na německé straně figuroval školský spolek Deutscher Schulverein. Kořeny sporů těchto dvou nesmiřitelných táborů můžeme spatřit v germanizačních a centralistických snahách školské vládní politiky.¹²⁰

Nespokojenost s vyučováním v německém jazyce vyjádřila celá řada českých osobností. Roku 1832 bylo zformulováno Josefem Jungmanem a Karlem Aloisem Vinařickým memorandum, které muzejní sbor oficiálně předal vládě, na toto memorandum v pozdější době navázala celá řada dalších pokusů o prosazení změny a zavedení češtiny alespoň do některých škol. Boj za zrovnoprávnění němčiny a češtiny prosazovali i čeští nacionálně liberální politici, posílení maďarským vzorem z roku 1840. V revolučním roce 1848 tyto požadavky neutichaly.¹²¹

Počátkem roku 1848 byla již podruhé rozpuštěna studijní dvorská komise a vznikl nový centrální úřad pro školství, a sice ministerstvo vyučování,¹²² nejprve ho měl na starost ministr spravedlnosti Eduard Taaffe, kterého záhy nahradil první ministr vyučování baron František Sommaruga s neskromnými plány na celkovou reformu školství, které se po vzniku ministerstva dostalo mimo přímý vliv církve. Jako pomocný orgán k vytvoření reformních zákonů byla ustanovena komise složená z odborníků, mezi nimiž byl i profesor pražské university Zimmermann. Sommaruga se ale na ministerstvu dlouho neohřál, po jeho odstoupení byl úřad svěřen ministru vnitra von Doblhoffovi. Věci školní řešil za ministra jeho podsekretář Feuchtersleben a profesor Exner. Tou dobou bylo vydáno i provizorní nařízení o zlepšení výukové metody na obecných školách, vše se ale nakonec zastavilo na nedostatku financí.¹²³

¹²⁰ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 98.

¹²¹ O. KÁDNER, *Školství*, s. 20.

¹²² M. SOMR a kol., *Dějiny školství a pedagogiky*, s. 165.

¹²³ O. KÁDNER, *Školství*, s. 30.

Od roku 1848 byla vyhlášena škola obecní za školu národní, ve které se má vyučovat v mateřském jazyce, což se ovšem nestalo ze dne na den. Situace směřovala k nové reformě školství. Velký český vlastenec Karel Slavoj Amerling, stejně jako mnozí jiní, doufal, že reforma školství povede přes vzdělání učitelů. Roku 1842 se jim podařilo zřídit učitelský ústav a při něm vznikla roku 1848 vzorná škola hlavní, kterou její první ředitel Amerling označil jako Budeč.¹²⁴

Na reformu školství ale byla potřeba o něco klidnější doba, než jakou mohl neklidný rok 1848 a následující období roku 1849 poskytnout. Po pádu Pillersdorfovy vlády nebylo již ministerstvo vyučování obsazeno a jeho agendu převzalo ministerstvo vnitra až do okamžiku, kdy byl v červenci roku 1849 byl jmenován novým ministrem Lev Thun Hohenstein a ministerstvo se rozšířilo na věci školství a věci kultu, což opět naznačovalo těsnou spojitost školství s církví, kterou také ministr podporoval. Určitým znakem postoje státu k církvi se stal i tzv. Bachův režim, který se o církev opíral.¹²⁵

Roku 1850 byly zřízeny zemské školní úřady, v nichž zasedali školní radové, budoucí školní inspektoři, kteří dohlíželi na školství po stránce pedagogické a didaktické. Prvním českým školním radou, střežícím hlavně nábožensko-mravní výchovu, byl Josef Wenzing.¹²⁶

Po porážce konstitučních snah po roce 1848 bylo potřeba přesněji definovat roli církve v monarchii a hlavně její postavení ve školství. Církev, která usilovala o znovu potvrzení svého vlivu, se dočkala 5. listopadu 1855, kdy byl vydán takzvaný konkordát, který přesně definoval vztah mezi církví a státem a který opět podřizoval církvi některé oblasti školství, velkou zásluhu na jeho vydání měl vlivný vídeňský arcibiskup Rauscher.

Konkordát ustanovoval, že veškeré učení musí být v souladu s názorem katolické církve a proto se podrobilo arcibiskupskému úřadu. Od tohoto okamžiku mohli učit výhradně vzorní katolíci s protijosefinským smýšlením, a to na katolických školách. Církev měla veškerou pravomoc nad dosazováním a vzděláním učitelů, stejně tak jako nad běžným chodem škol, kdežto státu zůstala povinnost zaopatřovat školy hmotně. Dokonce i studijní fond, který vznikl z majetků zrušených klášterů, se stal opět majetkem církve. Všechny školy s nejednotným konfesijním smýšlením byly zrušeny a ostatní byly omezeny a svázány katolickou vírou. Ve škole se oddělovali katolíci od

¹²⁴ TAMTÉŽ, s. 37.

¹²⁵ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 113 - 116.

¹²⁶ O. KÁDNER, *Školství*, s. 36.

nekatolíků, učebnice muselo schválit biskupství a učitelé zahajovali porady modlitbami a církevními zpěvy.¹²⁷

Směr návratu k církevní moci ve školách byl přerušen až politickými změnami v Rakousku-Uhersku, vyjádřenými v únorové ústavě roku 1867, podle které se stát opět aktivně ujal vedení školských záležitostí. Do té doby byl téměř úplně zastaven rozvoj obecného církevní spoutaného školství.¹²⁸

V šedesátých letech narůstal v řadě vídeňských poslanců odpor proti konkordátu. Německý klub v čele s Herbstem se dožadoval naprostého oddělení církve od škol. Po pádu Bachova absolutismu vydal císař František Josef I. v roce 1860 tzv. Říjnový diplom, kterým stanovil základní podobu budoucí ústavy, která se naplnila vydáním Schmerlingovy ústavy v únoru 1861. Otázka školství tím přešla do rukou zemských sněmů. Podle císařského patentu z 8. dubna 1861 byla navíc protestantům zaručena svoboda vyznání.¹²⁹ Od roku 1863 se radila nová vyučovací poradní komise, které předsedal Leopold Hasner a která následně podala návrh nového školního zákona. Dle zákona, přijatého zemskými sněmy v květnu 1864, došlo k zrovnoprávnění češtiny a němčiny na úrovni národních a středních škol.¹³⁰

Po prosincové ústavě z roku 1867 začalo opět fungovat ministerstvo, v jehož čele se záhy objevil bývalý předseda vyučovací poradní komise Leopold Hasner von Artha, bývalý profesor pražské univerzity, z jehož funkčního období pochází většina důležitých školních zákonů. Poté co 21. prosince 1867 vyšel základní říšský zákon o obecných právech občanů, získala věda a vyučování svobodu, výuka náboženství se stala záležitostí jednotlivých náboženství a každý občan získal právo na zřízení výchovných ústavů po prokázání odborné způsobilosti. Stát převzal do rukou veškeré záležitosti školství.¹³¹ V § 19 bylo ustanoveno rovné právo všech jazyků v zemi a to ve školství i úřadech. Každý měl právo vzdělávat se ve svém rodném jazyku. Tento odstavec se do budoucna stal podmětem mnoha národnostních sporů.¹³²

Specificky vztah mezi církví a školami definoval zákon z 25. května 1868, který rozvádí teze z prosincové ústavy ještě dál a upřesňuje vztah školy a katolické církve. Tento květnový zákon, který inicioval opět poslanec Herbst, vyvolával v církvi velkou nevoli, neboť vrchní dozor byl svěřen státu a církev kontrolovala nadále pouze výuku

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 34.

¹²⁸ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 97.

¹²⁹ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 25.

¹³⁰ O. KÁDNER, *Školství*, s. 38.

¹³¹ TAMTÉŽ, s. 39.

¹³² T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 96.

náboženství. Pro konkrétní dozor byly ustanoveny školní rady – zemské, okresní a místní. Veřejné školy již nadále nebyly konfesijně rozděleny, jednotlivé církve si mohly zakládat a financovat soukromé školy.¹³³

Tím došlo k vymanění školy z moci církve, kterou dříve zajišťoval konkordát. Dne 14. května 1869 vyšel nový školní zákon, který byl s drobnými úpravami v platnosti až do konce monarchie. Na tomto zákoně společně pracoval ministr Hasner, profesor Glasner a profesor Beer. Zákon obsahoval 78 paragrafů, ve kterých nahradil církevní dozor jednotným státním systémem, zavedl interkonfesijnost veřejných škol, osnovy a učebnice nadále schvalovalo pouze ministerstvo.¹³⁴ Školský zákon, vypracovaný ministrem Hasnerem, znamenal zásadní změnu školních poměrů, zavedl osmiletou povinnou školní docházku, rozšířil obsah vzdělání a otázku zabezpečení a vzdělání učitelů. Zřídil obecné osmileté školy a osmileté školy měšťanské, které ovšem mohly být i tříleté, když navazovaly na nižší stupeň pětileté školy obecné. Jeho součástí bylo i založení učitelských čtyřletých středoškolských ústavů s maturitou, které nahradily dosavadní, stále se prodlužující preparandy. Administrativně tento zákon dával vzniknout zemským, okresním a místním školním radám. Zákon poskytoval učitelům i záruku určitého sociálního postavení tím, jak stanovil vyplácení služného a penze, zaváděl také učitelský celibát pro absolventky ženských učitelských ústavů.¹³⁵

Tento systém, který nahradil stále platný *Všeobecný školní řád* z roku 1774 přetrval až do konce monarchie a v platnosti zůstal i v době první republiky. Avšak, nový zákon nebyl důsledně dodržován, obyvatelstvo a dokonce ani učitelstvo na něj ještě nebylo úplně připraveno.¹³⁶ Velký problém znamenal nový systém pro obce, které musely zajistit prostory a provoz škol, navíc byl venkov ochuzen osmiletou školní docházkou o část pracovních sil.¹³⁷

Další změny a nová nařízení ve školství byly provedeny v sedmdesátých letech ministrem Stremayrovem. Šlo o nařízení týkající se učebnic a pomůcek, nároků na hygienu, nároků na budovy a školní prostory, činnosti zemských inspektorů a nové školní osnovy.¹³⁸

V osmdesátých letech se spustila nová vlna kritiky směřované ke školství. Hlavně katolická církev byla s novým systémem nespokojena a snažila se opět posílit

¹³³ O. KÁDNER, *Školství*, s. 38 - 39.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 40.

¹³⁵ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 182.

¹³⁶ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 97.

¹³⁷ O. KÁDNER, *Školství*, s. 40-42.

¹³⁸ TAMTÉŽ s. 42.

svůj vliv.¹³⁹ Memorandum biskupů z 1. února 1880 se striktně vymezovalo proti bezkonfesijnosti s požadavkem návratu církevního charakteru škol pro katolické obyvatelstvo a současně požadovalo navrácení vlivu na výchovu a vzdělání nových generací. Rekce na tento tlak církve přišla roku 1883, kdy Taffeho vláda uzákonila novelu k říšskému školnímu zákonu, kterou vypracoval ministr vyučování baron Conrad a která znamenala do jisté míry ústupky kritice. Novela povolovala zkrácení školních povinností na šest let a to hlavně v zemědělských oblastech, kde děti představovaly levnou pracovní sílu. Vyučování mohlo být řešeno polodenně a učitel mohl vyučovat až 160 dětí najednou. Značně se omezila výuka reálných předmětů, byla zrušena interkonfesijnost škol, takže správce školy musel být téhož vyznání jako většina žáků, učitelé museli složit zkoušku z vyučování náboženství a za své mimoškolní chování mohli být trestně postihováni. Podstatně byly sníženy požadavky na vzdělání učitelů, učitelské ústavy připravující budoucí učitele byly okleštěny novou osnovou.¹⁴⁰ Tato novela byla zrušena až v roce 1922 tzv. malým školským zákonem.¹⁴¹

Dalším krokem proti svobodným školám a hlavně proti jejich právům na českou výuku učinil roku 1886 baron Scharschmied, který podal v říšské radě návrh zákona, který by opět nařizoval němčinu ve všech školách od trojtřídních obecných škol výše. O dva roky později 1888 obnovil kníže Liechtenstein a Liebenbacher své návrhy na znovu navrácení vlivu církve a omezení školní docházky a výuky. Další novela zákona z roku 1889 se nesla v tomto duchu a opět posilovala roli katechetů na školách a přidávala hodiny náboženství na úkor hlavně reálií.¹⁴²

Tak před první světovou válkou a vlastně až do konce habsburské říše, začínalo vyučování na školách modlitbami, součástí výuky byly znovu procesí a bohoslužby, učebnice se opět zaplňovaly náboženskými texty, učitelé nesměli být bezvyznání, naopak to museli být příkladní křesťané, kteří mohli být trestáni, když nešli svým žákům příkladem a nepoklekávali v kostele, nebo když byli třeba viděni, jak v pátek jedí maso. Kněží si opět našli cestu k vlivu na školství.

Roku 1905 byl vydán definitivní vyučovací a školní řád, nahrazující prozatímní vyučovací řád z roku 1870, který byl sice v době svého vzniku velice pokrokový, ale po 35 letech již značně zastaralý.¹⁴³ Na přelomu století došlo ke značné stagnaci školství. I

¹³⁹ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 97.

¹⁴⁰ O. KÁDNER, *Školství*, s. 40-42

¹⁴¹ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 97.

¹⁴² O. KÁDNER, *Školství*, s. 44.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 45.

když vzhledem k nárůstu populace přibývaly nové školy, byly velice často z nedostatku finančních prostředků ve velmi špatném stavu, což se projevilo nejvíce na venkově.

Před první světovou válkou bylo možné se v českých zemích vzdělávat buď ve veřejných školách, které spravoval stát a které byly přístupné všem dětem bez rozdílu vyznání, anebo na školách soukromých (konfesijních).¹⁴⁴

Školy veřejné se řídily učebními osnovami, které určovalo ministerstvo a navrhovaly zemské školní úřady. Ve školách se vyučovalo čtení, psaní, vyučovací jazyk, počty a měřičství, základy přírodopisu a přírodopisu zeměpisu a dějepisu, k tomu kreslení, zpěv pro chlapce tělocvik a pro dívky ruční práce. Jednotlivé druhy škol pak dostávaly své specifické osnovy. Poslední osnova byla vydána roku 1914 po poslední zemské učitelské poradě, která proběhla roku 1908 a dalších odborných konferencích konaných do roku 1913. Tato poslední osnova byla také výlučně česká, to znamená určena výhradně pro školy české. Výuky náboženství se tyto osnovy netýkaly neboť ho zajišťovaly přímo církevní úřady, které nad nimi také měly dozor.¹⁴⁵

Učitelé se sdružovali do několika svazků nebo spolků, které se snažily hájit jejich zájmy. Největším takovýmto orgánem byl Zemský úřední spolek jednot učitelských v Čechách, který zastupoval jednotlivé okresní spolky. Tento spolek organizoval sjezdy nebo třeba i manifestace. Zvláště se potom mohly sdružovat i jednotlivé více profilované skupiny učitelů měšťanských, katolických či učitelek, nebo třeba učitelé jednotlivých měst. Všechny tyto organizace byly sloučeny do Ústřední rady, ze které se v roce 1919 stala Československá obec učitelská.¹⁴⁶

Každý měsíc se na školách konaly porady učitelského sboru zaměřené na věci pedagogiky, administrativy, učitelů atd. Jednou za rok se pak konaly porady učitelstva z celého okresu, kde se hodnotil stav školství na základě zprávy okresního školního inspektora. Jednou za šest let se konaly největší konference všeho učitelstva, kde byly všichni okresní školní inspektoři, ředitelé učitelských ústavů a zástupci všech škol podle okresů. Zemské školní rady byly rozděleny na českou a německou část.¹⁴⁷

Vedle veřejných škol existovaly také školy soukromé, kde ale museli učit učitelé k tomu způsobit a nad kterou měl opět nejvyšší dozor stát. Jednalo se o školy konfesijní nebo menšinové. Takovéto školy zakládaly v Čechách často spolky, rakouské školské spolky německé - Schulvereine. Der Katolische Schulverein für Österreich, který byl

¹⁴⁴ M. SOMR a kol., *Dějiny školství a pedagogiky*, s. 166 – 168.

¹⁴⁵ O. KÁDNER, *Školství*, s. 50.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ s. 56.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ s. 57.

založen roku 1886 a vydržoval více než 30 soukromých obecných škol a učitelských ústavů, byl podporován císařskou rodinou a jeho protektorem byl sám následník trůnu. Druhý Der deutsche Schulverein byl založen 1880 ve Vídni a zakládal školy v oblastech národnostně smíšených často i pro malý počet dětí. Proti jeho germanizační tendenci se ohrazovaly obdobné české spolky v čele s Ústřední maticí školskou, v jihočeském prostředí to byla ještě Národní Jednota pošumavská. Do školy měly být přijímány vždycky děti znalé vyučovacího jazyka. Německých škol vznikalo nepoměrně víc než českých vzhledem k poměru počtu obyvatel, během první světové války došlo k velkému vylidnění německých škol, ze kterých se odhlašovali žáci přecházející následně do škol českých.¹⁴⁸

Během první světové války se stav veřejných škol a školství ještě zhoršil. Předměty se ještě více omezovaly a jediný tělocvik byl na vzestupu. Školy často přicházely o své budovy, kde byly zřízeny provizorní ubytovny pro vojsko, nemocnice, úřady či skladiště. Vyučování muselo být často polodenní, chyběly pomůcky, nebyl papír, inkoust ani uhlí. Školy byly zatíženy povinnými sběry hadrů, papírů, kovů. Díky odvodům z řad učitelů byl pro mnoho škol problém najít náhradu a zajistit tak alespoň nějakou výuku.¹⁴⁹

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 58.

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 46.

3.3. Československá republika

Po vzniku samostatné československé republiky v roce 1918 nedošlo k žádným zásadním systémovým změnám na poli školství.¹⁵⁰ Československo, jako jeden z nástupnických států, převzalo od Rakouska-Uherska tzv. recepčním zákonem z 28. října 1918 veškeré zákony a platná nařízení.¹⁵¹ Žádný nový školský zákon nereformoval situaci přebranou z doby monarchie. Došlo pouze na novely a vyhlášky, které částečně upravovaly nový stav, do kterého se československé školství dostalo.¹⁵² Veškeré školských záležitosti mělo na starosti Ministerstvo školství a národní osvěty, jakožto nejvyšší správní orgán zřízený 9. listopadu 1918, a jeho první ministr Gustav Habrman.¹⁵³

Ministerstvo školství a národní osvěty pod sebou mělo pro správu slovenských záležitostí referát ministerstva školství v Bratislavě a pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. Ministerstvo převzalo všechna práva původní zemské školní rady a působnost zemských úřadů ve všech věcech vysokých středních i odborných škol. Bývalá slezská zemská školní rada byla sloučena s moravskou. Jinak organizace školského dozoru zůstala stejná, pod zemskou školní radou byly jednotlivé okresní výbory a pod nimi pak jednotlivé místní školní rady a konkrétní dozory obstarávali na škole obecné a měšťanské zemští a okresní inspektoři.¹⁵⁴

Základním problémem, který muselo nově vzniklé ministerstvo řešit, byla odlišná úroveň školství v jednotlivých zemích nově vzniklého státu. V rámci bývalé monarchie se totiž v každé zemi mohlo školství vyvíjet různě a mezi Předlitavskem a Zalitavskem byl propastný rozdíl. Proto byl i velký rozdíl mezi situací na Slovensku a Podkarpatské Rusi a situací v Čechách a na Moravě. Na Slovensku do té doby prakticky nevznikly školy se slovenským mateřským jazykem, navíc obecné školy, které zajišťovaly povinnou školní docházku, měla v rukou církve. Proto bylo třeba, aby ministerstvo a vláda s pomocí nových zákonů sjednotilo situaci ve všech zemích státu a přesně definovalo postavení církve ve školství. Dne 25. listopadu vydalo ministerstvo

¹⁵⁰ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 198.

¹⁵¹ Zdenka VESELÁ, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno 1992, s. 54-55.

¹⁵² T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 198.

¹⁵³ Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 54-55.

¹⁵⁴ O. KÁDNER, *Školství*, s. 68.

výnos o náboženských úkonech, ve kterém stanovilo, že žádné náboženské úkony nejsou nadále součástí výuky a nejsou tedy povinné a ani známkovány.¹⁵⁵

Československo bylo mnohonárodnostním státem, kde si každé dítě mohlo vybrat podle své mateřské řeči do jaké školy a s jakým vyučovacím jazykem půjde. V zemi působily školy s německou a polskou řečí, nově byla uznána i židovská národnost, takže vzniklo i minimum židovských škol s hebrejštinou. Školství se vyvíjelo ve všech částech státu, ale dá se říci, že dosti odlišně. V českých zemích navštěvovala většina dětí veřejné školy, církevní školy byly soukromé a bylo jich celkem málo, oproti tomu na Slovensku byl stále velmi silný vliv církve a velké množství církevních škol.¹⁵⁶

Další problém školství představovala „národní obrana“, v jejímž duchu se výchova v jednotlivých školách nesla, ať už to byly německé a nebo české školy, a tak nadále přetrvávaly boje na školské půdě mezi Němci a Čechy.¹⁵⁷ V dubnu 1919 byl přijet bez podpory německých poslanců tzv. menšinový školský zákon, který zaručoval každé národnosti v ČSR vzdělání dětí v mateřském jazyce, což vedlo k velkému zakládání nových českých škol a k rušení nadbytečných škol s německou vyučovací řečí.¹⁵⁸

Dne 13. července 1922 byl vydán tzv. malý školský zákon, který se jako jediný nějak výrazněji odrazil ve stavu školství v nově vzniklé republice.¹⁵⁹ Zákon přinesl nové označení pro měšťanské školy nazývané odtud školy občanské, stanovil předměty výuky, mezi které nově zařadil i občanskou výchovu a nauku, tělocvik už byl povinný i pro dívky, v posledních ročnících škol obecných i měšťanských měli žáci dostat výklad o ústavě československé republiky. Zákon se také vyjadřoval k výuce náboženství, které bylo vyučováno dvě hodiny týdně a žáci bez vyznání mohli být výuky zproštěni, upravoval maximální počet žáků ve třídě z 80 na 60. Podobu školské soustavy ale nezměnil, proto se i nadále řídila Hasnerovými zákony z roku 1869, v nichž podle kritiků scházely republikánské požadavky na výchovu a vzdělání moderního občana. Velkým problémem se zdála být velice špatná průchodnost mezi jednotlivými typy škol a kritice čelil také vnitřní život škol, který nedostatečně respektoval individualitu žáka. Reforma byla nevyhnutelná. Ve třicátých letech hlasy volající po reformě zesílily, takže

¹⁵⁵ František MORKEŠ, *K historii českého církevního školství*, Praha 2000.

¹⁵⁶ O. KÁDNER, *Školství*, s. 68.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 72.

¹⁵⁸ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 200.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 198.

byly nepřeslechnutelné, jedním z výsledků se stal pokus o pragmatickou reformu školství, nazvanou po svém autorovi – příhodovskou¹⁶⁰

¹⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 199-200. Václav Příhoda, docent pedagogiky na KU v Praze byl kritikem prvorepublikového školství. Byl ovlivněn studijními pobyty v Americe z dvacátých let, které ho inspirovaly při tvorbě konceptu jednotné vnitřně diferencované školy, kde by si žáci mohli sami volit předměty podle svých preferencí a tvořit si tak svůj vlastní rozvrh. Celá koncepce je postavena na individualitě žáka.

4. Svatojánská škola

Vzhledem k tomu, že Svatý Jan patřil pod archipresbyteriát v Jindřichově Hradci a novohradský vikariát, patřil i pod novohradský školní obvod a hrabě Buquoy se stal zdejší školním patronem. Vrchnostenský školní patronát měl na starosti financování školních budov, provoz školy i platy učitelů až do doby, kdy toto patronátní právo přešlo z vrchnosti roku 1864 na obce, které k tomuto účelu začaly volit školní výbory, které přebraly všechny školní záležitosti. Jelikož školské záležitosti byly od počátku pod správou církve, vycházela organizace nově vzniklých škol z organizace církevní, tedy farní. Škola měla proto přiškoleny ty samé osady, které byly přiřazeny ke zdejšímu kostelu. Na školu dohlížela církevní správa v podobě místního faráře a světská správa v podobě místního školního dozorce a místní školní rady.

4. 1. Budova školy ve Svatém Janě nad Malší

Dobu založení školy ve Svatém Janě nelze přesně stanovit, ale školní budova byla, jak vysvětluje z vlastního rukopisu pátera Vojtěcha Metly, prvního lokalisty u Svatého Jana, vystavěna v letech 1788 a 1789, a to z nákladu hraběte Jana Nepomuka Buquoye¹⁶¹ držitele novohradského panství, který se tehdy stal patronem zdejší školy.¹⁶² Škola byla vystavěna na pozemcích, které darovali ločeničtí sedláci na výstavu kostela, fary a školy. Nacházela se v domě č. 2 hned vedle kostela, se kterým byla propojena ambity. V části této budovy nechal hrabě Buquoy zřídit hostinec, který sloužil mnohým poutníkům směřujícím k svatému Janu, a protože tou dobou školu navštěvovalo jen málo dětí a pro školní potřeby bohatě stačil prostor, který poskytovala jedna třída, nikdo proti hraběcí hospodě nic nenamítal.¹⁶³

¹⁶¹ Jan Nepomuk Buquoy (1741-1803) byl nejstarším synem tajného rady císařovny Marie Terezie Františka Leopolda. Je považován za prvního velkého osvícence svého rodu, do novohradského panství se promítly hlavně jeho snahy o podporu školských reforem (roku 1779 založil na Nových Hradech chudinský ústav). Blíže se osobou Jana Nepomuka Buquoye zabývá Margarete BUQUOY, *Johann Graf von Buquoy*, Feldkirchen-Westerham 2004, obecnými dějinami rodu pak např. Pavel KOBLASA, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice, 2002.

¹⁶² SOKA České Budějovice, fond Farní úřad Svatý Jan nad Malší, *Pamětní záznamy o založení školy*, inv. č. 72, karton č. 1. V rukopisu Karla Kotrbelce, toho času farního zastupitele můžeme číst: „Výtah z vlastního rukopisu P. Vojtěcha Metly: Pak roku 1788 začala se hospoda stavět a nad ní škola, a to roku 1789 docela dostavěno bylo. K faře a ke škole všechny potřebné věci osadníci přivéztí museli i také podruzi nádenictví zastati přinuceni byli“.

¹⁶³ SOKA České Budějovice, fond Farní úřad Svatý Jan nad Malší, *Pamětní záznamy o založení školy*, inv. č. 72, karton č. 1. František Syrovátka z obce Chlum, který pocházel ze Svatého Jana, ve věku 91 let roku 1867 vypovídá, co si pamatuje o škole.

Navzdory tomu, že dům byl všeobecně považován za veřejnou budovu, prodal další majitel hospody hrabě Jiří August Buquoy¹⁶⁴ 5. prosince 1839 hospodu a k domu patřících 16 měr pozemků Šimonu Šťastnému za 1 667 zlatých. Problém byl v tom, že tento dům ještě nebyl zanesen v pozemkových knihách stejně jako všechny ostatní pozemky k němu patřící. Tímto novým zápisem o prodeji ztratil dům č. 2 vlastnost veřejné budovy, čímž se do budoucna zkomplikovala situace ve školní budově.¹⁶⁵

Ke svatojánské škole byly přiškoleny sousední obce, v první řadě Ločenice, které byly mateřskou obcí Svatého Jana, dále potom Mokřý Lom, Chlum a Sedlce, ke které patřily ještě osady Úlehle a Hrachovy Hory. Původně se jednalo jen o malou školu s jednou třídou, která byla později roku 1860 rozšířena ve dvoutřídní, ale k tomuto kroku nevedla snadná cesta, neboť nebylo vůbec jednoduché najít prostory pro druhou třídu.

Na základě kanovnické a školní vizitace konané 16. května 1856 byla uznána potřeba školní místnosti rozšířit. Tehdy se vše provizorně vyřešilo tím, že se ke třídě připojila komora, kterou dříve užíval učitel, a kterému pak musela být vystavěna jinde nová. Řešení to nemohlo být dlouhodobé, neboť počet školou povinných dětí stále stoupal. Hned v příštím roce 1857 se zvýšil na 196, což už bylo pro stávající třídu moc a upozorňoval na to i krajský úřad s tím, že pro tento počet žáků se zřízení 2. třídy nedá již nadále odkládat a nelze tento problém řešit pouze polodenním vyučováním. Nastala potřeba zřídit druhou třídu a k ní opatřit byt pro podučitele. Ve stávajících prostorách se nacházela třída, která měřila 12,2 metrů délky a dvě místnosti pro jejího učitele, vyvstala otázka, kde najít další prostory pro druhou třídu a byt podučitele.

K tomuto cíli byla svolána schůze, které se účastnili velešínský farář Augustin Křenek, místní farář Antonín Gregora, učitel Matěj Linka a zástupci přiškolených obcí. Následnou prohlídkou budovy č. 2 byly jednoznačně odhaleny technické obtíže, kvůli kterým nebylo rozšíření první třídy a zřízení druhé třídy ve stávajícím patře možné.

¹⁶⁴ Jiří František August Buquoy (1781 - 1851). Byl matematik, fyzik a přírodovědec, studující na univerzitách ve Vídni a v Praze. Kromě matematiky a přírodních věd studoval ještě také filozofii a ekonomii. Správu rodového majetku získal do svých rukou od roku 1803. V roce 1810 sestrojil parní stroj a snažil se jej uplatnit v praxi, tou samou dobou započal s pokusy v oblasti sklářské technologie, ve které měl hluboké teoretické znalosti. Novohradské sklárny měly tradici již od poloviny 17. století. V této oblasti se také nejvíce proslavil, když se mu podařilo utavit černé neprůhledné sklo, které pojmenoval hyalit (1817). Výrobu později doplnil také o červený hyalit (1819). V roce 1838 založil přírodní rezervaci Žofínský prales.

¹⁶⁵ Není-li uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z SOKA České Budějovice, Základní škola Svatý Jan nad Malší, Kronika školní 1880 - 1930, inv. č. 1538, sign B2024, s. 4-82, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892> a SOKA České Budějovice, Farní úřad Svatý Jan, Spisový materiál, školské záležitosti, karton č. 1

Komise proto navrhla odkoupit hostinec ve spodním patře budovy od syna Šimona Šťastného, Františka.

Tehdejší zastupitelé obcí ale nevěděli, že pozemek, na kterém dům č. 2 stojí, byl od jejich předků podstoupen darem roku 1788 a přímo určen k výstavbě školy a fary (teprve roku 1862 s tím byli obeznámeni), a tak vyjednávali s majitelem hostince a doufali, že od něho prostory k vytvoření druhé třídy odkoupí. Pro potřeby zdejší školy bylo nutné domluvit se na odkoupení veškerých prostorů v domě č. 2, nebo obdobné prostory najít někde jinde, což v podstatě znamenalo začít stavět novou budovu. Přiškolené obce se bály, že by je krajský úřad do této stavby začal nutit. Případná nová stavba školní budovy, byla předběžně odhadnuta na 8 000 zlatých, které představovaly pro obec nezanedbatelnou částku. Zastupitelé se tak opravdu snažili docílit dohody o prodeji mezi obcí a hostinským.

Dne 17. září 1857 se zastupitelé poprvé snažili uzavřít smlouvu mezi majitelem hostince, hrabětem a obcemi, aby dům č. 2 (10 sáhů široký a 11 a půl dlouhý) mohl být užíván školou. Celý dům byl dost velký na to, aby v něm mohly být zřízeny dvě školní třídy a dva byty pro učitele, což představovalo ideální zázemí pro venkovskou dvoutřídní školu. Dohoda to však nebyla jednoduchá. Dům č. 2 byl sice po všech stránkách vhodný pro školu, ale byl tu hostinec a jeho majitel, který se z domu stěhovat podle všeho vůbec nechtěl. František Šťastný se po jednání nakonec přece jen rozhodl nabídnout všechny své místnosti spolu s některými pozemky¹⁶⁶ obci za cenu 2 500 zlatých.

Na zmíněné schůzi bylo ještě potřeba projednat otázku podučitele, kterého bylo nově zapotřebí. Osazenstvo komise se usneslo platit novému podučiteli 150 zlatých ročně a k tomu mu dávat 6 sáhů dřeva, přičemž se počítalo opět s tím, že na zmíněnou dávku přispěje patron dvěma sáhy a obec zbylými čtyřmi. Za tento plat převezme podučitel do své povinnosti ještě úklid obou tříd a případně mu plat z téměř 200 dětí, přičemž za chudé děti se obec zavázala platit sama.

Částka 2 500 zlatých, za které byl František Šťastný ochotný obci přenechat svůj hostinec, ale znamenala pro přiškolené obce příliš velkou sumu, a proto by byl jeho návrh přijat pouze v případě, kdyby patron hrabě Buquoy z částky 2 500 zlatých sám 1 000 zlatých zaplatil. V tom případě se zástupci obcí zavázali manželům Františkovi a

¹⁶⁶ Podle Kroniky školy ve Svatém Janě se jednalo o *pole na Burdince ve výměře přes 3 měřice, od pole na Tausehouse. Louku 5 měřic a od louky na Burdince část 7 měřic ... celkem 5 jiter 961 sáhů*. SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign.B2024, s. 12, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

Teresii Šťastným zbývajících 1 500 zlatých doplatit. K hospodě patřící pole, louky a pastviny by zůstaly, dle této předběžné dohody, v neomezeném majetku manželů Šťastných. Byly ustanoveny dokonce i platební lhůty a František Šťastný si prosadil právo bydlet v domě č. 2 až do zaplacení celé kupní částky. Nebylo však jisté, jak se k této dohodě postaví hrabě Jiří Buquoy,¹⁶⁷ který by měl zaplatit část kupní ceny hospody, kterou jeho otec před lety rodině Šťastných prodal. Teď po necelých dvaceti letech se očekávalo, že hrabě přispěje na její odkoupení zpět. Patronátní komisař Josef Ješko, který se schůze zúčastnil, přijal tento návrh s podmínkou, bude-li s tím pan hrabě, poté co bude o věci informován, souhlasit.

Než se prodeji dostalo hraběcího souhlasu, pokusila se místní školní rada při dubnové schůzi v roce 1858, k níž se dostavil i krajský komisař Šuster, vše ještě jednou projednat. A na okamžik se mohlo zdát, že úspěšně. Podruhé se podařilo docílit dohody o prodeji hostinských prostorů a tentokrát byla dokonce dohodnuta i výhodnější kupní cena. Rodina Šťastných byla ochotna prodat tyto prostory za 2 100 zlatých.

Ale pan hrabě nesouhlasil ani s jedním, ani s druhým návrhem koupě. Výsledek této i předchozí schůze a předjednané dohody proto nebyly naplněny. Díky tomu muselo být povoleno polodenní vyučování na dobu, než se podaří zprostředkovat místnost pro druhou třídu. Vše se vrátilo do starých a nevyhovujících kolejí. Hostinec zůstal na svém místě, a protože se třída nafouknout nedala, bylo třeba hledat jiná řešení.

Místní školní rada byla nucena najmout místnost pro druhou třídu jinde. Jednalo se tedy s Tomášem Kyselou, majitelem domu č. 103 ve Svatém Janě o pronajmutí jedné, v jeho hostinci nacházející se místnosti. A než se tato místnost pro třídu upraví, bylo některými členy místní školní rady navrženo vyučovat v čeledníku a farské kuchyni se školou sousedící. Protože ale obě tyto místnosti v plošném obsahu měřily jen 8 metrů čtverečních, byl tento návrh nakonec zamítnut, a to také proto, že místnosti by pojaly nanejvýš 40 dětí, což by problém s prostorem nevyřešilo a prostředí by to nebylo beztak vhodné k vyučování.

¹⁶⁷ Jiří František předal správu majetku ještě za svého života synovi Jiřímu Janu Jindřichovi (1814 - 1883). Ten se v roce 1847 oženil s Terezií princeznou Oettingen – Wallenstein a o rok později se ujal vlády nad rodovým majetkem. Své romantické představy vtiskl do nové přestavby hradu Rožmberk nad Vltavou, jehož interiéry vybavil tak, aby mohlo vzniknout rodové muzeum, prezentující návštěvníkům starobylost a urozenost rodu.

Mimo jiné výhody byl schválen pronájem třídy právě v domě č. 103, kterému se také říkalo “U Severů“, hlavně z toho důvodu, že majitel sám zařídil na své náklady místnost pro školní účely na dobu potřeby. Také se podařilo zjednat byt pro podučitele v domě č. 6 za 12 zlatých. Přičemž patron zaplatil třetinu požadované ceny a obec doplatila zbylé dvě třetiny. Současně byl patronátní úřad obcí vyzván, aby se postaral o školní nábytek pro 2. třídu, což se také stalo.

Řešení to bylo nešikovné a doufalo se, že také pouze provizorní, neboť školní obci tím na nájmech vzrostly roční výlohy na 42 zlatých. Dalším výdajem byl závazek obce platit školní plat za chudé děti. K tomu muselo být trpně snášeno další spojení školy a hostince, a to dokonce v obou dvou třídách, což byla dosti žalostná situace.

Podmínky k učení ve stávajících prostorech byly trvale špatné, což vedlo k nevoli představitelů přiškolených obcí. Problém s prostorem se vlekl a vyhrotil až do žádosti přiškolené obce Ločenice o odškolení od zdejší školy. Avšak v roce 1861 nebylo místodržitelstvím povoleno obci Ločenice odškolit se od Svatého Jana.

Pronajmutí místnosti v domě číslo 103 nevedlo k vyřešení celkového problému, neboť ani tento prostor nebyl pro vyučování, přese všechny jeho úpravy vhodný. Velice rychle se ukázalo, že tato třída je velice tmavá, vlhká a především malá. Opět tedy probíhala jednání a porady, jak zjednat lepší místnost pro druhou třídu. Jednou z možností bylo požádat Františka Kyselu, zda by pronajatou místnost účelně nerozšířil a nezvýšil. V opačném případě se znovu uvažovalo o krocích, které by vedly ke konečnému odkoupení místností v domě č. 2. Ke kterému by se mohly následně přistavět další prostory, neboť bylo zřejmé, že neustálý nárůst počtu dětí povede v blízké době k potřebě dalšího rozšiřování tříd. Poněvadž roku 1861 zde bylo již 216 žáků, byla rychle uznána potřeba zřídit do budoucna i třetí třídu a byt pro dalšího podučitele.

O otázce, kde by měla být další nová třída umístěna, jednal svatojánský farář, učitel a obec Svatý Jan. Výsledek byl předem jasný, je potřeba mít školu v jedné budově, proto by bylo nejlépe odkoupit hostinské místnosti v domě č. 2 ve Svatém Janě, a kdyby v této budově nebylo dost prostoru pro stále stoupající počet žáků, bylo by případně možné další třídu v budoucnosti stavebními úpravami připojit. Tato staronová shoda vedla místní školní radu opět za majitelem hostince Františkem Šťastným. Při tomto novém jednání žádal však nyní hostinský na místo původních 2 100 zlatých již 3 100 zlatých. Přiškolené obce samozřejmě z této částky nadšené nebyly, a požadovaly proto, aby patron zaplatil zmíněnou třetinu z původních 2100 zlatých a částku scházející

do nynějších 3 100 zlatých. Hrabě Buquoy však tento požadavek zamítl, i když obec marně namítala, že stavba nové školní budovy by byla ještě dražší. Zástupci obcí se nakonec smířili s tím, že budou muset novou cenu 3 100 zlatých ze dvou třetin zaplatit a současně doufali, že patron bude úřady donucen k zaplacení alespoň zbylé třetiny. Rozhodli se proto přistoupit k této koupi i za cenu vyšších nákladů. Naneštěstí dne 10. října 1861, kdy přiškolené obce svolily hostinec pro školu zakoupit, Martin Staněk, jakožto zástupce duševně chorého Františka Šťastného, prohlásil, že hostinec neprodá. S touto změnou postojů doposud nikdo nepočítal.

Zástupci obcí, kteří chtěli koupi uskutečnit, se však nechtěli vzdát a rozhodli se dále jednat s rodinou Šťastných o dalších možnostech odkoupení. Následně se pak vyjádřil zástupce patrona p. Ješko, a to v tom smyslu, že když byla koupě domu Šťastných patronem již jednou zavržena, mělo by se krajskému úřadu navrhnout, aby zřízení druhé učebny sám zprostředkoval. Hrabě totiž i nadále trval na tom, že když už je pronajatá třída v domě č. 103 (nyní č. 39) není v současné době nutné kupovat prostory v dalším hostinci. Navíc byl hrabě Buquoy zatížen stavbou a rekonstrukcí mnoha dalších škol v okolí¹⁶⁸ a do dalších finančních příspěvků do školství se mu pochopitelně nechtělo. Farář Pivoňka a řídící učitel Linka¹⁶⁹ však trvali na tom, že návrh obcí koupit hostinec ke škole je nejlepším možným řešením. Kolotoč dalších jednání a sporů na sebe nenechal dlouho čekat.

Zástupci přiškolených obcí se cítili poškozeni vzhledem k domnělé křivdě, která na nich měla být spáchána patronem a rozhodli se přejít do útoku, vzepřít se patronovi a koupi hospody si navzdory jeho nevoli prosadit. Vrátili se k dohodě z dubna 1858, což byla dohoda o koupi s nejnižší dohodnutou cenou, a sice za 2 100 zlatých. Současně také vyjádřili odhodlání trvat na tom, aby náhradu ostatních výloh zajistil ten, kdo zavinil, že smlouva nebyla dodržena, a sice patron. Obecní zastupitelstvo i nadále jednalo s Martinem Staňkem a Teresíí Šťastnou, kteří nakonec opět svolili dům č. 2 za 3 100 zlatých prodat ovšem s touto podmínkou, že vzhledem k tomu, že stále nebyl vyřešen spor o financování mezi obcemi a patronem, se dříve nevystěhují, dokud nebudou

¹⁶⁸ V Kaplici a Velešíně se tou dobou stavěly nové školní budovy a na Nových Hradech se škola rozšiřovala a přestavovala.

¹⁶⁹ Učitel Matěj Linka působil ve svatém Janě od roku 1854 až do roku 1876, kdy odešel na stálý odpočinek. Roku 1916 přijal Farní úřad ve Svatém Janě nad Malší dopis z Farního úřadu v Prčicích od faráře Antonína Stropka, ve kterém oznamuje, že jeho příbuzný Matěj Linka opisoval pro svoji potřebu dopisy a dokumenty týkající se založení školní budovy ve Svatém Janě s přáním, aby byly tyto opisy uschovány ve svatojánském farním archivu. Zmiňované listiny, byly připojeny k dopisu a zařazeny do farního archivu.

složeny všechny peníze a po jejich složení si ještě vynutili dvouměsíční lhůtu k vystěhování.

Zástupci přiškolených obcí však nyní s tímto návrhem nesouhlasili a odmítli platit nově požadovanou sumu 3 100 zlatých. V tomto období byly totiž znovu nalezeny dokumenty připomínající zastupitelům, že pozemky pod domem č. 2 byly původně, stejně jako vedlejší pozemky pod farou, darované sedláky z Ločenic k výstavbě kostela, fary a školy. Místní školní rada tím dostala do rukou silný trumf do dalších sporů o prostory v domě č. 2 vedle kostela.

Školní obec se proto sebevědomě obrátila na císařsko-královské místodržitelství, kde připomínala darovací listinu, ve které darovali jejich předkové z Ločenic bezplatně pozemky k vystavění kostela a fary, na kterých mělo být také místo k postavení školy. Kdyby byl dům č. 2 věnován k tomu účelu, ke kterému byl postaven, byly by místnosti v něm pro tři třídy, byt pro farního učitele i pro druhého podučitele úplně stačily. Rozhořčení školního kronikáře nad konečným stavem událostí, je tedy vlastně pochopitelné: „Z uvedeného jde najevo, že obec Sv. Jan byla z vlastní osobivosti Patrona o vlastnictví domu č. 2 připravena, a nyní k zaplacení 2/3 kupní ceny za školní budovu, nebo ke stavbě nové školy nucena. Poněvadž ani jedno ani druhé docíleno nebylo, trvá to zlo stále, tak, že obec nájemné platiti a vyučování po hospodách odělováno býti musí a jest samozřejmo, že skoro denně vyučování mnohými scénami vyrušováno bývá a tím mravy žactva velice trpí. Jiné zlo jest, že dům č. 2. od kostela pouze 6 sáhů vzdálen jest, a že v domě tom takové výstupy se dějí, že o nedělích a svátcích bohoslužby ruší“.¹⁷⁰

Místodržitelství začalo tedy celou věc projednávat. Ke Svatému Janu přiškolené obce zažádaly o odstranění hostinské živnosti z domu č. 2. a o prohlášení toho domu jen za veřejnou školní budovu. Jenže zmíněný dům koupil Šimon Šťastný od hraběcí vrchnosti a dal si jej 28. 10. 1840 knihovně zapsat. Tento prodej byl v roce 1858 jak fideikomisně tak politicky v roce 1860 povolen. Díky tomuto zápisu se Šimon Šťastný a všichni jeho dědicové stal vlastníkem těchto prostorů, což mohl změnit pouze výrok soudu. Protože se v tomto případě jednalo o sporné právo, podstoupil místodržitelský úřad tento případ civilnímu soudu, k němuž obec vznesla následně žalobu a který tento spor po projednání mohl rozhodnout.

¹⁷⁰ SOkA České Budějovice, Základní škola Svatý Jan nad Malší, Kronika školní 1880 - 1930, inv. č. 1538, sign B2024, s. 11.

K rozhodnutí v této nelehké věci došlo naštěstí již v příštím roce. Po letech tahanic a sporů o prostor v domě č. 2 bylo konečně rozhodnuto. Civilní soud k velké úlevě místní školní rady vynesl rozhodnutí, ve kterém bylo v roce 1864 Františku Šťastnému na vědomí dáno, že není již nadále možné slučovat hostinec a školu, a že z tohoto důvodu není vhodné, aby nadále provozoval svůj výčep v budově určené pro školu. Patronátní úřad mu proto nařídil, aby do 14 dnů vyklidil místnost pod ambity vedle kostela, již neoprávněně užíval pro svůj hostinec. Tím bylo konečně docíleno alespoň oficiálního sloučení obou školních místností pod jednu střechu a vyloučení mravy kazícího výčepu z budovy školy. Prakticky se však obě třídy pod jednu střechu dostaly až o 12 let později a na pořádnou úpravu prostor si škola musela ještě počkat. Po ukončení soudního sporu utichly všechny aktivity, neboť školní obec sice docílila uznání domu za školu, vystěhování hostince a užívání jeho prostorů, ale majitelem prvního patra byl i nadále vystěhovaný hospodský František Šťastný.

Počet žáků stále stoupal, netrvalo dlouho a prostory dvoutřídní školy opět přestaly vyhovovat. Ve školním roce 1876/1877 měla škola celkem 299 žáků. V 1. třídě 150 a ve 2. třídě 149. Dokonce na počátku tohoto školního roku se vyučovalo veškeré žactvo pouze v jedné třídě, protože chyběl řídicí učitel. Teprve 1. prosince 1876, když byl zemskou školní radou ustanoven nový řídicí učitel Jan Šrámek, který také toho dne nastoupil na své místo, byla školní mládež rozdělena opět na dvě třídy.

Školní budova byla ve velmi chatrném stavu. A nacházela se v ní pouze jediná školní třída, ta druhá se stále pronajímala v hostinci u pana Kysely. Nový řídicí učitel rozhýbal opět dění kolem školy. Vzhledem k tomu, že již bylo zbytečné platit nájem nevyhovující místnosti, nemělo smysl déle otálet, žáci zůstali s vyučováním v hostinci pouze do konce školního roku. Během následujících prázdnin bylo potřeba zařídit vše tak, aby se všichni žáci v září sešli již před školní budovou. Proto byly o prázdninách roku 1877 opraveny a částečně přestavěny školní místnosti. Tím bylo docíleno, že se pak obě třídy i byt pro řídicího učitele nalézaly konečně ve školní budově.

První třídu tou dobou navštěvovalo 66 hochů a 84 dívek, druhou třídu 85 hochů a 64 dívek, což znamenalo celkový počet 299 dětí. To bylo opět za únosnou hranicí počtu možných žáků na jednu školní třídu. Sotva byl tedy dobojován boj o zřízení druhé třídy, začala se rýsovat akutní potřeba další, tedy třetí třídy. Ke stejnému závěru došel dne 14. května také okresní školní inspektor, který prohlížel zdejší školu a zkoušel v obou třídách. Dne 2. července 1877 se konala okresní porada v Českých Budějovicích, které se zúčastnil také zdejší výpomocný podučitel Václav Krauskop.

V následujícím školním roce 1877/1878 tak došlo k rozšíření školy o další třídu. Tato třída byla povolena již roku 1873 zemskou školní radou a to dne 30. září 1873. Avšak pro nedostatek prostředků a dobré vůle nebyla otevřena. K tomu došlo až 1. listopadu roku 1877, kdy byl okresní školní radou ustanovený výpomocný podučitel, Václav Mleziva (pocházel z Domažlic), který okamžitě nastoupil na své místo.

V těchto letech už bohužel nepanovala shoda mezi jednotlivými zastupiteli obcí ve věci školních prostor. Po letech bojů a soudních pří o školní budovu pohasl zájem zastupitelů o školní problematiku a jejich pozornost se upřela jiným směrem. Dokonce i mezi obyvateli přiškolených vsí už nebylo zřejmé přesvědčení o nezbytnosti třetí třídy. Možná, že už byli mnozí unaveni tímto vleklým a nekončícím problémem, který stál obecní rozpočet už velice mnoho nejen finančních prostředků. Dokonce zde došlo i k rozporu mezi představitelem školy, řídicím učitelem a místním farářem. Řídící učitel Jan Šrámek se k tomuto sporu vyjádřil ve školní kronice takto: „*Litovat jest, že někteří občané majíce v čele pana faráře Františka Kleina, byli proti otevření třetí třídy, majíce za to, že původcem rozšíření dvoutrídni školy v trojtřídní jest jediné řídicí učitel Jan Šrámek. Aby poněkud utišil rozbouřené vášně oněch neuvědomělých občanů, a proto také, aby všechny tři třídy nalézaly se ve školní budově, postoupil řídicí učitel svůj vlastní byt pro tuto novou třídu. Avšak opatření to bylo přijato lhostejně, ba z jistých stran dostalo se řídicímu učiteli za jeho dobrou vůli hrubostí a urážky.*“¹⁷¹

V září 1877 byla ustanovena dle zákona o dohlídce nad školami ze dne 24. února 1873 nová místní školní rada. Místním školním dozorcem byl jmenován zastupitel Jakub Šachta, rolník z Ločenic. Přes neustálé problémy s prostorem a nově také částečně s veřejným míněním neměla místní školní výchova špatnou úroveň. Dne 11. května 1878 prohlížel školu okresní školní inspektor. Zkoušel ve všech třídách a nakonec vyslovil řídicímu učiteli svou spokojenost se znalostmi zdejších dětí. Stejně tak 19. května, kdy probíhala ve velešínském kostele svatého Václava generální visitace z náboženství a svaté biřmování, vyslovil biskup J. V. Jirsík všem žákům zdejší trojtřídní obecní školy svou spokojenost a pochvalu. Děti se ale stále musely tísnit v přeplněných učebnách ještě další čtyři roky, než došlo v roce 1889 k přístavbě školní budovy. Ovšem ani tato přístavba neproběhla hladce a bez problémů.

¹⁷¹ SOKA České Budějovice, Základní škola Svatý Jan nad Malší, Kronika školní 1880 - 1930, inv. č. 1538, sign B2024, s. 49.

V roce 1885 se konaly dvě okresní učitelské porady, totiž 17. září a 7. listopadu, poslední jmenovaná z důvodu vykonání volby do okresní školní rady. Následně dostala místní školní rada od této nově zvolené okresní školní rady nařízeno, a sice vynesemím ze dne 27. listopadu 1885, aby se postarala o novou školní budovu a zajistila tak její odpovídající stav. Po půl roce, dne 19. června 1886, zavítal na zdejší školu školní inspektor, aby si prohlédl nově upravené podmínky pro školu, namísto toho se ale našel nevyhovující prostory. Výnos okresní školní rady ze dne 27. listopadu 1885 vyzívající místní školní radu k postarání se o novou školní budovu tedy zůstal stále bez příslušné odezvy.

Ve školním roce 1886/1887 navštěvovalo zdejší školu již 373 dětí rozdělených do tří tříd. V průměru vycházelo tedy téměř 125 dětí na jednu školní místnost. Následkem toho, že místní školní rada nevyhověla vnesení okresní školní rady, bylo jí okresní školní radou oznámeno usnesením ze dne 21. srpna 1886 č. 2216, že bude k prohlédnutí zdejší školy vyslaná komise, která podá o výsledku prohlídky zprávu okresní školní radě, která pak rozhodne o dalších krocích v úpravách školní budovy.

Komisionální prohlédnutí školy proběhlo dne 10. března téhož roku čtyřčlennou komisí sestávající se z okresního komisaře, okresního školního inspektora, okresního lékaře a okresního inženýra, a to v přítomnosti všech členů místní školní rady. A právě v této chvíli se projevila nevraživost mezi obcí a školou. Řídící učitel dokonce podezíral zastupitele z toho, že nabádali rodiče, aby v den návštěvy komise neposlali své děti do školy a zkreslili tak pohled komise na počet školu navštěvujících dětí.¹⁷² Toho dne přišlo do první třídy 102, do druhé 75 a do třetí 54 žáků. Ač jich tedy nebyl plný počet, v první třídě scházelo 43, ve druhé 36 a ve třetí 56 žáků, přece jen to stačilo k tomu, aby komise zhodnotila, že již tento počet v jakém se žáci dostavili, přesahuje prostorové možnosti všech tříd, neboť výpočtem okresního inženýra bylo shledáno, že první třída může pojmout pouze 46 žáků, druhá 38 a třetí 60.

Po této komisionální prohlídce, při které byly oficiálně zjištěny nedostatky, musela vzít místní školní rada oficiálně na vědomí špatnou situaci školních prostor a začít ji řešit. Byla vyzvána k tomu podat do čtrnácti dnů návrh okresní školní radě, jak by se dala tato situace vyřešit. Než tato čtrnáctidenní lhůta uplynula, sešli se všichni

¹⁷² Ve školní kronice můžeme najít zápis o tomto podezření: „*Je hodno připomenout, že den před touto prohlídkou nařizovali p. představení ve svých obcích, aby nikdo toho dne do školy nechodil.*“ SOkA České Budějovice, Základní škola Svatý Jan nad Malší, Kronika školní 1880 - 1930, inv. č. 1538, sign B2024, s. 75.

občané Ločenic a rozhodli se pro odpor proti rozhodnutí okresní školní rady. Nelíbilo se jim, že jsou nuceni opravit a přistavět školu, což také důrazně okresní školní radě sdělili ve svém písemném vyjádření, dokonce jí i pohrozili, že novou školní budovu zde není možné postavit ani přistavět a nebude-li stará školní místnost pro školu opět povolena, stavět a přistavovat rozhodně nebudou a budou-li k tomu i nadále nuceni, raději se dají k Schulvereinu.¹⁷³

Okresní školní rada vzala sice toto usnesení na vědomí, nicméně napomenula místní školní radu k slušnějšímu tónu v dopisování s vyšší instancí a vyzvala ji, aby během dalších čtrnácti dnů podala svůj plán stavby ke schválení, anebo že bude, nestane-li se tak, nynější místní školní rada rozpuštěna a na útraty přiškolených obcí zvolena nová. Okresní školní rada tedy ukázala, kdo má v tomto sporu navrch. Navíc podotkla, že vše bude dáno na vědomí zemské školní radě, která použije všech donucovacích prostředků k tomu, aby pomohla nedostatky zdejších školních místností odstranit. K tomu byla ještě připojena sankce v případě, že by předseda neučinil tomuto vyzvání ihned zadost, měl být pokutován zaplacením 20 zlatých.

Tyto problémy se během školního roku 1886/1887 nevyřešily, místní školní rada a okresní školní rada si vyměňovaly dopisy s výhružným tónem, což ovšem školní místnosti nikterak nezvětšilo. Místní školní rada se hájila tím, že požadované úpravy jsou na ni příliš velké a nákladné a že by se okresní školní rada mohla smířit s menšími ústupky, vše najednou že nejde v tuto chvíli pořídít.

Místní školní rada hledala pomoc u zemské školní rady, ke které podala stížnost. K nelibosti všech členů místní školní rady přišlo dne 27. října 1887 v této věci rozhodnutí, na základě kterého byla místní školní rada donucena zemskou školní radou předložit do čtrnácti dnů plán a rozpočet stavby na zřízení čtyřtřídní školní budovy, která by vyhovovala zákonným požadavkům a potřebám vzhledem k 380 dětem zdejší školní obce. Místní školní rada si nakonec na okresní školní radě prosadila ještě čtyřtýdenní prodloužení lhůty k předložení plánů. Okresní školní rada se ale jasně vyjádřila, že nebude déle trpět, aby stálým odkládáním této nařízené a velice nutné stavby byly dále poškozovány zájmy školy.

¹⁷³ Deutscher Schulverein byl německý školský spolek představující protějšek české Ústřední matice školské. Schulverein byl největší společenskou spolkovou organizací v Předlitavsku, neboť příspěvky do něho platilo 120 000 členů. Více např. Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2006 s. 312.

Předsedovi místní školní rady po obdržení dalších dvou dopisů od okresní školní rady nezbylo nic jiného než svolat schůzi místní školní rady a začít s přípravami plánů na stavbu čtyřtřídní budovy. Zároveň bylo na schůzi usneseno vyhovět doporučení okresní školní rady, a podat žádost na zřízení místa učitelky industriálních prací při zdejší škole.

Problém byl v tom, že část školní budovy, stále ještě patřila rodině Šťastných. K realizaci přestavby a přístavby budovy č. 2 bylo zapotřebí získat do svého majetku celou budovu. Místní školní rada se na své chůzi 27. prosince 1887 rozhodla tuto část od Františka Šťastného odkoupit. Cena byla dohodnuta na 3 380 zlatých a školní obci nezbylo nic jiného než se zavázat k jejímu zaplacení.

Ze tří zhotovených plánů budoucí stavby byl okresní školní radou schválen nejlepší dne 1. května 1888 a s rozpočtovým přehledem 10 555 zlatých zaslán místní školní radě. Toto nařízení se ovšem minulo účinkem, stavět se nezačalo a místní školní rada dokonce celou stavbu o rok odložila z důvodu nedostatku stavebního materiálu. Aby ale přece jen ukázala dobrou vůli, nechala si u notáře v Trhových Svinech přepsat odkoupenou část domu č. 2 od Františka a Terezie Šťastných, kterým obec složila zálohu v hodnotě 380 zlatých.

V následující době bylo potřeba místní školní radu opět popostrčit k další činnosti. Dne 13. června 1888 v protokolu č. 1365 byla opět místní školní rada vyzývána k činnosti oznámením předsedovi, aby se s přestavbou školy ihned započalo. Pro případ dalšího odporu, hrozila podle odstavce 19 zemského zákona ze dne 24. 2. 1873 zřídit ke spravování těchto záležitostí zvláštní orgán, a to na náklad školní obce. Po tak důrazném napomenutí svolal předseda školní výbor na den 29. června téhož roku ke schůzi, v níž bylo usneseno uveřejnit v denních listech dražbu na přestavbu školy, zpracovat stavební podmínky a učiněný krok okresní školní radě oznámit. Okresní školní rada nakonec přece jen místní obce dotlačila ke stavbě.

V dražbě, která se konala 1. srpna 1888, získal zakázku na celkovou přestavbu a přístavbu školy zednický mistr Jan Venda s tesařským mistrem Václavem Fialou za cenu 8 995 zlatých. Dne 8. dubna 1889 byly konečně započaty stavební práce, poněvadž nepříznivé počasí nedovolovalo začít dříve. Odevzdání dokončené stavby místní školní radě se mělo uskutečnit nejpozději 1. září 1889.

V důsledku bourání starých školních místností bylo nutné nalézt provizorní prostory pro vyučování. K tomuto účelu byly najaty dvě místnosti pro školní třídy, a sice jedna ve Svatém Janě u Čermáků, kde byla vyučována první třída celodenně, a

druhá v Ločenicích u Křišťanů, kde byla vyučována druhá a třetí třída střídavě polodenně. Protože 1. září ještě nebylo dokončeno vybavení školy, chyběly tabule i lavice, musel být začátek vyučování posunut až na 21. září, kdy byla celková úprava školních prostor konečně dokončena. Školní budova tak byla konečně dostavena a nejen řediteli školy tím spadl velký kámen ze srdce.

Svatojánští si v první fázi svého boje o školu zarputile vybojovali druhou třídu a v zájmu školy, pak ve druhé fázi, příslušné úřady donutily již spokojené svatojánské zastupitele k dostavbě zbytku školy. Těsně před začátkem nového století tak vedle kostela svatého Jana Nepomuckého konečně stála budova, která už nedělala zdejší škole ostudu.

V následujících letech nedošlo již k žádné výrazné stavební úpravě školní budovy, škola byla pouze pravidelně udržována.

4.2. Školní rok

Školní rok měl a má na každé škole svůj zavedený pravidelně se opakující rytmus a řád, který vychází z aktuálních stanov a nařízení školské správy.

4.2.1. Školní rok v Rakousko-uherské škole, jeho průběh slavnosti

Organizace rakousko-uherské obecné školy vycházela z říšského zákona, školní novely a vyučovacího řádu.¹⁷⁴ Do chodu každé školy pak mohly zasahovat i určité místní poměry.

Cílem školní výuky bylo vychovávat děti v mravnosti a zbožnosti a vést je k řádnému občanství. Školní vyučování probíhalo podle učebních osnov, které vydalo ministerstvo, po návrhu zemských školních úřadů. Mezi vyučovacími předměty bylo: náboženství, čtení a psaní, jazyk vyučovací, počty s měřičstvím, nejsrozumitelnější a nejpotřebnější věci z přírodopisu, přírodopisu, zeměpisu a dějepisu (s přihlédnutím k vlasti a její ústavě), kreslení, zpěv, pro kluky ještě tělocvik a ruční práce pro dívky. Na školách mohly být po schválení zemského školního úřadu vyučovány i nepovinné předměty jako třeba hra na housle, nebo práce na školní zahradě. Každé čtvrtletí byli žáci hodnoceni vysvědčením, které dokládalo jejich prospěch. Na vysvědčení byly pěti stupni klasifikace hodnoceny jednotlivé předměty, mravy a píle.¹⁷⁵

Vydávané osnovy udávaly i normativní počet hodin, které by měly být každému předmětu týdně věnovány, samozřejmě s přihlédnutím k místním poměrům. Rozvrh učebné látky se odvíjel od počtu tříd, takže byly vydávány podrobnější osnovy učiva pro školy jednotřídní, dvoutřídní atd. Poslední úprava školních osnov byla vydána roku 1914 s platností od dalšího školního roku.¹⁷⁶ Ministerstvo na základě návrhů zemské školní rady stanovovalo i knihy, které se měly při vyučování využívat. Vyučování probíhalo od pondělí do pátku každý den dopoledne i odpoledne. Polodenní vyučování mělo být pouze krajním a přechodným řešením.¹⁷⁷ Vzhledem k tomu, že obyvatelstvo

¹⁷⁴ Viz kapitola Primární vzdělávání. Od roku 1848 k samostatnému Československu.

¹⁷⁵ O. KÁDNER, *Školství*, s. 50-54.

¹⁷⁶ Tato úprava byla výsledkem poslední zemské učitelské porady z roku 1908 a konference školních odborníků z roku 1913. Byla to první a poslední úprava vydaná ryze pro české školy, všechny předchozí úpravy školních osnov byly vydávány společně pro školy české i německé.

¹⁷⁷ O. KÁDNER, *Školství*, s. 53.

Svatého Jana bylo výhradně české a děti ve škole byly české národnosti, vyučovalo se ve svatojánské škole pouze česky.¹⁷⁸

Z vyučovacích osnov bylo vyloučeno náboženství, jehož obsah si církev upravovala sama a sama si také kontrolovala průběh a výsledky jeho vyučování. Výuku zajišťoval místní farář, na kterého dohlížel vikář, který se také účastnil výroční náboženské zkoušky, která se konala těsně před koncem školního roku. Největší náboženskou událostí ve škole i v obci bylo biřmování, které bylo spojeno s generální visitací a náboženskou zkouškou. Od devadesátých let 19. století do konce první světové války se ve Svatém Janě konala třikrát slavnost biřmování (1890, 1906 a 1912). Roku 1890 proběhlo ve svatojánském kostele biřmování, při kterém byli biřmovaní téměř všichni žáci druhé a třetí třídy biskupem Martinem Josefem Říhou.¹⁷⁹ Před zahájením náboženské zkoušky přivítal žák František Šiman biskupa ve škole proslovem, po kterém biskup všem dětem požehnal a zahájil náboženskou zkoušku modlitbou. Po úspěšných zkouškách rozdál dětem knížky a jiné dárky na památku. Českobudějovický biskup Martin Říha navštívil svatojánskou školu opět až za 16 let, 18. června 1906, kdy se zde konala další generální vizitace, biřmování a biskup se opět účastnil náboženské zkoušky. Biřmovanců bylo celkem 213, z toho 143 místních a 70 cizích (druhého dne se konalo biřmování ve Velešíně a účastnilo se ho osm zdejší biřmovanců). Biskup přijel ráno v půl deváté a zdržel se do půl šesté. Místní farář Josef Novotný zaznamenal do farní kroniky svůj smutek nad chováním obyvatel Ločenic: „*Jako smutnou zvláštnost uvádím, že někteří Ločeničtí byli proti uvítání Jeho Excelence, protože se domnívají, že jsou sociálními demokraty a zatím chudáci nevědí ani co to je. Ostatně pořízena byla slavnostní brána ve Svatém Janě, byla hudba a hasiči.*“¹⁸⁰ Poslední velké biřmování proběhlo roku 1912 s biskupem Josefem Antonínem

¹⁷⁸ To se ovšem nelíbilo svachovskému mlynáři. Matěji Sayei si proto roku 1867 postěžoval vikáři v Trhových Svinech, na to, že učitel Matěj Linka jeho německé děti nechce učit. Chtěl proto dávat děti učit podučiteli Stropkovi a neplatit učiteli Linkovi školní plat. Vikář mlynáři odpověděl, že to není možné, že školní plat učiteli platit musí, i kdyby své děti posílal do jiné školy a pokud si přeje, aby jeho děti uměly číst a psát německy ať je dá po škole tomu učit. Pro jistotu napsal vikář ještě svatojánskému faráři Ondřeji Pivoňkovi s tím, aby s mlynářem promluvil a předešel tak případným sporům a rozeprím. SOKA České Budějovice, Farní úřad Svätý Jan nad Malší, Spisový materiál, Školské záležitosti, inv. č. 72 - 83, karta č. 1.

¹⁷⁹ Martin Josef Říha byl v letech 1885-1907 v pořadí šestým biskupem Českobudějovické diecéze. K osobě biskupa Martina Josefa Říhy více na oficiálních stránkách českobudějovického biskupství <http://www.bcb.cz/Dieceze/Dieceze/Historie> a Miroslav NOVOTNÝ, *Biskupství*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998, s. 41 a podrobněji TÝŽ, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18. - 20. století*, in: Vývoj církevní správy na Moravě (= XXVII. Mikulovské symposium 2002), Brno 2003, s. 169-180.

¹⁸⁰ *Gedenkbuch der localie Johannesberk zu welcher nachstehende Ortschaften zugetheilt sind: Johannesberk, Lotschenitz, Mokrilom, Polschau, Selzei, Chum, Hrachowy Hory*, ve správě Děkanického úřadu Velešín (kniha nemá číslované stránky)

Hůlkou.¹⁸¹ Kromě slavností a zkoušek měli žáci povinnost účastnit se všech církevních slavností a třikrát do roka jít ke zpovědi a ke svatému přijímání. Zpovídat se chodilo o Vánocích, Velikonocích a na konci školního roku. Někdy byli zpovídati zvláště chlapci jeden den, dívky druhý den a třetí den šli společně k přijímání, někdy se zpovídali chlapci dopoledne a dívky odpoledne. Často se děti podle pohlaví vůbec nedělily. Školní mše probíhaly za dohledu učitelů dvakrát v týdnu před vyučováním.

Školní rok ve svatojánské škole začínal v polovině září v rozmezí mezi 10. a 17. září.¹⁸² Od roku 1892 se museli noví žáci přihlašovat do školy před prvním dnem školního roku a dokládat očkovací průkaz. Konec školního roku býval koncem července v rozmezí mezi 27. červencem a 2. srpnem, nejčastěji však 31. července. Od roku 1906 byly hlavní prázdniny prodlouženy na dva měsíce, takže školní roku končil již v půlce července. Začátek i konec školního roku byl spojen s bohoslužbou, projevy učitelů a národní hymnou. Koncem školního roku byl obvykle kromě státní hymny zpíván i ambrosiánský chvalozpěv *Te deum laudamus*.¹⁸³

Délka školního roku byla stanovena na deset měsíců, které byly přerušovány jednotlivými církevními a státními svátky, které byly buď pravidelné, nebo výroční. Mezi pravidelné oslavy patřily tzv. dynastické dny, které zahrnovaly každoroční oslavu narozenin a jmenin císařského páru (jmeniny císaře Františka Josefa I. se slavily 4. října., jmeniny císařovny Alžběty 19. listopadu). Narozeniny císařského páru školní rok nepřerušovaly, neboť císař se narodil 18. srpna, tedy v době prázdnin a císařovna 24. prosince, kdy bylo vánoční volno. Narozeniny byly oslavovány hlavně v kostele slavnou bohoslužbou s chvalozpěvem *Te deum laudamus*. Jmeniny a narozeniny císařovny Alžběty se připomínaly každoročně i po její smrti roku 1898. Po smrti Františka Josefa I. byly tyto víc než půlstoletí trvající dynastické dny změněny. S nástupem nového panovníka přišly i nové dynastické dny, císařské jmeniny se slavily 4. listopadu, císařovna Zita se připomínala jmeninami 27. dubna a narozeninami 9. května. Narozeniny císaře Karla I. se opět během školního roku neslavily, neboť císař se narodil 17. srpna.

¹⁸¹ Josef Antonín Hůlka byl v letech 1907-1920 v pořadí sedmým biskupem Českobudějovické diecéze.

¹⁸² Výjimku tvořil školní rok 1889/1890, který započal 23. září, opoždění bylo způsobeno stavbou nové školní budovy, která nebyla včas dovybavena potřebným zařízením. Začátkem září totiž nebyly ve škole ani lavice ani tabule. Další výjimkou byl školní rok 1905/1906, který začal už 1. září. Toto vybočení bylo způsobeno nařízením okresní školní rady, která se minulého školního roku usnesla a přeložila hlavní prázdniny na dobu od 15. července do 1. září.

¹⁸³ *Te Deum laudamus* (Tebe Boha chválíme) je označení a první slova slavnostního latinského hymnu, jehož autorství je tradičně připisováno svatému Ambrožovi, milánskému biskupovi. Skladba bývá někdy zkracována na *Te Deum*.

Tyto pravidelné oslavy císařského páru se obvykle slavily projevy učitelů ve vyzdobených třídách, po kterých následovala bohoslužba v kostele, zpěvy a státní hymna. Na školní budově v tyto dny vlály prapory. Určité vybočení přicházelo v letech, kdy byla slavena kulatá výročí jako například v roce 1915, kdy byly slaveny 85. narozeniny císaře Františka Josefa I. při kterých bylo obzvláště apelováno na loajalitu a věrnost vládnoucí dynastii v době prvního roku světové války. Oslavy dynastických dnů za první světové války byly spojovány s dobročinnými sbírkami¹⁸⁴ a prosyceny ještě naléhavější agitací pro loajálnost k státu než tomu bylo v minulých dobách. Projevy nařízené loajálnosti ke státu a k císařským manželům jsou patrné i ze záznamů ve školní kronice, kdy je dynastickým dnům věnována nebyvale velká pozornost projevovaná oslavnými zápisky.¹⁸⁵ Krom slavností byla během roku připomínána i úmrtí členů císařské rodiny a konány zádušní mše.

Kromě dynastických dnů byl od roku 1910 pravidelně pořádán ve svatojánské škole Dětský den. Byl slaven 2. prosince na památku nástupu císaře Františka Josefa I. na trůn. První konání této slavnosti bylo nařízeno výnosem okresní školní rady ze dne 23. září 1910 a mělo se konat ve prospěch České zemské komise pro ochranu dětí a péče o mládež v duchu hesla „*Vše pro dítě*“. Oslava nástupu císaře na trůn spojená s oslavou jeho lásky k dětem se šestkrát zopakovala, v roce 1916 a 1917 nebyl dětský den pořádán, poslední proběhl roku 1918. Průběh dopolední slavnosti byl podobný ostatním státním slavnostem. Škola se vyzdobila prapory a pátá třída byla slavnostně vyzdobena, řídící učitel s ostatními učiteli v ní pronášel oslavné projevy, ve kterých vyzdvihoval císařovu lásku k dětem a péči o ně. Po projevech následovaly básně, které děti předem secvičovaly, všichni společně se následně přesunuli na slavnostní mši do kostela. Jednotlivé slavnosti se lišily naopak odpoledním programem, který byl spojen se sbírkou. Peníze se získávaly různými způsoby, první rok byla večer učitelským sborem pořádána taneční zábava, na které opět řídící učitel pronesl projev o významu slavnosti a jejím účelu. Výnos ze zábavy byl 16 K 56 haléřů, které byly odeslány České zemské komisi. Příštího roku byla večer pro dospělé sehraha třítaktová báčorka *Popelka*, kterou sehrahi žáci páté třídy. Dalšího roku byla v rámci oslav dětského dne pořádána veřejná přednáška Antonína Balaše o Jeho veličenstvu a jeho lásce k dětem.

¹⁸⁴ První narozeniny císařovny Zity byly pod heslem „*Vše pro dítě*“ spojeny se sbírkou na zřízení ústavu pro rodičky a kojence v Praze. Po skončení slavnostní bohoslužby a provolání slávy císařským manželům sbírali žáci po Svatém Janě příspěvky. Vybrali 25 K 40 haléřů.

¹⁸⁵ Řídící učitel František Šiman shrnoval obvykle všechny dynastické dny od roku 1883 do jednoho záznamu, představovaného jednou větou, naproti tomu oslavy nového císařského páru v době světové války jsou popisovány oslavně na několik stránek.

Následujícího roku se učitelé vrátili k dětskému představení. Odpoledne hrály 4 děti ostatním žákům představení *Dopis císaři*, stejné představení opakovaly ještě 7. prosince pro veřejnost, vstupné bylo částečně opět odesláno České zemské komisi a zbytek byl použit na školní pomůcky. Po vypuknutí války byly prohloubeny školní projevy a peníze byly vybírány přímo žáky po domech. Dětský den byl pořádán ve prospěch sirotků po padlých českých vojínech. Ve vyzdobené pátá třídě se sešli zástupci školy, obce, četnictva a ostatních lidí, po projevu řídicího učitele pronášeli žáci básně a zpívali hymnu. Sbírka, kterou žáci provedli v okolních obcích, vynesla 105,-K, peníze byly rozděleny mezi českou zemskou komisi, vdovský a sirotčí fond a na vánoční nadílku vojínům. Poslední dětský den roku 1918 působil na místní lidi dojemnou hrou *Sirotkův štědrovečerní dar*, kterou navrhla česká komise a sehráli školní děti. Výtěžek z posledního dětského dne byl největší 222,60 K, které se po odečtení téměř 29,-K na náklady rozdělily mezi různé instituce.¹⁸⁶ V roce 1918 po vzniku samostatného Československa byl poslední dětský den na poslední chvíli přejmenován na Mikulášský den se sbírkou pro děti legionářů, vybralo se 220,-K a peníze byly opět odeslány zemské komisi.

Kromě pravidelných oslav probíhaly ve školách i oslavy nepravidelné, spojené obvykle opět s panovnickou rodinou. Jednou z těchto slavností byla například oslava stříbrné svatby císařského páru. Dvacátého čtvrtého dubna byly ve Svatém Janě lidé ze všech přifařených obcí, už v předvečer svátku byl zapálen slavnostní oheň na návrší u Svatého Jana, kam ločenická obec dala navézt dříví. Za velké účasti lidí z okolí byl oheň zapálen a současně se zapalováním bylo ve Svatém Janě vypáleno několik ran z hmoždířů. V obci hrála hudba zdejšího kostelního sboru pod vedením řídicího učitele. Sbor hrál a zpíval venku před školní budovou a kostelem. Při svitu pochodní a lampionů, které byly u sochy svatého Jana Nepomuckého zapáleny kostelníkem Františkem Remsem, byla sehrána a zazpívána národní hymna. Druhý den ráno začala oficiální slavnost střelbou z hmoždířů, na školní budově a kostele vlály slavnostní prapory. V devět hodin ráno šla školní mládež s učiteli v průvodu do zaplněného kostela, kde farář František Klein sloužil slavnou mši. Na kůru byla provedena figurální mše se dvěma vložkami. Při hlavních částech mše bylo vypáleno několik ran z hmoždířů. Mše byla ukončena hymnem *Te Deum*, po udělení svatého požehnání zapěly školní děti s doprovodem varhan císařskou hymnu. Poté se děti shromáždily ve

¹⁸⁶ Zemské komisi bylo odesláno 45,-K, Ústřední matici školské 20,-K, Českému srdci 50,-K, učitelským sirotkům 15,-K, zbytek vídeňským Čechům a místní žakovské knihovně.

třetí třídě, která byla předem řídicím učitelem vyzdobena. Obrazy císaře Františka Josefa I. i jeho syna prince Rudolfa byly ve třídách ozdobeny chvojím. Žáci pod vedením učitele zapěli slavnostní píseň *Od Krkonoš mocných bání až po břehy Adrie*. Jeden ze žáků pronesl proslov a provolal manželskému páru třikrát sláva. Po něm promluvil řídicí učitel, mluvil o významu konané slavnosti a představil žákům některé obrazy ze života císařského páru, zvláště zdůraznil „*Mládí císaře, a poukázav k tomu kterak i jejich nejprřednější povinností jest, k naší panující císařské rodině provždy nejhlubší úctu, lásku, poslušnost a úplnou oddanost nejen doma, ale i v cizině zachovati a věrně osvědčiti!*“¹⁸⁷ Po proslovu řídicího učitele zapěli žáci ještě několik písní, které proložili vhodnými básničkami. Poslední písní, kterou žáci zazpívali, byla *Bože zachovej nám krále, vznešenou i rodinu* čímž se slavnost ukončila. Další slavnost spojená s císařskou rodinou byla oslava sňatku prince Rudolfa. Slavnost probíhala opět standardně, střelba z hmoždířů, prapory na škole i kostele, mše, hymna. Aby byla uchována vzpomínka na tento slavný den, byl veden z kostela průvod k soše svatého Jana Nepomuckého, kde děti zasadily pamětní stromky, a sice pět kaštanů. Poté následovaly opět projevy učitelů, žáků a různé písně zakončené národní hymnou.

Mezi další oslavy spojené s císařem a jeho rodinou patřily oslavy 40-ti letého, 50-ti letého a 60-ti letého výročí panování Františka Josefa I., oslava výročí pragmatické sankce a po vypuknutí světové války i narozeniny císaře Viléma I. Na památku 40-ti letého panování císaře byla ve Svatém Janě založena učitelská knihovna.

S oslavami bylo často spojeno sázení stromků. Ve školním roce 1916/1917 vyšlo nařízení vysazovat válečné stromy a pořádat holdovací slavnosti, při těchto akcích bylo vysázeno 32 stromků lípy a 12 stromků třešní. Svatojánská náves však tou dobou stromy už měla a to díky vytrvalé práci zdejšího učitelského sboru. Ve školním roce 1908/1909 rozhodl se učitelský sbor na základě nařízení okresní školní rady oslavit jubileum císařského panování stromkovou slavností. Po domluvě s místní školní radou bylo dohodnuto vysázet v okolí školy 10 akátů a 2 lípy. Obecní zastupitelstva byla požádána o peněžní příspěvek a tady škola opět narazila na odpor obce. Když byly stromky objednány a program slavnosti připraven začaly se ozývat nesouhlasné hlasy ze strany obce, představitelům obce vadilo, že kopání ve svatojánské skalnaté půdě je náročné a namáhavé, že země je nekvalitní a kupování potřebné země drahé, navíc potřebné zalévání stromků by způsobilo nedostatek, neboť byl toho roku nedostatek

¹⁸⁷ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign.B2024, s. 53 dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

vody a potřebná voda by se musela vozit. Obecní zastupitelstvo nakonec spolu s místní školní radou ze slavnosti vycouvalo a učitelský sbor musel plánovanou akci zrušit. Slavnost se nakonec uskutečnila v příštím školním roce, kdy si učitelé zorganizovali vlastní dětskou stromkovou slavnost 15. března. Řídící učitel Rudolf Urban celý předchozí rok sbíral peníze na zakoupení stromků a na výlohy spojené se sázením. Svatojánští občané sbírku peněz doplnili a místo pro stromky připravili a vykopali jámy. Několik týdnů bylo pracováno na úpravě návsi. Poněvadž peněz bylo stále málo, požádala škola o pomoc jinde. Hrabě Buquoy daroval na tuto akci 50 stromků akátů a kaštanů, hraběcí lesní správa 100 kůlů, hospodářská hraběcí správa několik povozů na odvezení vykopané štěrkovité hlíny a na přivezení kompostové ze Svachova darované hlíny. Učitel Urban dokoupil ještě 25 třešní v okresní školce v Trhových Svinech. Slavnost probíhal tradičně v kostele. Po mši se žactvo seřadilo v tělocvičně do čtyřstupu a neslo stromky i vrbové pruty ozdobené stužkami v průvodu k místu sadby. Před sadbou pronesl řídící učitel proslov, ve kterém zdůraznil význam stromoví pro děti i obec, lásku k přírodě i estetické hledisko, které bychom měli děti učit a vychovávat. Při sadbě poučovali učitelé malé zahradníky, v závěrečném doslovu vybídl opět řídící učitel obecní k sázení stromů a k jejich ochraně, poděkoval všem, kteří přispěli k uskutečnění slavnosti a opět vyzýval k lásce k přírodě a zachování přízně škole i mládeži. V závěru byla třikrát provolána sláva císaři a po hymně slavnost ukončena. Odpoledne byly žáky a svatojanskými obyvateli dosázeny zbylé stromky za dozoru učitelů.

Mezi nepravdivé a nebývalé slavnosti patřila například slavnost vánočního stromu, která se odehrála o Vánocích roku 1916. Byla spojena s vánoční nadílkou, při které bylo poděleno 80 chudých žáků oblečením darovaným hrabětem Buquoyem. Aby byla první tato slavnost náležitě oslavena, požádal řídící učitel místní dámy o darování cukrovinek, kterými pak učitelský sbor a rodina řídícího učitele ozdobili strom umístěný v páté třídě. Krom cukroví ho řídící učitel opatřil ještě světly a ozdobami. Stromek byl překvapením pro školní děti, které když vstupovaly do třídy, nic netušily. Řídící učitel o tom do školní kroniky zapsal: „*Když veškeré žactvo a sezvaní hosté do třídy vstoupili, zaskvěl a zazářil jim bohatě ozdobený stromek vstříc. Překvapení bylo veliké a radost ještě větší.*“¹⁸⁸ Slavnost začala modlitbou a písní *Narodil se Kristus pán*. Žáci zpívali a přednášeli vánoční koledy, k dětem vedle řídícího učitele promluvil i místní farář

¹⁸⁸ TAMTÉŽ s. 188.

Vojtěch Tupý. Jeden z žáků pak poděkoval urozenému dárci oblečení a ženám, které pekly cukroví. Při rozchodu obdržel každý žák nějakou cukrovinku.

Výjimečnou událostí v běhu školního roku byl i odchod či příchod řídicího učitele, nebo místního faráře. V případě odchodu faráře neopouštěl školu jen učitel náboženství, ale i duchovní pastýř celé farnosti, loučení a následné vítání nového faráře bylo proto propojeno se všemi přífařenými osadami. 1. prosince roku 1889, o první adventní neděli, přivítali osadníci nového faráře, Jana Zemana, bývalého katecheta na Nových Hradech. Dvaceti-členné banderium¹⁸⁹ vyjelo novému faráři vstříc a dovedlo ho k slavnostní bráně, kde žák zdejší školy a syn řídicího učitele František Šiman pronesl krátkou řeč ve jménu žáků, starostové obcí mluvili jménem osadníků a všichni nového faráře vítali. Průvod s hudbou se školní mládeží v čele se přesunul k druhé slavnostní bráně s uvítacím nápisem. Za hlaholu zvonů, hmoždířů a zpěvů pokračoval průvod k soše svatého Jana Nepomuckého, kde byly konány instalační obřady. Po mši se osadníci rozešli, aby se ve čtyři hodiny odpoledne mohli přijít rozloučit s odcházejícím administrátorem Bartolomějem Vavreynem, který se slzami v očích odjel nastoupit na nové místo katechety do Nových Hradů.

Finanční zdroje potřebné na školní pomůcky a na pořádání mnohých akcí byly velice omezené. Místní školní rada spolu s obcí nebyla ke škole zrovna vstřícná, proto se škola snažila všemožně si pomoci sama a přivydělávala si, kde to jen šlo. Děti například sbíraly léčivé byliny, které pak řídicí učitel prodával do lékárny v Trhových Svinech, nebo borůvky do výkupu. V roce 1910 daroval řídicí učitel škole deset korun, které získal prodejem obrazů svatého Jana a svaté Anny (olejomalby na dřevěné desce z roku 1817), řídicí učitel tyto obrazy získal od Jana Holého ze Sedlce a prodal je muzeu v Českých Budějovicích do sbírky lidového umění.

Peníze na potřebné pomůcky se nejnázve získávaly organizací tanečních zábav, nebo pořádáním divadelních představení. Roku 1910 pořádal učitelský sbor Mikulášskou zábavu spojenou s divadelními scénkami, tato akce vynesla na školní pomůcky 31,31 korun. Roku 1913 pořádal učitelský sbor dětské divadelní představení *Kouzelné střevíce* ve prospěch žakovské knihovny. Ve hře hrálo 35 žáků v krojích.

¹⁸⁹ Banderium (z lat. *banderium*, prapor), jízdní vojsko uherské. Dnes nazýváme tak jízdní průvody, jež se buď v národním, nebo slavnostním kroji účastní slavností, nár. shromáždění a j. Ottův slovník naučný, III. díl, Praha 1980, dostupné z <http://archive.org/stream/ottvslovnknauni00ottogooq#page/n1/mode/2up>

Představení se líbilo a školní knihovna z něho získala 71,7 korun. Vzhledem k tomu, že se divadlo osvědčilo, sehráli žáci hned na jaře další s názvem *Ptáčkové v kleci*.

Chod školního roku byl přerušován nejen pravidelnými a jinými oslavami, často byl zastavován z důvodu vypuknutí nemocí, aby se zabránilo epidemickému šíření. Přestože byly ve škole prováděny zdravotní prohlídky (například 2. července 1902 provedl prohlídku na svatojánské škole okresní zemský zdravotní rada a okresní lékař František Dvořák), epidemiím a dokonce i úmrtím žáků se předejít nepodařilo. Mezi nejnebezpečnější nemoci, kvůli kterým byla škola nejčastěji zavírána, patřily spalničky a spála. V roce 1908 propukla epidemie spalniček v první třídě, než obvodní lékař školu uzavřel, zbyli v první třídě pouze čtyři žáci. Okresní školní rada poté školu na tři týdny zavřela.

Veřejnost mohla výsledky školní práce vidět na výstavách, konaných na konci školního roku. Ve slavnostně vyzdobené třídě, kde žáci dostávali vysvědčení, byly prezentovány písemné i ruční práce žáků pro veřejnost a školní vyučovací pomůcky. Práce byly připravovány i pro větší než školní výstavy. Roku 1891 se konaly přípravy na jubilejní výstavu. Učitelé z vypracovaných žákovských prací vybrali ty nejzdařilejší a zaslali je do Českých Budějovic, kde probíhal další výběr. Velká jubilejní výstava byla přece jen dost vzdálená a velkolepá pro malou svatojánskou školu. Zato o dva roky později o prázdninách roku 1893 pořádal hospodářský lesnický spolek z Trhových Svinů krajskou výstavu, kde byly vystaveny ruční i písemné práce dětí ze svatojánské školy. Místní děti byly dokonce za své práce oceněny dvěma stříbrnými medailemi a diplomy.

Práce ve škole pak byla patrná na stavu školní zahrady a sadu. Někdy ovšem se stalo, že příroda celou práci zhatila, jako když v zimě roku 1884 hladoví zajíci okousali a zničili 300 stromků ve školní školce a způsobili tak velkou škodu. Péče o školní zahradu byla roku 1892 nařízená zemskou školní radou. Učitelé měli připravit plán školní zahrady a odeslat ho ke schválení okresní školní radě. Plán měl být zarámován a následně po schválení zavěšen ve školní třídě na dobře viditelné místo. Podle schváleného plánu se pak mělo na školní zahradě pracovat.

Práce dětí ve škole mohla být využita i jinde. Obzvláště za první světové války byla zapotřebí každá ruka, výuka proto ustupovala do pozadí, případně se co nejvíce propojovala s praktickými příklady. Zemská školní rada proto nařídila využít výuku ženských ručních prací pro vojíny v poli. Přiškolené obce, kromě Ločenic, které se pravidelně zdráhaly přispívat na cokoliv, přispěly 34 korunami na nákup potřebné vlny.

Výsledkem práce bylo upletení 5 kuklí, 8 párů nátepiček, 8 párů ponožek a 9 kg cupaniny, kterou daly dohromady matky pracujících dívek. Všechny výrobky byly zaslány Pomocnému válečnému úřadu ministerstva války ve Vídni, škola za ně obdržela děkovný list. Práci se vedle žaček čtvrté a páté třídy zúčastnila i manželka a dcera řídícího učitele, Josefa Šimanová a Josefa Šťastná, učitelka ručních prací Marie Ambrožová a manželka učitele Jirsi Marie Jirsová.

Pro lepší spolupráci a komunikaci s rodiči pořádal učitelský sbor na jaře roku 1909 první přátelskou schůzi, na kterou se dostavilo přes sto rodičů svatojánských školáků, pod dobrým dojmem s tohoto setkání svolali učitelé po třech měsících schůzku další, která však měla mnohem menší účast.

4.2.2. Školní rok v Československu a jeho slavnosti

Po vzniku samostatného Československa zůstala podstata školního zákonodárství z dob Rakouska-Uherska stejná. Organizace národního školství proto zůstávala v platnosti podle zákona ze 14. května 1869 a jeho novely z 2. května 1883. Tyto zákony zůstaly v platnosti až do roku 1922, kdy byl vydán tzv. *Malý školský zákon*. Povinná školní docházka, trvala i nadále 8 let a počínala 6. rokem věku dítěte. *Malý školní zákon* zrušil úlevy povolené novelou zákona z roku 1883.

Od roku 1920 začínal školní rok na svatojánské škole 1. září a končil posledního června. Zápis nových žáků byl spojován se sbírkou pro nějakou charitativní organizaci (nejčastěji pro České srdce, nebo Zemskou komisi). Od školního roku 1923/1924 byly ve svatojánské škole vyučovány nové předměty. Byla to občanská nauka a výchova a ruční výchovné práce pro hochy, ženské ruční práce se vyučovaly už od druhého roku, v osmém školním roce se dívky učily Nauce o domácím hospodářství. Tím se změnil týdenní počet hodin a musely být sestaveny nové rozvrhy. Pro nově vzniklé předměty a pro tělesnou výchovu byly v letech 1923-1926 vydány nové osnovy. Roku 1930 byly pak vydány normální osnovy pro všechny učební předměty, které měly platit následující tři roky.¹⁹⁰ Nové poznatky o pedagogice a vyučovacích předmětech mohli učitelé získat z širšího výběru periodik, z nichž na prvním místě byly *Učitelské noviny*, *Český učitel* a další.

Změna státního zřízení se projevila v tom, že byl omezen vliv církve na školách. Obsah hodin náboženství se sice nezměnil, ale jeho navštěvování už nebylo povinné, odpadly školní mše, povinné církevní slavnosti i pravidelné zpovědi a přijímání. V roce 1924 byla upravena výuka náboženství, které bylo od roku 1925 nově vyučováno jen dvě hodiny týdně a to ve spojených třídách. Na školní půdu navíc vstoupila výuka jiných náboženství, v první řadě výuka Církve československé. Ve svatojánské škole přetrvávala tradice školních mší na začátku a na konci školního roku.

Okresní školní výbor nařídil ve školním roce 1924/1925 vyučovat každý den už od osmi hodin ráno do tří hodin odpoledne, aby se přespolní děti dostaly domů do tmy. Rozvrh byl proto sestaven tak, že se učilo od 8:00 do 12:00 a poté od 13:00 do 15:00. Hned následujícího roku bylo však nařízeno začínat dopolední vyučování už od 8:30 a

¹⁹⁰ O. KÁDNER, *Školství* s. 70.

na konci roku podat okresnímu školnímu výboru zprávu, jak se změna začátku osvědčila.

Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 13. srpna 1935 se zavedlo nové hodnocení žáků, vysvědčení bylo nově žákům předáváno na konci každého pololetí. Chování se hodnotilo až od třetího školního roku a pilnost se neznámkovala už vůbec. Prospěch v první třídě se hodnotil v prvním pololetí jednou známkou, náboženství bylo známkováno od druhého pololetí. Občanská nauka se hodnotila známkou až od třetího ročníku, vyučovací jazyk, který se členil na mluvnici, pravopis, sloh a čtení byl hodnocen jednou souhrnnou známkou od třetí třídy, v první třídě od druhého pololetí a ve druhé třídě se hodnotil dvěma známkami a to ze čtení a z mluvnice, pravopisu, slohu a psaní druhou společnou známkou. Psaní bylo od třetího ročníku hodnoceno každý rok zvlášť. Počty a měřičství se hodnotilo jednou známkou od druhého pololetí prvního postupového ročníku, stejně tak i zpěv a tělesná výchova. Vlastivěda byla hodnocena ve třetím až pátém postupovém ročníku. Kreslení a ženské ruční práce byly také hodnoceny od třetího postupového ročníku. Vlastivěda, dějepis, přírodopis a přírodopis se známkovaly a vyučovaly v šestém až osmém ročníku. Vnější úprava písemných prací se hodnotila od čtvrtého postupového ročníku

Třicátého července 1937 vydalo Ministerstvo školství nový školní řád, který do školy zaváděl nově brannou výchovu, škola musela mít svůj plán protiletecké ochrany a musela být prováděna pravidelná cvičení.

První slavností, kterou za nového státního uspořádání učitelé ve Svatém Janě učitelé pořádali, byla právě oslava vzniku samostatného Československa. Slavnost se měla původně konat 8. listopadu, kvůli opoždění se ale nakonec konala 9. listopadu. Slavnost se nesla ve stejném duchu jako slavnosti za Rakouska-Uherska. Škola byla vyzdobena prapory v národních barvách, děti se ve slavnostním oblečení shromáždily ve třídách a po mši, konané za vyprošení ochrany a božího požehnání pro novou českou vlast, následovala opět hymna, ovšem tentokrát to byla první sloka písně *Kde domov můj*. Ve vyzdobené páté třídě pronesl učitel Antonín Balaš proslov, ve kterém poukázal na dějiny českého národa a naznačil vývoj československého státu navíc, jak píše ve školní kronice řídící učitel František Šiman: „*Odvrátil mysl a paměť žactva od nešťastné události bělohorské, jejíž vzpomínka má se radostnou přítomností a blahou budoucností proměnit ze staleté potupy a pohany v památku slavného vzkříšení a*

osamostatnění českého národa a jeho státu.“¹⁹¹ Následně byla provolána sláva Masarykovi a Československé republice. Oslava pokračovala 24. listopadu, kdy se žactvo s učitelským dozorem zúčastnilo průvodu spolků, který za zvuků střelby a hudby vyjel ze Svatého Jana do Ločenic, tam se k průvodu připojil zelený ozdobený vůz s družičkami v krojích, které s hudebním doprovodem pěly národní písně. Na zaplněné ločenické návsi průvod zastavil a byl přivítán Antonínem Mikšem, všichni přítomní si poslechli vzletnou mluvu učitele Rudolfa Urbana, budovatelům československého státu byla třikrát provolána sláva a poté se průvod ve čtyřstupu vydal na zpáteční cestu. Po objetí Svatého Jana poděkoval Vojtěch Kročák před kostelem všem přítomným a opět provolával slávu Masarykovi a československému státu, tím byla slavnost ukončena.

Školní rok byl i za Československa hojně zpestřován slavnostmi. Mezi pravidelné oslavy se zařadila každoroční oslava narozenin presidenta Masaryka 7. března. Tyto slavnosti probíhaly podobně jako v dřívějších dobách oslavy rakousko-uherského mocnáře. Opět se zdobila škola i třída, pronášely proslovy učitelů¹⁹² a provolávala sláva. K tomu se zpívaly národní písně a hymna. Scházela jen povinná kostelní bohoslužba se závěrečným *Te Deum*. Někdy byla oslava prezidentových narozenin spojena ještě s veřejnou přednáškou o jeho životě a zásluhách. V některých letech byla ozvláštněna, stejně jako oslavy za minulého státního zřízení, slavnostním ohněm. Roku 1930 byla oslava narozenin prezidenta spojena s lampionovým průvodem, který prošel obcí, kolem návsi a vrcholil u pomníku padlých vojáků. Větší oheň, přímo „*Masarykova vatra*“ vzplála několikrát, například roku 1936. V březnu roku 1938, po smrti presidenta Masaryka, byla k jeho nedožitým osmaosmdesátým narozeninám sehrána hra, *Až polnice zahlaholí*. Jen jednou byla s oslavou Masarykových narozenin spojena hra, která neměla politický charakter, byla to pohádka *Katuše, pyšná princezna*, kterou 7. března 1932 úspěšně žáci sehráli dopoledne pro spolužáky, večer pro dospělé.

¹⁹¹ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877-1930, sign.B2024, s. 200, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

¹⁹² Ve svém projevu řídící učitel František Šiman mimo jiné uvedl: „*Náš národ v dávných letech žil spokojeně, ale na počátku XVI. století jej zlý osud. Prozřetelnost vládnoucí světu i národy vyslyšela vroucí slova J. A. Komenského nad bédováním českých vystěhovalců i nad útrapami zotročeného národa a seslala k osvobození Vlasti Československé Tomáše Masaryka.*“ Poté následoval Masarykův životopis a popis toho jak se stal „učitelem národa. Řídící učitel se dále dotkl československých legií „...*houževnatou a nezlomnou prací vyvstávali v zahraničních zemích legie československé, všude vítězili a přičiněním tatíčka Masaryka spojen jest československý národ ve svých větvích ve velikou republiku.*“ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877-1930, sign. B2024, s. 202, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>. Oslava 28. října byla vynechána pouze roku 1921, a to kvůli mobilizaci na Slovensku.

Dále se pravidelně slavil 28. říjen a vznik samostatného Československa.¹⁹³ Po odchodu presidenta Masaryka byly stejným způsobem slaveny narozeniny prezidenta Beneše (28. května). Pravidelně se připomínal Jan Amos Komenský, tedy 28. března jeho narození a 15. listopadu úmrtí. Mezi pravidelné oslavy patřil i 1. květen a Den matek. Konec školního roku býval spojován s oslavou a připomínkou Mistra Jana Husa. Kromě politických představitelů se připomínaly i významné osobnosti českého kulturního a politického života, hlavně při kulatých výročí. Připomínalo se výročí 1000 let od smrti svatě Ludmily (16. září 1921), výročí narození Josefa Jungmana (16. července 1923), smrt Karla Klostrmana (23. července 1923), osmdesáté narozeniny profesora Augusta Sedláčka (28. srpna 1923), výročí narození Bedřicha Smetany (2. března 1924 a 1934), 500 let výročí smrti Jana Žižky (11. října 1925), 1000 let výročí smrti svatého Václava (28. září 1929), smrt Aloise Jiráska (12. března 1930), výročí narození Miroslava Tyrše (17. září 1932) a Jaroslava Vrchlického (17. února 1933), výročí smrti Antonína Dvořáka (1. května 1934), výročí smrti Milana Rastislava Štefánika (4. května 1934). Připomínaly se i dny spojené s aktuální politikou, jako byl například den československo-rumunské vzájemnosti (9. května 1934), čtrnácté narozeniny jugoslávského krále Petra II. (5. května 1937), připomínala se i smrt jeho otce krále Alexandra I. (9. října 1934, 1936). Většina těchto oslav probíhala stejným způsobem, žáci se shromáždili ve vyzdobené třídě, kde jim jeden z učitelů (případně i více z nich) v projevu vyložil význam dne a osobnosti, kterou si připomínají, někteří žáci přednesli své nacvičené vhodně doplňující a oslavné básně, celá akce končila zapěním národní hymny.

Některé oslavy a jejich průběh byly organizované učitelským sborem, jiné byly nařízeny (nebo doporučeny) shora. Na základě doporučení Ministerstva školství a národní osvěty uspořádal učitelský sbor 11. května 1918 stromkovou slavnost na oslavu státní samostatnosti, při níž byly vysazena dvě památné lípy, jakožto stromy svobody se jmény Libuše a Masaryk. Slavnosti se účastnili žáci ze školy, místní lidé a družičky v krojích, zpívaly se národní písně a hymna. Do kořenů stromů byly vloženy v uzavřených lahvích listiny s popisem světové války a podpisy všech úřadujících hodnostářů a korporací. Slavnost byla ukončena svoláním slávy tatíčku Masarykovi a národní hymnou.

¹⁹³ Oslava vzniku samostatného Československa byla každoročně slavena projevy, veřejnými přednáškami, besídkami, nástupy krojovaných hasičů, poctami a pokládáním věnců k pomníku padlých v první světové válce.

Úcta a vděčnost prvnímu československému prezidentovi byla vyjádřena i 28. Října 1919, kdy byla konaná první oslava výročí vzniku československého státu, spojená s dramatickou hrou *Pro tatíčka Masaryka*.

Divadelní hry se v době první republiky staly oblíbeným vyjadřovacím prostředkem, vhodným hlavně pro oslavy vzniku republiky. Při této příležitosti byly secvičovány a hrány politicky laděné hry, jako například hra *Srdcem a pěstí hraná* v říjnu roku 1928, nebo zdramatizovaná píseň *Hoši od Zborova*, sehraná roku 1932.

Divadelními výstupy se zpestřovaly i různé besídky a prezentovalo se jimi žactvo při spolkových slavnostech a sjezdech v obci. Divadelní hry, sekvence tematických básní, zpěvy a tance byly původně spojeny hlavně s oslavami státní nezávislosti, později se však podobné besídky organizovaly i k příležitosti svátku matek a následně byly pořádány školní besídky pro rodiče a veřejnost, které nebyly spojeny s žádným oficiálním svátkem. Hry a jejich secvičování se staly součástí každého školního roku.

Na Den matek byla například zdramatizovaná píseň *Osiřelo dítě*. Programy takovýchto slavností nebyly vždycky jednoduché. V roce 1936 měl program připravený ke Dni matek 52 čísel. Většina besídek a představení byla spojena s vybíráním vstupného obvykle následně použitého na školní potřeby. Peníze mohly být vybírány ale i zajímavější formou, než formou vstupného. V roce 1937 přinesl na závěr besídky matkám žák „listonoš“ přání, která zhotovila pátá třída, za doručení vybral od přítomných žen 82,- korun.

Spojení školy s církví fungovalo ve Svatém Janě dobře i za Československa. Učitelé ve svatojánské škole byli konzervativní a tradičně katolického vyznání, s místním farářem byly udržované dobré vztahy. O Vánocích roku 1925 secvičil řídící učitel Tomáš Šváb s dětmi vánoční *Jesličkovou pobožnost*, děti dramaticky u jeslíček hrály, zpívaly, recitovaly a modlily se, k tomu je na varhany doprovázel syn řídícího učitele gymnazista Tomáš Šváb mladší. Hra se hrála na druhý svátek vánoční 25. prosince a pro velký úspěch byla na Nový rok opakována. V prosinci roku 1935 byla úspěšně sehrána hra s názvem *Nesem vám noviny*, které přinesla do divadelního fondu 164,-korun.

Ne všechny divadelní hry a vystoupení byly podmíněny státními nebo církevními oslavami. Mezi hry pořádané pro finanční zisk do divadelního fondu, ze kterého se financovaly různé školní potřeby, nebo se z něho platily výlohy za chudé děti, patřila například veselohra *Kráska z Šumavy*, kterou secvičil Rudolf Urban a ve

kteře spolu s místní omladinou účinkovala i učitelka Božena Brabcová a učitel Oldřich Pavlíček. Hra se hrála v březnu roku 1929 a do fondu přinesla 252,1 Korun. Dalšího roku byla sehrána hra *Trampoty mistra Konopáska a Králův osel*, ze kterých byl zisk 259 korun, které byly použity na nákup nových knih. V roce 1932 byla sehraná hra *Krakonoš a kmotr Kalou*. Asi největšího úspěchu dosáhla divadelní hra *Mlynář Filuta* z roku 1931, která získala pro chudé děti 485,-korun. Za toto přestavení byl řídící učitel Urban a režisrující učitel Novák spolu se všemi 45 herci pochválen v *Jihočeských listech*.¹⁹⁴ Divadelní besídka z roku 1937, kterou řídila učitelka Božena Kleinová, vynesla 346 korun, které byly použity tentokrát na nákup školního rádia.

Tak jako to známe i my dnes, stala se postupně neodmyslitelnou součástí školního roku i besídka věnovaná rodičům. Ilustračním příkladem rodičovské besídky mohl být program uskutečněný 2. června roku 1935. Tehdy se sešlo velké množství rodičů ve svatojánské škole, takže druhá třída byla úplně přeplněná a dokonce se zaplnila i chodba ke třídě. Program měl deset bodů. První byla úvodní část, ve které sborově recitovali žáci 4. třídy, následoval proslov jedné žákyně z páté třídy a učitelky Boženy Kleinové. Poté přišla na řadu sekvence básní, které proneslo sedm žáků první třídy. Prostředním bodem programu byla opět sekvence básní, které tentokrát pronášelo devět dětí z druhé třídy. Šestým bodem byla oblíbená píseň *Osiřelo dítě* v podání trojhlasu z páté třídy. Pokračující žáci třetí třídy přišli s dalšími 9 recitačními výstupy. Předposledním bodem byla trojhlasně podaná píseň *Má hvězda* v podání páté třídy. Na závěr přišla společná scéna všech účastníků. „*Rodičové plakali, jásali a po každém vyčerpání bodu programu zněl spontánní potlesk. Po doslovu řídícího učitele přítomní se předstihovali chválou a díky učitelskému sboru: „překrásně naše děti učíte a vychováváte!*“¹⁹⁵

Divadelního představení bylo využito i při rozlučce žáků páté třídy se svatojánskou školou na konci školního roku 1935/1936, kdy řídící učitel Rudolf Urban spolu s učitelem Janem Vlachem vyrobili loutky pro loutkové představení (řídící učitel vyřezal dřevěné hlavy pro loutky, těla vyrobil a ošatil učitel Vlach s pomocí žáků odcházející páté třídy).¹⁹⁶

K dramatickým výstupům patřily i výstupy taneční, kterými se ozvláštňoval program různých akcí. České tance tančené v lidových krojích za doprovodu národních

¹⁹⁴ Jihočeské listy, ročník 37, číslo 92, ze dne 25. listopadu 1931, Ze Svatého Jana (záslužná činnost), s. 3.

¹⁹⁵ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, s. 66, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

¹⁹⁶ Loutky jsou k vidění v ZŠ Svatý Jan nad Malší.

písni byly důležitým prvkem kulturního života v každé obci. Dvacátého osmého června 1931 byl ve Svatém Janě nad Malší pořádán župní hasičský sjezd, na kterém vystoupili žáci ze svatojánské školy. Učitel Josef Novák s dětmi v krojích k této příležitosti secvičil tanec České besedy.¹⁹⁷ O šest let později vystoupili žáci i na okresním hasičském sjezdu ve Svatém Janě nad Malší znovu, dívky zde zatančily v krojích šátkový tanec doprovázený zpěvem. Kluci předvedli ukázkou z vojenské výchovy s názvem *Zahrajem si na vojáky*. Celý výstup secvičila učitelka Božena Kleinová.

Příjemným zážitkem pro děti bylo pořádání školních výletů. První společný výlet žáků s učiteli se uskutečnil 25. června roku 1922 do Českých Budějovic. Výletu se zúčastnila třetí, čtvrtá a pátá třída (v těchto třídách bylo dohromady téměř 178 dětí, kolik z nich se však přesně zúčastnilo výletu, nevíme). Podle programu navštívily děti nejprve městské muzeum, během dopoledne stihly navštívit ještě ústav hluchoněmých a v něm pořádanou výstavu prací ústavních žáků. Od tří hodin šly děti na představení cirkusu Kludský. Dětem se podle řídicího učitele vedle akrobatů nejvíce líbila ochočená zvíř (lvi, tygři, sloni, koně, psi a velbloudi). Po představení měla skupina možnost navštívit ještě zvěřinec, ale vzhledem ceně (3,-K za dítě) ho svatojánští výletníci už nenavštívili. Děti se se svým pedagogickým doprovodem vracely v šest hodin večer vlakem domů, litovaly pouze, že kvůli dopolednímu dešti si nemohly prohlédnout město¹⁹⁸.

Děti ze svatojánské školy jezdily od třicátých let na školní výlety pravidelně. Bouřlivý rozvoj autobusové dopravy jim umožnil pořádat výlety na delší vzdálenost, bez toho aniž by organizující učitelé museli řešit vlakové spojení. Tyto výlety se obvykle týkaly nejstarších dětí ze čtvrté a páté třídy. První školní výlet podnikla 4. a 5. třída ve školním roce 1930/1931 do Českého Krumlova. Následujícího školního roku jely už děti ve dvou skupinách na dva výlety. Pátá třída vyjela autobusem do Zlaté Koruny a na Klet' a 4. třída do Hluboké. V roce 1933 byly školní výlety k velké dětské lítosti pro nepřízeň počasí zrušeny. První a druhá třída, které obvykle pořádaly výlety po nejbližším okolí a často pěšky, byla toho roku na výletě v Římově. V roce 1934

¹⁹⁷ Česká beseda je ryze český salonní tanec, který vznikl na popud Jana Nerudy a Bedřicha Smetany v druhé polovině 19. století. V té době byly velice populární francouzské čtverylky a čeští vlastenci chtěli dát tanečnickům čtverylku, která bude vycházet z českých lidových tanců. Jejich záměr se zdařil dokonale a vznikla Česká beseda, jejíž věhlas se rozšířil nejen po českých zemích, ale i do celého světa. Notový zápis a choreografický popis dostupné na:

http://is.muni.cz/th/84101/pedf_m/PRILOHY_K_DIPLOMOVE_PRACI.pdf.

¹⁹⁸ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 212, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

proběhly tři školní výlety, do Žumberka, Vyššího Brodu a do Velešína. V roce 1935 se situace otočila a 1. a 2. třída jela na výlet autobusem do Českých Budějovic, 3. na Hlubokou a 4. a 5. třída šly pěšky na Pořešín. V roce 1937 navštívily dívky společně s učitelkou Kleinovou Klokoty, Tábor a Kozí Hrádek. Chudým dívkám byl výlet zaplacen z divadelního fondu (konkrétně z divadelního představení *Tajemný dub*). V květnu roku 1937 byli žáci spolu s učiteli místo třídního výletu v Českých Budějovicích vítat prezidenta Edvarda Beneše. Sedmého května šla V. třída s třídním učitelem Josefem Houškou a s učitelkou ženských ručních prací Růženou Řežábkovou do Kaplice, kde se také při své cestě jižními Čechami prezident Beneš zastavil. „*Radost žáků, že viděli milou tvář p. presidenta a jeho choť, jeho průvod, slyšeli jej přednášeti, byla veliká a budou míti do života milou vzpomínku. 2 a 1/2 hod. pochod do Kaplice je nezastavil. Vrátili se všichni čiperně domů radostně.*“¹⁹⁹

Pro děti zajímavou součástí školní výuky a novinkou se stalo promítání obrázků a různé přednášky zaměřené na zajímavosti. Ve Svatém Janě se poprvé promítalo roku 1923 na téma *Život v Caribradě*, nejprve dětem, večer i dospělým, kdy bylo na vstupném vybráno 23,- korun, ze které řídící učitel poté nakoupil 27 kusů *Vlastivědných obrazů*. Hned o několik měsíců později, těsně před koncem školního roku, bylo promítáno znovu, tentokrát na téma *Sopky*. Příští rok bylo promítání doplněno obsáhlejší přednáškou na téma *Co národové jedí?*, z výtěžku byly nakoupeny učebnice pro nově zavedenou občanskou nauku a pro přírodopis. Po zakoupení rádia se koncem třicátých let stalo pravidelnou součástí školního roku i poslouchání rozhlasu. Rádía bylo hojně využíváno k poslechu projevů při významných státních událostech.

Určitým zásahem do školního roku 1924/1925 bylo zrušení svátku svatého Jana Nepomuckého, který byl prohlášen za všední den. To ovšem žáci svatojánské školy odmítli respektovat. Přesto, že byli předem upozorňováni, že výuka se bude konat i o „pouti“, dostavil se do školy 16. května pouze jeden žák (Augustin Toninger z páté třídy) a několik dětí od kramářů. Vyučování se proto omezilo na jednu hodinu dopoledne a jednu odpoledne.

Stejně jako za dob Rakouska-Uherska i v Československu byl bohužel čas od času přerušován školní rok, aby se děti uchránily nebezpečným nákazám. Nemocemi, kvůli kterým se škola okamžitě zavírala, byly tradičně spalničky, záškrť (v roce 1932,

¹⁹⁹ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, s. 101, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

1935) a spála (v roce 1936). V roce 1918 se v celé obci nebezpečně rozšířila španělská chřipka. V únoru 1919 propukla ve třech rodinách spála, škola byla prohlédnuta okresním lékařem Arnsteinem a okamžitě na tři týdny uzavřena. Děti byly pravidelně očkované a přeočkovávány obvodním lékařem z Besednic. V roce 1934 nařídil okresní školní výbor zjišťování zvětšení štítné žlázy u školních dětí a následné přihlášení vybraných žáků se souhlasem rodičů k profylaxi jodem. Doporučeno bylo, aby se jí zúčastnili všichni žáci i ti, kteří nemají zvětšenou štítnou žlázu. Struma byla ve zdejší škole zjištěna u 13 dětí. K jodové profylaxi se přihlásilo celkem 123 žáků, z toho 71 z nich zaplatilo za 40 tablet 227 korun, 52 žáků se přihlásilo jako nemajetní. Ve dnech 18. - 25. března byl pořádán týden čistoty. Na škole byl žactvu zdůrazněn význam čistoty těla, školní budovy, přibytků, obcí, čistoty myšlení i veškerého jednání. V roce 1936 bylo v první třídě provedeno dobrovolné očkování proti záškrtu, ti majetní za tři injekce zaplatili 19,20 korun, chudí byli očkováni z nákladu pojišťoven rodičů, nebo zdarma. Přes veškerá preventivní opatření a očkování, onemocněl žák první třídy Ladislav Vaněček záškrtem, co nejrychleji byl převezen do nemocnice, kde však 8. října 1937 zemřel. O dva dny později byl pohřben na svatojánském hřbitově, bez účasti školní mládeže. Infekce se naštěstí nerozšířila a nikdo další toho roku na záškrť již nezemřel. Pro zlepšení komunikaci s rodiči už nestačilo pouhé příjemné setkání, o jaké se pokoušeli učitelé za Rakouska-Uherska, roku 1931 bylo ustanoveno organizované školní rodičovské sdružení, které se často scházelo na sváteční den 28. října.

4.2.3 Školní rok v protektorátu, jeho průběh a slavnosti

Školní rok v době protektorátu byl pevně svázán státními nařízeními a školní systém procházel postupnou reorganizací. První změna přišla jen několik měsíců po vzniku protektorátu, když Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo dne 27. července 1939 výnos, kterým se upravily normální učebné osnovy pro obecné školy s českým vyučovacím jazykem, což byl případ školy ve Svatém Janě nad Malší. Podle nových osnov se začalo učit od 1. září 1939.

Obecné školství mělo tři stupně. První stupeň zahrnoval první a druhou třídu, druhý stupeň třetí až pátou a třetím stupněm byli žáci nejvyšších ročníků obecných škol a škol měšťanských.

Školní rok byl nově narušen změnou času na letní čas, na který si musela roku 1940 česká veřejnost zvyknout. Vládním nařízením ze dne 14. srpna 1941 a předpisem ministerstva z 27. srpna 1941 byla provedena nová organizace škol obecných a měšťanských s českým vyučovacím jazykem, což byl případ svatojánské školy. Všechny obecné školy měly osm postupových ročníků. Měšťanská škola se stala školou výběrovou a navazovala na čtvrtý ročník obecných škol. Učitelský sbor vypracoval vždy na konci školního roku pořadí žáků čtvrté třídy sestavené podle aritmetického průměru prospěchu ze všech předmětů. Třicet pět procent prvních žáků ze seznamu automaticky postoupilo do měšťanské školy, způsobilí k přestupu byli ovšem pouze ti, kteří neměli trojku z počtů a českého a německého jazyka

Původní vyučovací hodina se změnila na vyučovací jednotku, která trvala 45 minut. Kromě toho byla přesně vymezena doba přestávek. Po první vyučovací jednotce trvala přestávka pět minut, po druhé patnáct, po každé další deset minut. Od školního roku 1943/1944 byla vyučovací hodina prodloužena na 50 minut. A mezi hodinami byly přestávky střídavě deset a dvacet minut.

Vyučovací předměty se nezměnily, náboženství se vyučovalo dvě hodiny týdně v každém postupovém ročníku. Vyučovacím jazyku bylo věnováno celkem devět hodin týdně až do páté třídy, od šesté už pouze sedm. Vlastivěda se učila po třech hodinách týdně ve třetí, čtvrté a páté třídě. Zeměpis a dějepis byly vyučovány společně od šesté do osmé třídy dvě hodiny v týdnu. Stejně tak byly společně vyučovány přírodopis a přírodopyt, také dvakrát v týdnu od šesté do osmé třídy. Občanská nauka

se omezila na jednu hodinu týdně od šesté do osmé třídy. Počty s naukou o měřičství byly vyučovány ve všech třídách, od první do osmé třídy, čtyři hodiny týdně. Kreslení se žáci věnovali od třetí třídy dvě hodiny v týdnu, od šesté třídy se dělili, dívky chodily na kreslení jednou týdně, chlapci měli tři hodiny. Psaní bylo samostatně hodnoceno ve třetí, čtvrté a páté třídě a byla mu věnována hodina týdně. Chlapci se učili chlapeckým ručním pracem hodinu týdně ve třetí, čtvrté a páté třídě, od šesté do osmé měli hodinu navíc, tedy dvě hodiny týdně. Dívky měly ještě o dvě hodiny víc, dívčí ruční práce se vyučovaly od třetí třídy do páté po třech hodinách týdně, od šesté třídy do osmé dokonce šest hodin týdně. Zpěvu byla každý rok věnována hodina týdně. V případě tělesné výchovy se nejprve děti v první třídě učily cvičit dvě hodiny týdně, ve druhé a ve třetí tři hodiny týdně a od čtvrté se opět dělili na chlapce a dívky, kluci měli od čtvrté do osmé třídy v týdnu čtyři hodiny, děvčata o hodinu méně. Nepovinný německý jazyk se ve Svatém Janě vyučoval od třetí do páté třídy dvě hodiny v týdnu a od šesté do osmé třídy mu byly věnovány hodiny tři. Po celkovém součtu měli prvňáčci v rozvrhu dvacet dva hodin týdně, druháci dvacet tři, třetřáci kluci dvacet osm, třetřačky dívky třicet. Stejně tak tomu bylo i u čtvrtáků a pátáků. V šesté, sedmé a osmé třídě byl také stejný počet hodin, chlapci měli třicet tři hodin týdně, dívky třicet čtyři.

Podle vládního nařízení z 20. září 1940 byl na obecných školách dalším povinným předmětem německý jazyk od třetího ročníku. Na svatojánské škole bylo proto původní nepovinné vyučování němčiny od září roku 1940 povinné. Ve stejné době bylo zrušeno vyučování občanské nauky a výchovy. Zredukována byla i výuka náboženství, kdy byly třídy na výuku spojeny, takže první a druhá třída měli společně dvě hodiny týdně. Církev československá evangelická měla své svatojánské žáky spojené všechny do jednoho oddílu, který měl hodinu tohoto náboženství jednou za čtrnáct dní. Stejným způsobem byla řešena i výuka Církve československé.

Ve školním roce 1941/1942 bylo zastaveno vyučování dějepisu, neboť před jeho opětovným zavedením do školní výuky, bylo potřeba patřičně zaškolit vyučující, aby jejich výklad odpovídal dobou požadované ideologii. Omezena byla i výuka zeměpisu, který se scvrkl pouze na výuku Velkoněmecké říše a Protektorátu Čechy a Morava. Zastavena byla výuka československé literatury a církevních dějin. Pro ostatní předměty dostali učitelé nové učební osnovy (šlo hlavně o německý jazyk a tělesnou výchovu). K tomu okresní školní výbor v Českých Budějovicích oznámil oběžníkem z 5. prosince 1942 že počátek vyučování stanovil zemský prezident v Čechách jednotně od 8:00 hodin ráno na všech německých i českých školách.

Aby bylo prohloubeno vyučování němčině, zvýšilo ministerstvo od 1. března 1942 počet hodin pro německý jazyk. Prvňákům a druhákům na čtyři hodiny týdně, třetřákům, čtvrtřákům a pátřákům na na sedm hodin týdně, šestě až osmė třídě na šest.

Dvacátėho osmėho května 1943 došlo k další změně. Od tohoto roku bylo chování hodnoceno třemi stupni jako chvalitebnė, uspokojivė a neuspokojivė a výkony v jednotlivých předmětech se posuzovaly šesti stupni, kdy velmi dobrý byla jednička, dobrý dvojka (jednalo se o podstatně nadprůměrný výkon), uspokojivý trojka (docela hodnotný normální výkon), dostatečný čtyřka (výkon s drobnými nedostatky), sotva dostatečný pětka (nepostačující výkon s možností brzké nápravy) a nedostatečný šestka (zcela nedostačující výkon s obtížnou a dlouhotrvající nápravou). Dřívější píle a úprava se už nehodnotily.

Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty z 15. ledna 1941 bylo zastaveno půjčování knih ze žákovských a učitelských knihoven. Dovoleno zůstalo pouze půjčování slovníků, přírodovědeckých atlasů a technických časopisů. Změny státního režimu se projevily na revizi svatojánské školy, školních učebnic a zákazu používání některých knih.

Upravilo se i vysílání školského rozhlasu. Český rozhlas vysílal po dohodě s Ministerstvem školství a národní osvěty od 2. října 1939 pro obecné školy tak, že pro první stupeň bylo vždy vysíláno v úterý od 9:10 do 9:35, druhý stupeň poslouchal v pondělí v 10:10 - 10:35, třetímu stupni byl vyhrazen vysílací čas vždy ve středu a v pátek od 10:10 - 10:35. Ve svatojánské škole proto pravidelně poslouchaly školní rozhlas děti z první a druhé třídy v úterý a děti z třetí, čtvrté a páté třídy v pondělí. Ve školním roce 1942/1943 došlo k drobné změně programu a druhý stupeň měl svůj program vždy v pátek od 10:00 do 10:35.

Podle výnosu Ministerstva školství ze dne 1. července 1941 vstoupily od školního roku 1941/1942 znovu v platnost § 5 a 6 zákona ze dne 13. července 1922, podle nichž největší počet žáků na vícetřídni škole činil 60 dětí na jednu třídu.

S novým režimem přišly i nové svátky a jejich oslavy. Těsně před prvním výročí protektorátu 10. března 1940 byl slaven *Den hrdinů*, který připomněl padlé za první světové války a ty, co položili život v prvním roce druhé světové války. První oslava nového státního zřízení proběhla přesně podle předem vydaných směrnic. Nebyla to velká oslava, dalo by se říci, že proti oslavám z let minulých byla dosti strohá. Děti byly shromážděny v první třídě, kde jim řídící učitel pronesl projev, který k tomuto účelu

obdržel.²⁰⁰ Po projevu byly dětem připomenuty předpisy o povinné úctě k symbolům Německé říše. Zbytek dne už měly děti volno. Na školní budově vlály toho dne i za prudké vichřice říšské a protektorátní prapory a vlajky. Oslavy výročí vzniku protektorátu nebyly nikdy velkolepé a obvykle se omezovaly na poslech projevu nejprve pronášeného učiteli, později poslouchaného z rádia. Poslední oslava z roku 1944 proběhla podobným způsobem, kdy si děti poslechly rozhlasový projev ministra školství Emanuela Moravce. Místní vedoucí osvětové služby Rudolf Urban uspořádal téhož dne večer oslavu pro veřejnost. Zástupci úřadů a korporací v obci a četné obyvatelstvo vyslechlo v ozdobeném hospodském sále proslov a obsah pozdravných telegramů, které byly poslány SS Obergruppenführerovi K. H. Frankovi, prezidentu E. Háchovi, předsedovi vlády J. Krejčímu a ministrovi školství a lidové osvěty E. Moravcovi.

Jeden z mála svátků, který nebyl zrušen, byl Den matek, který byl ale podle německého vzoru posunut až na třetí květnovou neděli. Novým svátkem byly narozeniny Vůdce Adolfa Hitlera, průběh oslav byl stanoven předchozími nařízeními. O poslední dopolední vyučovací hodině se shromáždilo veškeré žactvo ve společné místnosti a ředitel školy přede všemi přednesl obdržení projev o významu dne, který dodal s předstihem okresní školní výbor. Stejným způsobem byl slaven den narození prezidenta Emila Háchy (13. července). Od roku 1942 se znovu pořádaly Mikulášské nadílky (1942).

I v protektorátní době se hrálo divadlo a pořádaly besídky. Dvacátého dubna 1940 odehráli svatojánští žáci divadelní představení o čtyřech jednáních *Malá královna*, od autora Antonína Šímy. Tato hra škole vydělala 232 korun. V březnu roku 1941 byla sehrána hra od Sylvie Dubinské *Koukolíček*. Ještě toho samého roku 1941 bylo odehráno další divadlo, a sice pohádka *Slavný mistr Kopřiva* od Joži Toncové-Mettlerové, kterou zrežíroval a s dětmi secvičil Rudolf Urban mladší. Vydělané peníze chodily stále do divadelního fondu, ze kterého byl roku 1941 zakoupen rozmnožovací stroj.

Škola se nově snažila pomoci žákům při volbě budoucího povolání. Porada o volbě povolání žáků, kteří v roce 1943 měli vyjít ze školy, byla uskutečněna 12. prosince 1942 ve Velešíně. Děti byly za přítomnosti učitelů a rodičů poučeny delegátem z Budějovic o jednotlivých řemeslech a živnostech, pracovní námaze a vyhlídkách po ukončení války. Podobně tomu bylo příštího roku. Pro nejstarší žáky, kteří na konci

²⁰⁰ Viz příloha č. 27.

školního roku 1943/1944 měli opustit školu, bylo 9. února 1944 odpoledne promítáno v Trhových Svinech představení *Naši horníci*, které bylo pořádáno z iniciativy Pracovního úřadu v Českých Budějovicích.

Koncem školního roku 1940/1941 provedl řídicí učitel Urban pro Početní sekci v Nuslích výzkum počtů se žactvem druhého postupového ročníku. Kromě toho prováděli třídní učitelé ve třetí až páté třídě po celý školní rok testování z počtů, z mluvnice a pravopisu. Dále se provedlo šetření o dětech těkavých, které proběhlo ve všech třídách. U všech dětí se provedla zkouška zrakové ostrosti pomocí optotypů, k tomu byli všichni žáci třikrát za rok zváženi a změřeni. Podle přání Českého výzkumného ústavu pro výtvarnou výchovu v Praze provedl řídicí učitel se žáky třetího ročníku na počátku školního roku kresebný test, který se v květnu znovu zopakoval.

Doba protektorátního státního zřízení se snažila zlepšit zdravotní péči a prevenci proti nakažlivým nemocem v rámci školy. Proto bylo provedeno podrobné vyšetření zdravotního stavu školních dětí narozených v letech 1928 - 1931 obvodním lékařem Josefem Bezecným z Besednic. Prvního prosince 1942 provedl obvodní lékař Bezecný se sociální pracovnící z okresní péče o mládež v Trhových Svinech zdravotní prohlídku všech dětí první a druhé třídy. U všech dětí byly provedeny nátěry prsou pro zjištění tuberkulózy.

Očkování proti záškrtu všech dětí od jednoho roku věku dočtrnácti let provedl doktor Bezecný z Besednic roku 1944. Okresní péče o mládež v Trhových Svinech prohlédla za spolupráce doktora Bezecného všechny děti prvního a druhého postupového ročníku a děti narozené v roce 1931 a 1932, prohlídka se konala 2. května ve škole. Děti tělesně slabé, ohrožené strumou nebo jinými nemocemi byly evidovány, následně mohly být poslány do prázdninových ozdravoven.

V nelehké a pro děti zvláště nebezpečné době musela správa školy přistoupit k nevšedním bezpečnostním opatřením. Z důvodu bezpečnosti a proto, aby byl řídicí učitel ihned informován o každé osobě, která vstoupila do školy, byly ustanoveny žákovské školní hlídky. Ty každou příchozí osobu ihned dovedly přímo k řídicímu učiteli. O všech školních návštěvách byl veden záznam.

Vzhledem k narůstajícímu počtu automobilů na cestách byla 14. listopadu 1942 odstartována akce s názvem *Týden bezpečnosti v dopravě*. Děti byly poučeny teoreticky i prakticky od vrchního strážmistra Františka Mareše. Terénní výuka probíhal na silnici pod zdejší obcí a zaměřovala se na chování na veřejných prostranstvích, srávnou chůzi po cestách, přecházení, atd.

Koncem května roku 1944 zahájilo v obci svoji činnost Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Svou činnost započalo cvičením s chlapci ve věku deset až osmnáct let každou neděli od deseti do dvanácti hodin. Ve čtvrtek 24. června 1943 zúčastnilo se žactvo starší deseti let v doprovodu učitelstva prvního srazu mládeže pořádaného Kuratoriem pro výchovu mládeže na školním cvičišti v Besednici. Instruktoři předvedli se žactvem dvouhodinovou tělesnou i duševní výchovu, večer byla konána informační schůzka.

V únoru 1945 bylo již zřejmé, že konec války se blíží mílovými kroky. Okresní úřad v Českých Budějovicích nařídil vyklidit všechny učebny a přerušit vyučování. Učebny se měly připravit pro uprchlíky z východu. Školní lavice se uložily na kostelních ambitech, ostatní vybavení se naskládalo do kabinetu, do tříd byla nanošena sláma na ležení a dlouhé stoly a lavice z hostinců. Pro děti a starší osoby byly připraveny do tříd dřevěné postele (palandy), které byly zabrány vedoucím obce firmě Lechtbanů z Budějovic a byly uloženy ve Svachově. Do tříd bylo zavedeno provizorní elektrické světlo. Děti si tou dobou chodily pro domácí úkoly do hostince Jana Čermáka. Také hospodské sály byly vybaveny slámou k ubytování uprchlíků, v domě číslo třináct jim byla zřízena provizorní prádelna. V době, kdy byla škola pro děti uzavřena, byli žáci vyšších ročníků nasazeni na zalesňovací práce v obecních lesích a na katastru obce Svatý Jan nad Malší. Žáci pracovali od 19. - 21. dubna 1945 od šesti hodin a dostávali dvě koruny platu na hodinu.

Důkaz síly tradice, znovunabývající národní hrdost a s tušeným koncem války přicházející a rostoucí sebevědomí se projevilo, když prvního května postavila mládež na návsi u pomníku padlých máj, u kterého byly zpívány vlastenecké písně.

5. Místní školní rada a školní pomůcky

System školních rad spatřil světlo světa po vyhlášení Hasnerova školního zákona roku 1869. Místní školní rady byly nejnižším školním úřadem v hierarchii školské soustavy. Přířizujícím nadřízeným orgánem byla okresní školní rada v čele s okresním hejtmanem a jemu podřízeným okresním školním inspektorem. Od tohoto okamžiku zajišťovala školní prostory a provoz školy obec. To způsobovalo problémy, neboť přiřikované obce neměly zájem do školy téměř nic investovat. Mezi představiteli školy a obcí bývalo často z těchto důvodů napětí.²⁰¹

System školních rad fungoval za Rakouska-Uherska, za Československa a do 16. listopadu 1943 i za Protektorátu Čechy a Morava. Místní školní rada měla na starosti fungování školy, většina její činnosti se proto zabývala, školním provozem, opravami školní budovy a jejich financováním, dále zprostředkovávala místní školní rada komunikaci s vyšší instancí, a sice okresní školní radou.²⁰²

Rada byla ve Svatém Janě volena dost nepravidelně, nová místní školní rada byla od roku 1875 do konce monarchie zvolena celkem devětkrát.²⁰³ Nejprve byla rada volena zhruba po pěti letech, od devadesátých let po třech letech, přičemž naposledy byla zvolena ve školním roce 1908/1909, během první světové války se neustanovila další volba. První nová československá místní školní rada byla ve Svatém Janě zvolena po obecních volbách v roce 1920, poté co byla od 1. ledna 1920 rozpuštěna ta stará a nařizovány nové volby. Během doby trvání československého státu byly ve Svatém Janě zvoleny ještě tři další místní školní rady, a sice ve školních letech 1924/1925, 1929/1930 a 1933/1934, další volba měla proběhnout ve školním roce 1937/1938, ale neproběhla. Volba do nové rady se uskutečnila až za nového státního zřízení, za Protektorátu Čechy a Morava ve školním roce 1939/1940. Tato nová rada byla ve funkci dva roky, vládním nařízením ze dne 8. srpna 1941 byl totiž změněn zákon z 9. dubna 1920 o složení místních školních rad. Činnost dosavadní rady byla zastavena a veškerá její pravomoc přešla na jejího předsedu. Byly zpracovány návrhy na jmenování

²⁰¹ Viz kapitola Školní budova.

²⁰² Není-li uvedeno jinak, vychází tato kapitola ze SOkA České Budějovice, Místní školní rada, NAD 1537, Konferenční zápisy, sign. B2024; SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>; TAMTĚŽ, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893> a TAMTĚŽ, Kronika školní 1940 - 1946, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

²⁰³ -Bylo to v letech: 1877/1878, 1882/1883, 1888/1880 1892/1893, 1899/1896, 1899/1900, 1902/1903 1905/1906, 1908/1909.

nových členů, které měl schválit přednosta okresního úřadu, nové osoby měly mít hlavně pochopení pro nový směr výchovy školní mládeže. V zájmu schody podala správa školy, předseda místní školní rady a obecní úřady přiškolených obcí stejně jako četnická stanice stejný návrh na tyto nové členy místní školní rady.²⁰⁴ Podle kterého byla místní školní rada nakonec také jmenována. Všichni její členové byli ve své funkci až do zrušení místních školních rad roku 1943.

Místní školní rada byla za Rakouska-Uherska tvořena zhruba osmi členy a dvěma náhradníky. Skládala se z předsedy, školního dozorce a zástupců církve, velkostatku, školy a každé přiškolené obce. Přičemž školu zastupoval řídící učitel a církev místní farář. Předsedou býval zástupce ločenické obce. Všichni členové s výjimkou faráře a učitele byli rolníci. Klíč pro obsazení rady byl jednoduchý, farář a učitel společně zastupovali svatojánskou obec, kromě nich v radě byli dva zástupci z Ločenic, z nichž jeden byl vždycky předsedou. Obce Sedlce, Chlum a Mokřý Lom měly každá jednoho svého zástupce. Náhradníky bývali rolníci ze Svatého Jana. Po vzniku Československé republiky byl od roku 1920 ze školních rad vyřazen zástupce velkostatku a církve. Nahradili je další zástupci školy. V místní školní radě nově zasedali tři zástupci školy (řídící učitel a dva učitelé) a ve stejném poměru byly zastoupeny obce Ločenice a Svatý Jan, obvykle měly dva až tři zástupce. Po jednom zástupci měly zbylé obce Chlum, Sedlce a Mokřý Lom, z nichž nebyly vždy všechny zastoupeny. Drtivá většina členů byli stejně jako za Rakouska-Uherska rolníci, výjimku mezi nimi (kromě učitelů) tvořili hostinští, kteří v osobě Alberta Schlietla a Jana Čermáka zastupovali obec Svatý Jan. Předsedou už nebyvali pouze zástupci Ločenic.²⁰⁵ Kromě funkce předsedy rozdělovaly se ještě funkce místopředsedy, pokladníka a jednoho či dvou revizorů účtů. Pokaždé byli v záloze alespoň dva náhradníci.

Místní školní rada pořádala několikrát do roka schůze, které se obvykle odvíjely od nutnosti školních oprav (čím více oprav, tím více schůzí k řešení podmínek výběrového řízení a jeho zhodnocování a zrealizování). Náplň schůzí místní školní rady byla obvykle taková, že na začátku bylo zahájení a v případě, že byla zvolena nová rada, probíhalo nejprve jmenování a skládání přísahy. V další části programu obvykle bývalo

²⁰⁴ Předsedou byl navrhován Tomáš Klein (řezník ze Svatého Jana), náměstkem Rudolf Urban (řídící učitel), zástupcem školy Alžběta Dědičová (učitelka) a zástupcem školních obcí František Klein (rolník z Ločenic) a František Pavel (rolník ze Selce).

²⁰⁵ V roce 1920 jím byl Jan Blažek z Ločenic, roku 1925 byl předsedou Adalbert Schlietl, hostinský ze Svatého Jana nad Malší a první svatojánský starosta, roku 1929 byl předsedou Jan Čermák, hostinský ze Svatého Jana nad Malší a v roce 1933 byl poprvé předsedou zvolen zástupce školy, řídící učitel Rudolf Urban.

sdělování úředních předpisů a došlých nařízení, řídící učitel také informoval přítomné o počtech školních dětí a o jejich rozdělení do tříd. Důležitým bodem programu bylo schvalování rozpočtu na následující školní rok a účetní uzávěrka minulého roku, s financemi souvisel i další bod, a sice aktuální potřeby školních oprav a dalších prací ve škole. Po té, co se osazenstvo dohodlo na podmínkách výběrového řízení, popřípadě zhodnotilo jeho výsledky a určilo podmínky pracovních činností, zbýval pokaždé na závěr ještě prostor pro volné návrhy.²⁰⁶

Peníze, ze kterých místní školní rada financovala chod školy, pocházely od jednotlivých přiškolených obcí, z čehož často pramenil spor, neboť ne vždy všechny obce včas platily do společné pokladny své platby. Místní školní rada se pak často dostávala do platební neschopnosti a dlužila řemeslníkům za provedené práce. Příjmy místní školní rady tvořily příspěvky jednotlivých přiškolených obcí, od kterých si obce odečítaly dříví, které dodávaly škole. Po odečtení nákladu na řízení měla například obec Mokřý Lom v roce 1935 dluh ve výši 300 korun, který odmítala uhradit. Místní školní rada v čele se svým předsedou se pokoušela obec Mokřý Lom přimět k uhrazení dluhu, poté co neuspěla, obrátila se na okresní školní výbor s žádostí o nápravu.²⁰⁷ Náklady pro obce byly toho roku (1935) takové, že nejvíce platila obec Ločenice -3962,60 korun, Svatý Jan platil 1860,90 korun, Sedlce 2377,10 korun, Mokřý Lom 720, 25 korun, Chlum 1079,15 korun. Po odečtení nákladů za dříví činila konečná částka pro Ločenice 2 857,60 korun (z čehož obec stále dlužila 61, 45 korun), Svatý Jan bez dluhování doplatil 1 015,90 korun, zástupci Sedlce také bez dluhu doplatili 2 377,10 korun stejně tak jako Chlum svých 559,15 korun. Mokřý Lom po odečtení nákladů na dříví zaplatil pouze 95,25 korun, zbývajících 300 korun odmítal doplatit a dokonce vyhrožoval, že v příštím roce nedodá už dříví žádné.

Místní školní rada v druhé polovině třicátých let disponovala s rozpočtem v průměru ve výši zhruba 9 000 korun ročně, pokud se jí ovšem podařilo získat své

²⁰⁶ Například ve schůzi konané 25. listopadu 1934 si bývalý předseda MŠR a současný člen Adalbert Schliestl v závěru schůze, když byl dán prostor volným návrhům stěžoval a žádal správu školy o nápravu ve věci přezouvání dětí 5. třídy a v nevhodném poslíčkování školních dětí. Správa školy se touto připomínkou zabývala a na další schůzi konané 6. ledna 1935 oznámil řídící učitel Urban, že správa školy vyhoví požadavku člena Schliestla a žáci páté třídy se budou ve škole přezouvat, vedení školy také vyšetřilo údajné poslíčkování, kdy měl třídní učitel Josef Hruška využívat žáky třetí třídy jako poslíčky, k tomu aby mu nosili věci. Škola nakonec zjistila, že učitel Hruška nevyužívá děti jako nosiče a poslíčky, že pouze požádal jednoho žáka, aby mu v jisté věci zjistil informace, žák však z ochoty svému učiteli onu věc rovnou přinesl, navíc se vše odehrálo mimo školní vyučování. Vedení školy se proto na schůzi MŠR oznámilo, že se touto věcí nebude dále zabývat.

²⁰⁷ SOkA České Budějovice, Základní škola Svatý Jana nad Malší, Zápisy ze schůzí místní školní rady z roku 1935 (kniha není číslována).

pohledávky od všech přiškolených obcí. Rozpočet byl vždycky vyrovnaný s drobným přebytkem.²⁰⁸ Výdaje se dělily do třech základních položek: *Řádné výdaje*, což byly schodky a dluhy z minulého období, které obec v tomto období neměla. *Osobní náklad*, což byla malá položka za soupis školních dětí, vedení matrik, knih, účtů a pokladny. Nejobsáhlejší položkou byly *Věcné náklady*, které do sebe zahrnovaly zbylou většinu výdajů.²⁰⁹

Místní školní rada každoročně utrácela nejčastěji za udržovací práce na škole jako bylo bílení, čištění a opravy komínů, postupná výměna oken, opravy podlahy a školního vybavení, jako jsou tabule a lavice. Na těchto pracích se velkou měrou podílela správa školy v osobě řídicího učitele Rudolfa Urbana, který osobně každý rok bílil stropní pásy. Mezi větší investice patřila oprava střechy, nebo třeba dláždění chodníku před školou. Většina nejdražších oprav souvisela s předchozím řádným živlů, jako byly nejčastěji vichřice a kroupy, k těm nejsilnějším patřila smršť, která se na Svatý Jan sesypala 5. července 1916. Tehdy se *„o půl druhé odpoledne seskupivšími mraky obloha tak zatemnila, že při vyučování nemohli žáci ani čísti ani psátí. Po několika minutách se sice opět vyjasnilo, ale v zápětí přihnaly se dvě stěny mraků z jiho a severozápadu, a ty vychrlily takové kusy ledu jako slepičí vejce neb kalamáře velikých, že jejich velikost nejstarší lidé nepamatovali. Dílo zkázy v pěti minutách bylo vykonáno. Mnohoslibná úroda v celé přiškolené obci, ano v celém trho-svinenském okrese zničena. Vše zatlučeno do země, ovoce toho roku hojné i s větvemi ze stromů zuráženo v té míře, že zůstaly po nich jen silnější větve a bez listí. I kůra stromů rozbita, ptactvo, zvěř a lidé*

²⁰⁸ roku 1934 činil příjem MŠR 8703,- Kč, výdaje 8512,- Kč (přebytek 191,- Kč).

roku 1935 činil příjem MŠR 7755,- Kč, výdaje 7011,- Kč (přebytek 743,- Kč).

roku 1936 činil příjem MŠR 8533,- Kč, výdaje 7890,- Kč (přebytek 642,- Kč).

roku 1937 činil příjem MŠR 8367,- Kč, výdaje 8272,- Kč (přebytek 95,- Kč).

roku 1938 činil příjem MŠR 7599,- Kč, výdaje 7532,- Kč (přebytek 67,- Kč).

roku 1939 činil příjem MŠR 10878,- Kč, výdaje 10027,- Kč (přebytek 851,- Kč).

roku 1940 činil příjem MŠR 11714,- Kč, výdaje 11334,- Kč (přebytek 180,- Kč).

roku 1941 činil příjem MŠR 11022,- Kč, výdaje 10491,- Kč (přebytek 531,- Kč).

roku 1943 činil příjem MŠR 10797,- Kč, výdaje 9619,- Kč (přebytek 1178,- Kč).

²⁰⁹ Byly to položky: 1. Úřední listy, tiskopisy, věstníky a vazby úředních knih, 2. Poštovné, dopravné, cestovné, 3. Inkoust, křída, houby, utěrky do tříd, 4. Otop pro školu, dříví a uhlí, 5. Sekání dříví, vytápění, úklid, mytí, čištění školy během školního roku 2X, 6. Hlavní čištění školy o prázdninách, 7. Dezinfekční látky do záchodu a plivátek, 8. Čištění komínů, 9. Poplatek za vodu obci Svatý Jan nad Malší, 10. Pojištění školní budovy, 11. Nájem z pobočné třídy, 12. Opravy, bílení tříd chodeb a záchodů, 13. Opravy oken, podlah a lavic, 14. Zkouška hromosvodu, 15. Školní zahrada, plot, nářadí, hnojiva, školka, 16. Na potřeby chudých žáků, 17. Na žákovskou a učitelskou knihovnu, 18. Na učebné pomůcky do kabinetu, 19. Na nepředvídatelné výdaje.

*v širém poli zastížení do krve zranění. Voknech na západní straně všechny tabulky a na střeších tašky na padrť roztlučeny. Ve škole rozbito 100 tabulek.*²¹⁰

Drahý byl také pronájem pobočné třídy v hostinci Josefa Táchy, proti kterému se místní školní rada usilovně snažila bojovat, domnívající se, že i když je jedna třída ve škole přeplněná, v ostatních je ještě místa dost a není proto nutné pronajímat další prostory.

Místní školní rada měla spolupracovat s vedením školy a společně s ním řešit problémy, které se školy týkaly. Ne vždycky ovšem v tomto směru došlo ke shodě mezi představiteli školy a MŠR. Navenek však školu zastupovala školní rada, která také komunikovala s jinými institucemi. Ve školním roce 1884/1885 byla například neobyčejně tuhá zima, díky špatnému ohrazení školní stromkové školky okousali a zahubili zajíci všechny její stromky. Byla to právě místní školní rada, která musela požádat hraběcí hospodářskou lesnickou správu o náhradu. Správa školy nakonec obdržela pouhých 194 pláňat, které si musela sama zasázet.

Spor mezi správou školy a místní školní radou vyvrcholil v událostech spojených se stavbou nové školní budovy, do které musela být místní školní rada donucena nadřízenou okresní školní radou. Místní školní rada se zarputile bránila uvolnit prostředky, takže i po té, co byla škola dostavěna a posvěcena, nebyl donucování ze strany okresní školní rady a školy konec. Dvacátého třetího září 1889 se konala kolaudace nové školy, v kolaudační komisi byl mimo jiné i František Smolík, okresní školní inspektor a František Matoušek, zeměpanský lékař. Kolaudační komise byla s novou stavbou spokojena, ovšem stavba byla stále nedotažena a chyběly mnohé dodatkové práce, ke kterým OŠR musela MŠR znovu vybízet. Jednalo se o zřízení nové žumpy, pobití dveří u půdy plechem, zavést pitnou vodu do školy, dokoupit předepsané nářadí do tělocvičny, pořídit záclony a věšáky, dokonce scházely i lavice ve čtvrté třídě. MŠR měla všechny nedostatky uvést co nejdříve do pořádku a informovat o tom nadřízenou OŠR. Tělocvičné nářadí a nezbytný nábytek do čtvrté třídy ovšem MŠR dodala až po třech letech a po dalším nátlaku. Celkové náklady na přestavbu školy MŠR zaplatila až v březnu roku 1904. Průtah v platbě vysvětlil řídící učitel František Šiman ve školní kronice takto: „*Příčinou toho bylo vzpírání se některých poplatníků ze Selce a z Velešína na stavbu školy obci Selci přispívati, pak zpronevěření na stavbu vybraných peněz od tří předsedů místní školní rady a odvolání některých poplatníků z Ločenic a ze*

²¹⁰ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign.B2024, s. 184, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

*Selce proti předpisu nových přírůžek na zaplacení školy.*²¹¹ Ovšem ani v následujících letech se občasně napětí mezi školou a MŠR nezmírnilo, finančně motivovaný spor následoval při stromkové slavnosti roku 1910, při zavádění vodovodu do školy roku 1913, nebo třeba při zřizování pobočné třídy roku 1914 a 1934.

Spory se nevyhnuly ani otázce zřizování újezdní měšťanské školy v roce 1935. Zástupci přiškolených obcí se sice nakonec s místní školní radou shodli na tom, že by bylo dobré zřídit zde újezdní měšťanskou školu, už se ale nebyli schopni dohodnout na tom, kde by to mělo být. Svatojánští si ji přáli mít přirozeně ve Svatém Janě s vyhlídkou spojení s obecnou školou, ovšem ločeničtí si ji představovali spíše v Ločenicích, zástupci obce Chlum se přidávali k ločenickým, sedlečí podporovali návrh svatojánských. Mokrý Lom si pro změnu přál újezdní školu v Římově. Nakonec převážily argumenty svatojánské obce a místní školní rada podala návrh na zřízení měšťanské újezdní školy ve Svatém Janě nad Malší. Tyto drobné žabomyší války nakonec k ničemu nevedly, neboť na schůzi okresního školního výboru konané v Českém Krumlově bylo rozhodnuto, že obecná škola ve Svatém Janě bude spadat pod újezdní měšťanskou školu ve Velešíně. Místní školní rada vyslovila s tímto rozhodnutím nesouhlas ve kterém argumentovala velkou vzdáleností velešínské školy, která přesahovala zákonem stanovených 5 km. Řídící učitel Rudolf Urban se proto s okresním školním inspektorem Vondruškou a starostou Svatého Jana Schliestlem vydal trať změřit pásmem. Společně naměřili vzdálenost 6 km 268 m, což ovšem na věci nic nezměnilo a ve Svatém Janě byla ke vzteku Adalberta Schliestla pouze zřízena pobočná třída, proti které začal ihned protestovat.

V rámci místní školní rady někdy docházelo ke sporům mezi zástupci obcí, obzvláště mezi Svatým Janem a Ločenicemi, určitá rivalita obou vesnic se projevovala v drobných naschválech. V roce 1937 například sbor dobrovolných hasičů ze Svatého Jana potřeboval prostor pro svoji novou hasičskou stříkačku, pro kterou neměl ve starém skladišti dost místa. Vzdělavatelem hasičského sboru i kronikářem sborové kroniky byl bývalý řídící učitel ve výslužbě Rudolf Urban starší. Není proto divu, že vztahy mezi sborem a školou byly na skvělé úrovni a krojovaní hasiči se účastnili mnoha školních slavností a naopak krojovaní žáci zdejší školy vystupovali při hasičských schůzích a sjezdech. Většina členů obecního zastupitelstva byla vždy současně i členy hasičského sboru, proto byly silné vazby i mezi obcí a sborem. Proto

²¹¹ Další spory mezi školou a místní školní radou nastaly při stromkové slavnosti, zavádění vodovodu do školy, zřizování pobočné třídy atd.

nebyl problém domluvit se na tom, že řídící učitel Rudolf Urban uvolní hasičům svůj sklep, místní školní rada ho hasičům pro jejich stříkačku pronajme za symbolickou korunu za rok a hasiči na oplátku postaví řídícímu novou spíž na chodbě v přízemí školní budovy. Všichni svatojánská tak byli spokojeni, krom členů místní školní rady, kteří zastupovali obec Ločenice a bouřlivě nesouhlasili s pronájmem. Svůj odpor zdůvodňovali tím, že by v tomto sklepe mohla být vybudována další školní třída. O tom jak by asi tato třída vypadala, si patrně ostatní členové mysleli své a odporem ločenických členů se nezabývali.

Někdy však obce fungovaly i ve prospěch školy a školních dětí. V roce 1911 darovala obec Ločenice místo pro školní hřiště v rozměru 132,59 m² a MŠR jej nechala ohradit, velkostatek daroval dříví a tělocvičné náradí. Ločenice pak příštího roku darovaly 14 stromků kaštanů, které se u hřiště vysázely a čas od času, spíše výjimečně věnovala místní školní rada škole nějakou učební pomůcku, V roce 1909 to byl například obraz Jana Amose Komenského a Jana Žižky za 24 korun. V roce 1913 darovala skříň na školní pomůcky a v roce 1915 jubilejní spis *Život a panování Františka Josefa I.* a obraz *Setba za války*. V roce 1924 vyslechla rada žádost správy školy a koupila knihu od Bossmana a Krubela, *Ruční práce z papíru ve škole obecné* za 60,- Kč.

Svatojánská škola dostávala každý rok nějaké školní pomůcky. Většinu z nich obstarávala okresní školní rada a správa školy je od ní dostávala darem. Správa školy měla dost omezené možnosti, jak potřebné pomůcky získat. Okresní školní rada sice každý rok něčím přispěla, škola však vůbec neovlivňovala to, co za dar letos obdrží. Finance na provoz školy spravovala místní školní rada, takže škola bez jejího souhlasu nemohla sama nic koupit a dohoda s místní školní radou byla obvykle dost problémová, obzvláště v těchto věcech. Jedinou možností, jak získat konkrétní věc, bylo získat si na ni prostředky, škola proto sháněla finance nejčastěji pomocí vypsání sbírek a prostřednictvím kulturních vystoupení, nejčastěji šlo o divadelní představení a různé školní besídky.

Okresní školní rada obvykle dávala zhruba dvě školní pomůcky a několik knih do žákovské knihovny ročně. Někdy byly knihy určeny i pro učitelskou knihovnu, ovšem spíše výjimečně. Pomůcky byly obvykle směřované přímo pro konkrétní předmět a vzájemně spolu vůbec nesouvisely, není v nich vidět ani nějaký

dlouhodobější systém. Šlo o nahodilé věci. V roce 1878/1879 například darovala OŠR škole teploměr, magnetickou podkovu, kompas, globus a 2 obrazy císaře.

Za dobu rakousko-uherské monarchie dodala OŠR svatojánské škole pro výuku náboženství 30 obrazů *Nového* a 30 obrazů *Starého zákona* (1885), třicet let poté nedošlo ve výuce náboženství k žádné změně pomůcek a pak ke sbírce přibyl obraz *Otčenáš* (1915).

O něco lepší to bylo s výukou zeměpisu, neboť bez map se zeměpis těžko vyučuje. První mapa, kterou svatojánská škola získala, byla mapa Palestiny (1886), k ní po čase přibyla mapa Markrabství moravského a vévodství slezského (1893). Pro lepší výuku českého a rakouského zeměpisu k ní po třech letech přibyly i *Doležalovy zeměpisné obrazy* (1896) a mapa království českého (1895), časem i tři sešity díla Kořenského *Cesty po světě* (1904), Banerova *Říše Rakousko uherská* (1905) a Rothangovo *Rakouské mocnářství* (1906). Pro výuku v celosvětovém a v evropském kontextu sloužila nástěnná mapa polokoulí (1901) a mapa Evropy (1914). K praxi se používalo šestnáct příručních map okresního hejtmanství Budějovic (1904), obrazové znázornění zeměpisných pojmů (1908) a nástěnný obraz *Politický okres českobudějovický ve světle statistických údajů* (1914).

K výuce počtů měli svatojánští učitelé k dispozici pouze pásmovou skládací násobilku (1898) a obrazy k prvopočátečnímu učení počtů (od Müllera z roku 1908).

Přírodověda se učila na základě šesti nástěnných zoologických obrazů (1898). Zajímavou pomůckou byl i model lidského oka (1904) a osvětový obraz chrup a jeho ošetřování (1912). Lidským tělem se buď přímo, nebo částečně zabývaly obrazy *Lidské tělo* (1891), *Tvorstvo a člověk* (1911) a *Nakažlivé nemoci* (1911). Svatojánským dětem se mohla v praxi hodit Bezděkova příručka *Houby jedlé* sešit 9 (1905), nebo Jan Bezděk, *Houby jedlé a jim podobné jedovaté* sešit 10-14 (1909), modely hub (1908). Z fauny na výběr mnoho nebylo, učitel měl k dispozici pouze obraz včely (1914) a obraz kapra (1915).

Dnešní fyzika byla tehdy zahrnuta do tzv. přírodozpytu. K výuce tohoto předmětu se mohl hodit elektroskop (1891), kaleidoskop (1891), měřická tělesa od Svobody (1891), model telegrafu od Jungmana (1891), váhy (1892), kotouč k elektrice (1892), liščí ocas (1892), pumpa na tlak (1893), ladička (1893), magnetovec (1893), kladkostroj (1894), šest spojných čoček (1895), stetoskop s deseti obrazy (1901) a jeden metr (1909), tlakoměr (1912) a hodinový číselník (1915).

Výuku českého jazyka a literatury mohli učitelé doplnit dílem jedné z největších českých spisovatelek Boženy Němcové. Okresní školní rada jim k tomu dodala knihu Božena Němcová *Národní báchorky I, II, III*, (1905) mimo knih do školní knihovny to byly ještě *Esopovy bajky* a dva sešity lidových rozprav (1906). Základní výuce čtení pomáhal obraz přímo určený k prvopočátečnímu učení četby od Fukse (1889) a hláskovací tabulky od Nejedlého (1893).

Důležitým předmětem byla vlastivěda, která zahrnovala hlavně dnešní dějepis. K tomuto předmětu se ve svatojánské škole používalo hojně *České album* (sbírka deseti podobizen předních spisovatelů a českých umělců z roku 1892). Dále se zde daly využít obrazy mincí rakouských, a oblíbené Doležalovy série obrazů (1887), Doležalovy *Dějepisné obrazy 1 - 4* (1905). Škola vlastnila ještě další dva Doležalovy obrazy - Čech na Řípu a Komenský žehná vlasti (1906). Dalším využívaným autorem byl Karel Jenský a jeho deset závěsných obrazů k názornému vyučování (1909). Postupně škola získala ještě obraz Jana Amose Komenského a Jana Žižky (1910), obrazy z dějin Jihočeského umění a spis jižní Čechy od Josefa Braniše (1911) a další tři dějepisné obrazy (1914). Výuka by se neobešla ani bez Komenského mravoučného desatera (1914).

Pro výuku kreslení disponovala škola knihou *Nové kreslení pro školy obecné a měšťanské* od Josefa Štěpánka, Theodora Hesse a Františka Votruby, kterou škola dostala roku 1887. Na volnější chvílky mohlo být využito 12 knih *Zábavy pro mládež*.

Okresní školní rada přispívala hojně do žákovské knihovny. Od roku 1880 do konce první světové války do ní přispěla 203 knihami. Kromě toho darovala okresní školní rada 52 knih pro chudé děti a 19 čítanek pro chudé děti (1904). S učitelskou knihovnou už to bylo slabší, do té přispěla pouze jednou jedinou knihou (1900).

Kromě okresní školní rady a místní školní rady mohli škole darovat pomůcky a knihy i různé instituce a jednotlivci. Knihy daroval například knihosklad v Praze, v roce 1901 to bylo například 15 trojdílných čítanek pro chudé prvňáčky. Těsně před koncem první světové války daroval dalších 48 učebnic pro chudou mládež. Za našetřené peníze koupil učitelský sbor od Karla Vaclíka z Besednic sbírku ptáků a zvířat, celkem 50 exemplářů za 50 korun. Národní jednota Pošumavská darovala škole 10 knih do žákovské knihovny.

Z jednotlivců byl významným dárcem místní rodák Konrád Kysela, který podnikal ve stavebnictví, usadil se v Husinci a škole ze svých cest v roce 1906 daroval tři krápníky z jeskyně Postojny, dva vápence také z postojenské jeskyně, ananas a mandle ve slupkách, mořskou hvězdu a kolekci mořských tvorů a mušlí. Učitel Rudolf

Urban při svém nástupu do školy v roce 1906 daroval škole jeden fotografický snímek, dva uhle a elektrickou žárovku. Trochu kuriózní byl dar Ondřeje Pardamce, který roku 1912 škole daroval mrtvého jezevce, kterého správa školy nechala za 12 korun vycpat. Dary přispíval i patron zdejší školy, hrabě Buquoy. V jeho případě nešlo ovšem o konkrétní předměty do výuky, jako spíš o materiální zajištění školy a některých slavností. Daroval škole několikrát stromky do školní školky a ke stromkovým slavnostem. Chudým dívkám přispěl za první světové války na materiál k výuce ručních prací a poskytoval peníze na charitativní akce.

Po zániku rakousko-uherské monarchie vznikl československý stát. Školní systém se však prakticky nezměnil a místní školní rada, stejně jako okresní školní rada fungovaly až na drobné změny stejně. V oblasti školních pomůcek se změnilo to, že okresní školní rada už škole žádné dary neposkytovala. Knihy, učebnice a zpěvníky vyřazené během posledních let Rakouska-Uherska ze školního vyučování a ze školních knihoven se opět vrátily na své původní místo.

Místní škola měla ve třicátých letech v ročním rozpočtu vymezeno zhruba 300,- Kč na zakoupení školních pomůcek a knih do školní knihovny a dalších 150,- Kč na potřeby chudých žáků. Tento plán však málokdy dodržovala. Například v roce 1934 neutratila místní školní rada za pomůcky do školy nic, do školní knihovny investovala 52,- Kč a na pomůcky chudým žákům věnovala 22,- Kč. Místní školní rada nakonec také čas od času vyslyšela žádosti správy školy a pořídila to, co po ní škola žádala. Roku 1923 to byla například Brossman-Kriebelova kniha *Ruční práce z papíru na škole obecné*, za 60,- Kč.

Pomůcky, které škola za Československé republiky potřebovala, si proto z větší části pořizovala sama. Z promítání obrázků o Cařihradě si roku 1923 za vybrané vstupné koupila 27 vlastivědných obrazů za 23,- Kč. Z peněz za přednášku *Co národové jedí?* koupila škola učebnice občanské nauky a přírodopisu pro školy obecné. Učitelský sbor si na potřebné pomůcky zřídil fond, do kterého putovaly všechny vybrané peníze, pokud nesměřovaly rovnou k předem danému účelu. Divadelní představení ze školního roku 1930/1931 přinesla například do tohoto fondu 259,- Kč.

V oblasti podpory sociálně slabších dětí začalo od roku 1931 fungovat Rodičovské sdružení, které mimo to přispělo, krátce po svém ustanovení 150 korunami na koupi radiopřijímače, na který se šetřilo ještě dlouho. Besídka z roku 1937 na něj vybrala posledních 346,- Kč, takže mohl být radiopřijímač konečně po letech zakoupen. Desátého října 1937 zakoupil řídicí učitel Rudolf Urban u firmy Hugo Robe v Českých

Budějovicích rádio značky Philips Ron za 2 440,- Kč, na který škola dostala 25% slevu (600,- Kč). Na nákup rádia přispěl i okresní školní výbor částkou 500,- Kč. Škola ovšem i tak nebyla schopna dát dohromady plnou cenu, a tak musela ještě do konce roku doplatit 240,- Kč, což plánovala vybrat na další školní besídce.

S nástupem Protektorátu Čechy a Morava přišla velká vlna omezování. Došlo na postupné vyřazování knih během revizí knihoven, náhradou za vyřazené knihy byla propagandistická série knih s názvem *Na okraj nové doby*, která byla zařazena do učitelské knihovny. Jednalo se o sbírku aktuálních politických námětů o 25 svazcích, která svatojánskou školu stála 507 korun. Krom toho musela škola koupit i portrét vůdce Adolfa Hitlera protektorátního presidenta Emila Háchy. K omezené výuce zeměpisu sloužila nově pořízená mapa Protektorátu Čechy a Morava (1941) a mapa Velkoněmecké říše za 400 korun (1942). Pro lepší výuku německé kultury byly pořízeny obrazy německých básníků, spisovatelů a umělců (Goethe, Schiller, Wagner, Mozart...). Okresní školní rada dále dodala zdejší škole do učitelské knihovny knihu *Bei uns in Deutschland* a do školního inventáře nástěnné tabule *Die Wehrmach*, dohromady za 75 korun. Všechny vyřazené pomůcky a knihy (337 kusů učebnic, 88 knih, 43 obrazů a map) odevzdal obecní úřad papírnám.

Okresní školní výbor poskytl v roce 1942 škole dotaci na zakoupení nových obrazů a knih, které byly objednány ve školním nakladatelství v Praze. Pro žáky 5. a 6. ročníku byl povinně objednan časopis *Mladý svět* a *Wir lernen Deutsch*.

Škola začala používat nové učebnice. Prvňáci používali učebnici *Mladý počtář* od autorů Rudolfa Šimeka a Václava Tvrčka a učebnici *Poupata* od Josefa Kožíška. Starší žáci používali učebnici němčiny od Josefa Kalfuse. Místo zakázaných čítanek si škola rozmnožovala jednotlivé články strojem pořízeným v roce 1941. V roce 1943 vydalo školní nakladatelství v Praze pro žáky druhého a třetího postupového ročníku s českým vyučovacím jazykem novou čítanku, kterou schválilo ministerstvo školství, takže po třech letech se děti mohly opět učit z čítanek.

K drobným věcem, které se však v každodenním provozu hodily, mohla škola přijít také za odměnu při všech možných válečných směrech. Z dnešního pohledu působí až neuvěřitelně, jaké tyto odměny byly. Ministerstvo hospodářství a práce ve snaze, aby sběr odpadových hmot vykazoval vzestupnou linii, odměňovalo žáky a školy drobnými prémie. Za sběr kostí dostávali žáci kousky mýdla a mycí přípravky. Nejlepší sběrači starého papíru obdrželi počátkem prosince 1944 dopisní papír a obálky. Škola za dobré výsledky ve sběru textilií dostala prachovku a hadr na mytí.

Po skončení druhé světové války byly okamžitě strhány německé nápisy a odstraněny německé propagandistické pomůcky. Škola se snažila vrátit se k původním učebnicím a pomůckám z předválečné doby. Do knihovny byly vráceny některé vyřazené knihy. Škola byla koncem května, předtím než bylo opět zahájeno vyučování, celá dezinfikovaná. Došlo ke zrušení všech protektorátních nařízení a do školy se vrátily obrazy presidenta Edvarda Beneše.

6. Učitelé a žáci

6. 1. Vzdělávání učitelů

Ještě v dobách před tereziánskou reformou nebylo třeba žádné kvalifikace pro vykonávání učitelského povolání. Tehdy obzvláště na venkovských školách učil obvykle ten, kdo uměl alespoň trochu číst psát a počítat. Jediné nároky, které byly kladeny na uchazeče o učitelské místo, byly v rámci náboženství. Budoucí učitel musel složit vyznání víry a slib chodit pravidelně ke zpovědi a přijímání. Vzhledem k tomu, že neexistovaly žádné vzdělávací ústavy pro učitele, vykonávali toto povolání obvykle vysloužilí vojáci, nedostudovaní studenti či místní řemeslníci.

Vše se změnilo roku 1775, kdy byla při normální škole v Praze otevřena první preparandie. Nejednalo se ještě o vzdělávací ústav pro učitele, byl to spíše přípravný kurz, který připravoval budoucí učitele na jejich povolání. Tříměsíční kurz při hlavní škole byl určen pro učitele triviálních škol a opravňoval svého absolventa stát se nejprve pomocníkem na venkovské škole, šestiměsíční kurz při normální škole byl určen pro pomocníky na škole hlavní. Později byly podobné preparandie otevřeny i v jiných městech (Hradec Králové, Liberec). V těchto kurzech se budoucí učitelé seznamovali především s novou metodou a výkladem o pedagogice, hospitovali na školách a připravovali si vlastní hodiny.²¹² Při těchto kurzech nezískávali nově vědomosti, ale zdokonalovali se v didaktice a pedagogice. Po absolvování kurzu musel budoucí učitel složit zkoušku před školním dozorcem, kterou prokázal svou způsobilost k učení. Tato zkouška byla veřejná a po jejím složení, získal pomocný učitel vysvědčení s pečeti té dané školy. Po roce působení na jedné škole a při věku více než dvacet let se mohl mladý učitel přihlásit ke zkoušce způsobilosti u svého školního dozorce, teprve vysvědčení z této zkoušky opravňovalo učitele k samostatné práci a činilo z něho plnohodnotného učitele.²¹³

Tyto kurzy byly roku 1805 dále upřesňovány v nově vydaném tzv. Schulkodexu. Pedagogické kurzy mohli zájemci navštěvovat při normální anebo při čtyřtřídní hlavní škole a v závěru je opět čekala závěrečná veřejná zkouška.²¹⁴ Bylo zřejmé, že kurzy v dosavadním trvání jsou příliš krátké, proto se vzdělávání budoucích učitelů postupem času prodlužovalo. V roce 1832 byly tyto kurzy dvojnásobně prodlouženy a od roku

²¹² T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, s. 88.

²¹³ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 22 - 23.

²¹⁴ J. HRONEK, *Česká škola národní v historickém vývoji*, Praha 1932, s. 57.

1841 byla jejich délka stanovena na celý rok. To ovšem platilo pouze pro muže učitele, o ženy učitelky nebylo úředně nijak postaráno a jejich vzdělání záviselo pouze na jejich soukromé péči.²¹⁵

Krom těchto kurzů neexistovalo nic, co by učitelům pomáhalo i nadále se vzdělávat, nebyly žádné navazující kurzy, chyběly knihovny i odborné časopisy. V případě, že byl nějaký učitel shledán ve své funkci nedostatečným, mohl být přidělen na týden až tři k některému dobrému učiteli ze sousedství, aby se od něho doučil, co potřebuje. Tito dobří učitelé potom mohli být z návrhu konzistoře označeni jako „vzorní“ a jejich škola byla rovněž zvaná vzornou školou.²¹⁶

Na ustanovování učitelů mělo rozhodující vliv duchovenstvo a místní vrchnost. Učitel, který měl být uveden do své funkce, musel být zdravý, znát metodiku a umět německy. Samozřejmě se také očekávalo, že budou vzorem pro své žáky, a proto budou vzorní ve svém chování, bohublíbí a mravní.²¹⁷

Učitelé byli zařazeni do 11. - 9. dietní úřednické třídy a bylo jim proto dovoleno nosit státní úřednickou uniformu (v případě venkovských učitelů se z ní nosila obvykle pouze čepice). Co se platu týče, nebyli na tom učitelé zrovna nejlépe. Samostatný učitel na venkově měl mít plat 130 zlatých a jeho pomocník pouze 70 zlatých ročně. K tomuto platu dostávali učitelé ještě kostelní plat, peníze ze školného a naturální dávky od obce. Všechny tyto příjmy se mu hromadně započítávaly do důchodu a byly přiznávány ve speciálních přiznáních - fasích. Nárok na penzi ale neměli všichni učitelé. Penzionováni byli učitelé hlavních, vzorných a reálných škol, učitelé z triviálních byli zajišťováni tak, že jim byl k ruce dán pomocník, který pobíral dvě třetiny platu starého učitele a třetinu mu ponechával na živobytí, chod školy tak zajišťoval nový mladý učitel a starý se nechával dožít. Vdovy po učitelích měla zajistit daná obec, ale jednalo se obvykle o podporu velmi malou. Vzhledem ke špatnému finančnímu zajištění si mnoho učitelů přilepšovalo, jak to jen šlo. I přes výslovný zákaz tak často učitelé hráli na svatbách a v hospodách, což nejednoho učitele strhlo z dráhy vzorného mravního příkladu. Úřady na tuto situaci reagovaly nařízením a zákazy, pro rovnoprávný přístup směřovanými i ke kněžím, které varovaly před poklesky v chování a hrozily suspendováním. Finanční

²¹⁵ O. KÁDNER, *Školství*, s. 22.

²¹⁶ TAMTÉŽ, s. 22.

²¹⁷ TAMTÉŽ, s. 23.

situace učitelů se ani časem moc nezlepšovala a i když bylo po čase přece jen odhlasováno zvýšení učitelských platů, zůstalo na dlouhá léta pouze na papíře.²¹⁸

Novou naději na změnu přinesl revoluční rok 1848. Od června roku 1849 byly zavedeny dvouleté přípravné kurzy při vzorných školách, do kterých byli přijímáni šestnáctiletí mladíci s dobrým prospěchem na reálné škole nebo na gymnáziu. V místech s velkou potřebou nových učitelů mohly být i nadále povoleny pouze jednorocní kurzy (např. Mladá Boleslav). Přípravné kurzy pro učitele byly buď dvouleté české (Praha, Hradec Králové), německé (Praha, Litoměřice), oboujazyčné (České Budějovice), nebo jednorocní české (Mladá Boleslav), utrakvistické (Chrudim, Plzeň), německé (Cheb, Chomutov, Liberec).²¹⁹

Tyto kurzy se ale měly vyvarovat všeho, co by budoucí učitel ve svých školních povinnostech nemusel v praxi potřebovat. Proto bylo omezeno teoretické a odborné vzdělávání ve prospěch praktického výcviku, kterému byl věnován téměř celý druhý rok spolu s nábožensko-mravní výchovou.²²⁰ A tak se budoucí učitelé učili opět hlavně náboženství. Pedagogika byla vykládána stále na základě Filbingerovy *Knihy metodní*, která byla do češtiny přeložena už v roce 1777.²²¹ V roce 1824 byla *Knihou metodní* vydána znova a oproti starší nesla na titulní straně heslo „*Na onom světě nás dojde odplata*“, což patrně odráželo stávající stesky učitelů na svoji životní situaci. Krom pedagogiky a náboženství učili se učitelé mateřský jazyk, počty, psaní, kreslení a velká pozornost byla při výuce věnována také hudbě. Podle regionálních potřeb dotýkala se výuka také hospodářství. Ostatní předměty jako dějepis, zeměpis, přírodní vědy nebyly vyučovány vůbec, jen nárazově mohly být zmiňovány při výuce jazyka.²²²

Na konci druhého roku studia čekala budoucího učitele výroční zkouška, jejíž úspěšné složení znamenalo způsobilost pro výuku na školách triviálních, po případě pro ty s lepším prospěchem i na školách hlavních. Postupně byly zaváděny podobné kurzy i při některých dívčích školách, pro budoucí učitelky. Další vzdělání mohl již vystudovaný učitel získat samostudiem prostřednictvím nově vznikajících školních knihoven, do kterých však byly pořizovány pouze katolicky nezávadné knihy. Roku

²¹⁸ TAMTÉŽ, s. 23-27.

²¹⁹ TAMTÉŽ, s. 34.

²²⁰ TAMTÉŽ, s. 34.

²²¹ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny*, s. 86.

²²² O. KÁDNER, *Školství*, s. 36.

1853 byly zavedeny učitelské porady, kde se mohli učitelé vzájemně poučovat v problematice metodiky, úroveň těchto porad byla ale dost nízká.²²³

Zhruba do poloviny devatenáctého století byly preparandy připojovány k jiným školám, normálním případně hlavním, to se ovšem změnilo ve druhé polovině devatenáctého století, kdy se postupně začaly utvářet samostatné školské ústavy. Roku 1853 byly pro ně dokonce vydány normativní předpisy, stanovující první rok jako teoretický a druhý praktického rázu.²²⁴

Zásadní pro vývoj učitelských ústavů byl říšský školní zákon ze 14. května 1869, který stanovil krom zřízení obecné osmileté školy a osmileté měšťanské školy i definitivní podobu učitelských ústavů, jejichž délka byla prodloužena na čtyři roky.²²⁵ Učitelé obecných a měšťanských škol se vzdělávali na nových čtyřletých učitelských ústavech, které byly na úrovni střední školy a středoškolské profesoři získával své vzdělání v pedagogických seminářích, zřizovaných podle uvedeného zákona na univerzitách.²²⁶ Nové ústavy byly rozděleny podle pohlaví studentů a kromě státních mohly být zřizovány se souhlasem ministerstva i soukromé ústavy. Pro praktický výcvik studentů byla při každém ústavu i cvičná obecná škola (při dívčích ústavech i cvičná dětská zahrádka) a kus pozemku pro výuku hospodářských prací. Celý kurz byl bezplatný a do jednoho ročníku mohlo nastoupit 40 studentů, paralelní třídy nebyly až na výjimky spojené s nedostatkem učitelů povoleny.²²⁷ Po absolvování všech čtyř let čekala na studenta, stejně jako na jiných středních školách, maturitní zkouška, které předsedal člen zemské školní rady, úspěšný uchazeč o učitelské povolání získal po jejím složení vysvědčení dospělosti, které jej opravňovalo být zatímně ustanoven na obecné škole jako učitel, kde nastoupil na dvouletou praxi. Po dvou letech postoupil tzv. zkoušku učitelské způsobilosti a mohl se stát učitelem na obecné škole. Zákon upravoval i sociální postavení učitelů, kterým přiznával penzi a vypočítával vyplácení služebného. Zásadně se také dotkl žen učitelek, na které uvalil tzv. učitelský celibát, takže ženy po provdání už nesměly učit (ženský celibát byl zrušen až po vzniku samostatného československého státu v roce 1919).²²⁸

Další reorganizace a upřesnění učitelských ústavů přišlo v roce 1874, kdy byl přesně stanoven počet předmětů s jejich konkrétním rozsahem. Důraz byl kladen hlavně

²²³ TAMTÉŽ, s. 98.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 98.

²²⁵ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny*, s. 97.

²²⁶ Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 108.

²²⁷ O. KÁDNER, *Školství*, s. 99.

²²⁸ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny*, s. 97.

na pedagogiku, didaktiku a mateřský jazyk. Od roku 1886 vešla v platnost nová organizace ústavů vycházející z novely vydané roku 1883, která vracela úroveň ústavů zpátky do doby konkordátu. Vznikl nový učební plán, který upravoval rozvržení předmětů, bylo ubráno na hodinách matematiky, pedagogiky, reálií a kreslení, které byly nahrazeny hodinami náboženství a hry na varhany. Obsah většiny předmětů se tak značně zúžil, všeobecnému vzdělání byly určeny pouze tři roky, čtvrtý se věnoval metodice. Byla zjednodušena i závěrečná zkouška učitelské způsobilosti, která se nově skládala pouze z praktické části a navíc k ní přibyla i zkouška způsobilosti k výpomocnému vyučování náboženství.²²⁹

Konec devatenáctého století se v oblasti školství nesl v duchu zřetelné stagnace, a to jak po stránce obsahové, tak i organizační. Tento stav byl vyvolán hlavně úspornými opatřeními vedenými proti školám obecným a měšťanským. Od roku 1910 byly zastaveny státní podpory na stavby nových škol. Celková úroveň národního školství byla nízká a stále hlasitěji volala po změně, to si nejvíce uvědomovali pedagogičtí pracovníci, kteří věděli, že stav současného školství neodpovídá společenským potřebám a že je potřeba revize školského systému a obsahu vzdělávání a to hlavně v oblasti elementárního školství. Vzhledem k bouřlivému vývoji průmyslu a poznatků v přírodních vědách a pod vlivem pozitivismu a pragmatismu bylo zřejmé, že je potřeba také zvýšeného vzdělání učitelů.²³⁰

Na počátku diskuzí o roli učitele a o novém koncepčním řešení učitelského vzdělání stál Gustav Adolf Lindner (1828-1887), v jehož myšlenkách se spojovalo teoretické a praktické vzdělání, pro které hledal novou institucionální oporu. V tomto směru přišel Lindner s myšlenkou nových pedagogií, která by budoucím učitelům národních škol umožnila teoretické i praktické vysokoškolské studium. Přístup na pedagogium by měli absolventi učitelských ústavů, gymnázií a reálek. Součástí pedagogia nemusela být cvičná škola, neboť Lindner počítal s pedagogickými praxemi na různých školách v okolí, které považoval za přínosnější oproti cvičné škole. Krom úvah o institucionálním vzdělávání učitelů se Lindner zamýšlel i otázkou ideálu národního učitele, neboť cítil sílu, kterou může učitel zlepšit společnost svým působením na mladé a utvářející se lidi. Učitel, jako nositel osvěty musel stát na vysoké

²²⁹ Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 50.

²³⁰ TAMTÉŽ, s. 54-55.

intelektuální a mravní úrovni společnosti.²³¹ Poté, co se Lindner stal v roce 1882 prvním profesorem pedagogiky na obnovené české univerzitě v Praze, prosadil ve schodě s říšským školským zákonem zřízení pedagogického semináře pro budoucí středoškolské učitele, který sám vedl. Zcela naléhavým byl také požadavek dalšího sebevzdělávání učitelů, ke kterému Lindner přispěl založením nového časopisu s názvem *Pedagogium*, který začal vydávat od roku 1879 a vedl jej až do doby své smrti.²³² Gustav Adolf Lindner byl hlavním představitelem české pedagogiky, který navazoval, jak na ducha pozitivismu, tak i na systém koncepčního vyučování předního německého pedagoga Johana Friedricha Herbartu. Celým svým dílem vytvořil stabilní základy, na které mohly navázat další generace pedagogů.²³³

Nová vlna zájmu na sebe nenechala dlouho čekat, a tak se otázka učitelského vzdělávání dostala na přetřes na přelomu 19. a 20. století. Rozpoutala se široká diskuze hlavně na poli pedagogických časopisů, z níž nakonec vzešly dva základní názorové proudy. Jednalo se o to, zdali mají být všichni učitelé vzdělávání na univerzitách jako učitelé středních škol a kněží, nebo zda pro toto vzdělávání budou nejlepší speciální semináře. Přechodným řešením se staly soubory pedagogických přednášek. K největším obhájcům vzdělávání všech učitelů na univerzitách patřil František Drtina, který tento požadavek zahrnul do své nově navrhované koncepce školského systému, který otiskl v *Pedagogických rozhledech* roku 1905. Totožné stanovisko zastával i další významný český pedagog Jan Mrazík, oba dva viděli jako nejlepší řešení studium budoucích učitelů na filozofické fakultě. Oproti tomu přišel Otakar Kádner s návrhem inspirovaným zahraničními školami, založit samostatnou vysokou pedagogickou školu. Do diskuze zasáhl rovněž Josef Úlehla, který navrhoval zřízení praktické učitelské školy.²³⁴

Všechny snahy na nápravu obecného školství a hlavně učitelského vzdělávání zůstaly až do války pouze v podobě návrhů. Jejich hlavní přínos proto lze spatřovat v tom, že vyústily v konkrétnější představy o podobě a organizační struktuře obou vzdělávacích institucí.²³⁵

Nová republika v roce 1918 převzala uspořádání školského systému ze zaniklého Rakouska - Uherska. Zrození nové republiky dávalo naději, že přece jen

²³¹ Více k myšlenkám G. A. Lindnera a jeho nárokům na ideálního národního učitele v Gustav Adolf LINDNER, *Všeobecné vyučovatelsství*, Vídeň 1887.

²³² Z. Veselá, *Vývoj*, s. 55-59.

²³³ T. KASPER - D. KASPEROVÁ, *Dějiny*, s. 108.

²³⁴ Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 60.

²³⁵ TAMTÉŽ, s. 60.

proběhne adekvátní školská reforma, která bude v sobě zahrnovat starý požadavek náboženské svobody, zrušení celibátu učitelek, úpravu hmotných poměrů škol a zejména vyřešení vysokoškolského vzdělávání učitelů obecných škol. Většina požadavků byla ve shodě se zájmy nového státu, takže postupně byla přijímána opatření, která znamenala posun vpřed.

Na stránkách odborných časopisů okamžitě ožila diskuze na téma budoucí školské reformy a hlavně o podobách vzdělávání učitelů. Z této diskuze vzešlo několik zajímavých koncepcí, které jde názorově rozdělit do tří skupin. První, konzervativní si přála zanechat stávající systém, radikálové si naopak přáli zrušit dosavadní učitelské ústavy a vzdělávání přesunout rovnou na univerzitu, třetí komparativní skupina trvala na vysokoškolském vzdělání, avšak na speciálních pedagogických akademiích. Požadavek na zřízení nové dvouleté pedagogické fakulty pronesl na veřejné schůzi učitelstva 11. prosince 1918 v Brně i Josef Úlehla. Hned potom byly publikovány některé další konkrétní návrhy, jak akademické vzdělávání organizovat (např. Josef Šústal, Josef Černý, Otakar Kádner, Josef Kubálek, Josef Keprt a další).²³⁶

Jelikož se žádný z těchto návrhů nerealizoval, přistoupila zklamaná Česká obec učitelská po opadnutí popřevratového nadšení k vlastnímu činu. V říjnu 1921 se rozhodla založit Školu vysokých studií pedagogických, kterou po roce otevřela také v Brně. Na této škole probíhala v sobotu a v neděli vysokoškolská výuka, kterou takto učitelé navštěvovali dva roky.²³⁷ Následně do věci začala zasahovat i sněmovna, která požádala Ministerstvo školství, aby předložilo návrh zákona o vysokoškolském vzdělávání učitelů. Ministerský rada Mašek tento úkol zrealizoval a v roce 1923 byl ve Věstníku ministerstva školství uveřejněn nový „Maškův“ model osmileté střední školy, rozdělené na dva stupně. Nižší stupeň byl tříletý a vyšší stupeň pětiletý. Kandidáti učitelsví měli získat všeobecné vzdělání právě na pětiletém vyšším stupni, na kterém byl pátý ročník oborově rozdělen. Zde se měli vzdělávat budoucí učitelé obecných a měšťanských škol. Ke střední škole měla být připojena i cvičná škola pro praktická cvičení. Po absolvování střední školy měli studenti pokračovat ve svém pedagogickém studiu na jednoroční pedagogické akademii, která byla zaměřena hlavně na pedagogicko-didaktické a teoreticko-praktické vzdělání, čímž bylo dovršeno vzdělání pro učitele na obecných a měšťanských školách. Nový návrh vyvolal širokou diskusi, která nakonec vyzněla v neprospěch navrhované Maškovy koncepce. Proto byla

²³⁶ Více k daným osobnostem Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 109 - 111.

²³⁷ TAMTÉŽ.

v červnu 1923 zřízena nová komise, jež měla návrh přepracovat. Nový návrh zákona v podobě 58 paragrafů byl publikován v roce 1925 a počítal s pedagogickými akademiiemi v univerzitních městech, což pedagogická obec s radostí přijala. Tento nový návrh ale nakonec ani nebyl předložen sněmovně k jednání a reforma byla celkově z vnitropolitických důvodů odložena.²³⁸

Reformní myšlení a úsilí oživilo v roce 1928, kdy ministr Hodža předložil další návrh zákona o pedagogických akademiích, ale ani tento návrh nebyl bezprostředně realizován. Zanedlouho poté podal Zemský ústřední spolek jednot učitelských na Moravě z iniciativy Otokara Chlupa Ministerstvu školství žádost o povolení jednorocní učitelské akademie, v téže době podala žádost také Praha na dvouletý ústav s názvem Soukromá pedagogická fakulta, obě tyto instituce zahájily svou činnost na podzim 1929. Ten samý rok byl jmenován ministrem školství Ivan Dérer, který konečně začal uvádět školskou reformu do praxe, tím, že ještě v roce 1929 zřídil první státní pedagogickou akademii pro budoucí učitele národních škol v Bratislavě. Vzhledem k tomu, že byl tento pokus kladně hodnocen, byly v roce 1931 založeny další dvě akademie v Praze a v Brně. Ministr pověřil pedagogickým řízením státní akademie Otakara Kádnera v Praze, Josefa Tvrdeho v Brně a Josefa Hendricha v Bratislavě. Na tyto akademie se přijímalo až 80 posluchačů a posluchaček.²³⁹ Až do konce první republiky nedošlo k žádným dalším změnám v oblasti vzdělávání učitelů, i přes nemalé snahy našich předních pedagogů jako byli Otakar Kádner, Josef Hendrich, Jan Uher, Václav Příhoda a Otokar Chlup.²⁴⁰

Období okupace zasáhlo českou společnost ve všech jejích oblastech. Školství bylo okleštěno a přímo deformováno podle potřeb germanizace a nacistické politiky převýchovy české mládeže. Změny se tak dotkly i učitelských ústavů. Od školního roku 1941/1942 byly přeměněny na pětileté a studovat na nich mohli žáci po přijímací zkoušce již od čtrnácti let. Hodně byla pozměněna také náplň studia, kdy se na předním místě výuky objevil tělocvik. Dále byl kladen důraz na pedagogiku a didaktiku, metodiku vyučování, praktický výcvik, německý jazyk a zcela nově i dějiny Velkoněmecké říše.²⁴¹

²³⁸ TAMTÉŽ, s. 111 - 113.

²³⁹ TAMTÉŽ, s. 113.

²⁴⁰ K tématu osobností českého pedagogického myšlení více Zdenka VESELÁ, *České pedagogické myšlení mezi dvěma světovými válkami*, Brno 1992.

²⁴¹ Z. VESELÁ, *Vývoj*, s. 130.

Po skončení války vedly první kroky k tomu zahájit chod všech škol a vrátit je zpátky na předválečnou úroveň. V první řadě byla ústavním dekretem obnovena činnost Ministerstva školství a národní osvěty, jejímž prvním ministrem se stal Zdeněk Nejedlý (7. října 1948 bylo ministerstvo přejmenováno na Ministerstvo školství, věd a umění). Ministerstvo školství následně přijalo opatření k odstranění křivd, způsobených žactvu středních škol a učitelských ústavů v době okupace. Učitelé, kteří byli jakkoli zdiskreditováni předchozím režimem, museli školství opustit, naopak ti, které režim perzekvoval, se postupně do svých funkcí vraceli. Úsilí o překonání okupačních zásahů bylo doprovázeno snahou vybudovat základy nové školské soustavy, která by odpovídala současným potřebám, k čemuž mělo vést v první řadě zestátnění školství, dále pak prodloužení povinné školní docházky a uzákonění vysokoškolského vzdělání učitelstva. Myšlenka vysokoškolského vzdělání učitelů byla společností kladně přijímána a 27. října 1945 dekretem prezidenta republiky Edvarda Beneše oficiálně potvrzena. Všichni učitelé jakýchkoliv škol budou získávat své vzdělání na pedagogických fakultách, které byly následně zřízeny zákonem ze 17. května 1946. Pro zkvalitnění práce pedagogů a pro rozšíření vědeckých prací v oboru byl 27. října 1945 také na základě dekretu zřízen Pedagogický ústav J. A. Komenského v Praze s pobočkou v Brně. Všeobecně se mínilo, že úsilí o reformu, které navazovalo na předmnichovské snahy, bude co nejdříve potvrzeno školským zákonem, avšak po květnových volbách v roce 1946 byl jeho návrh z vlády stažen a znovu předložen byl až o dva roky později 20. března 1948. Ústavodárné národní shromáždění 21. dubna 1948 schválilo vládní návrh zákona o základní úpravě jednotného školství, tím započala etapa poválečného komunistického vývoje českého školství a pedagogiky, která byla uzákoněna v dubnu roku 1953.²⁴²

²⁴² TAMTÉŽ, s. 132 - 136.

6.2. Učitelé svatojánské školy

„Učitel byl pro mne tedy člověk hrozný, ošklivý a bála jsme se ho víc než Mikuláše...“

Pohled na učitele se od počátku měnil a mění se stále, tak jak se vyvíjí doba kolem. V počátcích moderního českého školství mohl vypadat učitel, tak jak ho viděla bezesporu nejslavnější žačka školy v České Skalici, Božena Němcová ve své poslední dokončené povídce Pan učitel, ve které najdeme obraz učitele nejen dobrého a laskavého: *„Vždyť mi doma u nás říkávaly děti, že je pan učitel ušňupán, že má vestu a prsty samý tabák, že nosí pod paží rákosku, a když se rozzlobí, že zaskřípá zuby, že si položí dítě přes koleno a kam řeže tam řeže. Učitel byl pro mne tedy člověk hrozný, ošklivý a bála jsme se ho víc než Mikuláše... Ale jak zcela jiný byl pan učitel chvalínský! Vlasy jako sníh bílé splývaly mu až po límec, temeno hlavy měl lysé, přikryté obyčejnou černou čepičkou. Tvář měl hodně vráskovitou, ale pěknou, přívětivou a modré jeho oči se na každého z nás tak laskavě dívaly, že jsem z něho oči spustit nemohla. Na šatu neměl pan učitel ani chmýrka a pod paží si nesl knihu... Ohlížela jsem se chvílemi po rákosce, po oslovské lavici, po pytlíčku s hrachem, na němž prý děvčata klečívají, po černé tabulce a po jiných strašidlech, ježto jsem si z domova přinesla. Ale ve chvalínské škole nebylo ani oslovské lavice, ani rákosky, ani černé ani jiné potupné tabulky... Pan učitel trestal nezbedné děti tím, že buď nesměly do zahrady aneb s ním na procházku. A jakkoli bychom často trestu zasluhovali, ale on nás přece málo a nerad trestal. Trestry pozůstávaly obyčejně v mírném opisování některé průpovědi, znějící o vině opisovače, aneb musel viník ve škole přes oběd zůstat. Nekřičel na nás, ani nám nehrozil, mlčky se po nás všech podíval, ale tak jaksi, že jsme usedli jako pěny, mimovolně oči sklopili a ruce na lavice složili. Málo zakazoval, ale co zakázal, nesmělo se dělati.“²⁴³*

Kolik se ve školství doby rakouské našlo podobně vlídných a dobrých učitelů a kolik naopak těch neschopných a zlých dnes už nikdo nespočítá. Ani dnešní moderní doba totiž nedokáže jednoduše oddělit dobré učitele, od těch špatných a nějak jejich poměr ve školství číselně vyjádřit. Jisté ale je, že učitelská obec v sobě zahrnovala a zahrnuje oba dva tyto učitelské typy. Učitelské povolání má tu nevýhodu, že kvality učitelovy práce se projeví obvykle až s velkým odstupem času a hodnotí se jen velice obtížně.

²⁴³ Božena NĚMCOVÁ, *Pan učitel*, Olomouc 1940. s. 22.

Učitele obecné školy z poloviny minulého století si většina české veřejnosti spojí díky české kinematografii s obrazem učitele Igora Hnízda, kterého ve skvělém českém filmu *Obecná škola* z roku 1991 od režiséra Jana Svěráka ztvárnil Jan Tříska. Český film zapsal do paměti diváků i prostředí středoškolské a to hlavně pomocí bravurních komedií od režiséra Martina Friče z konce třicátých let minulého století. *Škola základ života* i *Cesta do hlubin studákovy duše* jsou pokladem české kinematografie. Vzhledem k tomu, že školství je a vždycky bylo součástí každodenního života, najdeme jeho odraz v celé řadě kulturních projevů společnosti, ne jenom v kinematografii a literatuře.

Být učitelem na vesnické škole nebylo a do jisté míry stále není totéž, jako být učitelem ve městě a na jedné z jeho velkých škol. Učitel na venkově byl ve všech dobách mnohem víc spjat s prostředím, ve kterém se škola nacházela. Byl důležitou postavou kulturního i církevního života. Na vesnicích patřil spolu s místním panem farářem mezi nejvzdělanější a nejuctívanější osoby.

Svatojánskou školou prošlo z dnešního pohledu možná překvapivě velké množství učitelů.²⁴⁴ Jestliže v dnešní době navštěvuje zdejší školu několik desítek dětí, byly to v minulosti děti stovky, které v jednom školním roce chodily do té samé školy. Stejně je to i s učiteli. Na začátku učil jeden učitel na jednotřídní škole, postupným rozšiřováním učitelský sbor narůstal, až se ve třicátých letech dostal na vrchol. Tou dobou učilo ve Svatém Janě nejvíc kantorů, vedle řídicího učitele to bylo dalších pět učitelů, učitelka ženských ručních prací a tři učitelé náboženství.

Svatojánská škola byla nejprve jednotřídní. Od roku 1860 se změnila na dvojtřídní a z učitele Matěje Linky se stal řídicí učitel, k dalšímu rozšíření učitelského sboru mělo dojít roku 1873, kdy byla povolena další, v pořadí třetí třída, která byla nakonec skutečně otevřena až roku 1877, kdy se učitelský sbor rozšířil o dalšího učitele. S rokem 1890, který se nesl v duchu celkové přestavby školy je spojeno zřízení čtvrté třídy a příchod čtvrtého učitele. Tou samou dobou přišla do svatojánské školy i první žena učitelka, a to v okamžiku, kdy zde byla ustanovena jako učitelka ženských ručních prací. Ve školním roce 1909/1910 byla otevřena pobočná třída pro druhou třídu, neboť škola byla se svými 344 dětmi ve čtyřech třídách přeplněna. Hned příštího roku proto bylo povoleno zřízení i páté třídy, která byla otevřena od 1. ledna 1911, nicméně okresní školní rada nařídila učit v ní už od 1. října 1910. Pětitřídní škola se svými pěti kantory poté fungovala až do začátku třicátých let dvacátého století, kdy začala být opět

²⁴⁴ Viz příloha č. 18.

přeplněná. Z toho důvodu byla roku 1933 zřízena při čtvrté třídě zdejší školy pobočná třída, která byla každý následující rok znovu potvrzována. V březnu roku 1936 se dokonce jednalo o zřízení měšťanské školy újezdní ve Svatém Janě nad Malší, k čemuž ale nakonec nedošlo. V roce 1938 navrhovala okresní školní rada učinit z pobočné třídy, která se zde každoročně pro velký počet dětí ustanovovala definitivní třídu, což ovšem narazilo na odpor místních lidí v čele se zastupitelstvem a místní školní radou. Zemská školní rada ale nakonec přece jen v květnu roku 1938 rozhodla zřídit ve Svatém Janě nad Malší definitivní pobočnou třídu a zatimní učitelské místo změnit na definitivní. Škola tak měla od tohoto okamžiku pět definitivních tříd a jednu pobočnou s celkem šesti učiteli, učitelkou ručních prací a učiteli náboženství, kteří byli koncem třicátých let tří, a vyučovali děti římskokatolické, československé a českobratrské evangelické církvi. Až válečné události razantněji zasáhly do zdejšího učitelského sboru. Nejprve byla zrušena nedávno ustanovená pobočná třída a svatojánskou školu navštěvovali už pouze žáci 1. – 5. postupového ročníku, ostatní chodili na měšťanskou školu do Velešína, nebo Besednic. Sbor byl pak naopak rozšířen o učitele německého jazyka. Za krušných válečných let nastal nedostatek vyučujících sil, takže sbor byl redukován na minimum, ve školním roce 1941/1942 dokonce učili ve škole kromě řídicího učitele pouze dvě učitelky. Svatojánská škola pak měla až dokonce války tři definitivní třídy, se šesti postupovými ročníky.

Všichni učitelé ale neměli stejné postavení a od toho se také odvíjela doba jejich setrvání na škole. Nejvyšší postavení měl řídicí učitel, který působil na škole obvykle nejdelší dobu a byl jejím nejstabilnějším prvkem. Ve sledovaném období od počátku svatojánské školy do konce druhé světové války (tedy od roku 1779 do roku 1945) působilo na svatojánské škole nejprve osm jednotřídních učitelů a od prvního rozšíření školy ve dvoutřídní v roce 1860 sedm řídicích učitelů. K řídicímu učiteli přibíhal mladší podučitel, jehož místo už ale nebylo tak stálé a podučitelé se často na škole rychle střídali. Mladí učitelé po škole měli nižší plat, po jednotlivých školách obvykle sbírali zkušenosti, dokud se z nich po několika letech a poté co prošli několika školami nestali definitivní učitelé.

6.2.1. Učitel rakousko-uherský

Učitel za dob Rakousko-Uherska neměl vůbec jednoduchý život, moderní školství se teprve utvářelo a problém byl téměř se vším. Učitelé se museli vyrovnávat se špatným stavem místností, kde se učilo, neboť v případech vesnických škol nelze zpočátku ještě mluvit o školních budovách (ty se začínají ve větší míře stavět až koncem 19. století). O nějakých vhodných hygienických podmínkách nemohla být v přeplněných třídách vůbec řeč a vyučovací pomůcky na tom nabyly o nic lépe. Špatné bylo zajištění odpovídajícího vzdělání u učitelů i jejich následné další vzdělávání.²⁴⁵

Neustálý problém byl spojen s platy, jejichž velikost tak sotva stačila k uživení učitelovy rodiny. Učitel byl sice od roku 1785 zařazen do 9. – 11. úřednické dietní třídy a mohl nosit uniformu státních úředníků, ze které obvykle venkovští učitelé nosili pouze známé úřednické čepice, jeho plat byl ale malý a nutil učitele přivydělávat si k němu ještě jinde. Norma byla taková, že učitel na venkově měl mít alespoň 130 zlatých ročně a jeho mladší pomocník alespoň 70.²⁴⁶ Roku 1805 byla tato částka zvýšena na 150 a 80 zlatých ročně. K základnímu platu měl obvykle učitel vedlejší příjmy z kostela,²⁴⁷ školné a naturální dávky²⁴⁸. Často si učitel přivydělával jako učitel huby, nebo přímo jako hudebník, přestože „bylo výslovně zakázáno učitelům hrát po hospodách a svatbách, ale ve skutečnosti učitelstvo bídně placené musilo si tímto způsobem chtít nechtět shánět na živobytí, a co horšího, od mládí bylo tak vedeno k pijanství, proto také nařízení školních úřadů opět a opět od té doby učitelům (a pro rovnoprávnost i kněžím) připomínají, aby nechali hluboce zakořeněného pekelného chlastu a aby přestali se toulati a vésti zpustlý život, jinak jim hrozí suspendování a tresty.“²⁴⁹ Učitelovo vzdělání také umožňovalo vedlejší příjem, učitelé si mohli přivydělávat jakožto písaři, nebo pomocníci, poradci či zprostředkovatelé při různých obchodních záležitostech.

²⁴⁵ Není-li uvedeno jinak text této kapitoly vychází z SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>, SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1940 - 1946, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

²⁴⁶ Ot. KÁDNER, *Školství*, s. 22.

²⁴⁷ Učitelé byli často zaměstnáváni svými nadřízenými faráři a pracovali jako varhaníci, zvoníci, nebo ministranti. Jejich hudební vzdělání vedlo k tomu, že vedli místní kostelní sbor.

²⁴⁸ Jednalo se zejména o přídělky obilovin, jako třeba žito, pšenice, oves, ječmen a dalších plodin jako brambory a hrách ale učitel mohl dostávat i pivo. K tomu měl učitel také právo na dřevo na topení ve svém bytě i ve třídách.

²⁴⁹ O. Kádner, *Školství*, s. 23.

V první polovině 19. století tvořily učitelský příjem pevné složky platu a složky pohyblivé. Pevnou částí bylo tzv. solarium (salarium), které obdržel učitel jen jednou ročně a nebylo nikterak vysoké a školní plat. Každé dítě, kromě těch nejchudších, za které se ve Svatém Janě zavázala platit obec, platilo školné. Školné vycházelo kromě počtu také z věku žáků, kdy za osmileté děti se platilo méně, než za dvanáctileté (2-3 krejčary). Školné se platilo jednou týdně, a to ve výši dvou krejcarů v první třídě a třech krejcarů v druhé třídě. Děti však do školy nechodily pravidelně, a protože si učitel tuto dávku vybíral sám, nebyl tento jeho příjem vždy úplně pravidelný a jeho výše kolísala. Ministerským výnosem z roku 1854 bylo nově ustanoveno, že učitel si již nebude vybírat školné od dětí sám, ale bude to za něho činit obec. Což znamenalo pro mnohé učitele úlevu, školné bylo od tohoto roku navíc zvýšeno na dva a půl a tři krejčary, což vedlo i k zvýšení učitelského platu.²⁵⁰

Učitel dostával také příjmy příležitostné, z nichž k nejčastějším náležela štolá, jež se dělila mezi faráře a učitele. Jak vyplývá z farní pamětní knihy, dostával učitel Martin Pfeifer od lokalisty Augustina Křenka (od roku 1845) podíl ze štoly, který činil 1/3 z plateb za každý pohřeb, k tomu dostával 24 zlatých za zvonění a 24 zlatých za pohřební píseň²⁵¹. Určité příjmy dále přinášely různé nepravidelné události během roku. Naturální příjem byl spojený hlavně s významnými křesťanskými svátky, kdy učitelé dostávali tzv. koledu.

Na základě školní fasy z roku 1850 obnášel školní příspěvek svatojánskému učiteli od obce 67 zlatých 47 krejcarů, školní plat z necelých dvou set dětí (196) činil 345 zlatých. Učitel tedy obdržel v součtu 413 zlatých 47 krejcarů, ze kterých platil 30 zlatých podučiteli. K tomu mu přidával dalších 24 zlatých za úklid školních místností, po těchto platbách, zbylo svatojánskému učiteli 359 zlatých a 47 krejcarů. Podučitel oproti tomu dostával od obcí 120 zlatých, s platem od řídicího učitele tak měl 174 zlatých. Podle školní fasy z roku 1860 měl učitel ze 193 školních dětí celkem 440 zlatých 48 krejcarů a podučitel 157 zlatých a 50 krejcarů²⁵².

V druhé polovině 19. století byly veřejné školy prohlášeny veřejnými úřady, takže učitelem se mohl stát každý způsobilý občan bez ohledu na svou konfesijní příslušnost. Učitel neměl učit více než 30 hodin týdně, svou práci měl vykonávat podle aktuálních potřeb s tím, že mu bylo zakázáno přivydělávat si mimo školu. Jeho chování

²⁵⁰ J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy*.

²⁵¹ Vypočítávala se z plateb za pohřeb dospělého, dítěte, ze svateb, křtů a listin, platby byly určeny podle velešínské farnosti.

²⁵² SOKA České Budějovice, Farní úřad Svatý Jan nad Malší, Fasse 1860, inv. č. 79, karton č. 1.

bylo nadále kontrolováno a svazováno disciplinárními předpisy. Zemské zákonodárství nově stanovovalo učitelé platy tak, že bylo přímo stanoveno, že učitel má i v případě nejnižších platů mít dost prostředků na to aby se mohl plně věnovat svým školním povinnostem a nemusel se starat o zajištění sebe a své rodiny. K čemuž měla pomoci skutečnost, že penze učitelů, jejich vdov a sirotků byly srovnány se systémem platů u státních úředníků. Z učitelů se tak v podstatě stali státní zaměstnanci. V dřívější době byl používán systém, který ponechával platy učitelů na místním třídním systému, což v podstatě znamenalo, že v menších obcích byl učitel méně placen, než v těch velkých. Tento systém byl následně změněn a učitelé platy sjednoceny jednotným systémem založeným na kvalifikaci a letech praxe. Obyčejně po pěti odučených letech dostávali učitelé ke svému platu příplatky, kromě služebních příplatků existovaly ještě příplatky místní, drahotní a bytové, řídící učitelé k tomu měli právo na služební byt, ostatní učitelé ne. Správce školy získal navíc ještě funkční příplatek za vedení školy, odvislý od počtu tříd ve škole. Nejhůře placené bývaly industriální učitelky.²⁵³

I přes mnohé snahy o zlepšení učitelých poměrů hlavně v oblasti finančního zajištění, byla tato situace po celou dobu rakousko-uherské monarchie v obecném školství nedostatečná. Přesto od doby svých prvních krůčků ušlo moderní školství kus cesty kupředu. Díky ne zrovna ideálnímu způsobu učitelkého vzdělávání, které bylo zase na druhé straně oproštěno od plateb školného a velice těžko průchozí (maturita na učitelském ústavu opravňovala svého absolventa pouze k vykonávání podučitelské profese, neumožňovala totiž přístup na universitu), se na obecné školy dostávali učitelé, kteří za pozicí učitele neviděli kariéru ani finančně lukrativní pozici, ale v učení a osvětě cítili hlavně uspokojení svých vlastních potřeb.²⁵⁴

Naproti mnohdy špatným podmínkám se od učitele vyžadovalo mnoho. Musel být všeobecně dobrým pedagogem, aby zvládl výuku v omezených podmínkách, které tehdy škola nabízela, takže musel mít všeobecně dobré znalosti v mnoha oblastech a schopnosti všeho druhu. Očekávalo se od něho, že bude dobrým hospodářem, který povede své žáky k lásce k přírodě a jejímu obdělávání, naučí chlapce včelařit, roubovat stromky, správně je sázet a sít různé plodiny. (Lásku k přírodě, vytrvalost a odhodlání navzdory nepřejícímu představenstvu obce dokázali svatojánští učitelé například při organizování dětské stromkové slavnosti roku 1910. Na tuto akci zdravotně doplatil učitel Jan Jirsa, učitel, který vytrvale učil děti ve svatojánské škole roubovat stromy,

²⁵³ O. KÁDNER, *Školství*, s. 56.

²⁵⁴ O situaci ve vyšším školství na jihu Čech více M. NOVOTNÝ, *Dějiny vyššího školství*.

starat se o sad a včelařit, se při zatloukání kůlů železnou palicí vážně zranil a musel odejít na zdravotní dovolenou).²⁵⁵

Venkovský učitel musel být vzhledem k mnoha pravidelným slavnostem konaným během roku také dobrým řečníkem a tvůrcem všemožných tematických proslovů, stejně tak jako schopným organizátorem, který organizoval mnohé obecní akce a slavnosti (dynastické dny, stromkové slavnosti, dětské dny). Vedle starosty a obecního zastupitelstva byl s místním farářem představitelem zdejší obce a hlavním organizátorem kulturního a osvětového života. Kromě všech možných slavností nařízených státem, organizovali představitelé školy i svoje vlastní kulturní akce, zábavy, výstavy a dětská divadelní představení často spojená se sbírkami ve prospěch školních potřeb a vyučovacích pomůcek.

Učitel měl na starosti celou školu, zodpovídal za dobrou výuku dětí i za hmotný stav školních prostorů, k čemu brzy přibíla i starost o žákovskou a učitelskou knihovnu a školní zahradu se stromkovou školkou. Musel také zajistit provoz chodu školy, což znamenalo zajistit včas dostatek paliva na zimu a hlavně vodu potřebnou během celého školního roku. S vodou na kopci bývá problém a tak až do roku 1913, kdy byl do školy poprvé zaveden obecní vodovod, musel ředitel školy řešit, kde vezme potřebnou vodu. Vzhledem k propojení s kostelem a se sousední farou, využívala škola a její obyvatelé nejvíce vodu z farské studně ve dvoře fary. Vody ale bývalo v suchých měsících často málo a tak musel řídící učitel shánět i jinde, často se se svou prosbou obracel na majitele domů u návsi. Ani po roce 1913 se problém s vodou definitivně nevyřešil, a tak s přicházejícími suchými obdobími, přibývaly řídícímu učiteli vrásky na čele. Stejně tak jako v případě rozšiřování tříd a opravách školní budovy i v otázce stavby vodovodu, musel řídící učitel bojovat s odporem místní školní rady, která se bránila jakýmkoliv investicím do školy.

Pravidelně každý rok na podzim se alespoň jeden učitel ze svatojánské školy účastnil okresní učitelské konference v Českých Budějovicích²⁵⁶ (s výjimkou roku 1910, kdy byla konference z finančních důvodů zrušena). Práce řídícího učitele byla v praxi kontrolována okresním školním inspektorem, který zdejší školu navštěvoval koncem školního roku, obvykle v květnu, červnu nebo začátkem července. Inspektor

²⁵⁵ Více ke stromkové slavnosti viz podkapitola Školní rok, jeho průběh a slavnosti.

²⁵⁶ Na okresní školní poradě učitelů v Českých Budějovicích 27. září bylo poukázáno na to, že svatojánská škola má nejhorší docházku ze všech. SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024,s. 239, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

mohl však školu navštívit i jindy, roku 1890 přijel na prohlídku školy již v lednu. Okresní školní inspektor²⁵⁷ byl ve škole místním ředitelem obvykle s radostí vítán, díky němu a okresní školní radě se totiž řídicímu učiteli dařilo vítězit nad, místní škole málo vstřícnou, místní školní radou a obcí.

Běžnou prací řídicího učitele bylo vedle vyučování a starání se o školu jako takovou i organizování místní charitativní činnosti na podporu chudých žáků. Mnohdy do těchto akcí zapojil i celou svoji rodinu, jako když Karel Jiří Buquoy daroval roku 1817 škole 256,- K na potraviny pro chudé děti na blížící se zimu. Řídící učitel František Šiman vyjednal s okresním hejtmánstvím, dodávku mouky, krup a sádla, pro zdejší školní děti. Se správcem svachovského lihovaru domluvil dodávku 2q brambor, k tomu dokoupil sůl, zeleninu a Gráfovy kostky. Dětem byla pak každý den vařena vydatná polévka, jejíž vaření a podávání zajišťovala rodina řídicího učitele Šimana. Od 2. ledna do 28. února bylo takto dětem uvařeno a rozdáno 2 214 porcí polévek. Učitelé při podobných akcích prokazovali nejen lásku k dětem, ale i ochotu pracovat navíc pro dobrou věc. Podobným příkladem může být pořádání slavnosti vánočního stromku z roku 1916.²⁵⁸

Jakožto představitel státní instituce, byl často učitel pasován do pozice pomocného úředníka, který musel kromě školské agendy zvládnout i různé výpomocné práce, které od něho stát vyžadoval. Učitelé pomáhali například při sčítání lidu a různých soupisech (například osevních ploch). K tomu sloužili také jako prodloužená ruka různých úřadů, takže museli pořádat přednášky, při kterých místním obyvatelům sdělovali a vysvětlovali nová vládní nařízení.

Polouředníky se učitelé stali hlavně na konci monarchistické doby, za první světové války. Válečné období bylo náročné nejenom pro školu. Odchodem mobilizovaných mužů nastal nedostatek pracovních sil a stát se proto snažil maximálním způsobem využít učitele i k jiným než pedagogickým účelům. Řídící učitel a učitelé Jan Jirsa a Antonín Kolář měli například na starosti soupis obilí a mouky, podle stanov z 28. února 1915 se pak obilí počítalo a jeho přebytky se odevzdávaly okresnímu hejtmánství. Podobný soupis zpracovávali učitelé i na podzim příštího

²⁵⁷ Jedním z těchto inspektorů byl například profesor české reálné školy v Českých Budějovicích Josef Honzík, který byl jmenován do funkce 15. února 1902. Svatojánská škola mu už v minulosti vděčila za pomoc při prosazování přestavby školní budovy a zřizování místa učitelky ženských ručních prací. Jeho neméně místními učiteli oblíbený předchůdcem byl František Smolík. SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 240, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

²⁵⁸ O slavnosti vánočního stromku více viz kapitola Školní rok jeho průběh a slavnosti.

školního roku. Koncem května 1915 bylo dokonce vyučování zcela zastaveno a učitelé využiti k dalšímu sepisování zásob. Ministerstvo vnitra vydalo spis pojednávající o tom, jak se má obyvatelstvo živit, učitelé pak dostali za úkol s ním seznámit lid pomocí přednášek. Svůj vliv měli také učitelé použít z nařízení okresního hejtmanství také při působení na místní zemědělce. Učitelé je měli odrazovat od možného prodeje půdy a následného rozdrobení selských usedlostí. Nejvíc bylo ovšem potřeba využít vlivu a vážnosti učitelských osobností v případě agitací pro státní válečné půjčky²⁵⁹. Tady spolupracovali obě velké vesnické autority a osobnosti, učitel i místní farář se snažili přesvědčit místní obyvatele o zárukách a výhodách, které jim stát nabízel na oplátku za určitou finanční půjčku. Podobného vlivu se mělo využít i v případě válečného pojištění, z čehož se ovšem stalo fiasko. Na 8. října byla svolána do školy schůze manželek vojáků z obce, kde jim měly být objasněny výhody pojištění. Na schůzi se však na ohlášenou hodinu nikdo nedostavil. Schůze se proto přesunula na příští týden, na neděli. Avšak i přes výzvy, které slyšely místní obyvatelky z kazatelny kostela, se ani v tomto náhradním termínu žádná nedostavila. Akce byla poté definitivně odvolána a zrušena.

Na úkor školní výuky sbírali žáci organizovaní svými učiteli, co se dalo. Sbíralo a sušilo se ostružinové listí jakožto náhražka nedostatkového čaje, různé byliny, starý papír, prádlo. Konaly se sbírky knih a různých předmětů pro vojáky na frontu. Hodně se sbíraly peníze (například pro děti padlých vojáků a pro různé charitativní organizace).

Zemská školní rada vydala nařízení o vlasteneckém chování učitelů, kteří měli například přikázáno zabavovat výrobky s natištěnou mapou zemí Koruny české, nesměli posílat dopisy s natištěným ruským orlem a rozšiřovat obrázky představující sokoly a husity. Na školních výletech a jiných školních akcích bylo výslovně zakázáno zpívat píseň „Hej Slované“, všechny zpěvníky obsahující tuto píseň musely být staženy a zabaveny. Učitelé k tomu měli pořádat motivující přednášky²⁶⁰, ve kterých ubezpečovali veřejnost o blížícím se vítězství, později měli být pořádány i přednášky o tom, jak se chránit před leteckým útokem.

Ani o prázdninách neměli učitelé klid. Řídící učitel se nesměl vzdálit ze svého působiště, a protože bylo zapotřebí na práci každé ruky, i té dětské, měl sám osobně po domluvě s rodiči dohlížet na to, aby děti dost pracovaly. Ve Svatém Janě ale učitelé na

²⁵⁹ Během první světové války proběhlo celkem 8 válečných půjček.

²⁶⁰ Jen do listopadu roku 1915 jich bylo zorganizováno 12.

děti dohlížet nemuseli, po domluvě s rodiči bylo zjištěno, že rodiče si své děti zaměstnají a ohlídají sami. Děti měly být i v příštím školním roce omlouvány z docházky a měly se v co největší míře účastnit jarních prací.

Do vojenské služby byli ze svatojánské školy povoláni někteří učitelé, prvním povolaným byl třicetiletý učitel Rudolf Urban, který ze školy odešel už koncem července 1914. O dva roky později ho následoval učitel Jan Jirsa, ze kterého se stal roční dobrovolník. Z války se nevrátil bývalý svatojánský učitel Jan Křišťan, který se ve svých 35 letech nakazil v Karpatech skvrnitým tyfem a následně v Uhrách zemřel.

Škola často nejenom za války sloužila jako útočiště a ubytovna pro skupiny i jednotlivce. V případě potřeby podstoupil řídící učitel i svůj vlastní byt. Začátkem září 1895 probíhalo nedaleko Svatého Jana velké vojenské cvičení, škola byla tehdy ozdobena slavnostními prapory a byl v ní ubytován štáb důstojníků, kromě toho se v prostorách druhé třídy nacházela i polní pošta a kancelář. Velitel 9. divize s některými šlechtickými důstojníky byl celé dva dny ubytován v bytě řídícího učitele Františka Šimana. I po velkolepém zakončení celého cvičení, jehož se účastnil František Josef I., který v průvodu vysokých vojenských hodnostářů a úředníků celé akci přihlížel z „Příbylova kopce“, se v okolí Svatého Jana rozložilo k odpočinku 6 pluků vojska, z nichž někteří byli opět ubytováni ve škole.

Prvními učiteli na svatojánské škole byli učitelé z rodu Svobodů, Karel, Matěj a Jan. Učitel Karel Svoboda působil na svatojánské škole od roku 1779. Poslední jmenovaný Jan od 3. 1. 1789 do roku 1795 kdy odešel do Střížova a stal se tamním řídícím učitelem. Jeho nástupce Václav Ortner zde rychle po svém ustanovení zemřel, takže už příštího roku 1796 nastoupil další učitel Václav Červený, který se ve svatojánské škole zabydlel na přelomu 18. a 19. století, byl zdejší učitelem plných 22 let (od roku 1796 do roku 1818). Podobně jeho nástupce František Inocenc Mertl strávil na svatojánské škole celý profesní život, také 22 let (od roku 1818 do roku 1840). Osudy některých učitelů se často opakovaly, další učitel Ferdinand Janda zemřel krátce po svém nástupu na učitelské místo a zanechal po sobě početnou rodinu, odkázanou na jeho skromnou penzi²⁶¹. Poslední učitel v jednotřídní svatojánské škole Martin Pfeifer strávil jako kantor ve škole u Svatého Jana osm let.

Prvním svatojánským řídícím učitelem byl Matěj Linka, učitel, který se zasadil o zřízení druhé třídy. S velkou pečlivostí učitel Matěj Linka opisoval dokumenty a

²⁶¹ Vdovy a osiřelé děti měly od roku 1804 nárok na zaopatření formou penze.

korespondenci, mezi školskými institucemi, místními zastupiteli a patrimoniální správou v Nových Hradech. I jeho zásluhou se podařilo ve Svatém Janě otevřít druhou třídu (viz kapitola Školní budova).

Matěj Linka pracoval jako učitel a následně jako řídící učitel ve Svatém Janě také plných 22 let (od roku 1854 do roku 1876). Po jeho boku se vystřídali čtyři mladší podučitelé²⁶². Podučitelské místo nebylo nijak zvlášť lukrativní, proto pokud měl podučitel možnost, odcházel obvykle na lépe placenou pozici jinam, často se jednalo o pozice úřednické. Mezi místními podučiteli byl například František Cipín, který se svého podučitelského místa vzdal, neboť získal místo u jedné francouzské železniční společnosti ve Vídni²⁶³.

Do konce rakousko-uherské monarchie spravovali školu další dva řídící učitelé. Jan Šrámek²⁶⁴ nastoupil roku 1876 a 10. září 1882 odešel do Střížovské školy. Jeho nástupce František Šiman²⁶⁵ byl definitivním řídícím učitelem ve Svatém Janě jmenován 26. prosince 1883 a působil zde až do 1. září 1919, kdy odešel na odpočinek. Doba působení řídícího učitele Jan Šrámka byla silně poznamenána problémovou situací kolem školní budovy, která byla v den jeho jmenování zemskou školní radou do funkce ve velmi špatném stavu. Zarputilost, se kterou se nový řídící učitel pustil do boje o zlepšení podmínek pro necelých tři sta dětí ve dvou nevyhovujících třídách, způsobila jeho problémové vztahy s představiteli obce i farářem Františkem Kleinem, se kterým si nepadli zrovna do oka.²⁶⁶ Učitel, jehož zásada zněla „*V práci a vědění jest naše spasení*“²⁶⁷, nenašel pochopení mezi obyvateli přiškolených obcí, kteří nechápali učitelovy motivy a jeho snahu o zlepšení školních prostorů si vysvětlovali pouze vlastním prospěchem učitele. Jan Šrámek nakonec po šesti letech ze svého místa odešel do pozice řídícího učitele dvoutřídní střížovské školy. Pravděpodobně místní lidé příliš

²⁶² Matěj Stropek (přeřazený roku 1862 do Trhových Svinů), Václav Panuš, František Cipín a roku 1868 znovu jmenovaný Matěj Stropek, který zde učil až do své smrti roku 1876.

²⁶³ Jak dokládá korespondence mezi Farním úřadem a Biskupským novohradským okresním úřadem školdozorným v Borovanech z roku 1867, SOKA České Budějovice, Farní úřad Svatý Jan nad Malší, inv. č. 77, karton 1.

²⁶⁴ Narodil se v Bezděkově u Klatov.

²⁶⁵ Narodil se 16. listopadu v Přesece (tehdy Třeboňské hejtmanství), navštěvoval čtyřtřídní obecnou školu v Třeboni a následně nižší reálku v tom samém městě. Učitelské vzdělání získal tříletým studiem na německém ústavu pro vzdělání učitelů v Českých Budějovicích. Svou učitelskou dráhu začal jako podučitel v Besednicích, odtud byl přeřazen také jako podučitel do Trhových Svinů. Šestého října složil maturitní zkoušku na učitelském ústavu v Soběslavi.

²⁶⁶ František Klein a Jan Šrámek působili ve Svatém Janě současně tři roky, pak odešel v pořadí pátý duchovní svatojánský správce na faru do Žumberka.

²⁶⁷ Jedná se o větu z titulní strany prvního vydání Riegrova *Slovníku naučného*.

nelitovali jeho odchodu, prozatímní řídící učitel Karel Čumpelík²⁶⁸ do školní kroniky na toto téma napsal „*Jan Šrámek pracoval s vynaložením všech sil svých ku zdaru svěřených sobě dítek, aby z nich vypěstoval řádné charaktery. Proto byl ve veliké vážnosti, ctěn a milován u všech „uvědomělých“*“.²⁶⁹ Za dobu působení řídícího Šrámka se škola rozšířila o další třídu (roku 1873 povolena a roku 1877 otevřena) a působilo zde pět podučitelů²⁷⁰. Většina z nich zde však učila jen krátce, nanejvýš pár let, nejdelší dobu držel podučitelské místo Raimund Svoboda²⁷¹, který nastoupil těsně po odchodu starého řídícího učitele a učil zde dalších deset let.

Na uprázdněné ředitelské místo byl vypsán konkurz, do kterého se přihlásili čtyři kandidáti, z nichž byl vybrán František Šiman. I ten musel po svém nástupu řešit v první řadě situaci školních prostorů, která byla vyřešena až postavením nové školní budovy v roce 1889 a potvrzením zřízení čtvrté třídy 24. července 1890. Radost z dokončené a podařené práce však spolu s řídícím učitelem sdílel jen málokdo z místních lidí. František Šiman byl nakonec velice zklamán z jednání místní školní rady, která nesdílela jeho názor na důstojné posvěcení nové školní budovy. Řídící učitel aktivně připravil program připravované slavnosti, debata s členy místní školní rady ho ale nakonec poněkud zaskočila, neboť členové rady byli proti pořádání slavnosti a rozhodli se ji finančně nepodpořit a dokonce i odepřeli svou případnou účast na ní. Řídící učitel ale na školní slavnost potřeboval peníze. Potřeboval peníze na program, výzdobu i na plánovanou hostinu. Nakonec se mu podařilo některé členy přesvědčit poukázáním na jiné obce a jejich slavnosti, takže mu přislíbili alespoň 100 zlatých s tím, že se o tom ale nikdo z veřejnosti nesmí dozvědět. Tento slib ale nakonec místní školní rada nedodržela, žádné peníze řídícímu učiteli neposkytla a svou účast i nadále

²⁶⁸ **Karel Čumpelík** působil ve Svatém Janě od 1. října 1881 do 27. dubna 1885. Narodil se 24. června v Soběslavi, studoval tři třídy gymnázia v Jindřichově Hradci a pak ústav pro vzdělání učitelů v Soběslavi (1878-1881). Při studii byl podporován stipendiem ze státního fondu. Čtvrtého dubna 1881 maturoval a stal se z něho podučitel. V říjnu téhož roku složil zkoušku způsobilosti učit na obecných školách. Jako výpomocný podučitel působil na Hluboké (1882), Besednicích (1884), Soběnově (1885), přestože byl ustanoven definitivním učitelem ve Svatém Janě. V dubnu 1885 se odstěhoval na své nové místo do Besednic.

²⁶⁹ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 62 dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>

²⁷⁰ **Václav Mleziva** z Domažlic, který nastoupil své místo roku 1877, roku 1878 byl mobilizován a odešel do Bosny, **Josef Hartl**, který pocházel z Českých Budějovic a na zdejší škole učil tři roky, **Karel Čumpelík**, **Václav Krauskopf**, který byl svatojanským podučitelem 5 let mezi lety 1877 až 1882 a **Antonín Smetana** z Pičína u Přibyslavi, který učil na svatojanské škole mezi lety 1882 a 1883.

²⁷¹ **Raimund Svoboda** studoval učitelský ústav v Soběslavi, kde roku 1883 maturoval, hned poté se stal svatojanským zatímním podučitelem, zkoušku učitelské způsobilosti složil roku 1886 v Českých Budějovicích a stal se od roku 1887 definitivním podučitelem ve Svatém Janě. Roku 1889 absolvoval kurz výuky hluchoněmých a lukařský kurz. Učil 4 roky v první třídě, 2 roky ve druhé, 2 roky ve třetí a rok ve čtvrté.

odmítala. František Šiman si důvody odmítavého postoje místní školní rady vysvětlil takto: „*Sluší se zde podotknouti, že lid na stavbu školy velice vymlouval a zvláště na řídicího učitele hubováno, že on tím vinen jest, že škola se staví. Jeho předchůdci měli prý v starých místnostech dosti místa, jen on (řídicí učitel) si nechal vystavěti novou školu. Však ji dlouho užívatí nebude, až bude vystavěna, zažádáme si jiného. Z poznámky této vidno jest, jak příznivi jsou osadníci učitelstvu a jak dbají na školu. Následkem toho také zástupcové obcí, ač slíbili na svěcení oněch sto zlatých dáti, slovo rukou dáním ztvrzené nedrželi a hrdinsky účastenství při nastávající slavnosti školní odepřeli. To byl resultát celodenního sezení místní školní rady. Ubohá školo! Patouška tě převáží v srdcích občanů, té si více váží, ji oslavují při plném účastenství zapíjením až do pozdní noci oslazující si život karbanem – tebe jen ponechali náhodě! Ať si ji (školu) vysvětlí, kdo chce a kdy chce. Řídicí učitel ať na to dá, mať novou školu, tak znělo od jedněch úst k druhým! Ten šťastný řídicí! Neočekávaně patří škola jenom jemu, tu si smí vzít s sebou, ji biude moci odkázati rodině pozůstalé!*²⁷²“ Řídicí učitel si proto musel poradit sám. S pomocí školních dětí v rámci možností vyzdobil novou školu a slavnostní svěcení domluvil s administrátorem, velešínským kaplanem Bartolomějem Vavreynem, který z kazatelny ohlásil svěcení na 6. října 1890. Všem hostům včetně místní školní rady a správních úřadů v Nových Hradech rozeslal František Šiman oficiální pozvánky. Slavnostní prapory si potom vypůjčil v sousední velešínské škole. V den slavnosti naneštěstí přšelo, jak napsal řídicí učitel do kroniky: „*...hněvala se sama příroda nad lhostejností a netečností občanů přiškolených, přšeloť celou noc předcházející a v neděli až do 10ti hodin*²⁷³“. Když se počasí přece jen trochu umoudřilo, shomáždili se všichni občané i s dětmi před farou, odkud vycházel průvod za hlaholu zvonů a zpěvu litaní do kostela, po vzývání Ducha svatého odebrala se školní mládež za zpěvu „*Otče nás milý Pane*“ ke školní budově, kam ji následoval průvod ostatních lidí. Z pozvaných hostů členů okresní školní rady nepřijel nikdo, zúčastnil se pouze zástupce hraběcího statku pan Jan Bažant a pár členů místní školní rady. Před samotným svěcením budovy přečetl František Šiman památní listinu, kterou připravili společně s podučitelem Tomášem Švábem a kterou následně podepsali všichni hodnostáři, kteří se slavnosti účastnili. Listina byla poté i s několika penězi, darovanými místní školní radou, uložena za pamětní kámen, který byl opatřený

²⁷²SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 87, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

²⁷³TAMTÉŽ s. 88.

letopočtem 1889 a ihned zasazen do zdi v průčelí školy. Pak došlo k samotnému svěcení, po kterém zapěly děti rakouskou státní hymnu a všichni se přesunuli do kostela, kde následovala slavnostní mše.

Za éry řídicího učitele Františka Šimana se ve svatojánské škole vystřídal velké množství učitelů a také několik učitelek, neboť 5. května 1888 povolila zemská školní rada zřídit ve Svatém Janě místo učitelky ženských ručních prací. Postavení mužů a žen nebylo v oblasti vzdělávání zdaleka rovnocenné. Muži měli mnohem lepší přístup ke vzdělání. Od dob tereziánských reforem začínali sice všichni stejně na obecné škole, kde se v případě venkovských škol vyučovali všichni dohromady, chlapci i děvčata, ale po ukončení obecné školy měla děvčata mnohem užší výběr dalších možností studia. Měšťanské školy se dělily podle pohlaví a těch dívčích vzniklo jen několik, oproti chlapeckým. Venkovské dívky byly obecně vedené hlavně k péči o domácnost, a tak u nich bylo mnohdy další vzdělávání považováno za nadbytečné. Dívky měly v oblasti středního školství jen omezené možnosti a ty vysokoškolské jim byly téměř až do konce 19. století zapovězeny úplně. Dobré uplatnění se dalo najít po absolvování kurzu ženských ručních prací, neboť tomuto předmětu se učily žáčky na všech obecných i měšťanských školách a vyučovaly ho výhradně ženy, industriální učitelky. Ženy učitelky byly během svého působení na školách omezovány státem nařízeným učitelským celibátem, který jim zakazoval nadále učit poté, co se provdaly. Musely proto volit mezi učitelskou profesí a rodinou.²⁷⁴

První dosazená učitelka dívčích ručních prací Mathilda Churainová začala ve Svatém Janě učit 1. ledna 1889 a dívky vyučovala až do 8. prosince 1898, kdy musela školu opustit, protože se provdala. Na její místo nastoupila Božena Fenclová²⁷⁵, která zde učila od roku 1898 do roku 1905, pak byla přeřazena do sousední velšínské školy. Ve Svatém Janě ji na příští čtyři roky nahradila učitelka Marie Grohmanová²⁷⁶, která po

²⁷⁴ Otázkou dívčího vzdělávání se zabývá např. Milena Lenderová. Více k tomuto tématu např. Milena LENDEROVÁ, *Dívčí vzdělání v Čechách 19. století*, in: Kateřina Bláhová – Václav Petrbok (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Sborník příspěvků z 24. symposia k problematice 19. století Plzeň, 4-6. března 2004, Praha 2004, s. 375.

²⁷⁵ Narodila se 22. 9. 1872 v Českých Budějovicích, jako učitelka působila před svým příchodem do Svatého Jana na obecné škole v Třeboni a Trhových Svinech až do roku 1885. Roku 1890 absolvovala zkoušku z ženských ručních prací v Praze na ústavu učitelek pro měšťanské i obecné školy. Navštěvovala českou dívčí pokračovací školu dámského spolku Ludmila v Českých Budějovicích. Do Svatého Jana přišla ze školy v Purkarcích.

²⁷⁶ Narodila se 8. července 1877 v Královských Vinohradech. Od roku 1883 do roku 1892 se učila na obecné škole v Českých Budějovicích, následně pak dva roky na měšťanské škole také v tom samém městě. Roku 1899 navštěvovala ženský učitelský ústav, který poskytovala Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích. Zkoušku způsobilosti pro obecné i měšťanské školy složila 7. července 1900 v Praze.

této době sama odešla a místo ní zde začala učit Marie Ambrožová. Marie Ambrožová na zdejší škole zažila konec rakousko-uherské monarchie, první světovou válku i první roky nového československého státu.

Začátkem dvacátého století se na svatojánské škole začaly objevovat i ženy učitelky, i když tehdy většinou jako výpomocné učitelky, které se na svém místě mnohdy dlouho neohrály. První z nich byla Marie Boháčová²⁷⁷, které byla výpomocnou učitelkou ve Svatém Janě od března 1902 do konce školního roku. Další učitelkou ve svatojánské škole byla dcera bývalého řídícího učitele Šrámka, Božena Štrámková,²⁷⁸ která zde učila v prvním pololetí roku 1902. Následovala Marie Kučerová ve školním roce 1903/1904, Cecílie Matřhová v roce 1913 a Julie a Marie²⁷⁹ Štěpánková dosazené za učitele odvedené za první světové války roku 1916. Hlavně v době první světové války se učitelkám otevřel větší prostor pro uplatnění ve školství, neboť díky odvodům učitelů byl na školách citelný nedostatek učitelského personálu.

Kromě učitelek učilo pod Františkem Šimanem jako řídícím učitelem 26 podučitelů.²⁸⁰ Většina z nich byli výpomocní podučitelé, kteří na škole učili rok nebo dva. Nejprve měl pod sebou dva učitele, z nichž jeden byl definitivní (Raimund Svoboda) a na pozici druhého se střídali výpomocní učitelé, takže se učitelský sbor každým rokem měnil. Později se i třetí učitelská pozice ustálila v osobě Tomáše Švába.²⁸¹ Dvacátého čtvrtého července 1890 povolila zemská školní rada rozšíření zdejší školy o čtvrtou třídu, takže řídícímu učiteli přibyl do sboru další učitel, už o rok později se jím stal Jan Jirsa, tou dobou učili ve svatojánské škole hned tři řídící učitelé,

²⁷⁷ Narodila se 4. prosince 1875 v Počátku, navštěvovala obecnou a měšťanskou školu v Blatné do roku 1890. Poté nastoupila na umělecko-průmyslovou školu v Praze, kde studovala do roku 1895. V následujícím školním roce 1896/1897 navštěvovala jednoroční kurz vzdělávání pěstounek na školách mateřských spojeného ústavu učitelek v Praze.

²⁷⁸ Narodila se 17. dubna 1880 ve Svatém Janě, kde také chodila do obecné školy, pokračovala na měšťance v Českých Budějovicích, soukromě se poté vzdělávala v Chrudimi. Čtyři další roky pak studovala na čtyřletém dívčím pedagogiu Františka Josefa I. v Chrudimi (1897-1901), kde roku 1901 maturovala.

²⁷⁹ Narodila se 27. května 1896 v Chuděnicích. Mezi lety 1907-1910 chodila na měšťanskou školu v Českých Budějovicích, poté pokračovala na ústavu pro vzdělání učitelek v kongregačním domě U Svatého Josefa (Kongregace Školských sester de Notre Dame) mezi lety 1913-1916. Po návratu učitele Urbana svatojánskou školu opustila.

²⁸⁰ Karel Fabian, Tomáš Šváb, Ladislav Jungman, Jan Jirsa, Václav Vrba, František Růžička, Václav Krauskopf, František Horký, Josef Svoboda, Karel Zdeněk, Jan Kukla, Jaroslav Šrámek, Jan Křišťan, Antonín Bednář, Raimund Kropáček, Bohumil Malý, Rudolf Urban, Jan Mertlík, Emanuel Ambrož, Antonín Bednář, Richard Háječek, Antonín Balaš, Rudolf Paleček, Antonín Kolář, Ladislav Ambrož, Václav Ambrož.

²⁸¹ Narodil se 9. prosince 1861 ve Vodňanech, kde následně navštěvoval chlapeckou měšťanku, ve studiu pokračoval na učitelském ústavu v Soběslavi, kde roku 1882 složil zkoušku dospělosti a o tři roky později roku 1885 i zkoušku učitelské způsobilosti nejprve byl zatímním učitelem na dívčí škole ve Vodňanech a Nákří, definitivním učitelem byl ustanoven ve Svatém Janě.

současný řídicí učitel František Šiman, Tomáš Šváb, jeho nástupce i další budoucí řídicí učitel v pořadí Jan Jirsa. Na pozici čtvrtého učitele se opět střídali zhruba po roce výpomocní a prozatímní učitelé.

Svatojánská škola byla zásobovaná hlavně absolventy učitelského ústavu v Soběslavi²⁸². Navštěvoval ji Ladislav Jungman, František Růžička, Josef Svoboda, Jan Kukla, Karel Zdeněk, Antonín Bednář²⁸³, Bohumil Malý, Tomáš Šváb, Rudolf Paleček, Kromě absolventů soběslavského ústavu pro učitele působil ve Svatém Janě za dob monarchie a první světové války ještě Václav Vrba, František Horký, Jaroslav Šrámek, Raimund Kropáček, Jan Mertlík, Emanuel Ambrož, Richard Háječek, Antonín Balaš a Ladislav Ambrož.

Jednalo se obvykle o absolventy gymnázií, kteří měli ještě další možnosti uplatnění a ze svatojánské školy mnohdy odcházeli živit se do jiné než školní oblasti. Nebo to byli učitelé, kteří jen neprošli klasickou cestou učitelského vzdělání přes ústav v Soběslavi, jako většina ostatních. Václav Vrba se narodil 24. září 1872 v Močeratech (okres Domažlice), po obecné škole v Osvračíně a Kolovči, nastoupil v Domažlicích na nižší gymnázium, poté pokračoval na vyšším Jirsíkově gymnáziu v Českých Budějovicích. V roce 1893 byl ve Svatém Janě výpomocným učitelem, jeho kariéra učitele zde také skončila, odešel nejprve k vojsku a pak začal pracovat na poště.

František Horký se narodil u nádraží Nákří, roku 1893 maturoval na píseckém gymnáziu, nejprve pracoval jako podučitel ve Svaté Máří u Vimperka. Rok strávil jako dobrovolník v armádě, 1. ledna 1896 získal hodnost čekance důstojníka a současně se stal výpomocným učitelem ve Svatém Janě, kde učil až do konce školního roku 1895/1896, pak odešel k armádě.

²⁸² Učitelskému ústavu v Soběslavi předcházela učitelský ústav v Táboře. Čtrnáctého května 1869 byl upraven zákon o vzdělání učitelstva, podle kterého byl zřízen pro oblast jižních Čech tříletý učitelský ústav v Táboře (později už byly tyto ústavy čtyřleté). Město Tábor ale v čele s některými svými představiteli nevyšlo vládnímu nařízení vstříc, na což hbitě zareagoval jeden z členů zastupitelstva města Soběslav Antonín Preininger, jehož zásluhou bylo v Soběslavi v roce 1870 vybudováno pedagogium a převedeno z Tábora, což nakonec přineslo městu zlepšení hospodářských i sociálních poměrů. Vyučování bylo zahájeno ve školním roce 1870/1871 a výuka probíhala až do zrušení ústavu v roce 1948. Ústav byl navštěvován výhradně českými uchazeči o učitelské povolání. Více např. viz: Eugen NEUMANN, *Na rozloučenou s učitelským ústavem v Soběslavi: 1870-1948*, Soběslav 1948, více k vzdělávání učitelů na jihu Čech viz: M. Novotný, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti*.

²⁸³ Narodil se 6. ledna 1882 v Křemži. Dva roky chodil do měšťanky v Soběslavi a pak zde také na učitelský ústav, kde roku 1902 maturoval s vyznamenáním, ve Svatém Janě učil do konce školního roku 1902/1903, poté odešel do Brloha. Pracoval také jako učitel v Křemži. Roku 1909 složil zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy skupiny přírodovědecké, dalšího roku pro skupiny matematicko-technické a vrátil se jako podučitel do Svatého Jana. Od 1. února 1912 nastoupil na dovolenou, která trvala až do konce školního roku a to za účelem studia francouzštiny v Paříži. Po svém návratu složil zkoušku z jazyků německého a francouzského.

Jaroslav Šrámek byl synem bývalého řídícího učitele Jana Šrámka, narodil se 16. srpna přímo ve škole ve Svatém Janě, odkud šel studovat české gymnázium do Českých Budějovic (1890-1893). Učitelské vzdělání získal na učitelském ústavu v Praze, kde roku 1897 maturoval.

Raimund Kropáček se narodil 10. března 1884 v Hluboké, vzdělání získal sedmiletým studiem na české vyšší reálce v Českých Budějovicích, kde roku 1902 maturoval, byl nejprve výpomocným učitelem v Rožmitále. Po roce učení se zapsal do speciálního kurzu při učitelském ústavu v Praze (1903/1904), kde složil zkoušku způsobilosti.

Jan Mertlík se narodil 23. října ve Velkém Záblatí a také byl studentem českobudějovické reálky. Od roku 1905 studoval čtyři roky na soukromém českém ústavu k vzdělání učitelů v Českých Budějovicích. Roku 1909 zde maturoval.

Emanuel Ambrož se narodil 27. listopadu 1886 v Čejkovicích, kde začal chodit do místní jednotřídní obecné školy. Po absolvování českobudějovického gymnázia, na kterém maturoval roku 1906, vstoupil k piaristům a na příští dvě léta se z něho stal klerik. Roku 1908 složil doplňující učitelskou zkoušku v Praze. Vystoupil z řádu piaristů a stal se světským učitelem při I. obecné chlapecké škole v Českých Budějovicích. Po absolvování roční vojenské služby by zařazen do Svatého Jana. Kde byl téměř celý školní rok výpomocným učitelem.

Richard Háječek se narodil 24. ledna 1891 ve Vlachově Březí, po měšťanské škole nastoupil na německý ústav v Českých Budějovicích, kde roku 1910 složil maturitní zkoušku. Zkoušku z českého jazyka pak musel složit v Plzni na učitelském ústavu 27. června 1911. Výpomocným učitelem byl ve Svatém Janě v roce 1912.

Antonín Balaš se narodil 26. března 1890 v Kašperku, dva roky chodil na měšťanskou školu v Kašperku. Třetí rok dokončil na gymnáziu v Hradci Králové, po příchodu do Českých Budějovic studoval jak na zdejším gymnáziu, tak i na zdejším učitelském ústavu. Roku 1911 zde složil maturitní zkoušku s vyznamenáním. Poté se stal zatímním učitelem v Českých Budějovicích, ve Svatém Janě působil nejprve jako zatímní učitel a od roku 1912 jako definitivní učitel, který zde působil po celou dobu první světové války až do roku 1919, kdy odešel jako nový řídící učitel do Radouň u Štětí.

7.2.2. Učitel československý

Od dob konce rakousko-uherské říše se toho ve svatojánské škole příliš nezměnilo. Už v okamžiku, kdy byl před kostelem ve Svatém Janě veřejně přečten telegram Národního výboru, se lidé sice radovali, zpívali národní písně a vytahovali české prapory, slavnost oslavující naši novou státnost však proběhla ryze v duchu oslav rakousko-uherských. Tak jak to všichni uměli nejlépe, jak to za celá ta léta dobře secvičovali, zdobily se opět stejným způsobem třídy, pronášely se slavnostní proslovy, sloužila slavná mše a zpívala národní hymna.

Učitelé si od nového státu hodně slibovali. Radost z konce války a euforie ze vzniku nového státu zaplavila vlastenecky smýšlející učitele, kteří věřili, že nový stát napraví všechny nedostatky současného z Rakouska - Uherska poděděného školství. Situace učitelů se také v některých ohledech zlepšila, hlavně ženy učitelky si v novém státě polepšily. V běžné každodenní praxi se toho ale ve svatojánské škole tolik nezměnilo. Z bojišť se mezi vojáky vraceli do škol i učitelé a život jakoby se vrátil do starých kolejí. Vrátil se i zdejší učitel Rudolf Urban, který po dovolené začal na zdejší škole roku 1919 opět učit.

Na škole působila celá škála pedagogů, kteří se v základu dělili na učitele literární, což znamenalo, že učili všechny všeobecně vyučovací předměty a učitelky domácích nauk a učitele náboženství (ti učili spíš v obvodech než na jedné škole), kromě toho se učitelé dělili podle praxe a vzdělání. Řídící učitel měl ukončenou požadovanou kvalifikaci a obvykle nejdelší praxi a na škole. Pod sebou měl různé druhy učitelů, kteří na škole vyučovali. Z nich dlouhodobě na škole působili definitivní učitelé, kteří měli ukončené vzdělání a byli na školu stanoveni trvale. Učitel čekatel oproti tomu, měl splněny všechny potřebné zkoušky, ale nebyl nikde definitivně ustanoven, a tak nastupoval na dočasně uprázdněná místa (dovolená, nemoc, studium), měl v těchto pozicích stejná práva a povinnosti jako definitivní učitel. Výpomocný učitel měl nižší plat a nemusel mít ukončenou kvalifikaci. Učitelé praktikanti, byli učitelé, kteří teprve studovali a měli ukončené středoškolské vzdělání, nedostávali plat, spíše příspěvky. Budoucí učitelé a učitelky předtím než začali učit, byli takzvaní

hospitanti a chodili teprve na náslechy, často to bylo do škol v blízkosti svého domova.²⁸⁴

I když byl učitel nebo učitelka definitivně ustanoven na některé škole, mohl být z nařízení vyšších úřadů dočasně přeložen do jiné školy (často byli učitelé překládáni na Slovensko, nebo do jazykově smíšených oblastí, či na Podkarpatskou Rus, kde chyběli pedagogové), místo mu však muselo zůstat ponecháno.²⁸⁵

V první polovině dvacátých let měl řídící učitel František Šiman pod sebou až do svého odchodu dva definitivní učitele (Jirsu a Urbana), ve zbylých dvou třídách se každý rok točili hlavně výpomocní a zatimní učitelé. Podobně tomu bylo i v druhé polovině dvacátých let, kdy měl řídící učitel pod sebou dva definitivní učitele a zbytek tříd vyučovali učitelé a učitelky výpomocní.²⁸⁶ I ve třicátých letech byla situace podobná jen s jedním rozdílem, řídící učitel Rudolf Urban pod sebou neměl dva definitivní učitele, ale dvě definitivně ustanovené učitelky (Dědičovou²⁸⁷, Kořenskou²⁸⁸), ke kterým se později přidala ještě definitivně ustanovená Božena Kleinová (Brabcová). Zbylé třídy byly opět vyučovány učiteli a učitelkami, kteří na škole působili krátce, jako učitelé výpomocní a čekatelé. Začátkem třicátých let se navíc učitelský sbor opět rozšířil. Ve školním roce 1933/1934 zde byla zřízena zatimní pobočná třída, neboť současná 4. třída měla 64 žáků. Do svatojánského učitelského sboru přibil další definitivní učitel, Josef Hruška.

Nový stát nově rehabilitoval učitelky, které zrovnoprávnil s jejich mužskými kolegy. Na každé škole byla mimo řídícího učitele vyhrazena polovina míst učitelům a polovina učitelkám - s tím, že obvykle se dávala přednost učitelům podle pohlaví studentů, takže na dívčích školách se preferovaly učitelky a na chlapeckých učitelé.²⁸⁹ Jestliže byla za Rakouska-Uherska ve svatojánské škole valná většina učitelů mužů, bylo tomu za Československé republiky právě naopak a ženy zde byly zastoupeny nadpoloviční většinou. Z celkového počtu 53 pedagogů na svatojánské škole,

²⁸⁴ Ve školním roce 1937/1938 byla na zdejší škole hospitantkou Věra Matuškováz Ločenic, která se poté stala učitelkou praktikantkou v Trhových Svinech.

²⁸⁵ O. Kádner, *Školství*, s. 72.

²⁸⁶ Například ve školním roce 1929/1930 byl učitelský sbor tvořen: Rudolfem Urbanem (řídícím učitelem), Annou Novákovou (definitivní učitelkou, která však v květnu odešla na zdravotní dovolenou a v červenci zemřela), Marií Kořenskou (definitivní učitelka), Boženou Brabcovou (učitelka čekatelka), Adélou Ratajovou (výpomocná učitelka), Oldřichem Pavlíčkem (výpomocný učitel) a Annou Pokutovou (učitelka ženských ručních prací). K tomu do učitelského sboru náležel Bedřich Prokoš (místní farář a učitel římsko-katolického náboženství) a Mojmír Beneš (farář československé církve a učitel náboženství).

²⁸⁷ Definitivní učitelka od 1. července 1930, učila ještě po druhé světové válce.

²⁸⁸ Definitivní učitelka od 1. září 1928-2. srpna 1937.

²⁸⁹ O. Kádner, *Školství*, s. 72.

představovaly ženy učitelky se svými 33 pedagožkami 62% učitelského sboru. Ženy se staly zásadní součástí života školy.

Některé učitelky byly se školou provázány až do konce svého nejen profesního života, a tak se školní děti ve třicátých letech naposledy rozloučily hned se dvěma učitelkami. Patnáctého července zemřela v Českých Budějovicích učitelka Anna Nováková, ve věku 61 let a 4 měsíců, „*kteřou přepracovanost nervová donutila ku dvěma zdravotním dovoleným v tomto školním roce a smrt vysvobodila z útrap*“²⁹⁰ Podruhé to byla Marie Kořenská²⁹¹, mladá 36-ti letá učitelka. Zemřela 2. srpna 1937 v nemocnici v Českých Budějovicích po operaci slepého střeva a žlučníku. Tři dny po její smrti byl pohřeb v obci Črniči, kterého se zúčastnilo 16 dětí ze svatojánské školy spolu s ostatními pěti učiteli. Žáci a učitelé nedoprovázeli na poslední cestě pouze své učitelky, 20. listopadu zemřel ve Velešíně bývalý řídící učitel Tomáš Šváb.

Učitelky ve svatojánské škole zažívaly ale i veselejší chvíle. Díky zrušení celibátu učitelek, se mohly vdávat a zakládat rodiny, aniž by kvůli tomu museli opouštět svou učitelskou profesi, jako jejich kolegyně v minulosti. Dne 21. února 1933 se provdala učitelka Božena Brabcová za řezníka Tomáše Kleina ze Svatého Jana. Na jejím příkladu je dobře patrné, jak mohla mladá učitelka s láskou k divadlu nově skloubit svůj rodinný a profesní život. Božena Brabcová se narodila 6. července 1907 v Pištíně, vystudovala ženský učitelský ústav v kongregačním domě U Svatého Josefa (kongregace Školských sester de Notre Dame) v Českých Budějovicích. Poté dva roky učila na Slovensku. Od prvního září 1929 byla ve Svatém Janě nad Malší učitelkou čekatelkou, dokud koncem školního roku v roce 1930 nenastoupila jako definitivní učitelka do Besednic, kde působila do konce školního roku 1931/1932. Vzhledem k tomu, že ji srdce táhlo k Jáně, vzdala se svého besednického místa definitivní učitelky. Oficiálně se do svatojánské školy vrátila k 1. září 1932, kdy zde byla ustanovena jako definitivní učitelka. Řídící učitel Rudolf Urban tak mohl do školní kroniky poprvé za zprávu o jejím sňatku napsat „*vyučuje dále*“.²⁹² O rok později se provdala i učitelka ženských ručních prací Růžena Lieblová, už jako paní Řežábková nastoupila 20. října 1933 na mateřskou dovolenou, která tehdy trvala jen něco málo přes

²⁹⁰ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 238, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

²⁹¹ Narodila se 29. června 1901 v Mirkovicích, jako budoucí učitelka studovala v Českých Budějovicích, kde roku 1920 maturovala, jako učitelka působila ve Zlaté Koruně (1920/1921), Črniči (1921-1923), Netřebicích (1923-1926), Zubčicích (1926/1927), Črniči a Brloze (1927-1928) Od roku 1928 do své smrti působila ve Svatém Janě nad Malší

²⁹² Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, s. 23 dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>,

rok, do 20. ledna 1934. Hned po ní ji na mateřskou dovolenou následovala i učitelka Kleinová, která byla doma od 1. prosince 1933 do 28. února 1934. Jak je zřejmé nově povolené sňatky učitelek s sebou do školství přinášely mateřství učitelek a děti učitelek, což byla další novinka československého školství. Učitelky na mateřské dovolené zastupovali ve škole výpomocní učitelé a učitelky. Sňatek a ani dítě však nejsou zárukou šťastného života a soužití s druhým člověkem. Učitelka Řežábková se po dvou letech manželství se svým manželem rozvedla. Od 11. března 1936 učila dívky ve Svatém Janě první rozvedená učitelka. Oproti tomu Božena Kleinová nastoupila v září roku 1935 druhou tentokrát tříměsíční dovolenou.

Osobní víra učitelů v novém státě už nehrála žádnou roli, přesto se po celé sledované období nenašel záznam o definitivním učiteli jiného než katolického vyznání. Obzvláště u starší generace učitelů byla patrná nedůvěra k novým náboženstvím, která se po 28. říjnu 1918 začala objevovat. Řídící učitel Tomáš Šváb vyjádřil svůj postoj, když ve školní kronice pod nadpis „*Spory náboženské*“ napsal: „*Počátkem roku 1920 (8. ledna) založilo několik odbojných kněží takzvanou „církve československou“ Odloučili se od Říma, vypověděvše poslušnost papeži zavedli v obřadech češtinu místo latiny, veřejnou zpověď, přijímání pod obojí způsobou a sňatek u kněží. Věrouka a mravouka ponechána zatím římskokatolická s volným výkladem. Pro novou církev horlivě pracováno, zvláště před sčítáním lidu, aby vykázala hojně příslušníků.*“²⁹³

Začátkem dvacátých let se ve Svatém Janě a v Ločenicích nacházelo 212 věřících lásicích se k československé církvi, není proto divu, že se to odrazilo i ve školní výuce náboženství. Místní duchovní správce farnosti byl současně učitelem náboženství na zdejší škole, od 1. prosince 1925 zde však byla kromě tradiční nauky římskokatolické církve vyučována i nauka Církve československé, jak si přáli rodiče dětí hlásící se k této víře. Prvním vyučujícím tohoto náboženství se stal Rudolf Šlechta československý farář z Českých Budějovic, kterého poté vystřídal Josef Minařík z Trhových Svinů. Od roku 1939 učila československé náboženství učitelka Věra Státníková a k učitelům náboženství přibil i učitel náboženství Václav Hrstka, který sem dojížděl učit československou evangelickou nauku.

Co se týkalo učitelských platů, nepřinesla moderní doba učitelům valné zlepšení jejich finanční situace, ba naopak v určitých dobách ji ještě zhoršila. Např. v Českých

²⁹³ SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 208, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>. Podle sčítání lidu v roce 1921 bylo ve Svatém Janě 513 obyvatel, z nichž 82 se hlásilo k československé církvi, 424 k římskokatolické církvi a 7 z nich bylo bez vyznání.

Budějovicích třináctého února 1919 vstoupilo osmdesát profesorů do dvouhodinové stávky. Žádali úpravu hmotných poměrů, ačkoliv se učitelské a profesorské organizace snažily, celkové poměry se neřešily.²⁹⁴ Školská legislativa se snažila tuto tíživou situaci učitelů řešit vydáním tzv. paritního zákona z roku 1919²⁹⁵. Tím postavila učitele na úroveň státních úředníků, takže učitel měl za svoji práci získat plat odpovídající platu jiného státního zaměstnance (úředníka) se srovnatelným vzděláním.

Mnohé učitele pak překvapilo, když byly před Vánoci 1921 pro tíživou finanční situaci státu dále sníženy učitelské platy. Učitelé byli v tu chvíli nejhůře placení státní zaměstnanci. Zlepšit špatnou situaci učitelů měl tzv. reparační zákon, doba hospodářské krize však učitelům namísto zlepšení ubrala dalších 10 % z platu a odebrala jim i některé příplatky.

Roku 1928 byly upraveny služební poměry takzvanou učitelskou pragmatikou. Učitel měl učit 28 hodin týdně a mimo to působit ještě další 4 hodiny na škole, např. v knihovně, nebo při jiných výchovných aktivitách. Opět byly trochu pozměněny služební platy a penze učitelů, nakonec byl ale učitelům plat stanoven zvláštní úpravou. Při nástupu odpovídal zhruba 10 000,-Kč, po třech letech se navyšoval až na maximálních zhruba 27 000,-Kč, k tomu se připočítávalo činovné (zhruba ve výši 2 500 – 5 000,-Kč) a výchovné (1 dítě 1800,- Kč, více dětí 3 000,- Kč). Učitelky měly stejný plat jako učitelé, ovšem bez výchovného. Správci škol k tomu pobírali ještě 600 - 1 500,- Kč podle počtu tříd v jejich škole. Industriální učitelky nově nazývané učitelkami domácích nauk, nebyly placeny jako ostatní učitelé, ale měly zvláštní systém placení²⁹⁶

Poslední řídící učitel z doby rakousko-uherské František Šiman, který na zdejší škole působil dlouhých 36 let, byl v době zrození nové republiky už příliš starý na to, aby udržel krok s novou dobou. Ve svých necelých 70 letech starý učitel let minulých raději k 1. září 1919 odešel na zasloužený odpočinek. Jeho kolega Jan Jirsa o něm do školní kroniky zapsal: „*Byl typem starého kantora, jemuž škola byla vším a jíž veškeré své síly věnoval, nestaraje se o žádnou jinou politiku. Pro svou dobrou povahu byl oblíben jak u žactva, tak u obecnstva o čemž svědčí mnohé dopisy a lístky, které zvláště ve válce od svých bývalých žáků dostával.*“²⁹⁷ Po dobu existence republiky se na místě

²⁹⁴ František RADA, *Když se psalo T. G. M., České Budějovice v prvním desetiletí republiky*, České Budějovice 1992, s. 92

²⁹⁵ Učitelům ve svatojánské škole byly následně vypočítány konkrétní platy, o kterých byli informováni výměrem okresního školního úřadu ze dne 18. 12. 1920, s platností od 1. 1. 1921

²⁹⁶ O. Kádner, *Školství*, s. 74.

²⁹⁷ SOKA České Budějovice, *Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930*, sign. B2024, s. 204, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892> .

řídícího učitele vystřídali další tři bývalí svatojánští učitelé. Prvním z nich byl Tomáš Šváb mezi lety 1920 a 1926, následoval Jan Jirsa v relativně krátkém období od 1926 do roku 1928, po kterém přišla další velká osobnost svatojánské mikrohistorie Rudolf Urban.

První nový řídící učitel Tomáš Šváb se narodil 9. prosince 1861 ve Vodňanech a patřil ke staré škole rakouských učitelů. Ve Vodňanech začal svoji školní pout' jako všichni jeho vrstevníci v místní obecné škole, odkud pokračoval na měšťanku ještě v tom samém rodném městě. Učitelské vzdělání získal na učitelském ústavu v Soběslavi, kde roku 1882 složil zkoušku dospělosti a o tři roky později i zkoušku způsobilosti. Pro začátek nastoupil na dívčí školu ve Vodňanech a Nákří, kde učil jako zatimní učitel. Definitivním učitelem byl ustanoven teprve ve Svatém Janě, kde učil od roku 1886 do roku 1912. Po odučených dvaceti šesti letech odešel jako zatimní správce do školy v Třebči.

Po odchodu svatojánského řídícího učitele Šimana na odpočinek, bylo zahájeno konkurzní řízení na výběr nového řídícího učitele, kterého se účastnili vedle Tomáše Švába oba dva další svatojánští učitelé a budoucí řídící učitelé, Jan Jirsa a Rudolf Urban. Obsazování nově uprázdněných učitelských míst se konalo podle stejných pravidel, jaká byla nastavena už před první světovou válkou.²⁹⁸ Všichni tři vážní kandidáti se mezi sebou znali, neboť několik let společně učili pod řídícím Šimanem. Šváb a Jirsa byli vrstevníky, zatímco Urban byl o generaci mladší. Nejlepším kandidátem z pohledu místní školní rady byl Jan Jirsa, ustanovený také jako zatimní správce školy, který nepřetržitě učil ve svatojánské škole od roku 1891 (s výjimkou ročního působení armádě v době první světové války). Urban se zdál být ve svých 35 letech mladým kandidátem, který musel dát přednost starším zasloužilým kolegům. Šváb byl sice také starším a zasloužilým učitelem, který ve Svatém Janě učil a znal místní poměry, přesto ale posledních osm let a válečné útrapy prožíval ve vzdáleném Třebči. Přestože místní školní rada navrhovala potvrdit Jana Jirsu na pozici definitivního řídícího učitele, okresní školní rada jmenovala do této funkce Tomáše Švába, což znamenalo zklamání hlavně pro učitele Jirsu. Ten se sice pozice řídícího učitele také dočkal, ale až v úplném závěru své kariéry, kdy po šesti letech působení řídící Šváb z vlastní vůle odešel na odpočinek. Jirsa poté už bez problémů prošel

²⁹⁸ Musel být vypsán veřejný konkurz. Ze všech žádostí došlých v zákonné lhůtě potom místní školní rada vybrala jednoho kandidáta, kterého navrhla okresní školní rada, ta poté provedla vlastní jmenování, nebyla však vůbec vázána na návrh, který dostala od místní školní rady. Definitivní potvrzení nového učitele příslušelo zemskému školnímu úřadu. O. KÁDNER, *Školství*, s. 56.

konkurzem a byl ustanoven na svatojánskou školu. Ve školní kronice si povzdechl: „*Jan Jirsa působí při zdejší škole od roku 1891 celý svůj život, až konečně po 37 leté službě ustanoven nyní řídicím učitelem.*“²⁹⁹ Už po půl roce Janu Jirsovi diagnostikovali lékaři těžkou cukrovku, takže musel ze školy odejít ihned na dvouměsíční dovolenou. V následujícím školním roce 1927/1928 podal z tohoto důvodu žádost na odchod do penze, čemuž bylo posléze vyhověno, a tak staronový řídicí učitel odešel k 1. červenci 1928 na odpočinek. To jeho nástupce Rudolf Urban se dočkal jmenování o něco dřív, ve svých 44 letech.

Kromě stávajících učitelů ve škole přišlo nově za šestiletého působení řídicího učitele Tomáše Švába na zdejší školu jedenáct nových učitelů³⁰⁰. Oproti letům minulým se jednalo téměř výhradně o ženy, s výjimkou dvou mužů, z nich jeden nakonec ani na své místo nenastoupil a druhý přišel v pokročilém věku i s manželkou z besednické školy. Ve školním roce 1920/1921 byl vypsán konkurz na učitele 1. třídy, do kterého se nikdo nepřihlásil, při opakovaném vypsání konkurzu přihlásil se pouze jeden uchazeč, a sice Pavel Kocmích z Todně, který byl následně jmenován definitivním učitelem zdejší školy, avšak i nadále mu bylo povoleno učit v Todni. Za krátkého ředitelování Jana Jirsi tak prošlo svatojánskou školou šest nových učitelek s jediným učitelem.³⁰¹ Jedenáctileté působení Rudolfa Urbana znamenalo 25 nově příchozých kantorů.³⁰² Jak je vidět, přicházeli zhruba dva noví učitelé ročně. Časté střídání učitelů nikdy není dobré pro žáky, kteří si tak každý rok musejí zvykat a seznamovat se s novým panem učitelem, nebo novou paní učitelkou.

Učitel stále sloužil jako zprostředkovatel mezi státem a místními obyvateli, který když je zapotřebí, vysvětlí, objasní a oznámí nové nařízení. Jednou z prvních povinností československého svatojánského učitele bylo přečíst a vysvětlit veřejnosti Wilsonovu

²⁹⁹ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 222, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

³⁰⁰ Kocmích Pavel, Šimková Anna (1920-1922), Foltová Zdeňka (1921-1922), Malá Anna (1923-1925), Malý Bohumil (1923-1927), Nováková Anna (1921-1923), Plánská Viktorie (1922-1923), Beranová Ludmila (1923), Novotná Anna (1923), Pokutová Anna (1924-1931), Šarfánková Aloisie (1925-1926).

³⁰¹ Anna Nováková (1926-1930), Anna Novotná (1926-1927), Božena Dvořáková (1927), Bedřich Bartuška (1927), Ludmila Mothejlová (1927-1928), Marie Rábová (1927-1928), Bohuvěra Lebedová (1927-1928).

³⁰² Marie Kořenská (1928-1937), Božena Brabcová (1928-1930, 1932-1939), František Novák (1928-1929), Adéla Ratajová (1929-1930), Oldřich Pavlíček (1929-1930), Růžena Pichnerová (1930), Alžběta Dědičová (1930-1946) Petr Zimmermann (1930-1931), Josef Novák (1930-1932), Marta Brabencová (1931-1932), Marie Radostová (1931-1932), Jan Ochozka (1932-1933), Růžena Lieblová (1932-1943), Jan Krninský (1933-1934), Josef Hruška (1933-1939), Anna Vladyková (1933-1934), Zdena Šuřátová (1933-1934), Jan Vach (1934-1938), Marie Dupalová (1935), Ludmila Krejchová (1938-1939), Rudolf Horažďovský (1938-1939), Antonie Novotná (1939-1943), Růžena Píchová (1939- 1941).

výzvu národnostem bývalého Rakouska-Uherska „*nařízení to vykonáno s vyzváním, aby v kritických nynějších změnách dělo se ne ukrutností a násilím, nýbrž vše v pořádku s umírněností a blahovůlí.*“³⁰³ Při volbách roku 1921 byly opět využity učitelské síly k úřednické práci, učitel Jan Jirsa byl sčítacím komisařem v obci Ločenice, Tomáš Šváb ve Svatém Janě.

V učitelské práci se toho, jak už bylo řečeno, moc nezměnilo. Učitelé vzdělávali své svěřence ve škole stejně jako před pár lety, jen muži na obrazech ve třídách se prostřídali, Františka Josefa vystřídal „tatiček Masaryk“. Dvanáctého listopadu 1919 na první československé okresní učitelské poradě skládali mezi jinými i svatojánští učitelé slib věrnosti novému státu. Systém školské samosprávy zůstal prakticky nezměněný, stejně jako běh školního roku se všemi povinnostmi, které s ním souvisely. Novou tradicí se stalo divadlo, které učitelé se svými žáky pravidelně secvičovali. Divadelních her se často účastnili i sami učitelé (například ve veselohře *Kráska z Šumavy*, kterou secvičil řídící učitel Rudolf Urban hrála vedle místní omladiny i učitelka Božena Brabcová a učitel Oldřich Pavlíček).

Stejně tak jako všichni jeho předchůdci, i řídící učitel Urban musel někdy bojovat se zdejšími představiteli obce a s místní školní radou. Hlavně místní starosta Schiestl, představoval problém, kterému musel ředitel Urban čelit. Kdykoliv došlo na rozšiřování, nebo zvelebování školy, byl proti. Když byla ve třicátých letech škola přeplněna a bylo potřeba zřídit pobočnou třídu, snažil se starosta obce ze své funkce tomu všemožně zabránit. Hlavním motivem pro jeho jednání byly, jak se zdá, finance, které byly s těmito kroky spojeny. Tímto silným argumentem působil podle řídícího učitele Urbana i na ostatní představitele obce. „*Místní starosta Adalbert Schiestl pozval si na poradní schůzi starosty přiškolených obcí a způsobil výkladem ohromného finančního zatížení aj., že obce souhlasu neprojevil se zdefinitizováním zatimní třídy.*“³⁰⁴ Třída byla ale nakonec stejně otevřena. Vzhledem k tomu, že se nevešla do školní budovy, musela pro ni být pronajata další místnost opět v hostinci, jak tomu bývalo v samotných počátcích výuky ve Svatém Janě. Za 1 000,- Kč ročně byla najmuta třída v hostinci pana Jana Táchy a za dalších 1 800,-Kč musela místní školní rada novou třídu vybavit. Lze tedy částečně pochopit nechuť představitelů obce, že se jim nechtělo v době hospodářské krize investovat do rozšíření školy. Skutečnost, že řídící učitel

³⁰³ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign.B2024, s. 197, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

³⁰⁴ Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, s. 121 dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

podezíral starostu obce z toho, že škole naprosto naschvál škodí, už tak snadno pochopitelná není. Ve školním roce 1935/1936 byla při zdejší škole zřízena opět pobočná třída s platností do konce školního roku 1936/1937. Místní školní rada byla proto nucena opět pronajmout prostor v hostinci Jana Táchy. Nájemné už ovšem bylo o 300,-Kč vyšší. Řídící učitel Urban o tom do školní kroniky napsal: „*Jan Tácha na návod škole nepřejícího starosty Adalberta Schlietla zvýšil nájem z 1000,-Kč na 1300,-Kč ročně. Zrušení pobočky se opět nepřítelům pokroku nepodařila a jejich tajná činnost přinesla finanční dobro nájemci místnosti.*“³⁰⁵

³⁰⁵ Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, s. 93 dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

6.2.3. Učitel protektorátní

Podzim roku 1938 se nesl v duchu nejistoty s celou řadou hlubokých emocí, které se projevovaly již během roku. Po mobilizaci první zálohy mužů do čtyřiceti let nastaly přesuny obyvatelstva, lidé se začali z pohraničních oblastí více stahovat do vnitrozemí. To mnohdy znamenalo zmatky ve školách, ze kterých děti nebyly vždy řádně odhlašovány. Učitelé přistupovali k absenci žáků při vyučování mírně a omlouvali jejich nepřítomnost, která byla způsobena jednak přesídlováním, a pak také polními pracemi, které zaměstnávaly školní mládež a vázaly ji k domovu. Učitelé velice špatnou návštěvnost školy chápali a omlouvali. Ubývali nejen žáci, ale také učitelé. Ze svatojánské školy byl 23. září 1938 mobilizován učitel Josef Hruška a učitel Jan Vach se dobrovolně vzdal svého místa, aby mohl být blíž rodině, kterou měl v Rudolfově. Za dva chybějící učitele byl dosazen učitel Horažd'ovský, který začal učit obě dvě čtvrté třídy.

Konec září 1938 s podepsanou Mnichovskou dohodou, znamenal začátek nového neradostného období našich národních dějin. Již smrt presidenta Masaryka 14. září 1937 jako by předznamenávala počínající truchlivé období. Byl to začátek doby, která znamenala veliké změny nejen pro oblast školství. Svatý Jan nad Malší a jeho přiškolené a přifařené osady a obce byly všechny národnostně české, přestože do sudetských oblastí odsud nebylo daleko. Učitelům přibývaly starosti a práce, která přímo nesouvisela s jejich pedagogickou činností.

V březnu následujícího roku se okleštěné Československo přeměnilo na Protektorát Čechy a Morava a nejenom učitelům nastaly těžké časy. Jednou z prvních povinností, kterou museli učitelé v novém státním zřízení provést, bylo písemné prohlášení celého učitelského sboru, ve kterém prohlašovali, že nemají židovský původ. V říjnu 1940 vypracovali zdejší učitelé písemný doklad svého původu, čímž dokazovali, že se mezi jejich předky nevyskytovali lidé židovské národnosti.

Změny, které přicházely, byly veliké. Projevily se v postupné změně celého školského systému, který musel odpovídat nové ideologii. Hned začátkem školního roku 1939/1940 bylo 5. září v pravé poledne na deset dní zastaveno vyučování. Škola během těchto deseti dnů procházela kontrolou četníků, kteří kontrolovali, zda ve škole nevisí portréty bývalých presidentů, případně obrazy připomínající legie, či legionáře. Všechny závadné obrazy byly hned odstraněny a došlo také k první z celé dlouhé řady revizí knihovny. Mezi závadné knihy patřily i školní kroniky, které musely být

zabaleny, zapečetěny a uloženy do školního archivu. Nově měli učitelé školní záznamy zapisovat do nových školních kronik.³⁰⁶

Celý učitelský sbor s učiteli náboženství a členy místní školní rady musel 12. května složit slib věrnosti podle dekretu presidenta Emila Háchy ze dne 8. března 1940. Všichni podepsali text slibu dodaný Okresním školním výborem v Českých Budějovicích.³⁰⁷ Spolu s tímto textem opět podepisovali učitelé prohlášení o nežidovském původu.

Svatojánská škola se počínaje školním rokem 1940/1941 zmenšila, neboť byla zrušena definitivní pobočná třída, proto byl místní školní radou zrušen pronájem třídy v hostinci. Dvacátého října 1941 byla zrušena ještě 4. a 5. třída, které byly o deset dní později uzavřeny a učitel Josef Amcha³⁰⁸ s učitelkou Růženu Píchovou³⁰⁹ propuštěni. Takže počínaje školním rokem 1941/1942 měla svatojánská škola pouze tři literární učitele, vedle řídicího učitele Rudolfa Urbana ml. učitelku Antonii Novotnou a Alžbětu Dědičovou, ke kterým se vedle učitelky ručních prací a učitelů náboženství od následujícího školního roku 1942/1943 přidali ještě dva učitelé německého jazyka (František Bárta³¹⁰ a Vlasta Houšková). Největší redukci učitelů zažila svatojánská škola koncem druhé světové války, kdy byli ve školním roce 1944/1945 někteří učitelé ze zdejší školy totálně nasazení. Učitel František Bárta odešel již v květnu 1944 do továrny ve Velešíně, kam ho v říjnu následovala učitelka ručních prací Marta Išková, učitelka Alžběta Dědičová nastoupila začátkem října do továrny s ovocem Fruta do Trhových Svinů a učitelka Františka Šindelářová musela nastoupit do školy v Todni,

³⁰⁶ Nový v pořadí III. díl školní kroniky zaznamenává školní události od školního roku 1940 do konce školního roku 1945/1946. Okresní školní výbor v Českých Budějovicích nařídil 9. září 1946 uložit školní kroniku z doby Protektorátu do školního archivu. Záznamy počínaje školním rokem 1946/1947 pokračují opět v II. předválečném dílu školní kroniky.

³⁰⁷ Text slibu zněl: *Slibuji, že budu Vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera jako ochránce Protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše k prospěchu Protektorátu Čechy a Morava podporovati, nařízení hlavy Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávatí a své úřední povinnosti svědomitě zastávati.* Text byl doplněn vlastnoručním podpisem s udaným místem bydliště.

³⁰⁸ Výpomocný učitel Josef Amcha se narodil 8. srpna 1915 ve Velešíně, absolvoval učitelský ústav v Českých Budějovicích. Jako učitel začínal v Lomnici nad Lužnicí, Dráchově a Dolních Sekyřanech. Ve Svatém Janě učil od 1. září 1939.

³⁰⁹ Růžena Píchová byla zdejší zatímní učitelka. Narodila se 9. srpna 1913 v Hřutově u Lišova. Roku 1933 maturovala v ženském učitelském ústavu U Svatého Josefa (kongregace Školských sester de Notre Dame) v Českých Budějovicích. Po škole odešla učit na Slovensko. Učila v obcích Kozárovice, Hvožov, Trudva a Dyčka. Po svém návratu do Čech učila od prvního ledna 1939 ve Svatém Janě. Po dobu působení ve Svatém Janě zůstala svobodná.

³¹⁰ Výpomocný učitel František Bárta se narodil 4. prosince 1914 v Dechtářích, studoval reálné gymnázium v Českých Budějovicích. Ve školním roce 1936/1937 ještě státní pedagogickou akademii v Praze. Jako učitel praktikant začínal v Pištině, odkud odešel jako výpomocný učitel do Mirkovic. Byl svobodný.

neboť tamní učitel Trenda byl také totálně nasazen. Ve svatojánské škole tehdy zbyli pouze dva učitelé, kteří tak museli zásadně redukovat objem učiva.

V protektorátní škole nebylo zrovna jednoduché učit. Každý učitel se musel při své práci přizpůsobovat novým požadavkům, 27. července 1939 vydalo Ministerstvo školství a národní osvěty úpravu učebních osnov. Takže si učitelé zvykali na novou organizaci výuky, která měla kratší vyučovací jednotky, než byli zvyklí a přesně stanovovala dobu jednotlivých přestávek. Od roku 1940 byly zredukovány hodiny náboženství. Toho samého roku byly z vyučování vyřazeny všechny učebnice a učitelé si museli při výuce poradit bez nich. Byla stanovena vyučovací povinnost, každý učitel ve svatojánské škole měl odučit celkem 30 hodin týdně, učitelky měly o dvě hodiny méně, stejně tak pedagogové nad 50 let a invalidé měli úvazky menší.

Nová organizace protektorátního školství, řešila i otázku učitelských platů, které podle vládního nařízení č. 71 Sb. z 5. prosince 1940 uhrazuje Protektorát Čechy a Morava od 1. ledna 1941 včetně platů odpočinkových a zaopatřovacích. Byla zavedena školní přírážka 35% k dani činžovní a 60% k ostatním přírážkám podléhajícím daním. Další úprava přišla počátkem roku 1944, kdy byla několika vládními nařízeními provedena nová úprava platů veřejných zaměstnanců ve všech oborech veřejné správy. Všechny bývalé drahotní přídavky byly zahrnuty do základního služebného. Pro učitelstvo bylo směrodatné vládní nařízení číslo 16/44 sb. jímž se měnil a doplňoval učitelský zákon z 24. června. 1926 Sb. č. 104.

Koncem školního roku 1938/1939 byl zdejší řídící učitel Rudolf Urban³¹¹ dán zemskou školní radou na trvalý odpočinek, od 1. července 1939 ho nahradil jeho syn, Rudolf Urban mladší³¹², který se stal zatímním řídícím učitelem ve Svatém Janě nad Malší. Do Svatého Jana přišel z obecné školy v Soběnově. V osobě bývalého řídícího učitele Urbana školu opouštěla velká osobnost představující kulturní a osvětový život celé obce. Rudolf Urban byl oblíbeným a váženým člověkem, který byl spojen s životem obce jako málokdo. Krom svých školních a charitativních povinností se angažoval ve všech kulturních akcích a byl to právě on, kdo začal ve svatojánské škole

³¹¹ Rudolf Urban se narodil 5. dubna 1884 v Borotíně (okres Sedlčany), jako většina jeho vrstevníků ve svatojánské škole studoval učitelský ústav v Soběslavi. Jako začínající učitel působil v letech 1903-1906 ve Slavči. Od 1. září 1906 do 30. června 1928 byl učitelem ve Svatém Janě, kde byl poté mezi lety 1928-1939 řídícím učitelem. Na svatojánské škole učil celkem 33 let.

³¹² Rudolf Urban mladší se narodil 2. června 1911 ve Svatém Janě. Roku 1930 maturoval na učitelském ústavu v Českých Budějovicích, své první pedagogické zkušenosti odbýval na obecné škole v Haklových Dvorech, dále působil jako učitel v Dolním Dvořišti, Českém Krumlově, Holašovicích, Jankově a Soběnově, odkud se vrátil do místa svého rodiště jako nástupce svého otce, po kterém převzal pozici řídícího učitele. Ve svých 28 letech se stal nejmladším řídícím učitelem ve Svatém Janě.

secvičovat divadelní představení. Pro zdejší děti také vyrobil spolu s učitelem Vlachem loutky a loutkové divadlo. Byl činným v oblasti spolků i obecní politiky. Jeho velkým odkazem jsou pečlivé záznamy v nejrůznějších kronikách. Byl obecním kronikářem ve Svatém Janě nad Malší i v její osadě Chlumu nad Malší. Krom toho byl prvním kronikářem hasičského sboru ve Svatém Janě nad Malší. V jeho zápisech najdeme vedle záznamů vztahujících se k událostem celonárodního charakteru, které doplnil mnoha výstřižky z dobového tisku, i etnografické pasáže vyprávějící o místním folklóru, o jazyku, kterým mladí mluví, o průběhu svateb a různých náboženských obřadů. Odchodem do výslužby skončila pouze jedna část aktivit učitele Urbana, neboť i nadále fungoval ve veřejném životě obce. Jeho postoje jsou patrné z jeho rozlučkové básně k dětem a z rady, kterou dává svému nástupci.³¹³

Nový řídící učitel se musel od samého začátku vyrovnávat se všemi změnami, které nový režim přinesl. Za dobu jeho ředitelování, do konce druhé světové války, přišlo do zdejší školy, přestože byla zredukována na tři třídy a musela se vyrovnávat s novou organizací protektorátních škol, 11 nových učitelů.³¹⁴ Obecné školy byly od 1. září 1941 zredukovány z devíti na osm let, z měšťanských škol se staly školy výběrové, které navazovaly na 4. ročník škol obecných. Podle průměru mělo do měšťanské školy postoupit 35% nejlepších žáků, kteří neměli na vysvědčení trojku. Následkem tohoto nařízení odešlo ze svatojánské školy 12 žáků čtvrtého ročníku. Ve svatojánské škole tehdy byly tři třídy s šesti postupovými ročníky, toto zřízení se změnilo až po válce, kdy žactvo šestých a vyšších ročníků odešlo do měšťanské školy, která už nebyla školou výběrovou. Ze svatojánské školy chodily děti do měšťanské školy do Besednic,³¹⁵ odchod starších dětí znamenal velký úbytek dětí, což vedlo v roce 1945 ke zrušení další třídy a propuštění učitele Ladislava Řídela, který odsud odešel právě do měšťanské

³¹³ Viz příloha č. 12.

³¹⁴ Josef Amcha (1939-1941), Anna Vodrážková (1939-1940), František Bárta (1942-1944-nuceně nasazen, 9. června 1945 nastoupil vojenskou službu), Vlasta Houšková (1942-1944), Barbora Kočmarčíková, učitelka ručních prací (1942-1944), Josef Hruška (1943-1944), Ladislav Řídel (1943), Marie Plošková, dochází sem z Todně (1943-1944), Marie Bezoušková, vdaná Pitráková (1944-1945), Františka Šindelířová (1944-1945), Marta Išková (1944-1945).

³¹⁵ Měšťanské školy byly podle výnosu ministerstva ze dne 27. srpna 1941 označovány jako školy hlavní. Hlavní škola v Besednicích měla podle výnosu ministerstva z 25. srpna 1941 upraven školní obvod (bývalý újezd), s platností ode dne 1. září 1941, do něhož patřily politické obce: Besednice, Chlum nad Malší, Svatý Jan nad Malší, Keblany, Ločenice, Nesměň, Soběnov a bývalé osady Mokřý Lom a Pusté Skaliny. (Bývalá svatojánská osada Sedlce, nově politická obec, se všemi svými osadami patřila pod hlavní školu ve Velešíně).

školy v Besednicích. Chod školy a její organizaci zasáhlo také v roce 1943 zrušení místní školní rady.³¹⁶

Řídící učitel musel vedle vyučovacích povinností zvládnout ještě starost o školu a její materiální zajištění. Koncem roku 1938 nastal problém s vytápěním školy,³¹⁷ tou dobou nebylo možné koupit uhlí, většina československých dolů byla totiž zabrána Německem. S nedostatkem uhlí souviselo prodlužování školních prázdnin, neboť v nevytopených třídách nemohlo probíhat vyučování. Problémy s vytápěním přetrvávaly a často způsobovaly prodlužování školních prázdnin. V zimě roku 1945 nařídil okresní úřad v Českých Budějovicích, aby uhlí určené škole dostal místní pekař, takže dětem nastaly od 22. ledna další prázdniny (do 22. ledna byly vánoční prázdniny), žáci dostávali od svých učitelů každý čtvrtek v devět hodin ráno domácí úkoly.

I za této nelehké doby žili učitelé ve Svatém Janě normálním rodinným životem, nebo se o to alespoň pokoušeli, i když životní situace byla nejistá, život se nezastavil a tak i svatojánští učitelé uzavírali nová manželství a přiváděli na svět potomky. Jedenáctého listopadu 1940 se oženil zdejší učitel Josef Amcha s Libuší Vokáčovou, dcerou vrchního inspektora finanční stráže z Velešína. Osmého března 1943 se provdala zdejší učitelka Vlasta Houšková³¹⁸ v Křemži za truhláře Františka Mejzlíka a hned následujícího roku nastoupila na mateřskou dovolenou. Po ukončení mateřské dovolené byla na svou vlastní žádost přeložena do Křemže. Krom podobně veselých událostí přinesl život do svatojánské školy i další úmrtí a pohřeb bývalého řídícího učitele. Jan Jirsa zemřel 8. ledna 1940 v Hodějovicích, o tři dny později byl pochován na svatojánském hřbitově za účasti celé školy a místních lidí, mezi kterými byla většina jeho bývalých žáků.

Školní povinnosti si učitelé plnili stejně jako v minulých dobách. Vedle vyučovacích povinností, to byla celá řada charitativních činností, kterých se učitelé zúčastňovali. Podíleli se na ošacovacích akcích, které obvykle organizovala okresní péče o mládež v Trhových Svinech, ta posílala zdejší škole peníze pro nejchudší děti na

³¹⁶ Nařízením ministerstva školství ze dne 16. listopadu 1943, číslo 302/43 Sb., byly zrušeny místní školní rady, jejichž úkoly a pravomoc přešla na představeného školní obce (starostu politické obce, kde se nacházelo sídlo školy).

³¹⁷ Škola byla vytápěna dřívím dodaným přískolenými obcemi, na vytopení školy po celou zimu bylo třeba přikupovat uhlí. Uhlí bylo škole dodáno až 3 února 1939.

³¹⁸ Vlasta Houšková se narodila 18. srpna 1918 v Chlumu u Třeboně, studovala učitelský ústav v Českých Budějovicích mezi lety 1933 až 1937. Následně absolvovala ještě roční kurz při obchodní akademii v Českých Budějovicích. Jako učitelka - praktikantka začínala na hlavní škole ve Vlachově Březí, odtud odešla jako výpomocná učitelka na hlavní školy v Křemži, kde se seznámila se svým budoucím manželem. Od 1. září 1942 učila ve Svatém Janě německý jazyk spolu s učitelem Františkem Bártou, docházela učit i do obecné školy v Nesmeni (dnes Nesměň).

ošacení, kromě peněz poslala v letech 1938, 1940 a 1941 místním dětem boty a látky na šaty, které učitelé přerozdělovali nejpotřebnějším dětem.³¹⁹ Jako v letech první světové války i v zimě roku 1940 probíhala stravovací akce pro děti (polévku od místních řezníků dostávalo několik dětí už v roce 1938). Vzhledem k tomu, že řídící učitel byl svobodný, zajišťovala vaření a podávání polévek dětem paní Táchová, manželka místního řezníka. Podobná akce byla tzv. vitaminová, zaměřená na školní pozemek. Na školní zahradě už nebylo místo pro květiny, veškerá plocha se musela osázet ovocnými stromky a zeleninou. Vypěstované plody o školních přestávkách rozdělovali učitelé dětem. V létě roku 1939 byl za přispění zdejšího řídícího učitele Urbana v přiškolené obci Chlum nad Malší zřízen od patnáctého července do patnáctého srpna prázdninový útulek pro děti. Zemskou školní radou k němu byla přidělena bývalá výpomocná učitelka státních mateřských škol Božena Hajná z Lipnice (okres České Budějovice).³²⁰ Učitelé byli také charitativními sběrači, kteří sbírali nejenom finance pro různé charitativní organizace, jako třeba pro Červený kříž, ale také třeba knihy, obrazy, časopisy a společenské hry pro české dělníky pracující v říši.³²¹ Patnáctého února roku 1945 proběhla sbírka s názvem *Národ svým dělníkům*, při které se sbíraly hlavně boty a šaty.

Učitel Urban navázal na svého otce i v divadelní tradici. Jen většina her, která se ve svatojánské škole odehrávala, měla většinou neutrální politický charakter, takže oproti dřívějším dobám šlo hodně o pohádky. Krom nacvičování her, chodil řídící učitel s dětmi o prázdninách sbírat léčivé rostliny, sesbírané rostliny se pak prodávaly do lékárny v Trhových Svinech (např. v roce 1941 získala škola za byliny 34, 95 Kč).

Chod školy a vyučování byl pravidelně prokládán sběry, které musela škola odvádět. Sbírala se celá řada věcí, kovy, papír, guma, látky, korek, kaštany, kopřivy, atd. Sběry na školách probíhaly pravidelně a školské úřady se všemožně snažily motivovat děti k co možná nejlepším a nejefektivnějším výsledkům velmi často formou

³¹⁹ Firma Baťa poskytla roku 1938 v rámci této akce na boty pro děti slevu 10%, Okresní péče o mládež poslala škole na ošacovací akci 320 korun, za které dostalo deset dětí boty.

³²⁰ Podobná snaha byla ve zdejší škole již za první světové války, kdy následkem mobilizace odešlo mnoho mladých mužů od svých rodin. Ve snaze ulehčit mladým ženám a matkám zvažovala tehdy okresní školní rada ve spolupráci s řídícím učitelem Františkem Šímanem zřízení opatrovnického útulku ve škole, a to na dobu potřeby. Zemská školní rada tento návrh podpořila a povolila k tomuto cíli využít školní prostory. Útulek pro malé děti však nakonec zřízen nebyl, neboť o něho tehdy nebyl zájem. Děti, kterých by se péče útulku týkala, hlídány jinými členy rodiny.

³²¹ Sebrané věci odevzdal zdejší řídící učitel obecnímu úřadu, který je následně odeslal Národní odborové ústředně zaměstnanecké, pobočce v Českých Budějovicích.

soutěží a norem, které se musely splnit. Ministerstvo hospodářství a práce, motivovalo žáky ke sběru prémie za sběračské výkony.

Učitelé si při své práci museli zvykat na omezování obsahů výuky jednotlivých předmětů, i na to, že pro správné ideologické interpretování některých z nich musejí projít přeškolovacími kurzy. Pro většinu předmětů byly radikálně upraveny učební osnovy. Ve školním roce 1943/1944 si učitelé navíc museli zvykat na novou klasifikaci o šesti stupních.

K tomu všemu byli učitelé nuceni neustále vylepšovat svoji němčinu. Vzhledem k tomu, že němčina byla státním úředním jazykem a všechny státní instituce byly označovány nápisy v obou jazycích, což se týkalo i škol, byla nadále i veškerá školní agenda včetně závěrečných vysvědčení psána česko-německy. Dokonce i v případě stávajících školních pomůcek muselo dojít k úpravám, takže u všech místopisných označení museli učitelé přepsat místní názvy na německé v případě Říše a na česko-německé v protektorátu. Od začátku školního roku 1940/1941 byl zaveden německý jazyk nejprve jako nepovinný, od 13 listopadu 1940 už šlo o vládním nařízením stanovený povinný předmět, který vyučovali třídní učitelé třikrát týdně. Následně musela být prověřena znalost němčiny u všech nejen třídních učitelů.

Od učitelů byla vyžadována perfektní znalost německého jazyka, které mělo učitelstvo dosáhnout pomocí dlouhé řady kurzů, které jim pomáhaly vylepšovat jejich jazykovou vybavenost. První kurz německého jazyka pro učitele pořádal Okresní školní výbor v Českých Budějovicích každý čtvrtek po čtyřech hodinách, do tohoto kurzu byla přijata pouze učitelka Píchová. Dalších kurzů se pak účastnili další učitelé včetně řídícího učitele Urbana. Jazykové kurzy se opakovaly i v dalších školních letech, kdy se učitelé opět zapisovali do jazykových kurzů, nejčastěji v Českých Budějovicích či ve Velešíně. Tyto kurzy byly povinné pro všechny - včetně učitelky ručních prací Řežábkové. Svatojánští učitelé si každoročně prošli několika kurzy, po nichž absolvovali několik zkoušek.³²² Tyto kurzy byly časově velice náročné, například řídicí

³²² 15. září 1942 se podrobili všichni členové učitelského sboru všeobecné písemné i ústní zkoušce z němčiny před zkušební komisí z Českých Budějovic, ve které seděl sanitní komisař MUDr. Siegfried Pomper, okresní školní inspektor Ludvík Tylerle a vrchní kontrolor August Schmidtmayer. Zkoušky probíhaly v hlavní škole ve Velešíně a všichni svatojánští učitelé ve zkoušce obstáli. Další kurzy se poté orientovaly hlavně na ideologickou konverzaci a metodiku výuky německého jazyka. Ve smyslu oběžníku okresního školního výboru v Českých Budějovicích ze dne 12. února 1943 byl na zdejší škole zřízen pracovní kroužek pro zdokonalování se v německém jazyce. Kroužek vedl učitel František Bárta a přihlásili se do něho všichni ostatní učitelé (Dědičová, Houšková, Novotná, Řežábková a Urban). Aby bylo prohloubeno a sjednoceno vyučování německého jazyka na obecných a hlavních školách, vydalo ministerstvo školství výnos ze dne 19. října 1943, kterým učitelům nařídilo: 1. Učitelé hospitují jednotlivě

učitel Urban navštěvoval ve školním roce 1941/1942 pětihodinový kurz německého jazyka pětkrát v týdnu, který byl také zakončen zkouškou.

Dozor nad vyučováním němčiny měli noví inspektoři, kteří kromě výuky jazyka kontrolovali také výuku dějepisu. Tito inspektoři měli také za úkol provádět revize knihoven, školních archivů, pomocných knih, výzdoby škol a dodržování všech směrnic. Docházelo tak k pravidelným revizím knihoven ve škole, ze kterých byly postupně vyřazovány něčím závadné knihy.³²³ Od 15. ledna bylo zakázáno půjčovat knihy ze školní knihovny, povoleno bylo pouze půjčování slovníků, atlasů a technických časopisů.

Svatojánští učitelé nenavštěvovali pouze kurzy německého jazyka. V létě roku 1944 probíhal například kurz tělesné výchovy v Suchém Vrbném, trval od 3. do 5. července a ze svatojánské školy ho absolvoval učitel Josef Hruška. Učitel František Bárta zase absolvoval kurz pro vedoucího protiletické ochrany v Praze (ve dnech 13. - 17. prosince 1943). Nově se totiž prováděla cvičná poplachová cvičení. Protiletická ochrana byla ale ve škole komplikovaná, neboť škola neměla žádné kryty a nebyla podsklepená. Učitel Bárta jako vedoucí protiletické ochrany vypracoval plán RSPO (rozšíření svépomocné protiletické ochrany).³²⁴ RSPO bylo z rozhodnutí okresního hejtmana v Českých Budějovicích 7. srpna 1944 pro malý počet dospělých členů zrušeno, škola se tím začlenila do obecní protiletické ochrany. Z bezpečnostních důvodů byly úřední materiály ze školního archivu v zapečetěných bednách ukládány alespoň v přízemí školní budovy. Část školního archivu byla však už předcházejícího roku 1943 skartována

Učitelům přes všechny jejich povinnosti zbýval čas i na některé další aktivity, učitel Josef Amcha vedl čtyřicet dětí, které se ve školním roce 1939/1940 přihlásily do

jednou za měsíc u ostatních učitelů němčiny, 2. Hromadná hospitace u některého učitele se koná v prvním pololetí jedenkrát ve druhém pololetí dvakrát. Všechny hospitace jsou konány podle plánu, který je vypracovaný přesně na celý školní rok, 3. Všichni učitelé němčiny se mají jednou v měsíci na pracovních kroužkách sejit a vyměňovat si názory o metodice, společně procházet a probírat osnovu a nové výnosy a pokyny, měly by zde být předváděny nové pomůcky, knihy a učebnice a uvádění mladší učitelé do vyučování, 4. V každém dozorčím obvodu svolají se jednou za měsíc učitelé němčiny na pracovní dny, jejichž účelem je jednotné uspořádání vyučování. Pracovní dny vede okresní školní inspektor a mají podobný program jako pracovní kroužky. Svatojánská škola byla určena jako středisko pro konání pracovních dnů.

³²³ Mezi závadné knihy patřily knihy od bývalého presidenta Masaryka, v další vlně to byly knihy ruských autorů (1941) knihy protirežimních autorů, Francouzů a Angličanů. Následovaly knihy připomínající sokoli a husity, při další revizi byly vyloučeny knihy severoamerických autorů. V roce 1942 se vyřazovaly knihy od Palackého a Denise. Revize v opačném směru přišla v květnu roku 1945.

³²⁴ Kromě popisu a plánu budovy uvádí přehled služeb (vedení, pořádková, hasičská, sanitní, spojovací), stav náradí a potřeb ke zdolávání následků výbuchu. Na půdě je podle tohoto plánu připraven písek, voda, tlumnice, lopaty, háky a jiné bourací náčiní. Stejně věci jsou umístěny i v prvním patře.

Dorostu červeného kříže. Pro lepší spolupráci mezi školou a rodiči se 1. října 1931 za hojné účasti rodičů konala první ustanovující schůze Rodičovského sdružení, jejím prvním předsedou byl zvolen Konrád Špírek (kovosoustružník ze Svatého Jana nad Malší) a další zástupci z řad rodičů a členů učitelského sboru. Řídící učitel Rudolf Urban s učitelem Františkem Bártou prováděli ve školním roce 1943/1944 v pěti okolních vsích přednášky o protektorátním hospodářství pro členy Svazu zemědělství a lesnictví.³²⁵ K zemědělcům a lesníkům promlouval řídící učitel v obcích i v listopadu roku 1944, kdy probíhaly přednášky na téma *Výrobní bitva v zemědělství 1944*. Rudolf Urban se stal také vedoucím osvětové služby ve Svatém Janě nad Malší, čímž se pod něho oficiálně dostala veškerá kulturní činnost v obci.³²⁶

Postavení učitele v obci bylo i za protektorátu důležité, a to nejenom v kulturně osvětových činnostech, ale i v politických záležitostech. V roce 1943 došlo z podnětu okresního hejtmána Dr. Stobla ke spojení obce Svatý Jan nad Malší se sousední obcí Sedlce. Obecní úřady byly zrušeny a nahradila je správní komise. Ředitel školy Rudolf Urban byl zvolen do této správní komise a stal se zástupcem předsedy.

Řídící učitel musel spolu s místní školní radou přizpůsobit školní vybavení novému státnímu režimu. Takže se musely nakoupit říšské vlajky, protektorátní vlajky a znaky. Znaky byly hned ve školách rozvěšeny, takže prvního března 1940 už visely v každé svatojánské třídě. K nim později přibýly další prapory a obrazy Adolfa Hitlera a presidenta Emila Háchy, kterých se využívalo při nových oslavách konaných ve škole (mimo obrazy politických představitelů přibýly i portréty slavných německých umělců). Učitelé na tyto oslavy, jako byly například narozeniny Adolfa Hitlera, dostávali jednotné proslovy,³²⁷ které měli přednášet dětem, často byly při těchto příležitostech poslouchány projevy v rozhlase.

Škola se spolu s celou českou společností přizpůsobovala říši. Školy se dotkla hlavně změna času, posunutí svátku matek podle německého vzoru na třetí květnovou

³²⁵ Přednáška se jmenovala *Hospodářství Protektorátu Čechy a Morava v 5. roce války* a týkala se hlavně dodávek krmiv, stavu dobytka, osevních postupů a politické a sociální stránky současné politiky.

³²⁶ Vládním nařízením ze dne 11. května 1943, číslo 126 Sb., byla provedena organizace veřejné osvětové služby. Bývalé místní osvětové komise byly zrušeny a v listopadu 1943 bylo provedeno jmenování prvních místních vedoucích osvětové služby, kteří pak jmenovali své další spolupracovníky a referenty z řad občanů. Veškerá kulturní činnost obce spadala pod tuto osvětovou službu.

³²⁷ Například při oslavě prvního výročí protektorátu byly vydány směrnice, jak má oslava v jednotlivých třídách proběhnout. Vláda vydala projev k 15. březnu 1940. Na školní a farním úřadě vlály i za prudké víchřice říšské a protektorátní vlajky. Byl vyhlášen sváteční klid. Učitelé pronesli k dětem došlý projev. SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, s. 174 dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893> . Text projevu viz příloha č. 27.

neděli a zrušení některých církevních svátků, které byly nově prohlášeny za pracovní dny³²⁸.

Učitelé byli zaměstnáváni i mimo školu. Jejich dovolené byly o prázdninách omezeny. Mladší učitelé měli povoleny dva týdny, starší nejvíce třicet dnů. Už o prázdninách roku 1942 bylo Ministerstvem školství nařízeno, aby všechno učitelstvo o prázdninách pomáhalo na obecních úřadech s vyživovací a zásobovací agendou, případně měli učitelé povinnost navštěvovat přeškolovací a jiné kurzy, a to ihned po 21 dnech prázdnin, které představovaly jejich dovolenou. O prázdninách roku 1942 začal řídicí učitel Urban pracovat na obecním úřadě, učitelka Dědičová nastoupila na přeškolovací kurz do Vodňan, učitelka Novotná na přeškolovací kurz do Týna nad Vltavou a učitelka domácích prací Řežábková nastoupila na kurz odborné německé terminologie. Následujícího roku pomáhal na obecním úřadě ve Svatém Janě nad Malší učitel František Bárta a učitelka Alžběta Dědičová, učitelka Houšková s učitelkou Novotnou pomáhaly v Ločenicích. Od roku 1942 bylo učitelům nařízeno spolupracovat při vedení a kontrole statkových archů u hospodářů a obecních úřadů.

Oproti minulým letům byl bedlivěji kontrolován zdravotní stav učitelů a žáků. Všichni učitelé byli roku 1943 podrobeni zdravotní prohlídce a zrentgenování okresním úředním lékařem.

Učitelé měli také splňovat jeden nelehký úkol, neboť museli své žáky hlídat. Děti měly od února 1942 zákaz pobytu na ulicích po osmé hodině večerní, učitelé je měli nabádat k poslušnosti. A nejen to. Učitel měl také preventivní povinnosti, takže měl zabraňovat, aby se v okolí školy neobjevovaly nápisy a letáky závadného obsahu a když už přece, tak zamezovat jejich dalšímu šíření. K tomuto účelu byl zosřten dozor nad žáky ve školní budově i mimo ni. Učitelé měli prohlížet školní pomůcky svých svěřenců, jejich sešity a tašky, neobsahují-li něco závadného. Podle učitelské konference, která proběhla 16. února 1942 v Českých Budějovicích a která doplnila učební osnovy ideologií, měli učitelé vykonávat pečlivý dozor také na školních chodbách. O tomto dozoru pak musely být vedeny úřední záznamy, podepsané vždy dozírajícím učitelem. Řídicí učitel se měl vždy po vyučování sám přesvědčit o tom, zda nedošlo k nějakému závadnému projevu.

Od učitelů se zkrátka očekávalo, že se budou chovat podle výzvy vlády k veřejným zaměstnancům Protektorátu Čechy a Morava, která byla vydána 26.

³²⁸ Jednalo se o dny: Svátek Tří králů (6. 1.), Petra a Pavla (28. 6.), Nanebevzetí Panny Marie (15. 8.), Všech svatých (1. 11.), Neposkvrněné početí Panny Marie (8. 12.).

listopadu 1941 a která byla předána všem členům zdejšího učitelského sboru. Tato výzva apelovala na všechny oslovené učitele, úředníky a státní zaměstnance, aby se vnějším i vnitřním postojem, pasivní spoluprací, svědomitostí, rychlostí a iniciativností v pracovním výkonu přihlásili k tomu, co přísahali Vůdci. Podobné výzvy se opakovaly i dalších letech, kdy ministr školství Emanuel Moravec s čím dál větší naléhavostí apeloval na protektorátní učitele.³²⁹

Dvanáctého května 1944 bylo svoláno učitelstvo z celého okrsku do velešínské školy, kde okresní školní inspektor Josef Vuško promlouval k učitelům a tlumočil výzvu protektorátní vlády, v níž varoval před podporováním padákových agentů. Zaměstnanci školské správy měli v tomto duchu dál apelovat na veřejnost. V noci na 4. července 1944 byly v okolí řeky Malše v katastru obce Chlum nad Malší shozeny spojeneckými letadly letáky. Učitelé 5. - 8. postupových ročníků se se svými žáky vydali za četnické asistence letáky hledat. Sbírání trvalo dvě odpoledne. Počátkem října roku 1945 byli učitelé se žáky vyšších tříd pověřeni ještě několikrát sbírat propagační letáky, které byly shazovány spojeneckými letadly v okolí obce. Sběry probíhaly vždy za dozoru četníků. Všechny nalezené letáky musely být odevzdány četníkům, kteří je následně odevzdávali nadřízeným úřadům německé tajné státní policie. Při sběru žáci našli kromě letáků i vyhozené prázdné krabice s anglickými nápisy, které byly pravděpodobně od sucharů, nádoby od benzinu a staniolové pásky v chomáčích.

Závěrečné dramatické okamžiky války se ve svatém Janě všechny odehrávaly v blízkosti školy. Škola byla z nařízení školní úřadovny okresního úřadu v Českých Budějovicích ze dne 21. února 1945 uzavřena, vyklizena a připravena pro ubytování uprchlíků z východu. Vyučování bylo opět redukováno. Učitelé vyučovali střídavě v jedné učebně a venku, krom toho stále pracovali na obecních úřadech.

Přestože byli učitelé ze své funkce nuceni protektorátním správním řízením zachovávat loajalitu protektorátní vládě, v květnu roku 1945 už loajální nebyli. Řídící učitel Rudolf Urban byl jednou z výrazných postav květnových událostí ve Svatém Janě nad Malší a jako jeden ze zástupců Národního výboru se podílel na odzbrojování německé posádky.

³²⁹ Poslední výzvu vydal ministr Emanuel Moravec 20. listopadu 1944.

6.3. Žáci

Škola ve Svatém Janě nad Malší byla jednou z mnoha národních malotřídek, které se vyskytovaly téměř v každé větší vesnici. Nedá se tedy samozřejmě na rozdíl od středních škol mluvit o nějakém výběru žáků. Školu navštěvovaly děti místní a děti z přiškolených obcí. Těmi byly děti z 1 km vzdálených Ločenic, 2km vzdálené Sedlce, 5km vzdáleného Chluma a 5km vzdáleného Mokrého Lomu. O dětech ze svatojánské školy se toho nejvíce dozvídáme ze dvou dochovaných školních matrik, které zaznamenávají děti chodící do svatojánské školy mezi lety 1907/1908 - 1927/1928 a 1928/1929 – 1937/1938, starší a mladší žáky můžeme sledovat na základě školních katalogů, z nichž nejstarší evidují žáky ze školního roku 1898/1899.

Dětí, které navštěvovaly svatojánskou školu, bylo stále hodně a jejich počet stoupal, škola se proto několikrát rozšiřovala. Největšího počtu dětí dosáhla roku 1890, kdy dosáhl počet zdejších žáků čísla 348. Toho roku proběhlo také všeobecné sčítání lidu. Ve všech přiškolených obcích bylo celkem napočítáno 1905 obyvatel ve 275 obydlených domech.³³⁰ Počet dětí v následujících letech pouze mírně klesal. Po vzniku Československé republiky ale začal klesat prudčeji. Ještě ve školním roce 1918/1919 bylo školou povinných dětí ve Svatém Janě a přiškolených obcích 345. V polovině dvacátých let minulého století, ve školním roce 1924/1925 to bylo 218. Během šesti let zaznamenala svatojánská škola pokles o 127 žáků, tedy o 37%. Za dalších deset let ve školním roce 1934/1935 byl počet školních dětí 220. Takže během dvacátých let se počet školních dětí ustálil na počtu řádově o sto dětí menším než v posledních letech rakousko-uherské monarchie a nezměnil se ani během třicátých let. Další řádový pokles přišel až za Protektorátu Čechy a Morava, kdy důsledkem reorganizace školství poklesl počet školních dětí ve svatojánské škole. Takže roku 1941 navštěvovalo svatojánskou školu 127 dětí a jejich počet až do konce války nepřesáhl hranici 130.

Určitý vliv na početně silné ročníky devadesátých let (vedle stále se zlepšující kontroly školní docházky) mohla mít i mnohem lépe zařízená školní budova, která oproti předchozím špatným poměrům lákala děti do nových školních lavic. Správce tehdejší školy František Šiman komentoval ve školní kronice novou školu slovy: *„Konečně tedy –díky Bohu a slavné cí.s.okr.škol.radě –dočkalo se učitelstvo a mládež zdejší nové školní budovy, kteráž svým imposantním způsobem a prostornými a dobře*

³³⁰ Viz příloha č. 20.

zařizenými místnostmi dalekému okolí hlásá, že přece zvítězila nad bývalou popelkou, chatrnou školní místností“.³³¹ Až do těchto devadesátých let, kdy se uvedla v provoz nová školní budova, navštěvovalo školu více chlapců než děvčat, ta začala chlapce ve škole početně převyšovat až od devadesátých let.

Vzdálenosti jednotlivých obcí od školy byly do pěti kilometrů. Do školy se běžně chodilo pěšky, proto návštěvnost zdejší školy nikterak nesouvisela s dopravními prostředky. Ločenice byly vždy početně největší obcí spadající pod svatojánskou školu a ločenické děti tvořily obvykle téměř celou polovinu všech dětí ve škole. Svatojánské děti představovaly zhruba čtvrtinu všech dětí ve škole, zbylou zhruba třetinou dětí byli žáci z menších přiškolených obcí a osad.³³²

Když bychom se zaměřili na děti chodící do svatojánské školy z pohledu sociálního, je jasné, že tyto děti pocházely převážně ze zemědělských a řemeslnických rodin. Všechny obce spadající pod svatojánskou školu byly silně agrárního charakteru. O žádném průmyslovém odvětví taky nemůže být řeč. Do větších průmyslových center (jako např. České Budějovice, Český Krumlov, Kaplice, Trhové Sviny) je to 15 - 25 km a za prací do nich místní obyvatelé začali dojíždět až s postupným rozvojem autobusové dopravy ve dvacátých a třicátých letech.

Socioprofesionální složení obyvatel přiškolených vesnic se jistě odráží v uvedených povolání rodičů dětí, chodících do školy ve Svatém Janě nad Malší. Koncem 19. století měla většina dětí za otce domkaře, rolníka, nebo zedníka.³³³

Povolání rodičů dětí se samozřejmě lišila i v jednotlivých státních zřízeních. Je samozřejmé, že každá doba, měla svá typická povolání. Za rakousko-uherské monarchie se mezi rodiči dětí objevovala povolání značící práci na Novohradském panství, jako hraběcí hospodářský správce, hraběcí šafář, hraběcí správce, hraběcí hajný. Typické je také povolání jako např. rolník, nádeník, čeledín, domkař. Z řemesel potom hlavně zedník, kovář, kameník, obuvník. Oproti tomu doba první republiky s sebou přináší jeden fenomén, a to je profese dělníka. Jen během prvních pěti let uvedlo dělníka jako povolání otce téměř třicet dětí (27). Vedle těchto profesí jsou také samozřejmě povolání, která jsou universální pro každý režim, jako třeba pekař, tesař, hostinský a nebo učitel.

³³¹ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, s. 89. Dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

³³² Viz příloha č. 21.

³³³ Viz příloha č. 22.

Mezi ostatní profese uvedené v povolání rodičů dětí ze svatojánské školy patřila tato povolání: cihlář, učitel, pekař, četnický strážmistr, truhlář, hraběcí šafář, správce, obchodník s vejci, kupec, pasák, řezník, kočí, vozka, hostinský, zřízenec u elektrické dráhy, podlesný, kramář, topič, malíř, chalupník, stavbyvedoucí, dlaždič, horník, výminkář, kočí, drvoštěp, lihovárník, dozorce plavby, flašinetář, četnický strážmistr, kolař, řezník, dílovedoucí, hraběcí šafář, poklasný, kovář, vozka, krejčí, podruh, hraběcí revírník, soukeník, chalupník, pekař, košíkář, mlynářský pomocník, natěrač, cihlář, rotmistr ve výslužbě, uhlíř, číšník.

Samozřejmě i v této malé škole se našly děti, které vyrůstaly v neúplných rodinách. Děti, které vyrůstaly bez matky, bohužel ze školní matriky nepoznáme, ta uvádí totiž vždy jméno otce. Matku uvádí pouze v tom případě, že dítě otce nemělo. Taková matka byla tedy buď vdovou, nebo svobodnou matkou. Do svatojánské školy chodilo na počátku 20 století celkem 45, takových chlapců a 46 dívek, které měly pouze matku. Ne u všech však bylo jasně v matrice stanoveno, zda se jedná o vdovu, či svobodnou matku. Z neúplného vzorku ale vyplývá, že se pravděpodobně jednalo více o vdovy, než o svobodné matky a to v poměru zhruba 1:2. Povolání takovýchto samotných žen odpovídalo podobnému složení mužských povolání v případě otců. Tyto svobodné matky/vdovy byly nejčastěji zaměstnány jako nádenice, domkařky, rolnice a služky, s nástupem první republiky pak stejně jako v případě mužů se objevují ženy dělnice.³³⁴

Ve školní matrice vedle kolonky otec/matka nalezneme kolonku – poručník, stravovatel, službodárce. Do této kolonky se zaznamenávaly děti, na které oficiálně kromě rodičů dohlížel ještě někdo jiný. Ne vždycky se přesně rozlišovalo, jestli ten (ale často i ta) je přímo poručníkem, stravovatelem, nebo službodárcem. Možnosti určit svému dítěti poručníka, stravovatele či službodárce využívali často rodiče bydlící ve větší vzdálenosti, kteří svěřovali svoje děti někomu buď příbuznému, nebo jen dobře známému, bydlícímu blízko školy (tedy převážně ve Svatém Janě a Ločenicích), tyto příbuzenské vztahy lze pozorovat na základě stejných příjmení. Svěřit svoje dítě někomu jinému mohli nebo také asi museli rodiče, kteří kvůli práci odcházeli do vzdálenějších měst (v matrikách je často zachycený otec zedník, pracující ve Vídni), a pak také samozřejmě děti z neúplných rodin, i když ne každá matka samoživitelka měla pro své dítě určeného poručníka, stravovatele či službodárce. Největší počet poručníků,

³³⁴ Viz příloha č. 23.

stravovatelů a službodárců nalezneme v období kolem první světové války, což je pochopitelné, neboť otcové povolání do války určovali svým dětem poručníky ať už se jednalo o vlastní manželku (v 5 případech), nebo o příbuzného či přítele. Z války se bohužel všichni nevrátili, proto pak vdovy určovaly v mnohdy jistě svízelných situacích svým dětem mužské poručníky. Ve školní matrice mapující rozmezí let 1908 - 1928 najdeme mezi 522 žáky 54 chlapců, kteří měli určeného svého poručníka a mezi 565 žákyněmi 69 děvčat, která měla určeného poručníka, což znamená že z 1 087 dětí bylo 123 dětí s poručníkem, tedy zhruba 1 z 10.³³⁵

Kdo ale byl ten člověk, kterému svěřovali rodiče své děti? Nejčastěji to byl jistě příbuzný, nebo pak známý, často pravděpodobně člověk stejného povolání, neboť socio-profesní zařazení poručníků, stravovatelů a službodárců odpovídá socio-profesnímu poměru rodičů. Mezi svěřováním dětí nebyl genderově markantní rozdíl, svěřovali se jak chlapci, tak děvčata. Děvčat o trochu víc, což odpovídá jejich celkové početní převaze.

Zhruba polovina rodičů přesně neurčovala, zda je onen člověk pro jejich dítě poručník, stravovatel či službodárc. Ti, kteří to určovali, se pak lišili ve svých prioritách. Děti, které měli vlastního žijícího otce, měli málokdy poručníka, zato často měli určeného stravovatele popřípadě službodárc. Ty pak zase téměř neměly děti, které vyrůstaly bez otce, jim jejich matky ve většině případů určovaly poručníky. Mužský element hrál důležitou roli, proto téměř každé dítě mělo určeného svého mužského zástupce.

Ve školní matrice je vedle jména uvedeno žákovo rodiště. Předpoklad, že děti navštěvující zdejší školu pocházely a tudíž se i rodily maximálně tak v okruhu deseti kilometrů, se ukázal být velmi přízemní. Překvapujícím v tomto směru je, že ve Vídni se narodilo téměř padesát dětí chodících do svatojánské školy, což je víc, než ve všech blízkých českých městech v okruhu 25 km dohromady (pro srovnání: v Praze se narodilo 5 dětí a v Českých Budějovicích „pouze“ 3. A to nejenom v dobách rakousko-uherské monarchie, ale také na počátku dvacátých let).³³⁶

Vídeň byla naprosto monopolní ještě v jednom ohledu, a sice v adoptcích dětí z nalezince. Všechny adoptované děti (celkem jich bylo 10) pocházely právě z Vídeňského nalezince, ani jedno dítě nepocházelo od jinud, např. z nějakého českého nalezince. U těchto deseti adoptovaných dětí je patrný genderový rozdíl. Z deseti dětí

³³⁵ Viz příloha č. 24.

³³⁶ Viz příloha č. 25.

bylo pouze jedno děvčátko. Stejně tak zajímavý je i zájem o adopci německých dětí s německými jmény, a tím víc, s přihlédnutím k naprosto jednotnému českému národnostnímu složení obce Svatý Jan nad Malší. Tyto adopce probíhaly v době počátku dvacátého století, tudíž v dobách monarchie. Určitý vliv na tuto skutečnost budou mít silné pracovní vazby, převážně svatojánských a okolních zedníků.

Náboženská otázka ve svatojánské škole byla v dobách Rakouska-Uherska naprosto jednoznačná. Do dvacátých let zde prakticky nenajdeme jediný záznam o dítěti jiného vyznání než římskokatolického, výjimku tvoří jedna židovská dívka, která chodila do svatojánské školy ve školním roce 1897/1898. Složení obyvatelstva bylo velmi jednotné jak v národnostní otázce, tak i v náboženské. Prakticky žádné menšiny se zde nevyskytovaly. Ani velká náboženská svoboda první Československé republiky příliš z té naprosté římsko-katolické většiny neukrojila. K československé církvi se hlásilo jen malé procento rodičů dětí, chodicích do Svatého Jana do školy, jak naznačují čísla ze druhé školní matriky, kde se ze 116 chlapců, kteří jsou zde zaznamenáni, hlásí k československé církvi pouze pět z nich, a z 119 dívek pouze osm uvádí jako svou víru československou církev. První školní matrika nezaznamenává žádné jiné děti než děti římskokatolické a s nástupem Československa děti bez vyznání.

Velmi zajímavý je rozdíl v porovnání výsledků sčítání lidu z roku 1921 v obce Svatý Jan nad Malší a pouhý 1 kilometr vzdálených Ločenic. Co se domů, počtu obyvatel a národnostního zastoupení týče, odpovídají údaje obou vesnic jejich velikosti. Odlišují se pouze v náboženské otázce, katolická základna je u obou vsí srovnatelná, přestože Ločenice jsou početnější. Oproti Svatému Janu nad Malší byla v Ločenicích mnohem výraznější skupina lidí bez vyznání a přívrženců Církve československé. Ve Svatém Janě nad Malší se oproti tomu dá s trochou nadsázky říct, že všichni jeho obyvatelé měli nějakou víru, protože téměř nikdo nebyl bez oficiálního vyznání. Obecní kronika, stejně tak jako kronika školní uvádějí, že Ločenice, a jiné obce (např. Něchov a Todeň) byly vesnice „*duchařské, plné bezvěrců, kroužkařů a spiritistů*“.³³⁷ Pravdou je, že toto označení se vrylo do povědomí mnoha lidí v širokém okolí a můžeme se s ním setkat ještě dnes.

Ve dvacátých letech se ve Svatém Janě a v Ločenicích nacházelo 212 lidí hlásících se k československé církvi, není proto divu, že se to odrazilo i ve školní výuce náboženství, jak dokládá školní kronika z roku 1925: *K žádosti rodičů církve*

³³⁷ SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877-1930, sign. B2024, s. 201. dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

*československé zavedl okr. šk. Výbor na zdejší škole vyučování českost. Náboženství, počínaje od 1. prosince 1925. Udílí je československý farář Rud. Šlechta z Českých Budějovic vždy ve středu odpo. Od 1 do 3hod. Pro malý počet dětí čsl. přibývá i děti bez vyznání („kroužkaři“) do nábožen. hodin.*³³⁸

Z dob Rakouska-Uherska si drtivá většina dětí z okolních vesnic vystačila se zdejší obecnou školou. Záznamy o tom, kam děti po dokončení zdejší národní školy odcházely, jsou bohužel ve školní kronice z dob rakousko-uherské monarchie velmi neucelené a spíše nahodilého charakteru. Patrně se nestávalo moc často, aby nějaký zdejší žák odcházel do další školy, proto se o tom nevedly ani přesné záznamy. S nimi se můžeme setkat až koncem dvacátých let. Ze školní matriky obsahující záznamy o 116 chlapcích a 119 děvčatech, můžeme pozorovat přesně, kam a kolik dětí chodilo do navazujících školy. Zajímavé je generové hledisko. Ze 116 chlapců pokračovalo převážně v měšťanských školách 54 z nich, což je téměř polovina. Oproti tomu ze 119 dívek navštěvujících tou samou dobou školu ve Svatém Janě nad Malší, pokračovalo dál navštěvováním měšťanské školy pouze 17 z nich, což tvoří pouhou sedminu. Je samozřejmé, že obzvláště ve venkovském prostředí se nekladl příliš velký důraz na vzdělání, natož pak u dívek, od kterých se stále očekávalo, že budou prvořadě matkami.

I v případě svatojánských žáků je možno se setkat s případy, kdy se dopustili závažných prohřešků či trestných činů. Tak především neobvykle krutý prohřešek proti dobrým mravům spáchaný zdejším žákem se odehrál ve školním roce 1938/1939 a kromě správy školy se jím zabývalo i četnictvo. Sedmého května 1930 konala se velká jarní pouť v Římově, místní žák páté třídy Miroslav Černý z Ločenic na cestě mezi Ločenicemi a Mokřým Lomem o půl druhé odpoledne přepadl třicetiletou Marii Jezvíkovou z Nesmeně, která se tudy vracela z poutě domů. Mladíkův motiv byl loupežný, chtěl peníze (právě na římovskou pouť). Přepadenou ženu udeřil pětkrát do hlavy sekerou, poté co upadla, ji sebral zrcátko, kapesník a deset haléřů, neboť žena toho u sebe víc neměla. Naštěstí Marie Jezvíková tento surový útok přežila. Čtrnáctiletý Miroslav Černý za to od krajského soudu v Českých Budějovicích vyfasoval pět let káznice.

³³⁸ Kronika školy Svatý Jan nad Malší, SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 - 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

Závěr

Škola ve Svatém Janě byla založena velmi brzy po vzniku osady, která se utvořila na Ločenickém vrchu. Důvodem jejího vzniku byla velká obliba světce Jana Nepomuckého, jehož kult dosahoval v 18. století svého vrcholu. Údajné zjevení pěti svatojánských hvězd vedlo velešínského faráře k tomu, založit na krajině dominantním kopci kapli. Vzhledem k velké oblibě světce a absenci nepomucenského poutního místa v bezprostředním okolí, netrvalo dlouho a z kapličky se stal kostel, kolem kterého vznikla jedna z nejmladších osad v okolí, jejíž jméno se na svatého Jana odkazuje do dnešní doby. Svatojánské poutní místo si nikdy nezískalo větší než regionální význam, nepyšnilo se žádným umělecky cenným skvostem a jeho síla vždycky tkvěla hlavně v krajinném zasazení. Už od počátku se ve Svatém Janě symbolicky snoubilo vzdělání s církví. Kromě pozadí vzniku osady a školy došlo i k unikátnímu stavebnímu propojení školní budovy s kostelem a farou. Škola ve Svatém Janě byla vždy do značné míry limitována chudými poměry, které vycházely z toho, že nově usazení osadníci v mladé obci nikdy nezískali velký majetek. Obyvatelé Svatého Jana byly převážně drobní zemědělci a zedníci, kteří často hledali zdroj obživy ve Vídni. Škola se svým řídicím učitelem patřila k základním prvkům kulturního života v obci.

Předložená diplomová práce se snažila přiblížit vývoj vesnické malotřídky ve Svatém Janě nad Malší od jejího založení, zejména pak v období posledních let rakousko-uherské monarchie, Československé republiky a v období Protektorátu Čechy a Morava. Výchozím hlediskem byly dějiny každodennosti malotřídní školy a jejich zasazení do kontextu státního systému vzdělávání. Důležitá byla také snaha zasadit ji do prostředí malé obce. Hlavním úkolem diplomové práce tedy bylo postihnout vývoj svatojánské školy v kulturně historickém prostředí obce.

Konkrétně bylo proto zapotřebí vymezit důležité mezníky a faktory ovlivňující život ve Svatém Janě, později úředně nazývaném nad Malší. Nastínit kult svatého Jana Nepomuckého v jižních Čechách, který se stal důvodem založení obce a stručně popsat církevní vývoj tohoto místa, které se od kapličky s obrázkem stalo regionálním poutním místem a samostatnou farností. Pozornost věnovaná škole byla zaměřena krom budovy samotné na postavy, které ji reprezentovaly, tedy učitele s místní školní radou a z části pak také rozboru těch, kteří ji navštěvovali, tedy žáků. Vedle toho byl v práci věnován prostor každodennímu běhu školního roku a jeho narušování, pod kterým si lze představit v prvé řadě školní slavnosti. Bohužel, ze svatojánské školy se do dnešní doby

nedochoval žádný inventář školního vybavení, v práci byl proto částečně tento handicap suplován soupisem pomůcek darovaných různými institucemi i jednotlivci.

Zdrojem pro toto poznání byly hlavně kroniky všeho druhu a zápisy ze schůzí učitelského sboru, místní školní rady a sdružení rodičů. Část věnovaná žákům vycházela hlavně ze školních matrik, vedle nich i z konkrétních školních katalogů, ze kterých byl vybírán pouze určitý vzorek, a sice první školní ročníky po deseti letech. Školní katalogy jsou uloženy ve fondu Základní školy Svatý Jan nad Malší (který je bohužel nezpracovaný), Místní školní rady a Farního úřadu.

Pro celkové zhodnocení významu vesnické malotřídky pro obec a pro její kulturní život by bylo vhodné pro srovnání zpracovat obdobným způsobem jinou školu v blízké obci. Stejně tak zajímavý prostor k dalšímu bádání by mohl přinést hlubší rozbor církevních dokumentů a kostelních účtů, s čímž také souvisí otázka adopce dětí a vztah mezi místními lidmi a vídeňským nalezincem. Kromě dětí ve školní matrice, můžeme najít odkazy k této instituci i ve farní pamětní knize.

Na závěr by se hodilo říct, že se mi nepodařilo objevit žádné překvapivě převratné informace, které by vedly k nějakému šokujícímu odhalení, nebo snad významnému objevu, přesto si myslím, že i takováto práce má smysl dělat. Podařilo se mi potvrdit jak předpokládanou etnickou, tak i náboženskou jednotnost školní obce. Agrárně zaměřené profese dětí chodících do svatojánské školy mne v tomto kraji příliš překvapit nemohly a tudíž ani jejich početné zastoupení, přesto počet a pestrost ostatních profesí (jako např. horník) mne mile překvapily. Nejzajímavějším zjištěním je pro mne ale deset dětí z Vídeňského nalezince a neočekávaně velký počet dětí narozených ve Vídni i v dobách První republiky.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 – 1940, sign. B2023.

SOkA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1938 – 1947, sign. B2023.

SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930 - 1962, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1940 - 1946, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877 - 1930, sign. B2024, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>.

SOKA České Budějovice, Archiv obce Sedlce, Pamětní kniha obce Sedlce 1924 – 1945, NAD 2129, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/200170>.

SOkA České Budějovice, Archiv obce Chlum, Kronika obce Chlum - Malče 1927 - 1945, NAD 1542, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/232>.

SOkA České Budějovice, Archiv obce Ločenice, Kronika obce Ločenice 1919 - 1989, sign. B1401, dostupné z <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/354>.

SOkA České Budějovice, Místní školní rada, NAD 1537, Konferenční zápisy.

SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond).

Děkanský úřad Velešín, Gedenkbuch der localie Johannesberk zu welcher nachstehende Ortschaften zugetheitt sind: Johannesberk, Lotschenitz, Mokrilom, Polschau, Selzei, Chum, Hrachowy Hory.

Prameny vydané

Katalog českobudějovické diecéze L. P. 1996. Neměnná část. České Budějovice 1996.

SCHALLER, Jaroslaus, *Topographie des Königreichs Böhmen I-XVI*, Prag 1785-1790

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1908

SOMMER, Johan Gottfried, *Das Königreich Böhmen, IX Band, Budweiser Kreis*, Praha 1841.

TRAJER Johan, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, České Budějovice.

Dobový tisk

Jihočeské listy, ročník 37, číslo 92, ze dne 25. listopadu 1931, Ze Svatého Jana (záslužná činnost), s. 3.

Literatura

BLÁHOVÁ, Kateřina – PETRBOK, Václav (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století, Sborník příspěvků z 24. symposia k problematice 19. století Plzeň, 4-6. března 2004*, Praha 2004.

CACH, Josef a kol., *Výchova a vzdělání v Českých zemích II. K problematice podílu školských institucí na výchovu a vzdělání na stavu kultury a vzdělanosti*. Praha 1989.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti, České Budějovice 2006*.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska. Českobudějovicko, Hlubocko, Lišovsko, Novohradsko, Trhosvinensko, Vltavýnsko. České Budějovice 2004*.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa Soběslavska a Třeboňska s přilehlou částí Dolních Rakous*, České Budějovice 2009.

Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998.

HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2000.

KÁDNER, Otakar, *Dějiny pedagogiky. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého*, díl III., svazek I. - II., Praha 1912 a 1924.

KÁDNER, Otakar, *Školství v Republice Československé*, in: Václav Dědina - Otakar Kádner (edd.), *Československá vlastivěda X*. Osvěta, Praha 1931, s. 7 - 74.

- KOVÁŘ, Daniel, *Hradiště u Chlumu*, Výběr 38, 2001, č. 4, s. 75-77.
- KOVÁŘ, Daniel, *Zaniklá osada Tališovice na Českobudějovicku*, Výběr 38, 2001, č. 4, s. 307-310.
- KROUPA, Stanislav, *Hory pout zbavené, Města a vesnice v oblasti Novohradských hor a Slepických hor*, České Budějovice 2006.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu a modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.
- LENDEROVÁ, Milena *Dívčí vzdělání v Čechách 19. století*, in: BLÁHOVÁ, Kateřina – PETRBOK, Václav (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století, Sborník příspěvků z 24. sympozia k problematice 19. století Plzeň, 4-6. března 2004*, Praha 2004.
- MORKES, František, *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Období let 1848-2000*, Praha 2002.
- NOVOTNÝ, Miroslav, a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.
- SOMR, Miroslav, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987.
- ŠAFRÁNEK Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I-II*. Praha 1913 a 1918
- VÁŇOVÁ Růžena – RÝDL Karel, *Výchova a vzdělání v českých dějinách, sv. 4. 1848-1939*, Praha 1992.
- VESELÁ, Zdenka, *Vývoj českého školství*, Praha 1988.
- VESELÁ, Zdenka, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno 1992.
- VLNAS Vít, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Svatý Jan nad Malší.³³⁹
- Příloha č. 2 Škola a fara ve Svatém Janě nad Malší.
- Příloha č. 3 Kostely Svatého Jana Nepomuckého v nejbližším okolí.
- Příloha č. 4 Kostely svatého Jana Nepomuckého v Čechách.
- Příloha č. 5 Kaple a kapličky svatého Jana Nepomuckého v okolí.
- Příloha č. 6 Sochy svatého Jana Nepomuckého v okolí.
- Příloha č. 7 Pohlednice a náčrt návsi ve Svatém Janě nad Malší.
- Příloha č. 8 Svěcení hasičské stříkačky a Vítání Jana Čermáka.
- Příloha č. 9 Župní sjezd, svěcení hasičské stříkačky.
- Příloha č. 10 Druhá třída ve školním roce 1935/1936 a první třída ve školním roce 1933/1934.
- Příloha č. 11 Učitelství sbor 1929/1929, 1929/1930, 1930/1931, 1932/1933, 1934/1935.
- Příloha č. 12 Řídící učitel R. Urban se loučí ve školní kronice.
- Příloha č. 13 Učitelka Božena Kleinová s rodinou, řídící učitel Rudolf Urban, vchod do školy.
- Příloha č. 14 Žáci ve školním roce 1939/1940.
- Příloha č. 15 Děti ve svatojánské škole v roce 1944. Sběry surovin.
- Příloha č. 16 Úmrtí učitelů.
- Příloha č. 17 Reakce na konec druhé světové války.
- Příloha č. 18 Seznam učitelů svatojánské školy.
- Příloha č. 19 Seznam duchovních správců farnosti.
- Příloha č. 20 Počty dětí, které navštěvovaly svatojánskou školu, počet obyvatel přiškolených obcí.
- Příloha č. 21 Zastoupení jednotlivých vesnic ve školním žactvu mezi lety 1934-1945.
- Příloha č. 22 Socioprofesionální složení rodičů dětí ve svatojánské škole.
- Příloha č. 23 Neúplné rodiny. Povolání matek.

³³⁹ Není-li uvedeno jinak pochází fotografie z rodinného archivu autorky.

Příloha č. 24 Poručník, stravovatel, službodárce, a jeho zaměstnání.

Příloha č. 25 Rodiště dětí ze svatojánské školy.

Příloha č. 26 Náboženská příslušnost dětí ve svatojánské škole.

Příloha č. 27 Text proslovu k dětem.

Příloha č. 27 Text proslovu k dětem

Příloha č. 1

Svatý Jan nad Malší

Kostel, památník s nápisem: „*Pozemkovou reformou napravena křivda bělohorská 1923*“, památník padlých ve světových válkách, socha svatého Jana Nepomuckého na návsi před kostelem.

Příloha č. 2

Fara ve Svatém Janě nad Malší přiléhající ke kostelu (dnes galerie Na Faře)-první tři fotografie.

Škola ve Svatém Janě nad Malší přiléhající ke kostelu, úplně dole pamětní kámen připomínající přístavbu školy v roce 1889.

Příloha č. 3

Kostely svatého Jana Nepomuckého v nejbližším okolí.

Zleva: České Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Člunek, Větrní, Omlenička.

Příloha č. 4

Kostely svatého Jana Nepomuckého v Čechách

Město	Založen	Okres	Poznámka
Bělá	1771	Rychnov /Kněžnou	dříve hřbitovní kaple
Brno	1923-1925	Brno	
Brod nad Dyjí	1770	Břeclav	
Bukovno	1769-1770	Mladá Boleslav	
Cerhenice	1734	Kolín	
České Budějovice	1914-1915	České Budějovice	posecesní neorománský styl
Člunek	1787	Jindřichův Hradec	
Praha Dejvice	1713	Praha	dříve premonstrátská kaple
Dyje	1769-1778	Znojmo	
Hlavňovice	1799-1808	Klatovy	
Hluboká nad Vltavou	1845-1847	České Budějovice	styl romantického historismu
Hořín	1789	Mělník	barokní zámek rodu Lobkoviců, u něho kostel
Hřensko	1786	Hřensko	
Humpolec	1869	Pelhřimov	hřbitovní novogotický kostel
Hruška	1812	Prostějov	původně dřevěná zvonice
Chmelík	1780-1782	Svitavy	
Chříč	1767	Plzeň	
Janov	1712-1716	Soběslav	
Janov nad Nisou	1809-1811	Jablonec/ Nisou	
Janův Důl	1716	Liberec	dnes nefunkční
Javorná	1730	Karlovy Vary	původně zámecká kaple
Jetřichovice	1778-1781	Děčín	Původně barokní kaple z r. 1752
Karlovec	1727-1728	Bruntál	zaniklá vesnice na dně vodní nádrže Slezská Harta
Karlovice	1777-1779	Bruntál	
Košíře	1942	Praha	funkcionalistický styl
Krahulčí	1726-1727	Jihlava	
Kutná Hora	1734-1750	Kutná Hora	původně hřbitovní kaple. Dnes uzavřen
Lány na Důlku	1802	Pardubice	předtím dřevěná stavba zničená vichřicí 1798
Libeč	1895	Trutnov	předtím od roku 1816 dřevěná kaple
Liblín	1751-1752	Rokycany	
Mělník Chloumek	1708	Mělník	Od roku 1971 pronajat (neoimpresionista Oniščenko)
Mladá Boleslav	1816	Mladá Boleslav	postaven 1727, předtím zavědčen Janu Křtiteli
Nemanice	1781-1784	Domažlice	

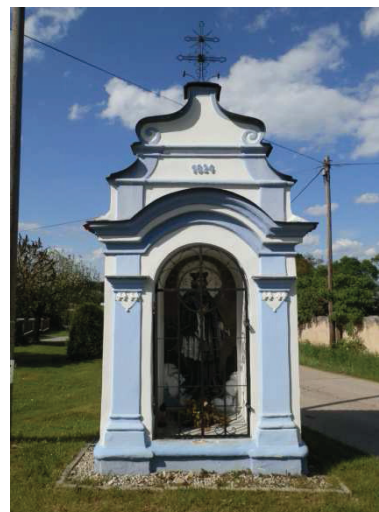
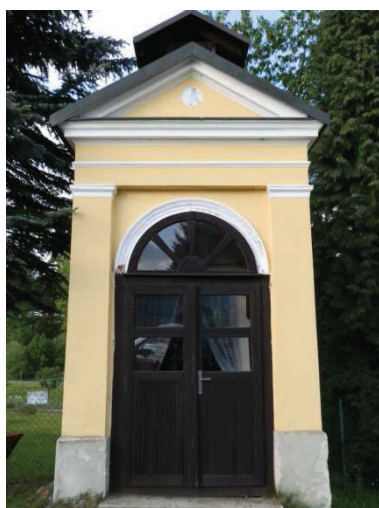
			údajně na místě světcova rodného domu, na místě staršího kostela, který roku 1734 ustoupil novému, podle plánů stavitele Kiliána Ignáce Dienzenhofera
Nepomuk	1733-1738	Plzeň	
Nová Ves u Chotěboře	1815-1816	Havlíčkův Brod	
Nové Hamry	1789	Karlovy Vary	předtím boží muka a barokní kaplička
Nové Město nad Metují		Nové Město/Metují	
Nové Mitrovce	1747	Plzeň	starší kaple podle plánů J. B. Santiniho
Opava	1816-1819	Opava	kostel za 2 sv. války zničen v roce 1994 obnoven
Orlíčky	1775-1778	Ústí nad Orlicí	socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1785
Ostarva	1760-1779	Ostrava	předtím kostel sv. Mkuláše 1790 stržen
Pavlišov	1815	Náchod	
Plzeň	1908-1811	Plzeň	Redemptoristický řád v Plzni Borech
Podolí u Brna	1895	Brno	
Pohořelice	1733-1739	Zlín	
Praha Hradčany	1720-1728	Praha	řád Voršilek, na památku prvního zázraku, architekt K. I. Dienzenhofer
Praha N. Město na Skalce	1730-1738	Praha	1691 dřevěná kaple, kostel podle K. I. Dienzenhofera
Prostějov	1755	Prostějov	Spojen s klášteřem milosrdných bratří
Rabí	1785	Klatovy	
Rejšice	1730-1737	Mladá Boleslav	
Rožmitál pod Třemšínem	1729	Příbram	
Sedlec	1823-1832	České Budějovice	
Senožaty	1727	Pelhřimov	starší gotický kostel přestavěn podle J.B. Santiniho
Skuhrov	1740	Česká Třebová	starší kostel ze 13.století
Slatina	1746	Litoměřice	starší kostel z roku 1384
Slavice	1718	Třebíč	
Staré Křečany	1736-1742	Děčín	
Stříbrná skalice	1730	Praha	Na místě starého gotického hradu
Stříbřec	1869	Jindřichův Hradec	
Studnice	1765	Náchod	předtím kaple z roku 1696

Svatý Jan	1760-1764	Příbram	na místě původní kaple Čtrnácti sv. Pomocníků z roku 1705
Svatý Jan nad Malší	1786	České Budějovice	předtím kaple z roku 1732-1735
Svoboda nad Úpou	1777	Trutnov	
Šemanovice	1803	Mělník	
Štěchovice	1911-1814	Praha	Secesní stavba od Kamila Hilberta
Štranberk	1721	Nový Jičín	
Tetín	18. stol	Beroun	románský kostel sv. Michaela archanděla z roku 1255
Trhanov	1810	Domažlice	kaple z roku 1706
Velenovy	1909	Klatovy	novorománský sluh
Velká Chuchle Praha	1729	Praha	údajně postaven na památku uzdravení polského šlechtice ve zdejších lázních
Velký Valtinov	1728	Česká Lípa	osmiboká stavba
Větrní	1936-1938	Český Krumlov	
Všemina	1780-1784	Zlín	
Vyklantice	1728	Pelhřimov	stejně jako zámek podle projektu K.I. Dienzenhofera
Zálesní Lhota	1884	Semily	novogotický. Půdodně dřevěný kostel
Zvonková	1898-1880	Český Krumlov	Po roce 1950 zdevastován, sloužil jako sklad vojenské techniky, za války spravován z Lince, obnoven r. 1992
Zvičina	1706	Trutnov	
Žádovice	1990- 1996	Hodonín	
Žďár nad Sázavou	1719-1722	Žďár nad Sázavou	od roku 1994 v UNESCO

Příloha č. 5

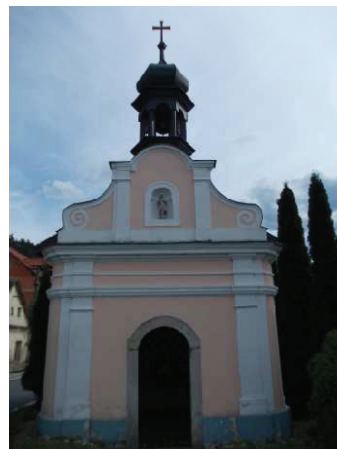
Kaple a kapličky svatého Jana Nepomuckého v okolí.

Zleva: Třeboň, Novosedly nad Nežárkou, Hamr u Třeboně, Ledenice, Slověnice, Kájov, Koroseky, Boršov.

Kaple a kapličky svatého Jana Nepomuckého v okolí

Zleva: Habří, Žabovřesky, Nové Hrady,

Zobrazení svatého Jana Nepomuckého

Zleva: Dům č. 4 Boršov nad Vltavou, kaple Koroseky, kaple Hamr u Třeboně, reliéf kostela Hluboká nad Vltavou.

Sochy svatého Jana Nepomuckého

Zleva: Rožmitál na Šumavě, Kájov, Boršov nad Vltavou, Borovany, Borovany, Chlum u Třeboně, Chlum u Třeboně, Ledenice, Ledenice

Socha svatého Jana Nepomuckého

Zleva: Lišov, Mladošovice, Novosedly nad Nežárkou, Plav, Římov, Stráž nad Nežárkou, Stráž nad Nežárkou, Štěpánovice, Trhové Sviny

Příloha č.

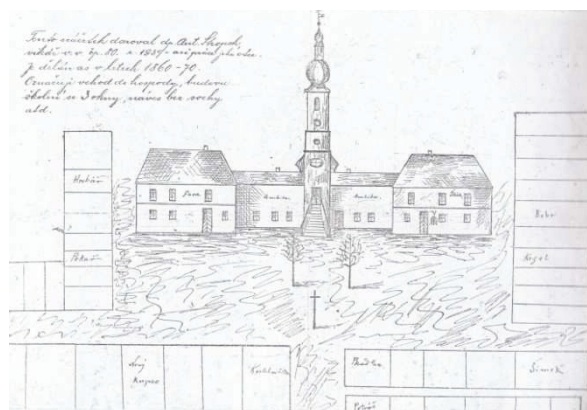
Socha svatého Jana Nepomuckého

Zleva: Třeboň, Třeboň, Třeboň, Třeboň, České Budějovice, Velešín, Nové Hrady, Ledenice, Nové Hrady

Pohlednice Svatý Jan nad Malší, zdroj: soukromý archiv paní Růženy Pešulové.

Náčrt návsi obce Svatý Jan nad Malší, zdroj: SOKA České Budějovice, Archiv obce Svatý Jan nad Malší, Kronika obce Svatý Jan 1925 – 1940, sign. B2023. Nápis v levém horním rohu: „Tento náčrtek daroval dp. Antonín Stropěk, vikář v. v. čp.80 r. 1839 – asi práce jeho otce. Je dělán as v letech 1860 – 1870. Označuje vchod do hospody , budovu školní se 3 okny, náves bez sochy atd.“

Odebírání zvonů z kostelní věže roku 1942, zdroj: Soukromý archiv Růženy Pešulové

Příloha č. 8

Svěcení nové hasičské stříkačky, zdroj: Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů ve Svatém Janě nad Malší. V archivu sboru dobrovolných hasičů Svatý Jan nad Malší. Světící duchovní (s knihou) Antonín Stropek, vedle něho farář Bedřich Prokoš

Vítání Jana Čermáka, zdroj: Rodinný archiv Boženy Petráskové

Příloha č. 9

Župní sjezd ve Svatém Janě nad Malší 28. června 1931, zdroj: Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů ve Svatém Janě nad Malší. Tanečníci národní besedy, krom dětí v krojích zleva: Rudolf Urban (řídící učitel), paní Nováková a učitel Josef Novák.

Svěcení hasičské stříkačky v roce 1937. Ukázka vojenské výchovy „Zahrajem si na vojáky“. Tanec mladších děvčat s panenkami. Nástup krojované školní mládeže.

Příloha č. 10

Řídící učitel Rudolf Urban se svojí třídou, druhá třída ve školním roce 1935/1936, zdroj: Rodinný archiv Anny Vrážkové

Učitelka Božena Kleinová se svou třídou, první třída ve školním roce 1933/1934, zdroj: Rodinný archiv Boženy Petráskové

Učitelký sbor 1928/1929, zdroj: SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877-1930, sign.B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>, s. 237.

Horní řada zleva: Rudolf Urban (řídící učitel), Božena Brabcová, Albína Urbanová (manželka řídícího učitele Urbana), Růžena Pichnerová, Oldřich Pavlíček. Dolní řada zleva: Marie Kořenská, Bedřich Prokoš (farář), Anastázie Pokutová (učitelka ručních prací).

Učitelký sbor 1929/30, zdroj: Soukromý archiv Boženy Petráskové. Zleva: Anastázie Pokutová (učitelka ručních prací), Anna Nováková, Božena Brabcová, Marie Kořenská, Bedřich Prokoš (farář), Rudolf Urban (řídící učitel), František Novák.

Učitelství sbor 1930/1931, zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024,s. 66. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s 8. Zleva, horní řada: Josef Novák, Rudolf Urban, Petr Zimmerman, dolní řada: Marie Kořenská, Anastazie Pokutová, Alžběta Dědičová.

Učitelství sbor ze školního roku 1932/1933, zdroj: soukromý archiv Boženy Petráskové. Zleva: Jan Ochozka, Alžběta Dědičová, Božena Kleinová (nahore), Bedřich Prokoš, Albína Urbanová (manželka řídícího učitele), Rudolf Urban (řídící učitel) Marie Kořenská, Růžena Lieblová (učitelka ručních prací).

Učitelký sbor v roce 1934/1935 , zdroj: Soukromý archiv Boženy Petráskové. Zleva: Marie Dupalová (Výpomocná učitelka), Josef Hruška, Božena Kleinová, Marie Kořenská, Růžena Řežábková Lieblová (učitelka ručních prací), Rudolf Urban (řídící učitel), Jan Vach.

Učitelký sbor ve školním roce 1939/1940, zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024,s. 66. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s 161. Zleva: Růžena Píchová, Rudolf Urban ml. (řídící učitel), Antonie Novotná, Anna Vodrážková, Alžběta Dědičová, Josef Amcha, Růžena Řežábková (učitelka ručních prací).

Řídící učitel Rudolf Urban se v posledním zápise školní kroniky loučí.

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s. 109.

Rudolf Urban... Působil na zdejší škole 33 roky. S jakou láskou do ní chodil, s jakou radostí oral školní brázdu, ví nejlépe rodičové a děti. Odchází a přeje škole plného zdaru!

Dětem

Vy jste nejkrásnějším květem

Děti české, děti zlaté,

Jděte šťastně božím světem,

Ó, kéž vy se usmíváte!

Nechť Vám často chvěje retem,

Naše krásná píseň česká,

Láska k vlasti buď Vám vznětem,

Jeť ona tak drahá, hezká!

Práce pro vlast buď Vám heslem,

chraňte ji vždy pevnou paží,

která statně vládne veslem,

lehce útok na vlast sráží.

A kdo vám tu sílu skytne?

Jenom práce požehnaná.

Z ní Vám štěstí záře skytne svitne,

v lenosti vždy vězí hana.

Odcházím a svému nástupci radím:

„Neboj se práce, měj v sebe důvěru, pracuj s chutí, radostí a dílo se Ti zadaří!“

Rudolf Urban

řídící učitel v.v. 4.7. 1939

Příloha č. 13

Učitelka Božena Kleinová se svoji rodinou. Zdroj: Rodinný archiv Boženy Petráskové.

Zleva: Učitelka B. Kleinová s dětmi: Boženkou, Bohoušem a Hanou. Učitelka B. Kleinová s manželem Tomášem a dětmi: Hanou, Boženou a Bohoušem.

Řídící učitel Rudolf Urban st. na lavičce ve farní zahradě, německo-české označení školy nad vchodem. Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s. 110.

Příloha č. 14

Děti ve školním roce 1939/1940, zdroj: SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024,s. 66. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s 162.

Zleva:první třída s učitelkou Růženou Píčovou, druhá třída s řídícím učitelem Rudolfem Urbanem, třetí třída s Antonií Novotnou, čtvrtá A s Josefem Amchou, čtvrtá B s Alžbětou Dědičovou, pátá třída s Annou Vodrážkovou.

Děti ze svatojánské školy v roce 1944. Sběry surovin. Zdroj : SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1940-1946, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

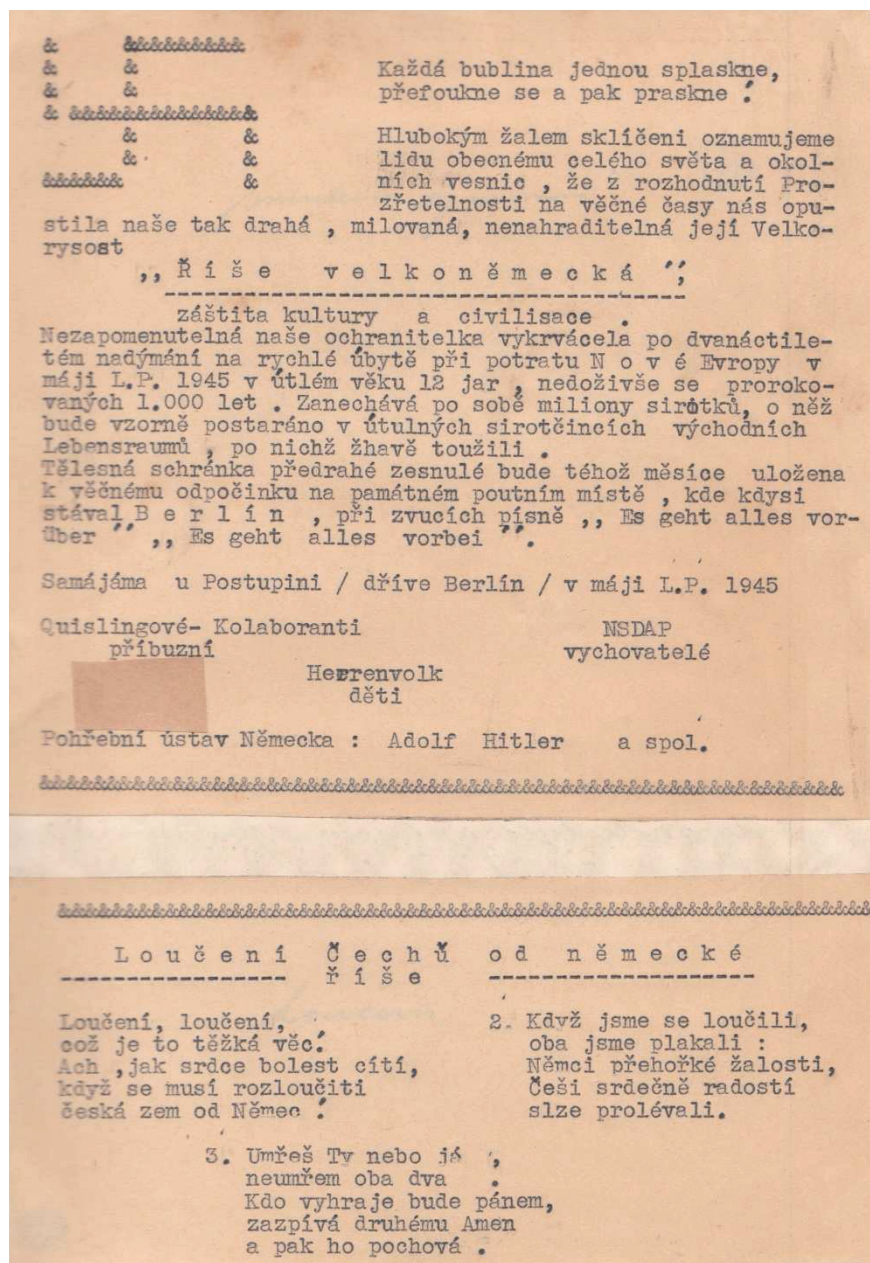
Úmrtí učitelů, zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024,s. 66. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, s. 105.

Úmrtí učitelky Marie Kořenské ve školní kronice, úmrtí bývalého řídícího učitele ve školní kronice, náhrobek řídícího učitele Jana Jirsa na hřbitově ve Svatém Janě nad Malší, náhrobek řídícího učitele Rudolfa Urbana na hřbitově ve Svatém Janě nad Malší.

Reakce na konec druhé světové války (červen 1945)

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>.

Příloha č. 18

Třídy	Ředitel	Učitel	Roky	Poznámka
1 TŘ		Karel Svoboda Matěj Svoboda Jan Svoboda Václav Ortner Václav Červený František Inocenc Mertl Ferdinand Janda Martin Pfeifer	? ? ? - 3.1.1789 1789 - 1795 1796 - 1818 1818 - 1840 1840 1846 - 1854	odešel do Střížova jako řídící učitel 1795 zde zemřel 1840 zde zemřel
2 TŘ	Matěj Linka	Matěj Stropek Václav Panuš František Cipín Matěj Stropek	1854 - 1876 1862 ? ? 1868 - 1876	přesazen do Trhových Svinů stal se úředníkem u železnice ve Vídni stal se podučitelem v Trhových Svinech, znovu se vrátil do svatojánské školy, 1876 zde zemřel
3 TŘ	Jan Šrámek	Václav Mleziva Josef Hartl Karel Čumpelík Václav Krauskopf Antonín Smetana Raimund Svoboda	1876 - 1882 1877 - 1878 1878 - 1881 1881 - 1885 1877 - 1882 1882 - 1883 1883 - 1893	odešel do Střížova jako řídící učitel mobilisován do Bosny 1878 odešel do školy v Hlubolé nad Vltavou odešel do Habří
	F. Šiman	Karel Fabian Tomáš Šváb Mathilda Churainová	1883 - 1919 1885 - 1886 1886 - 1920 1888 - 1898	odešel dělat podučitele do Hosína
4 TŘ		Ladislav Jungman Jan Jirsa Václav Vrba František Růžička Václav Krauskopf František Horký Josef Svoboda Karel Zdeněk Jan Kukla Božena Fenclová Jaroslav Šrámek Jan Křišťan Viktorie Boháčová Božena Šrámková Antonín Bednář Marie Kučerová	1890 - 1891 1891 - 1926 1893 - 1893 1893 - 1894 1894 - 1896 1896 - 1896 1896 - 1897 1897 - 1898 1898 - 1902 1898 - 1905 1.9.1897 1902 - 1902 1902 - 1902 1902 - 1902 1902 - 1903 1903 - 1904	odešel do Zborova industriální učitelka, odešla do Velešína odešel do Střížova odešel do Krásné Hory, zemřel v první světové válce

		Raimund Kropáček Marie Grohmanová Bohumil Malý Rudolf Urban Marie Ambrožová	1904 - 1905 1905 - 1909 1905 - 1906 1906 - 1928 1909 - 1924	odešel do Holubova industriální odešel do Slavče industriální
5 TŘ		Jan Mertlík Emanuel Ambrož Antonín Bednář Richard Háječek Antonín Balaš Rudolf Paleček Cecílie Mařhová Antonín Kolář Julie Štěpánková Ladislav Ambrož František Janda Marie Štěpánková	1910 - 1910 1910 - 1911 1911 - 1912 1912 - 1912 1912 - 1912 1912 - 1913 1913 - 1913 1913 - 1920 1916 - 1918 1918 1919 - 1920 1919	výpomocný mobilisován 1920 odešel do Soběnova odešel do Šafova u Znojma
	Tomáš Šváb	Pavel Kocmích Anna Šimková Zdeňka Foltová Anna Malá Bohumil Malý Anna Nováková Viktorie Plánská Ludmila Beranová Anna Novotná Annastazie Pokutová Aloisie Šafránková	1920 - 1926 1920 - 1922 1921 - 1922 1923 - 1925 1923 - 1927 1921 - 1923 1922 - 1923 1923 1923 1924 - 1931 1925 - 1926	nenastoupil odešla do Domrové ve Slezsku odešla do penze odešel do Chotýčan odešla do Trhových Svinů do dívčí školy odešla do Borovan učitelka ručních prací
	Jan Jirsa	Anna Nováková Anna Novotná Božena Dvořáková Bedřich Bartuška Ludmila Mothejlová Marie Rábová Bohuvěra Lebedová	1926 - 1928 1926 - 1930 1926 - 1927 1927 1927 1927 1927 - 1928 1927 - 1928	do zdejší školy přišla z Borovan
	Rudolf Urban	Marie Kořenská Božena Brabcová František Novák Adéla Ratajová Oldřich Pavlíček Růžena Pichnerová Alžběta Dědičová Petr Zimmerman	1928 - 1939 1928 - 1937 1928 - 1930 1928 - 1929 1929 - 1930 1929 - 1930 1930 1930 - 1946 1930 - 1931	

	Josef Novák	1930 - 1932	
	Marta Brabencová	1931 - 1932	
	Marie Radostová	1931 - 1932	
	Božena Kleinová	1932 - 1939	
	Jan Ochozka	1932 - 1933	
	Růžena Lieblová	1932 - 1943	učitelka ručních prací
	Jan Krninský	1933 - 1934	
	Josef Hruška	1933 - 1939	
	Anna Vladyková	1933 - 1934	odešla do Borovan
	Zdenka Šuřátová	1933 - 1934	odešla do Poříčí
	Jan Vach	1934 - 1938	
	Marie Dupalová	1935	
	Jiří Kadlusa	1936 - 1937	
	Marie Petrželková	1937 - 1938	
	Ludmila Krejchová	1938 - 1939	
	Rudolf Horadřovský	1938 - 1939	
	Antonie Novotná	1939 - 1943	
	Růžena Píchová	1939 - 1941	
Rudolf Urban ml.	Josef Amcha	1939 - 1941	
	Anna Vodrážková	1939 - 1940	
	František Bárta	1942	
	Vlasta Houšková	1942 - 1943	
	Barbora Kočmarčíková	1942 - 1943	
	Josef Hruška	1943 - 1944	
	Ladislav Řídel	1943	
	Marie Plosková	1943 - 1946	učitelka ručních prací, dochází z Todně
	Marie Bezoušková	1944	
	Františka Šindelířová	1944 - 1945	
	Marta Išková	1944 - 1945	

Příloha č. 19

Duchovní správci ve Svatém Janě nad Malší

1786 zřízena lokálie

lokalista	Vojtěch Metla	1786 - 1801	velešínský kaplan
	Matyáš Wagner	1801 - 1806	
	Josef Aráši	1806 -	
	Martin Řidký		
	Václav Blažek		
	Michael Schoenbek	1827 – 1828	
	Josef Antošík	1828 - 1833	
	Josef Holk	1833 – 1834	
	Leopold Procházka	1834 - 1845	
	Augustin Křenek	1845 - 1853	
	Filip Schwamberger	1853 - 1855	velešínský kaplan, odešel do Žumberka

185 zřízena farnost

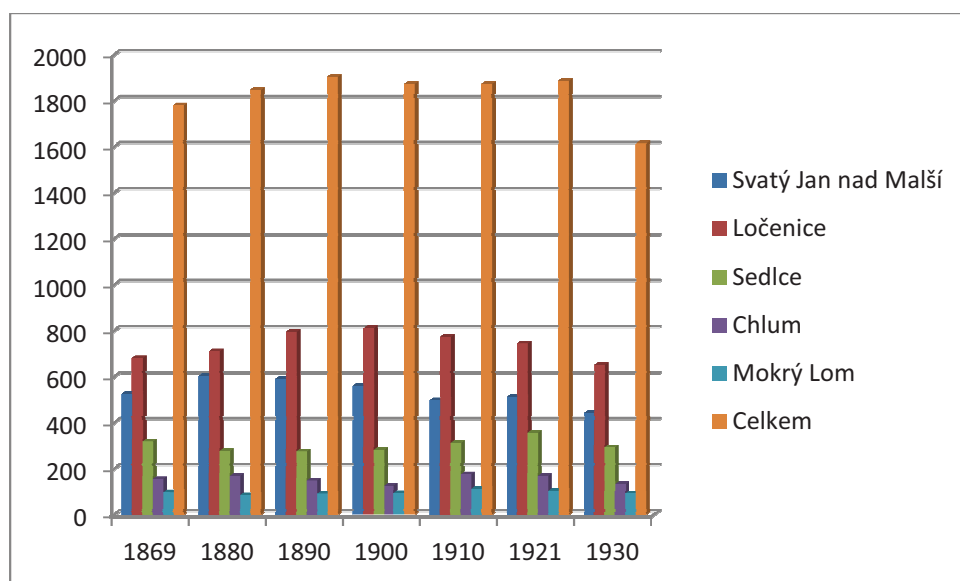
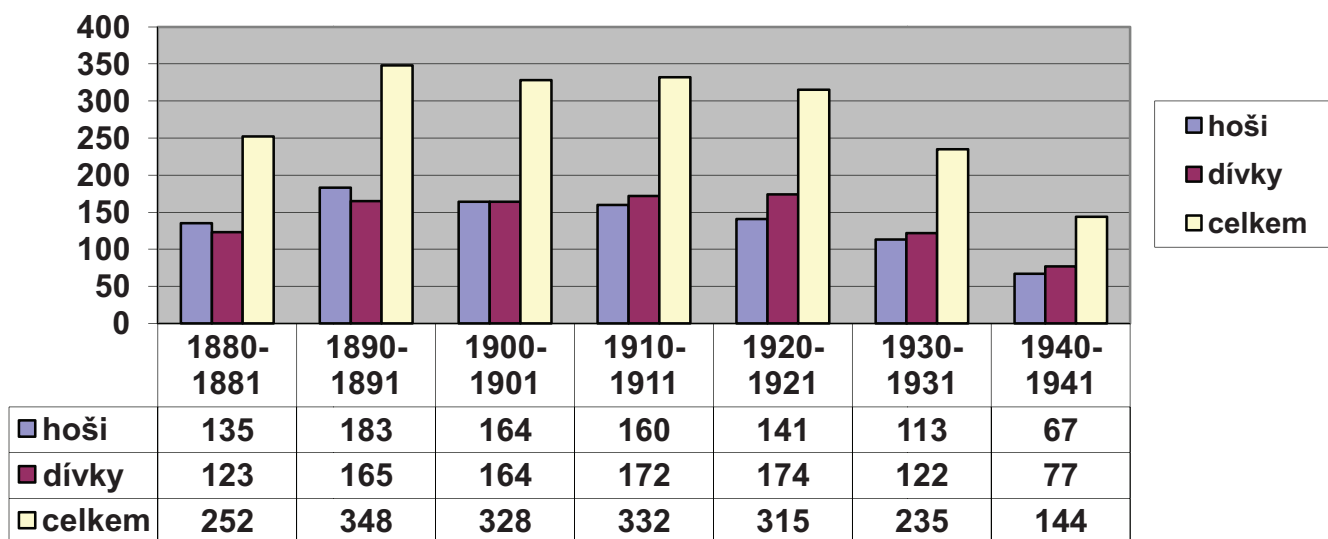
farář	Antonín Gregora	1855 - 1859	odešel do Blanska
administrátor	Jan Klein		kaplan ze Soběnova
farář	Ondřej Pivoňka	1860 - 1868	odešel do penze do Prachatic
administrátor	Karel Kortus		kaplan z Velešína
farář	Karel Kortus	1869 - 1872	odešel do Velešína
administrátor	Bertoloměj Wavrejn		kaplan z Velešína
farář	Josef Špaček	1872 - 1875	odešel do Velešína
administrátor	Tomáš Zettl		Kaplan z Trhových Svinů
farář	František Klein	1876 - 1879	odešel do Žumberka
farář	Tomáš Marek	1879 - 1889	odešel do Soběnova
administrátor	Bartoloměj Wavrejn		kaplan z Velešína
farář	Jan Zeman	1889 - 1901	zemřel
kaplan	Jakub Jilek	1898 - 1901	
kaplan	Alois Janovský	1898	odešel do Doudleb
administrátor	Jakub Jilek		
farář	Jan Suchan	1901 - 1902	odešel do Německého Benešova
administrátor	František Jakeš		
farář	Josef Novotný	1902 - 1909	odešel do Velešína
administrátor	Vojtěch Tupý		kaplan z Trhových Svinů
farář	Vojtěch Tupý	1909 - 1920	odešel do Trhových Svinů
administrátor	Bedřich Prokoš		
farář	Bedřich Prokoš	1920 - 1955	

Vývoj počtu dětí navštěvujících školu ve Svatém Janě nad Malší a počtu obyvatel v přiškolených obcích

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877-1930, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892>, TAMTÉŽ, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893> a TAMTÉŽ Kronika školní 1940-1946, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

Historický lexikon obcí 2006, dostupný z:

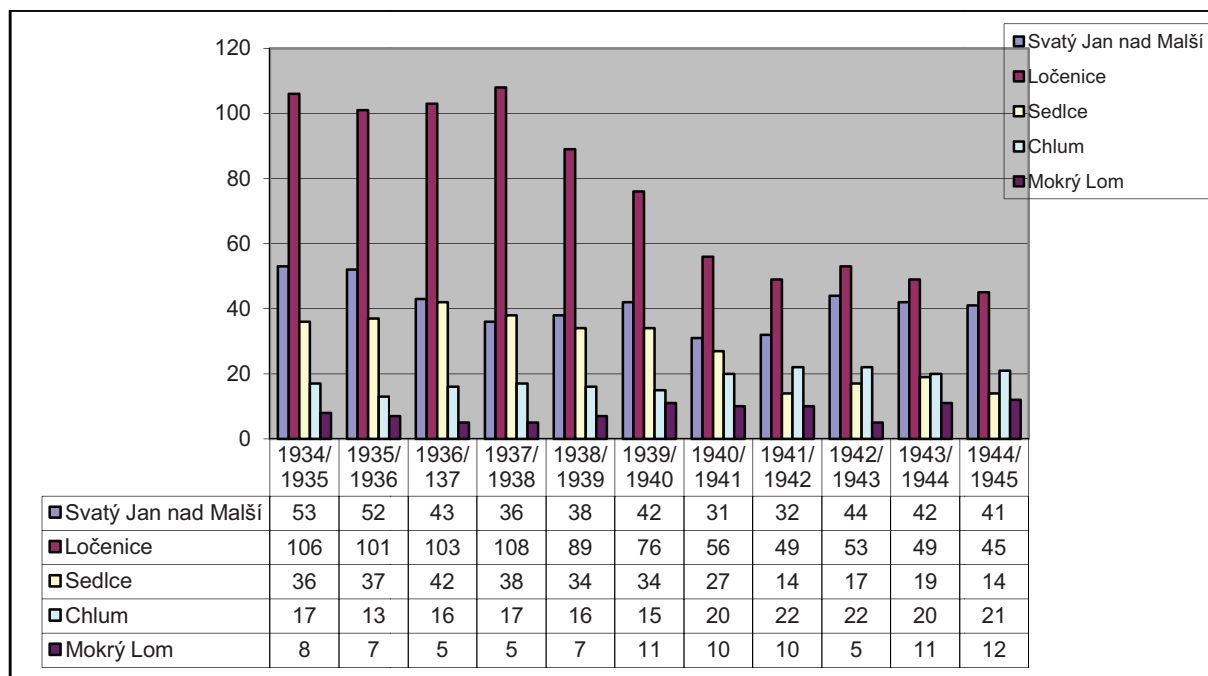
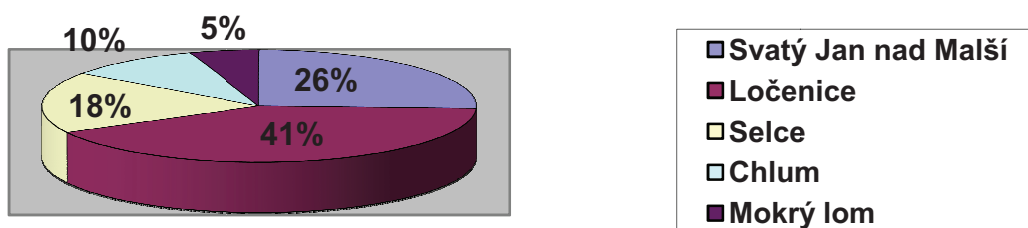
[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf).

Příloha č.

Zastoupení jednotlivých vesnic ve školním žactvu mezi lety 1934-1945

Zdroj: SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší 1853 – 2001, Kronika školní 1877-1930, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/892> TAMTÉŽ, Kronika školní 1930-1962, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/893>, a TAMTÉŽ Kronika školní 1940-1946, sign. B2024, dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/894>.

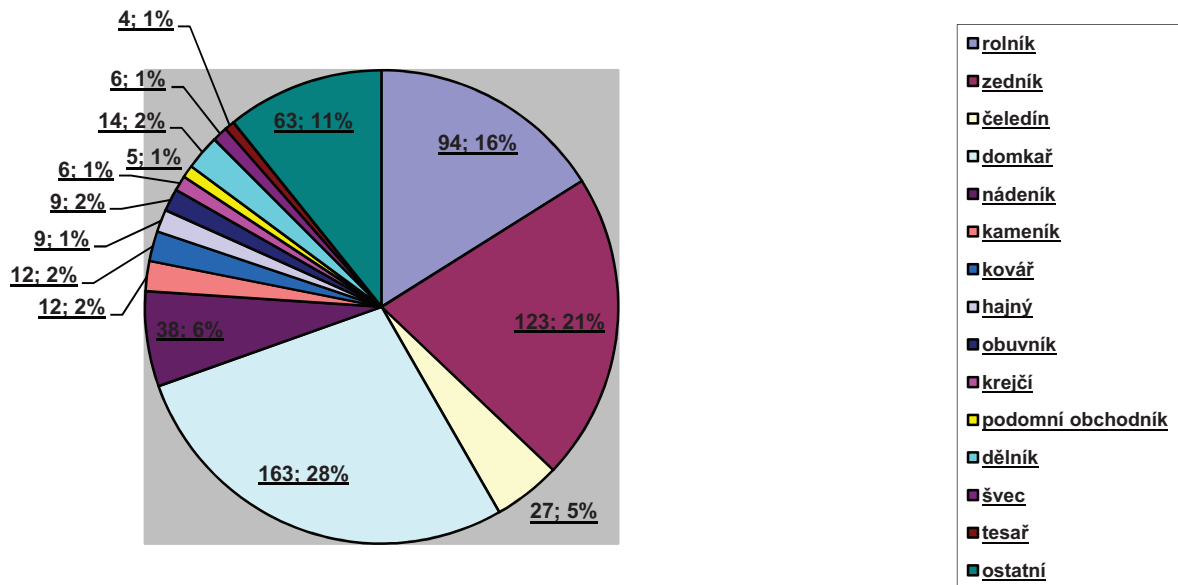

Příloha č.

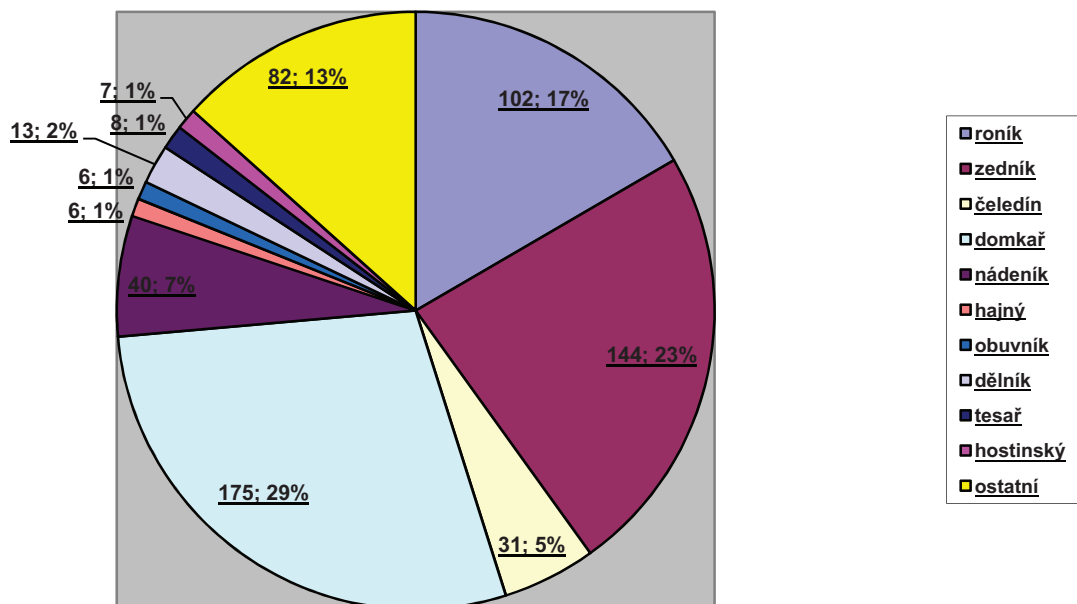
Socioprofesionální složení rodičů dětí ve svatojánské škole.

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond).

Otec chlapce

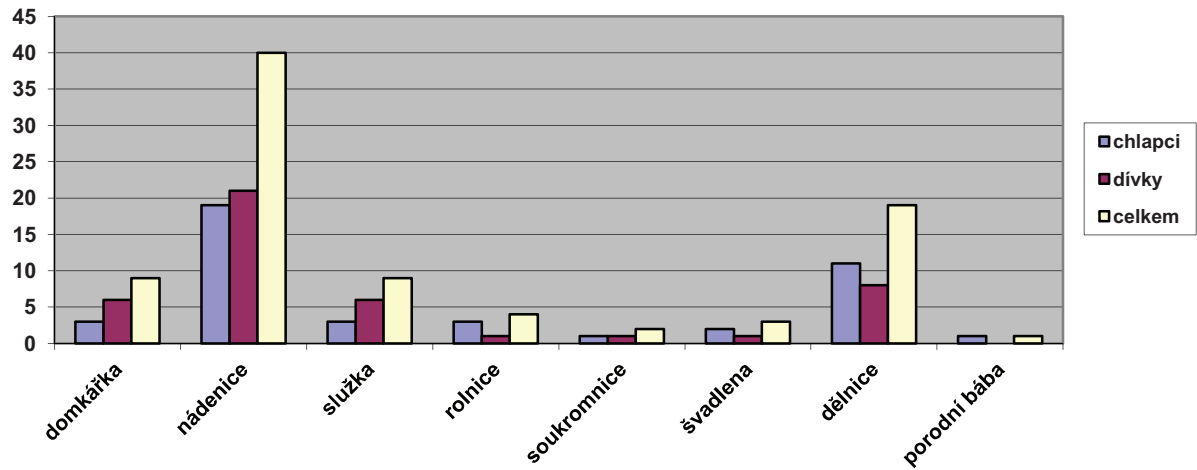
Otec dívky

Příloha č.

Neúplné rodiny. Povolání matek.

Zdroj: SOKA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond).

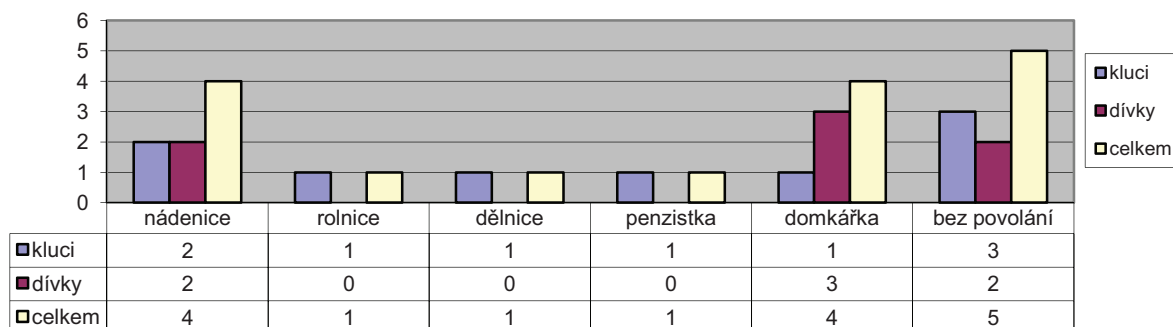
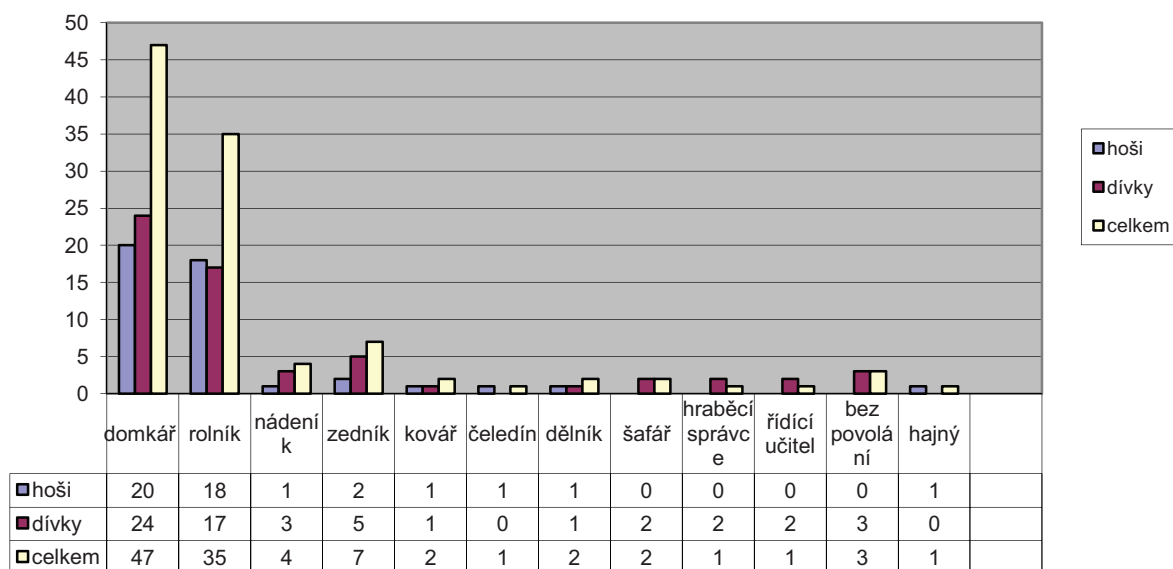

	domkářka	nádenice	služka	rolnice	soukromnice	švadlena	dělnice	Porodní bába	Celkem
hoši	3	19	3	3	1	2	11	1	43
dívky	6	21	6	1	1	1	8	0	44

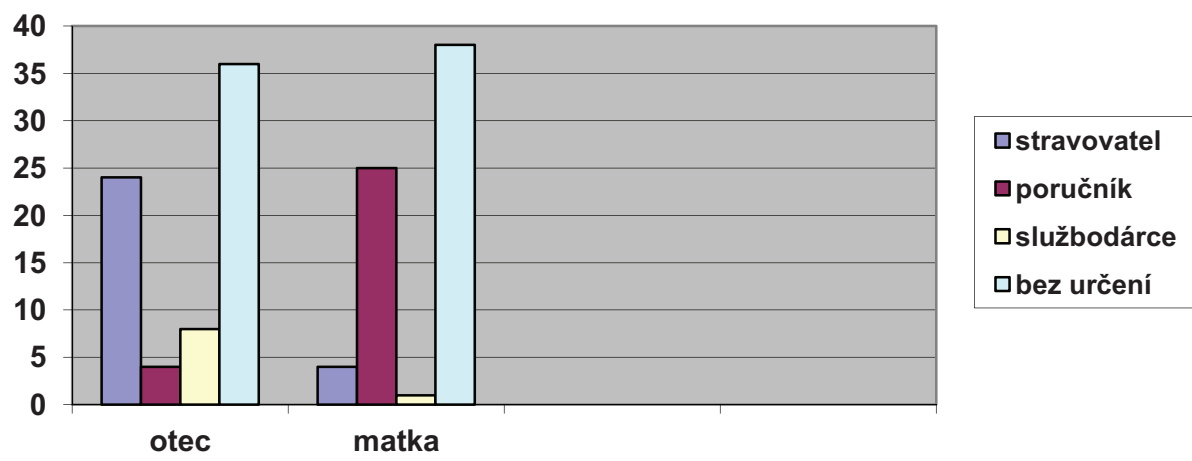
Příloha č.

Poručník, stravovatel službodárce, zaměstnání

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond).

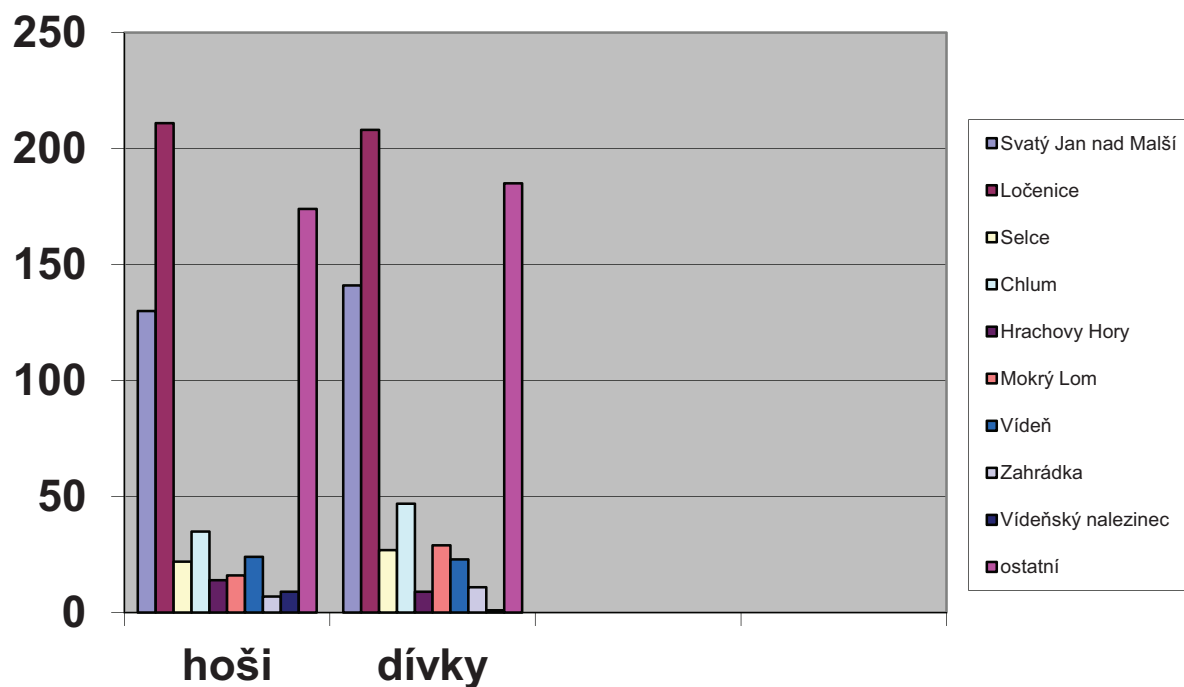
	Otec -zástupce dítěte				Matka -zástupce dítěte			
Hoši	stravovatel	poručník	službodárce	Bez určení	stravovatel	poručník	službodárce	Bez určení
	11	3	1	16	3	14	1	17
Dívky	stravovatel	poručník	službodárce	Bez určení	stravovatel	poručník	službodárce	Bez určení
	13	1	8	20	1	11	0	21

Příloha č.

Rodiště dětí ze svatojánské školy

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond).

rodiště	hoši	dívky
Svatý Jan nad Malší	130	141
Ločenice	211	208
Selce	22	27
Chlum	35	47
Hrachovy Hory	14	9
Mokřý Lom	16	29
Vídeň	24	23
Zahrádka	7	11
Vídeňský nalezinec	9	1
Ostatní	174	185

Příloha č.

Náboženská příslušnost dětí ve svatojánské škole.

Zdroj: SOkA České Budějovice, Základní škola ve Svatém Janě nad Malší, Hlavní matrika školní 1907/1908 – 1927/1928 a Školní matrika 1928 – 1937 (nezpracovaný fond)

